

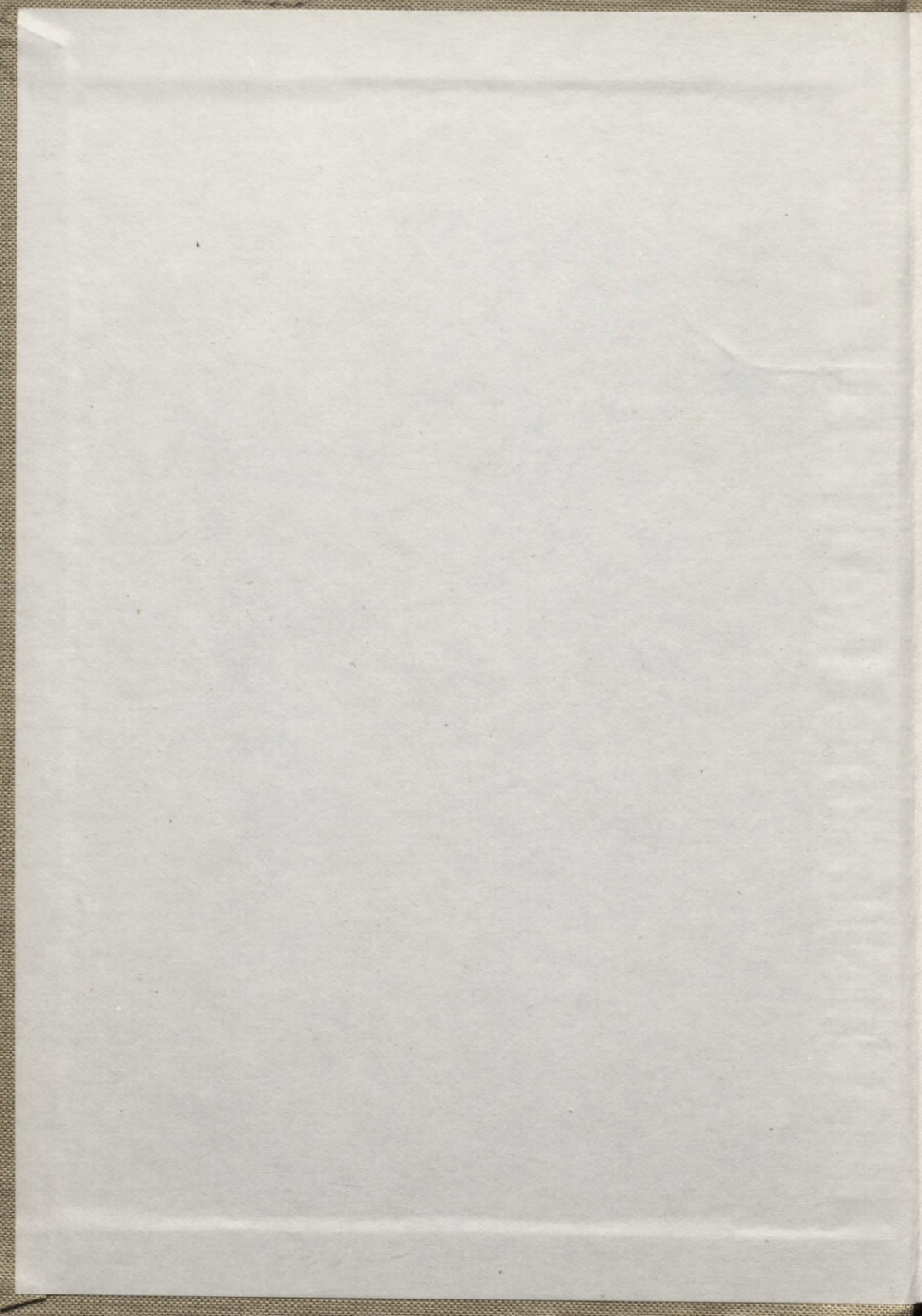
90-3
L 1202

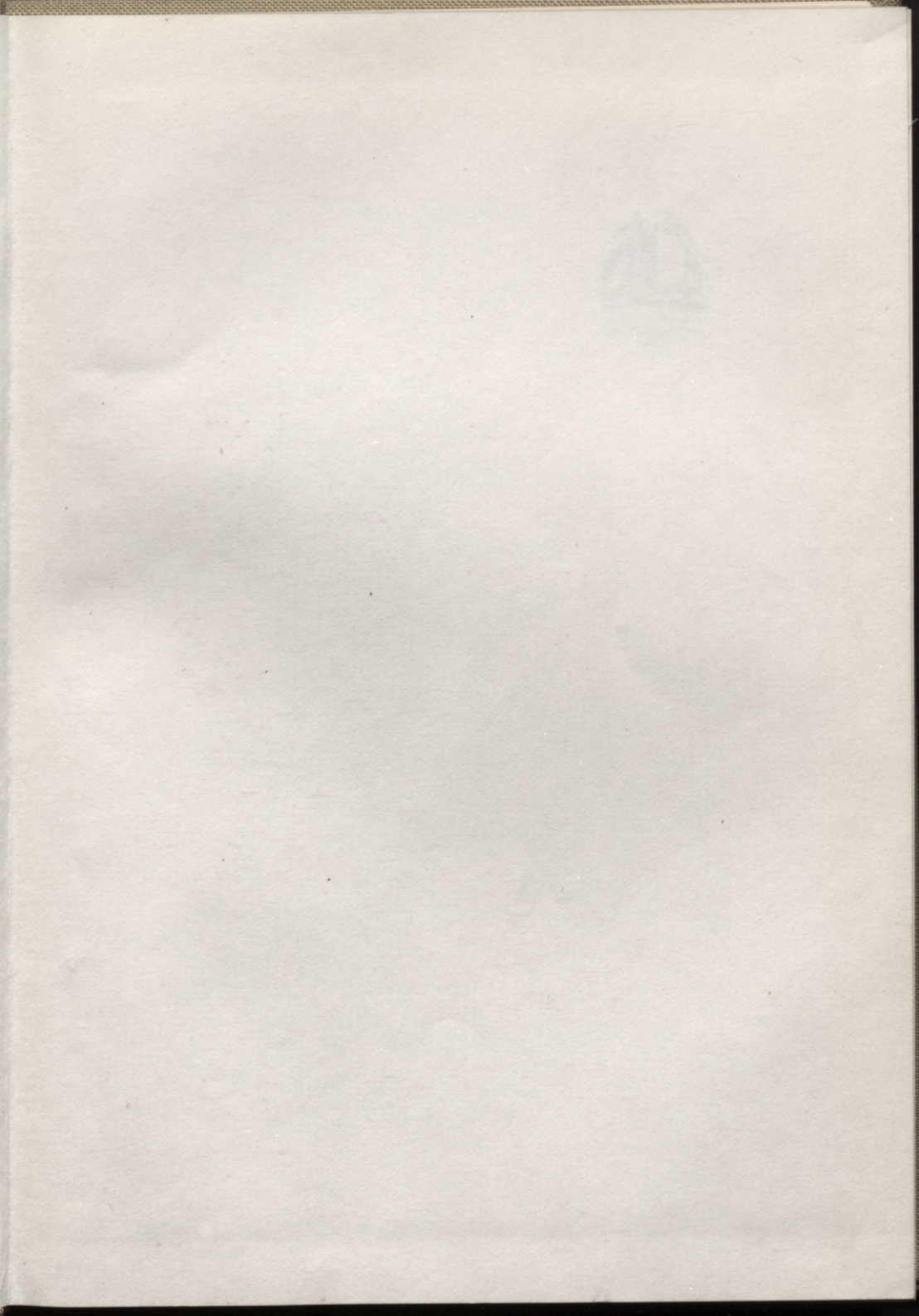
LATGOLA

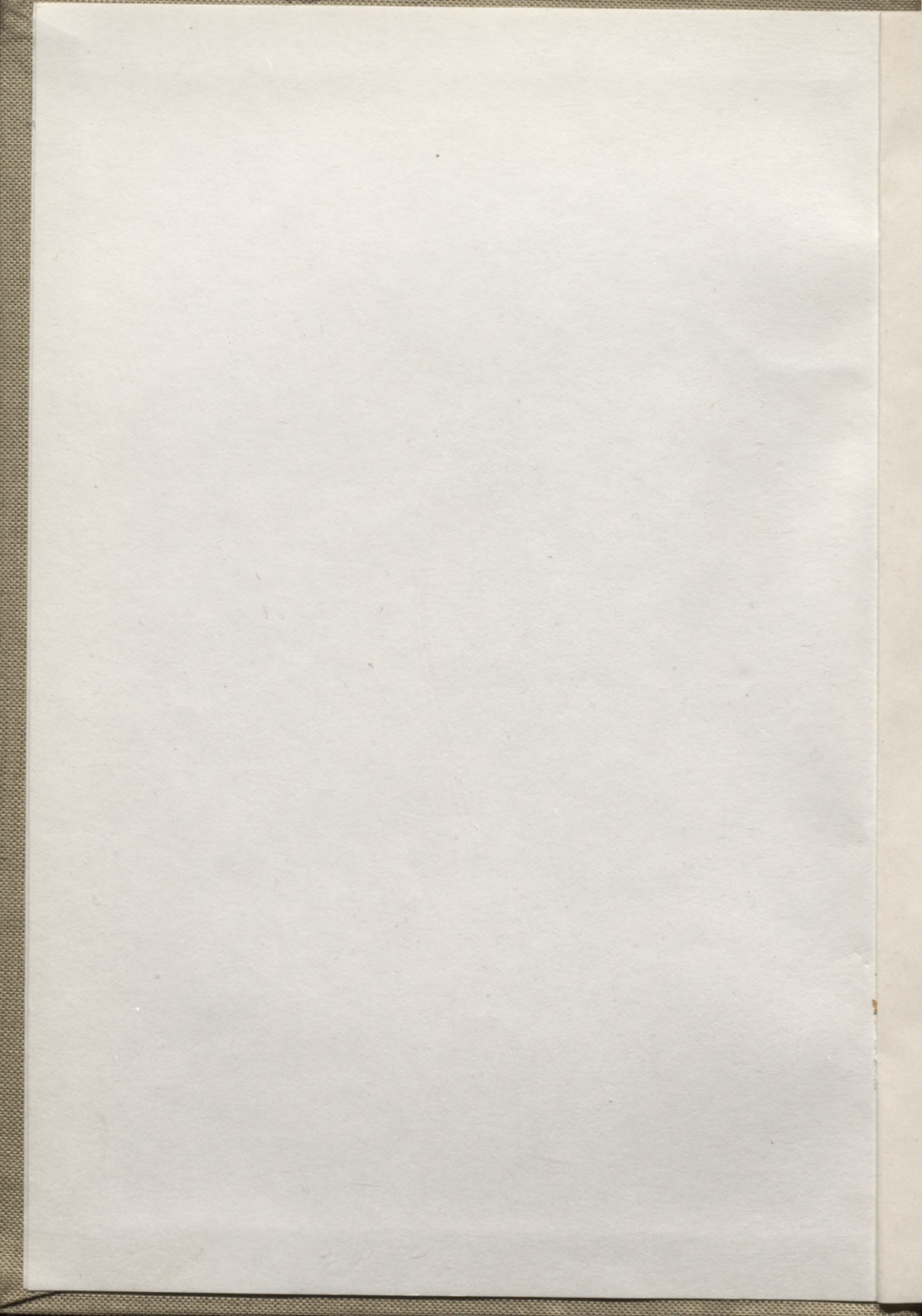

MUNA TĀVZEME

BONIFACIJS BRIŠKA

Laiņu izdevniecība

Laiņu izdevniecība

— 4 —

2. 20)

B, L

90-3
1202

Out
9

SARMATĪJA

B. Briška

LATGOLA muna TĀVZEME

Tekstā 117 attāli

P/s Latgaļu izdevnīceiba

1 9 8 4

220

803
1957

B. Brāķa

LATVIA
MUNICIPAL
TĀVZĒME

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTEKA

~~756.449~~
0309110481

1
9
8
4
P/s Latvian Republic

858

SARMATIJA

EISS KŪPSAVYLKUMS

1.

Sarmatija kai valstiska vīneiba ir pastōvējuse nu 4. godu symta pyrms Kristus dzimšonas (pēc cytim olūtim nu 2. g. s. pyrms Kr. dz.), kod pōrjēme varu nu sev radnīceigas ciļts — skitim, leidz 4. g. s. pēc Kr. dzimšonas, kod jūs uzvar hunni. Valdeišonas ilgums rēkinojams apmāram 700 godu.

Šōs valsts rūbežstobi ir bejuši:

- a) rītumūs — Vislas upe un Donavas upes lejas gols;
- b) austrumūs — Volgas upe;
- c) dīnvydūs — Malnō un Kaspijas jyura un
- d) zīmeļaustrumūs — Oceanus Sarmaticus — Sarmatu okeans (Baltijas jyura).

Sarmatija teik uzskateita par daudzu tautēibu un daudzu volūdu valsti. Dīnvydūs vysvairōk teik daudzynōtas šaidas ciļtis resp. tautēibas: jazigi, roksalani (bolti alani) un sarmati, kuri teik uzskateiti par vodūšū ciļti. Antu ciļts teik sadaleita divōs kōrtōs: Acarag — Antes, saukti ari par „breivim sarmatim“, iranišu ciļtskūkam pīdareigi, un Limig-Antes, breivūs sarmatu vērgi, slavi. Tod vēl pi Sarmatijā itylpstūšom uzskota šaidas ciļtis: aorsi, siraki, siracini, aspurgiani, oseti (aslanu pēcteči Zīmeļkaukazā), ugri, seņpryuši, leitoviši un litte (Lettgali resp. latgali). Pādejōs trejs baltu ciļtis teik uzskateitas kai sarmatu ciļtskūkam pīdareigas. Bez tam teik mynāti ari venedi voi vendi kai rītumslavu resp. pūļu pīrkšteči.

Sarmati pēc izceļsmes teik pīskaiteiti iranišu ciļtskūkam, inōcēji nu austrumim, boltōs rases, motu krōsa malna un blonda. Tārpi leidzeigi peršīšu tārpi.

Moz ir ziņu par sarmatu vaļsts ikōrtu. Teik my-
nāti divi varianti jūs vaļsts ikōrtai:

1) vaļsts vara pīdarējuse v a c ō k ū s (bojāru,
baronu) padūmei, un kēneni bejuši tikai šos pa-
dūmes lāmumu pīldeitōji, un

2) leidzeigi iranīšim, sarmatim bejuši kēneni
pēc feodalōs monarchijas parauga, ar irūbežōtu
autoritāti.

Vaļsts varas emblema — ērglis.

Apbruņōjums: vara voi važu bruņas, lūks ar
bultom, zūbyns un škāps.

Karaspāks: jōtnīki (kavalerija) ir bejuši kara-
spāka nūzeimeigōkō daļa. Tī ir bejuši bruņōs un
drōšu pynuma mēteļūs itārpti un bruņōti ar garu
škāpu un garu dzeļža zūbynu. Ari zyrgi ir aizsor-
gōti ar drōšu pynuma sagu. Jōtnīka un zyrga bru-
ņōjuma kūpsvors ir bejis lels. Sarmatu jōtnīki litō-
ja sadlus, kas sagōdōja tim pōrōkumu par rītumu
(romīšu un greku) jōtnīkim, kuri sadlu napazyna.

Kara mōkslā sarmati pīkūpe persīšu tradīcijas.

Dīnvydu daļā itylpstušōs sarmatu cīltis vīnmār
beja gataveibā atvaireit romīšu uzbrukumus voi
ari ībrukt tūs teritorijā. Tyka izceineiti daudzi
kari ar mainīgom sekom. Bet romīši nikod nav
īkarōjuši vysu Sarmatiju. Gluži preteji — dažas
sarmatu cīltis, pīsavīnojūt barbarim, beja aktīvas
leidzdaleibneicās Romas imperijas sagraušōnā.

Sarmatijas zīmeļaustrumūs baltu cīltis atspīž
sōmu-ugrus (lībīšus, igauņus) nu Daugovas zīmeļu
vērzīnī un sasnādz 20. g. s. pazeistamū igauņu-lat-
vīšu etnografiskū rūbežu, atgyunūt atpakaļ ari
ogrōk Mare Lubanicum — Lubōna jyuru, nu ku-
ras tagad pōri ir palykušas tikai nīceigas atlikas ar
nūsaukumu — Lubōna azars.

2.

BIBLIOGRAFIJA (DALEJA)

1. Anderson. J. G. C. The Eastern Frontier un-
der Augustus — Cambridge Ancient History, vol.

X, chapter IX, 265. — 267. lp. Cyti autori tymā pošā X sējumā, verīs 356., 366., 367., 714., 775., 783., 804., 805. un 830. lp.

2. Boļšaja sovetskaja enciklopedija. Moskva, Gosudarstvennoe naučnoje izdanie „B.S.E.“, 1955. g., 38. sēj., 118. un 119. lp.

3. Cambridge Ancient History, IX sējums, 227., 228. un 233. lp.

4. Cambridge Ancient History. Cambridge Univ. Press, 1939. g., XII sējums 139., 163., 321., 328. un 334. lp.

5. Cambridge Medieval History. Cambridge, 1923. g., IV sēj., 183. un 184. lp.

6. Enciklopedičeskij slovarj. Sankt-Peterburg, 1896. g., 35. sēj., 53. un 54. lp. (Mare Lubanicum).

7. Encyclopedia Americana. 1956. g. izdavums. 24. sēj., 304. un 305. lp.

8. Fischer, Ant., Carl. Erklärung der skythisch-sarmatischen Namen und Wörter aus der ungarischen Sprache. Berlin, Süsserott, 1917, 2 sējumi.

9. Giles, Peter. The Peoples of Europe — Cambridge Ancient History, II sēj., II nūd., 32. un 33. lp.

10. Gwatkin, H.M. Constantine and His City — Cambridge Medieval History, New York, MacMillan, 1911. g., I sēj., 19. lp. Cyti autori tymā pošā sējumā, 67., 71., 200., 211., 213., 229., 235., 253., 349., 358., 360. un 471. lp.

11. Harmatta, John. Studies on the History of the Sarmatians. Budapest, Pázmány Péter Tudományegyetemi Görög Filológiai intézet, 1950.

12. Minns, E. H. The Scythians and Northern Nomads — Cambridge Ancient History, III sēj., 9. nūd. 192., 194., 197. un 205. lp.

13. Minns, Ellis, H. Scythians and Greeks. Cambridge University Press, 1913., g., 11., 12., 27., 37., 39., 45., 47., 68., 70., 74., 84., 106., 113., 115., 117. — 121., 124., 125., 127., 187., 232., 281., 455., 518.—520., 586., 613. un 614. lp.

14. Pares, Bernard. A history of Russia, 4. izlob. izdavums. New York, Knopf, 1944. g., 9. lp.

15. Peisker, T. The Expansion of the Slavs —

Cambridge Medieval History, II sēj., 14. nūd., 427., 428. un 432. lp.

16. Ptolemaeus, Claudius. The Cosmography. Bologna, Edward Lynam, 1477. Octava Europe tabula un Secunda Asiae tabula.

17. Rostovzeff, M. A history of the Ancient World. Oxford, Clarendon, 1926.—1927. 2 sējumi (tulkējums nu krīvu volūdas). I sēj., 363. un 371. lp.; II sēj., 222., 234., 237. un 239. lp.

18. Rostovzev, M. Iranians and Greeks in South Russia. Oxford, Clarendon, 1922. g., 33., 34., 39., 107., 113.—146., 156., 174.—210. un 231. lp.

19. Rostovzeff, M[ikhail Ivanovich]. The Sarmatae and Parthians — Cambridge Ancient History, XI sēj., 3. nūd., 91.—103. lp. Cyti autori tymā pošā sējumā, 3., 80., 85. un 87. lp.

20. Rutkis, J. Latvijas ģeografija. Stokholmā, apgōds Zemgale, 1960. g., 124.—126. un 688. lp. (Lubōns).

21. Sobolevskij, A. Einige Hypothesen über die Sprache der Skythen und Sarmaten. Archiv für slavische Philologie. Berlin, Weidmann, 1905. Band 27, 240.—245. lp.

22. Tompkins, Stuart Ramsay. Russia through the ages; From the Scythians to the Soviets. New York, Prentice Hall, 1940. g., 735.—736. lp.

23. Vernadsky, George. Ancient Russia. New Haven, Yale University Press, 1943. g., 2., 6., 8., 49., 51., 52., 67., 73., 74.—121., 127., 180. un 201. lp.

24. Vernadsky, George. The Mongols and Russia. New Haven, Yale University Press, 1953. g., 4., 10., 98., 101. un 108. lp.

25. Vernadsky, George. The Origins of Russia. Oxford, Clarendon Press, 1959. g., 15., 16., 56., 57., 58., 60., 62., 63., 69., 70. un 80. lp.

26. Zeps, Valdis J. Latvian and Finnic Linguistic Convergences. Bloomington, Indiana University, 1962. g., [42.] lp.

LATGOLA UN LATGALI NESTORA CHRONIKAS GAISMĀ

Vīns nu vēstures pamatolūtim ir chronikas. Turpmōkajōs ryndōs tod ari gribu pasakavēt pi tai saucamōs Kijevas voi Nestora chronikas, kura krīvu volūdā pazeistama ar nūsaukumu: „Povest' Vremennykh Let.“ Maņ ir pīitams šōs chronikas angļu tulkōjums ar nūsaukumu: „The Russian Primary Chronicle, Laurentian text by S. H. Cross, 1953, Cambridge, Mass (USA).“ Šamā chronikā teik mynāti ari latgali.

Nestora chronikā takūši resp. chronologiskī iroksti ir par laiku nu 852. leidz 1116. godam pēc Kr. dz. Teik pījemts, ka šei chronika tykuse raksteita vīnpadsmytajā godu symtā. Laikmats leidz 852. godam ir ītvarts vyspōrejōs apceres veidā, kai chronikas īvods. Šamā īvodā, īturātā dziļi kristeiģā gorā, teik nūrōdeits, ka vysa tagadejō cilvēce asūt cālusēs pēc pasaulja plyudim, nu Noasa trejim dālim — Sema, Hama un Jafeta. Noasa dāli sadalējuši zemi sovā storpā. Jafetam tykuši īdaleiti zemes zīmeļu un rītumu sektori. Jys taipat īgyvis nūteikšonu par šūs sektoru upem, storp kurom asūte Dzīsna, Prepete, Daugova, Volchova un Volga, kura takūte austrumu vērzīnī un sasnādzūte Sema daļu (52. lp.)

Sōkumā vysim cylvākim bejuse vīna volūda. Un tai tys turpynōjis leidz Bābeles tūrņa ceļšonas laikam. Tikai tūrni ceļūt volūda sajukuse, rodušōs septeņdesmit divi rases, kuras Dīvsizkleidynōjis pa vysu pasauli. Te chronists nūrōda, ka šamōs septeņdesmit divejōs tautōs ītylpuse ari Sarmatija un Slavi. (52. lp.) (Par Sarmatiju ap Kristus dzimšonas laiku sauce Austrumeiropas mežu jūsļu, vālōkū slavu ekspansijas telpu, kurā ītylpa ari Latgola). Slavi ilgus laikus asūt dzeivōjuši Donavas krostūs, kur bulgaru un ungaru zemes tagad atsarūnūt (53. lp.). Nu turīnes tod slavi asūt izaplatejuši tōļōk. Sekoj slavu cilšu uzskajtejums, nūrōdūt ari kotras cilts jaunū apsamesšonas vītu, kai ari konstatējums, ka šūs cilšu volūda bejuse pazeistama kai slavu volūda. Slavu cilšu uzskajte nūsaslādz ar teikumu:

„Tai slavu rase tyka šadaleita un tōs volūda tyka saukta slaviska.“ (53. lp.). Te jōpizeimoj, ka ni latgali, ni leiši, ni zengali, ni kūri, ni pryuši slavu cilšu uzskaitē nav mynāti resp. pi slavim nav pīdarējuši un slavu volūdu nav lītōjuši. Te latgalim ir ļūti svareiga liceiba, ka jī **nav slavi** un jūs **volūda nav slaviska**.

Nūzeimeigas latgalim ir ari Nestora chronikas tulkōjuma šaidas ryndas: „Jafeta daļā itylpst Russ, Čud' un vyses tautas: Merija, Muroma, Ves', Mordva, Čud' aiz volkotom, Perm, Pečera, Yam, Ugra, Litva, Zimegola, Kors', **Let'gola** un Liv'.“ (52. lp.). Tōļōk teik pīmynāti kai Jafeta linijai pīdaruši pi Baltijas (Varjagu) jyuras dzeivojūši pūli (Ljachi), pryuši un čudi (52. lp.). Te taitod Chronika licynoj, ka **latgali ir patstōveiga**, atseviška, Jafeta linijai pīdarūša **tauta**, leidzvērteiga cytom, Chronikā uzskaitētom tautom.

Kas tod itylpa Chronikā mynātajā Rusī? Uz tū atbiļde atrūnama sekojušōs ryndōs: „Nu slavu rases Rusī itylpa tikai Poļane, Drevļane*), Novgorodas tauta*), Polotiši*), Dregoviči, Severjane un Bužane, kuri dzeivōja Bugas upes krostūs un vālōk tyka saukti par Volynjane“ (55. lp.). Tōļōk sekoj tūs tautu uzskaitē, kuras runoj **sovu** (na slavu) volūdu, naitylpst Rusī, bet moksoj, tai nūdūkļus resp. ir nu Kijevas slavu vaļsts Ruis atkareigas: „Čud', Merija, Ves', Muroma, Perm', Pečera, Yam', Litva, Zimegola, Kors', Narva un Liv'.“ Uzskaitētōs tautas pīdarūt Jafeta rasei (55. lp.).

Augšā mynāti divi citati licynoj, ka Chronikas topšonas laikā resp. vīnpadsmytajā godu symtā vysi Latgolas resp. latgaļu kaimini: leiši un zengali — dīnvydūs, līvi — rītumūs, čudi (igauni) — zīmeļūs, novgorodiši — zīmeļaustrumūs un polotiši (vālōk saukti par polockišim) — austrumūs ir voi ņyu itylpuši Rusī, voi moksōjuši tai nū-

*) Vōrds Drevļane = dērvļane = nu dierva, dryva un ir lels vai-cōjums voi ir bejuse eista slavu tauta. Turpretim Novgorodas un Polockas tauta tymā laikā nūteikti ir bejuse jaukta ar latgalim, jo tur ir pazeistami kēneņu vōrdi Vysvaldis un Valdemars. Skandinavu olūtūs nav lītōts vōrds Vsevolod un Vladimir, bet gon Vyssavald un Valdemar.

dūkļus. Bet Let'gola resp. Latgola kai napīejama sola, kai naijamams cītūksnis ir atvairējuse slavu uzamōkšonu resp. ir bejuse tikpat varona kai Russ, jo spējuse nūsorgōt un saglobōt sovu naatkareibu un vaļstisku vīneibu. Tys napōrprūtami licynoj par latgaļu vaļsts militarū styprumu un lobū organizaciju kas dybynōjōs uz saprōteigi izveidōtu cītūkšņu — piļu teiklu un latgaļu karaveiru varūneibu. (Un tikai pēc tam, kod trejspadsmytajā godu symtā austrumu inaidnikam — slavim pīsavīnoj rītumu inaidniks — vōcīši, latgaļu — Jersikas vaļsts teik pōrvarāta un tōs zeme pakōpiniski sadaleita šūs diveju ībrucēju storpā).

Jamūt vārā te pīvastūs citatus, kai arī vyspōri Nestora Chronikas līceibas jōnōk pi sekojīšim slēdzīnim:

1. Latgaļu tauta ir tikpat vaca un tikpat dižciļteiga, kai Eiropas un Azijas pyrmtautas, slavus īskaitūt.

2. Latgali nav slavu tautu saimes lūceklis un nav lītōjuši slavu volūdu, bet ir patstōveiga tauta ar sovu, nu slavim naatkareigu latgaļu volūdu.

3. Latgaļu tauta vīnpadsmytajā godu symtā mytynōjōs Austrumeiropas mežu jūslā, Daugovas lobajā krostā, kur as apdzeivojamā teritorijā, cytu storpā, itylpst arī tagadejō Latgola.

4. Vīnpadsmytajā godu symtā resp. Nestora Chronikas topšonas laikā Latgola ir bejuse naatkareiga vaļsts.

KAS IR LATVIŠI?

I. Seneji „Leti“ un „Letgali“ ir myusdīnu latgali.

Losūt svešumā publicātās Indrika Livonijas chronikas latvyskū tulkōjumu naatvairami uzamōc jautōjums: kas ir latviši un kur jī ir dzeivōjuši pyrms septeni symti godim? Mynātajā chronikā, kas teritorijas ziņā, aptver myusdīnu Baltijas valstis nu 12 godu symta ostonđasmytajim godim, leidz 1227. godam, latvīšu vōrds nav mynāts! Chronikā ir gon mynāti: libīši — 130 lopus pusēs; letgali, leti — 108; vōcīši — 108; igauni — 83; leiši — 48; krīvi — 45; samsališi — 40; sakališi — 33; zemgali — 22; ugauni — 22; livoniši — 16; gervīši — 16; kurši — 12; hariši — 12; vironīši — 11; latini — 9; revelīši — 9; dāni — 8; rotališi — 8; sališi — 8; varboliši — 8; veņdi — 7; zvīdri — 7; idumiši — 6; terbatīši — 6; sēli — 4; friži — 3; sakši — 3; tatari — 3; maritimīši — 3; filistīši — 2; goti — 2; slavi — 2; igeteveri — 1; ingari (ingermanlandīši — 1; normani — 1; parti — 1 un valvi — 1 lopus pusē.

Varbyūt daži pētnīki letus ir pōrkristejuši par latvišim? Bet tulkōtōjs letus nauzrōda kai patstōveigu idzeivōtōju grupu un pīvīnoj tūs letgalim, kai šūs letgaļu ūtru-paralelu nūsaukumu. Par pamatu tam ir chronikas X nūdaļas 39 teksts, kurā ir saceits: ... „letus, kuri īpaši saucās par letgalim ...“ un ari: „Leti voi letgali, leidz šam pogōni ...“ Nu šō latvišu teksta skaidri radzams ka 13. godu symtā leti ir bejuši tī poši letgali un ir apdzeivōjuši teritoriju, sauktu par „Letgale“, kuras nūsaukums tulkōjumā ir mynāts 12 lopus pusēs.

Pyrmōtnejū Livonijas chroniku latiņu vōlūdā ir sarakstējis „Henricus de Lettus“ un tei saucās: „Chronicon Livonicum Vetus“. Šōs chronikas X nūdaļā, 3. letu un letgaļu atteiceibas ir roksturōtas šaidi: „Letti qui proprie dicuntur Letgalli“.

Chronikas angļu volūdas tulkōjumā X nūdaļas 3 atteiceigas vītas skaņ: „... Letts, who are properly called Lethigalls“, un: „The still — pagan Letts or Lethigalls ...“. Ari šeit vōrds: „Latvian“ nav mynāts.

Divdasmytō godu symta vēsturnīku apyryndōs, seviški vōcišu un latvīšu, nūteik streidēšonōs par tū, kaidas tauteibas bejis Livonijas chronikas autors, kurs latiņu volūdā teik saukts: „Henricus de Lettus“, angļu volūdā — „Henry of Livonia“ un bibliografijōs teik apzeimōts par: „Henricus Lettus, 13-th century“? Vōciši jū atzeist par vōcīti, kurs Livonijā (lību resp. līvu zemē) īsaradis nu Vōcijas kristeit libīšu pogōnus. Latvīšu vēsturnīki — par latvīti (oplom, jo taida jēdzīņa — latvīši“ — 13. g. s. nabeja). Tikai pādejā laikā, svešumā, vēsturnīks. Dr. N. Viksniņš jū īsadrūšynoņ nūsaukt par letgali, kas nūzeimoj — eistu myusdīnu latgaļu prikštēci.

LATGAĻU ZEMES VĪTU VĒRDU SKATEJUMĀ

Vyspōrejōs pīzeimes.

Austrumu Eiropas mežu jūslā latgali sōc pasarōdeit ūtrajā godu tyukstūšā pyrms Kristus dzimšonas. Jī jau labi pazeist lūpkūpeibu un nadaudz ari zemkūpeibu, bet zveja un medņiceiba vēļ ijam svareigu vītu uztura sagōdōšonā. Tamdēļ jī apsamat uz dzeivi vītōs, kur sasnādzami yudini — zvejōšonai, zōļōji — ganeibom un pļovom, kai ari lobas medeibu vītas. Šaidas vītas ir upes un azari ar augleigajom leiču pļovom. Taidu vītu tyvumā pīmōjoj ari meža zvēri.

Sovom nūmetnem — dzeives vītom, kai ari ganeibu un zvejas vītom latgali, saprūtams, ir davuši ari nūsaukumus, lai atškērtu vīnu vītu nu ūtras. Vōrdu dūšona ir nūtykuse, vodūtīs nu šūs vītu rokstureigōkom dabiskajom īpašēibom. Šī nūsaukūmi ir bejuši skaidri latgaļu vōrdi. Pīmāram, dziļas un ar teiru yudini piļdeitas upes jī ir nūsaukuši par **okom**; vyrpuļus grizūšas un mutuļojūšas upes — par **vyrom** un **vīrējom**; lānas upes, kuru tecējumā nabeja saradzami vyrpuli, krōces un cyti putas rodūši īgansti, ir saukuši par **bezputom**; upes ar naleidzonu, dūbaiņu dybynu gultni ir nūsaukuši par **dūbnom**; azarus un upes, kuru leičūs varēja pļaut sīnu lūpbareibai, latgali labprōt saukuši par **sīnōjim** un otōlōjim.

Yudini, kurim lykōs byut kaidš sakars ar myrušajim, tykuši saukti par **veļu** upem un veļu azarim.

Azarim bīži dūti vōrdi, ari vodūtīs nu tūs formas, pīmāram, nūsaucūt par **garazarim**, **Zveju** utt.

Mōjlūpus un nareti ari cylvākus apdraudēja plēseigi meža zvēri, seviški vyļki, kamdēļ vītas, kuras šī plāsūni beja apsāduši, sauktas par **vylkōjim**, viļcinem un cytim leidzeigim, nu vyļkim breidynojušim vōrdim. Taipat tykuši apzeimōti ari **lōčōji** un lopsōji.

Ari putnim vītu vōrdu dūšonā ir bejuse sova nūzeime, jo daudzās apdzeivōtas vītas sauktas par **Strodim**, bet upes, kurom krostūs rīstōja rubyni — par **Rubynōjim**.

Atsateistūt un nūsastyprynojuūt zemkūpeibai, vītu vōrdūs sōc pasarōdeit ari labeibu nūsaukūmi, pīm., **mīži** un **driči** voi ari Rudzātas, Rugōji u. c.

Aizsardzeibas nūlyukim latgali cēle īpašas nūcītyņō-

4as kūka nūvītnes, kuras sauce par **pilim**. Un tai kai šos pilis tyka caltas paaugstynōtōs vītōs — uz kolnim, kaļne-
nim voi paugurim, tod šī kolni atškireibā nu cytim tyka
saukti par **piļskolnim**.

Kod latgali sovā zemē beja nūdzeivōjuši apmāram divi
tyukstūšas godu, tod pyrmajā godu tyukstūšā pēc Kristus
dzimšonas tim nu dīnvydim un austrumim sōc uzamōkt sla-
vi un tūs pakōpiniski saškeļt, iļeņkt un pōrvarēt. Bet ūtrōs
godu tyukstūšas sōkumā pēc Kristus dzimšonas latgaļu
zemi nu rītumim sōc ikarōt vōciši. Šūs diveju tautu —
slavu resp. krīvu un vōcišu agresijas dēļ latgali zaudej so-
vas zemes un reizē ar tū ari sovu vaļstiskū naatkareibu un
dēmokratiskū breiveibu. Jaunī zemes vaļdinīki, saprūtams,
īkarōtajai zemei dūd sovu īkōrtu un sovom nūmetnem —
sovus nūsaukumus, kaidi parosti krīvim un vōcišim. Vī-
tejim īdzeivōtōjim, t. i., zemes vacajim saiminīkim īkarōtō-
ji parosti namādz praseit padūma sovu jaunūs nūvītņu nū-
saukuma izvēlē. Atteiceibā uz vacūs īdzeivōtōju dūtajim
vītu vōrdim īkarōtōji turpretim ir ļūti praseigi, pakļauņūt
tūs namiteigom sejōšonom. Šūs sejōšonu rezultats sovā go-
la iznōkumā parosti ir četrejajds:

A. Jo kaidai vītai vacūs īdzeivōtōju dūtais nūsau-
kums īkarōtōjim ir gryuši izrunojams un tō nū-
zeime nav saprūtama, tod šajds nūsaukums teik
atmasts un atvītōts ar jaunu vōrdu, kuram
ar īpriķšejū nav nikaida sakara, pīm.: **Pīsaule**
pōrsaukta par **Nikitovku**.

B. Jo vacūs īdzeivōtōju kaidas vītas nūsaukums
īkarōtōjim ir gryuši izrunojams, bet tō saturs
tulkōjumā ir saprūtams, dailskaneigs un simpa-
tisks, tod tys teik atvītōts ar šū tulkōjumu,
pīm.: Ūzulaine pōrsaukta par Dubrovinku;
Gauru pogostā Cyucīne beja pōrsaukta par
Svinevu.

Šys pōrsaukšonas veids plašūs apmārūs
tyka pīlītōts na tikai pi vītu vōrdim, bet ari
pi latgaļu krystamim vōrdim un uzvōrdim. Pī-
māra pēc šeit atstōsteišu gadejumu, kuram be-
ju oculīcinīks 1916. goda rudinī Pīterpilī (ta-
gadejā Leningradā). Kaidā turīnes školā reizē
ar manim īsastōja ari latgaļu puika Jōņs Gar-

jōnis. Krīvu inspektors, vairōkkōrt izamēginōjis šūs vōrdus izrunōt, atzyna tūs par smogim un pīpraseja nu manis tulkōjumu. Es devu vairōkus, pavodūt tūs ar plašōkim izskaidrōjumim, bet inspektoru tī naapmīrynōja. Padūmōjis breiteņu, krīvu administrators tod pīceigi isasauce: „Bet tys taču ir tys pats, kas Ivan Ivanov!“ Šaidā vōrdā tod muns leidzgaitņiks ari tyka iraksteits školās sarokstūs un klases žurnalā. Bet tai kai klasē ar taidim pošim vōrdim jau beja divi školāni, tod atškireibas dēļ Jōns Garjōnis galeigā veidā īgyva sev jaunu vōrdu kai „Ivan Ivanov III“. Ceremonija tyka veikta dažu minušu laikā.

Taidā pošā ceļā Salinīki bīži klīva par Ostrovskim un tamleidzeigi.

Kai radzams, tod pi šō pōrkristeišonas veida objekts patur tū pošu (voi apmāram tū pošu) vacū saturu, bet īgyun pavysam jaunu formu, jaunu skaņu, jaunu ōrejū izskotu.

- C. Jo vacūs īdzeivōtōju kaidai vītai dūtais vōrds īkarōtōjim likās pazeistams pēc formas resp. izrunas, kaut ari pavysam ar cytu saturu kai īdzyntūs volūdā, tod bīži šaidi nūsaukumi teik atstōti. Jo ir vajadzeiba, tod šaidūs gadejumūs īdzyntūs nūsaukumi teik tikai „izlobōti“, pīskanojūt īkarōtōju volūdai, pīm.: upe Sīnōja teik „pōrlobōta“ par Sīņaja. Šaidūs gadejumūs teik radeits it kai jauns obeju (šymā gadējumā latgaļu un krīvu) volūdu kūpvōrds, pīškirūt tam it kai dubultu nūzeimi. Pīmāram, ar vōrdu „Sīnōja“ latgali saprūt upi, kuras leičūs lobas pļovas, bet krīvi ar vōrdu „Sīņaja“ sovukōrt saprūt upi ar zyli atspeidūšim yudinim. Šaidi dubultas nūzeimes kūpvōrdi pa daļai jau ir izmantojami vacūs īdzeivōtōju dūtūs nūsaukumu sameklēšonai. Turpretim eistī kūpvōrdi šaidam nūlyukam gryuši izmantojami. Pīmāram, jo upei latgali sovā laikā ir davuši vōrdu: „Rūka“, tod krīvi tū nagrūzeitā veidā (pōrkōrtojūt tikai ziļbu garumu un akcentu) byus ari pōrjāmuši

un sauks par „Ruka“. Eisti kūpvōrdi ir gryuši nūsokami, kurai tautai tī pīdar un kura tauta dūtajai vītai pyrmō ir davuse vōrdu.

- D. Reizem latgali dažas vītas ir nūsaukuši ar saliktinim, pīm.: Rasnači, Škeibači (pi teiklim). Ikarōtōjim likās pazeistama un pījamama saliktiņa ūtrō daļa: „ači“, bet nasaprūtama pyrmō daļa, kamdēļ reizem tei teik atvītōta ar jim pazeistamōku, pījamamōku vōrdu, rodūt jaunu saliktini, pīm.: „akačus“ atvītōjūt ar „glazačim“. Šaids pōrkristeišonas veids reizem ir atstōjis pādus par sovu pyrmsōkumu un tamdēļ var tikt restaurēts.

LATGOLAS AUSTRUMU RŪBEŽA

Latgaļu austrumu rubeža svareiga divejaidā ziņā: 1) kai latgaļu tautus apdzeivōtōs telpas austrumu saskares rubeža ar krīvim un 2) kai Vokoreiropas kulturas snādzameibas rubeža Austrumeiropā

Latgalim tei ir ļūti svareiga jūs dzeives telpas kai sovas fiziskōs eksistences saglobōtōja nu austrumu kaimiņa apdraudejuma. Na mozōk svareiga tei ir ari kotram Vokoreiropas kulturas pōrstōvam, lai varātu orientētīs par konkretū, dobā faktiski nūvyllktū rubežu storp divejom tik radikali atšķireigom kulturōm kai Vokoreiropējiskōs un Austrumeiropējiskōs, šaidūs vētures pūsmūs:

a) Livonijas laikmeta (1239: — 1562.),

b) Pūļu vaļdeišonas laikā Latgola resp. Pūļu Inflantijas laikā (1562. — 1772.), un

c) Naatkareigōs Latvijas laikā (1920. — 1940.).

Leidz vōcu nūstasyprinōšonai tagadejā Latgolā 13. godu symtā, breivajim latgalim resp. latvišim beja sova — latvyskō kultura. Par austrumu un rī-tumu kulturu īspaidu uz latvišim tymā laikā, golvonā kōrtā religiju veidā, cariskōs Krīvijās „Tautas apgaismeibas ministrijas žurnals“, St. Peterburg, 1884. g. 9. numerī, 142. lpp. roksta: „Leidz vōcu īkarōšonai kristeigō ticeiba Baltijā nabeja nūstasyprinōjuse, kaut ari īdzymtī pazyna kai katōlicismu tai pravoslaviju. Taidā veidā vōciši, īkarōjūt Baltijas īdzymtūs, nūstasyprinōja jūs vydā kristianismu katōlicisma formā ...“

Vōciši, īkarōjuši naatkareigūs latgaļu vaļstu le-lōkū daļu, jūs zemes pīvinōja Livonijai. Taidā kōrtā vasalus trejs symtus godu latgaļu vairōkums at-saroda Vokoreiropas politiskā un kulturalā īspaidā.

Tys pats jau augšā mynātais žurnals 133. lo-paspušē roksta:

„Livonijā atroda vītu vyss tys, kas beja katōlis-kajā Vokoreiropā, vyss tys šeit beja miniaturā.“

Parafrazejūt šū krīvu oficialū konstatejumu

mes varim teikt, ka Livonijas laikmeta Latgola beja Vokoreiropa miniaturā, tai tod pilneigs Vokoreiropas attāls.

Austrumnīcyskās krīvu kulturas īspaidis Latgolā šymā laikmetā pileidzinojams nullei, jo naskaita tūs nūvodus, kuri palyka ōrpus Livonijas.

Kur Livonijas laikā atsaroda Livonijas un leidz ar tū tagadejūs Latgolas austrumu geografiskō rūbeža?

Uz Livonijas kartes (īvītōtōs „THEATRUM ORBIS TERRARUM“, Abraham, ORTELIUS, 1571. g. Antverpenā) šei rūbeža parōdeita 10 — 20 km austrumūs nu Viļakas un apmāram tikpat tōli austrumūs nu Opočkas.

Daugovas lobajā krostā Livonijas rūbeža izaideidz ar Drūju, aiz kuras atsarūn Leitovas teritorija ar Drisu, Polocku un Vitebsku.

Tai tod šeit Vokoreiropas kulturas rūbeža aizavērza vēļ uz austrumim nu Livonijas geografiskās rūbežas. Ari latgaļu izplateibas rūbeža snādzās pōri Livonijas rūbežai Polockas vērzinī.

Latgolas īkarōšonas beigas teik skaiteitas ar Ludzas piļs uzceļšonu 1394. godā. Voi ar tū beja īkarōta vysa senejō Latgola un kaidas latgaļu zemes palyka naīkarōtas, tū šudiņ navar drūši atbildēt. Tur vēļ daudzi dorba vēsturnīkim un etnografim. Nūvōjinōti īkarōtōji ir palykuši pi „status quo“ (pi stōvūklā kaidis beja) un turpynōja vaļdeit.

Tai tod politiskās varas rūbeža nasasedze ar etnografiskū rūbežu.

Sešpadsmytō godsymta vydā (1562. g.), tai tod pēc apm. 150 — 300 godim Livonija izbeidz sovu pastōvēšonu kai naatkareiga, suverena vaļsts. Jei kreit par laupējumu sovim kaiminim — Pūlijai, Krīvijai, Zvīdrijai un Danijai, miniaturā stypri atgōdinojūt tagadejū Vōcijas okupaciju un sadaleišonu četrūs zonās pēc ūtrō pasauļa kara.

Šei Livonijas sadaleišona četru kaimiņu storpā samārā seiki ir dokumentēta grōmotā „SARMA-

TIAE EUROPEAE, Alexandri GWAGNINI, 1578.“, uzskaitūt, ka Pūlijas pūrvaļdeišonā pūrīt 51 administratīva vīneiba, jaundybynojāmōs Kūrzesmes hercogistes — Pūlijas vasaļa — 16 vīneibas, Krīvijas pūrvaļdeišonā 25 vīneibas, Danijas — 10 un Zvīdrijas — 8 vīneibas. Tai tod nu vōrdā nūsaukatakajom 110 Livonijas administratīvajom vīneibom Pūlija īgyun lauvas tīsu — 67, tymā skaitā ari tagadejōs Latgolas nūvodus, izveidojūt nu tim mums pazeistamū Pūļu Inflantiju.

Pūļu Inflantija laikā nu 1660. — 1667. g. beja vaivodiste, bet nu 1677. — 1772. g. beja Inflantu kņaziste ar Daugovpili kai golma piļsātu. Administratīvi tei stypri atsaškeire nu Pūlijas, jo pošai beja sovs Seimeļs ar sēdekli Daugovpilī. Kulturalā ziņā jei šymā laikā atsaroda nūteicūšā katōļticeigōs Pūlijas īspaidā, kura pīskaitoma Vokoreiropējiskai.

Inflantijas laikā tōs austrumu rūbeža uz Daugovas izabeidze ar Drūju, aiz kuras uz austrumim atsarūn Pūlijas apgoboli: Polockas un Vitebskas vaivodistes. Polockas vaivodiste ar sovu teritoriju sadz apmāram naatkareibas laika Daugovpiļs un Rēzeknes apriņku austrumu rūbežu. Teiša saskare ar krīvim, tai tod, ir tikai Ludzas un vālōkajam Jaunlatgolas apriņkam. Vysumā Inflantijas rūbeža moz atsašķir nu naatkareigōs Latvijas austrumu rūbežas.

Atteiceībā uz Inflantijas austrumu rūbežu interesantas ziņas ir pūļu bēgļu J. Bansemer'a un P. Falkenhagen Zaļeska sastōdeitajā atlantā, izdūtājā Londonā 1837. godā. Šys atlants ītver 10 atsevišķas kartes, parōdūt politiskōs pōrmaiņas.

Pūlija pādejūs sešdesmit godūs (1772. — 1832. g.), sōkūt ar pyrmū Pūlijas sadaleišonu un beidzūt ar naatkareibas karu voi, kai krīvi jū sauce, pūļu dumpi. Šymā atlantā katōlicisma, kai vairōkuma īdzeivōtōju, rūbeža uzrōdeita nadaudz austrumūs nu Dzīsnaš, tod caur Klasticy, Doloscy un Sebežai.

Pēc vairōkuma volūdās, latvyski runojušūs austrumu rūbeža stīpās caur Druju un Zylupi, at-

stājūt Ostrovu un Pleskovu krīvyiski runojušus pusē (Jōdūmoj, ka šei etnografiskō rūbeža beja svareiga naatkareigōs Latvijas rūbežu nūspraus-šonā).

Pēc Pūlijas pyrmōs sadaleišonas 1772. godā, latgali nūkļyust Krīvijas sastōvā, palikūt zam Krīvijas leidz 1920. godam, t. i. turpat 250 godu.

Vokoreiropas kulturas geografiskō rūbeža šymā laikmetā ir atsakōpuse leidz Baltijas jyurai. Latgolā nūteik vysa Vokoreiropeskō apkarōšona un krīvyiskō uzspīsšona, seviški drukas aizlīguma laikā. Nūteik latgaļu apdzeivōtōs zemes un jūs pōšu pōrkrīvōšona un katōļu ticeibas vojōšona. Bejušō Inflantija ari Krīvijas sastōvā itylpynōta lik tūmār sevi pīminēt.

Tai „Enciklopedičeskij slovar“ XI sej. St. Petersburg 1893. g., 158./9. lpp. par Drisu roksta: „Drisas aprīnkis pīdar tai sauktajim inflantīšu aprīnkim . . . jō rītumu daļā latviši — katōli.“ Katōļu skaits Drisas aprīnkī uzrōdeits 20 112 un jim 13 draudzes.

Tod tōs pošas Enciklopedijas vōrdneicas XIII sējumā, St. Petersburg 1894. g., 287. lpp. par Inflantiju storp cytu ir saceits: „Pēc Olīves mīra leīguma 1660. godā Inflantija beja vaivodiste, bet nu 1677. g. — Inflan- tu kņaziste. Nu 1772. g. inflantīši pōrsaukti par Daugovpiļs provinci. Tagad tī veidoj tai saucamūs „inflantīšu aprīnkus“ — Daugovpiļs, Ludzas, Rēzeknes un Drisas un . . . ir daļa nu Livonijas.“

Taitod Krīvija Drisas aprīnki ir atzynuse par bejušōs Livonijas sastōvdaļu, leidz ar kū teik atzeita ari jōs pīdareiba ogrōkajai latgaļu Jersikas vaļstei. Etnografiski latgali jau ir bejuši izspīsti nu aprīnka austrumu daļas, bet rītumu daļu jī tūmār beja nūturējuši.

Inflantīšu apdzeivōtō teritorija 1920. godā teik atbreivōta nu krīvim un pīvīnōta Latvijai kai Latgolas apgobols ar pōrvaļdes sēdekli Daugovpilī.

Par šō apgobola pōrvaļdi un rūbežom Latvišu konversācijas vōrdneicā, 1933. — 1934. g., 10. se-

jumā 20 229./3. lpp. losoms: „Latgolas apgobola pārvalde dorbojās 8. I. — 1. II. 1920. g. Daugovpilī ... Latgolas apgobola priekšņikam beja pakļauts Daugovpils, Rēzeknes un Ludzas apr. un bej. Krīvijas okupētī apgoboli, kurus pārvaldeja 2 vacōkī sevišku uzdavumu irēdņi ar apr. priekšņiku tiseibom: Gaurūs — Pleskovas, Ostrovas, Opočkas un Sebežas apr. daļas un Rosicā (vālōk Pidrūjā) — Drisas apriņķa daļu. 1920. godā majā pārvaldei pīkomandētais kara topografs pagatavōja Latgolas apgobola pogostu rūbežu karti (ar okupētīm bej. Krīvijas apgobolim) kū īspīde uz Latgolas apgobola pārvaldes rēkina ...“

Tagad pasaceļ vaicōjums, voi 1920. godā Latvijas un Pūlijas karaspāks pūlu generala Ridz — Smiglija vērspavēlnīceibā, atbreivojūt Latgolu nu komunistiskōs Krīvijas, beja izteirejis nu komunistim tikai latgaļu zemi, voi arī, pīdovom, okupejis vēļ dažus krīvu nūvodus?

Atbīldi šam vaicōjumam snādz „Latvju Enciklopedija“, kuras 1950. goda izdavuma 103. lp. losoms: „Latgolas kauju laikā devēs uz Moskvu — zam Sorkonō krysta aizsagas — plaša Latvijas delegacija, lai pōrlīcynōtu Kremli, ka Latvijas armija nadūmoj ībrukt Krīvijā, bet, sasnādzūt Latgolas rūbežas, pōrtraukt kara darbeibu. Pamīru nūslēdze 1. februārī, bet tū turēja slepeneibā, lai navōjinōtu myusu armijas morali ...“

Tai tod latvišu politiki un diplomati ir bejuši komunistu „īnaidņiki“ un latvišu „patrioti“ tikai armijas un īdzeivōtōju maldynōšōnai Patiseibā jī ir bejuši komunistu draugi, kuri kauju laikā ar Kremļa veirim ir brōļōjušīs, nūslāguši slapynu pamīru un iztopšonas nūlyukā sorgōjuši krīvu zemes nu latvišu karaveira ībrukuma.

Saidūs apstōkļūs nalogiski ir pījimt, ka Latgolas atbreivōtōji byutu aizkāruši krīvu teritoriju, jo latvišu karaspāka komandērs pulkvedis, vālōk generals, J. Balodis beja vairōk politikis nakai karaveirs, kamdēļ labi zynōja, kas tam doroms.

Tamdēļ arī latvīšu karaspāks Ziemeļlatgolā, šķārsojūt vēsturiskū Livonijas rūbežu, vītom vēļ atbreivoj arī dažus 12. g. s. latgaļu nūvodus, palykušus ōrpus Livonijas — pi krīvim, bet na vysus.

Pūļu karaspāks, turpretim, Dīnvydlatgolā, atbreivojūt vysu Inflantijas teritoriju, padzyna komunistus arī nu vysas tōs latgaļu zemes, kura ogrōk ītylpa Polockas vaivodistē.

Nasaverūt uz latvīšu valstsveiru draudzeibas demonstrējumim, Kremlis beja attureigs un pat nūraidušs.

Par tū licynoj Latvju Enciklopedija, 1950. g. 103. lp.: „Jo Igaunijai laimejōs mēneša laikā nūslēgt mīra leigumu ar Moskvu, tod Latvijai šōs sarunas īilga vasalus 6 mēnešus, pi kam vysu laiku nōcēs turēt myusu armiju Latgolas frontē ...“

Tai tod, pēc mēneša kara darbeibas (nu 3. janvara leidz 1. februaram 1920. g.) teik nūslēgts slapyņs pamīrs, bet galeigu mīra leigumu komunisti vylcynojās slēgt vasalus 6 mēnešus.

Lai Kremlī ikārdynōtu, latvīši atdūd krīvim vysas latgaļu zemes, kuras atsaroda aiz Lavonijas austrumu rūbežas kai latvīšu, tai pūļu karaspāka atbreivōtōs.

Tikai tod teik nūslēgts mīrs un nūvylhta Latgolas austrumu rūbeža, par kuru tei poša Latvju Enciklopedija, 1952. g. 1347. lp. soka: „Tikai 1920. goda mīra leigumā tyka atjaunōta šei vacō Livonijas rūbeža, kas tagad klīva par Latvijas — Krīvijas valstu rūbežu.“

Šei rūbeža tod arī ir parōdeita uz vysom naatkareīgōs Latvijas kartem, bet seviški labi pōrradzama uz lelōs P. Mantinieka 1924. — 25. g. Latvijas kartes. Sovā byuteibā šei rūbeža, taipat kai vēsturyskō Livonijas rūbeža, nabeja latgaļu 12. godu symtā apzeivōtōs zemes rūbeža, bet gon tikai diveju kulturu, diveju politiskūs ideologiju — austrumu un rītumu — geografiskō rūbeža, kura gōja pōri latgaļu apdzeivōtai zemei, sadolūt tū divejōs navīnaidōs dalōs: lelōkajā — rītumu un mozōkajā — austrumu.

Ūtrō pasaūļa kara laikā (1939. g. — 1945. g.) pōri Latgolai drōzēs vairōkas kara vātras, nūnīveleļūt tōs rūbežu nūzeimi. Pēc šō kara Latvija leidz ar Latgolu teik itvarta Krīvijas sastōvā, kai vīna nu tōs daudzajom „republikom“. Rūbežom palīk vairs vairōk teoretiska nūzeime kai praktiska.

Pyrmajūs pēckara godūs ari Latgolas austrumu rūbeža teoretiski skaitōs tei poša vacō — naatkareigōs Latvijas austrumu rūbeža. Bet na uz ilgu laiku.

Jau nu 1954. g. Moskvā izdūtō Pasauļa atlanta 30. kartes radzams, ka nu Jaunlatgolas apriņka austrumu molas ir nūgrīzta krītna šķēle latgaļu zemes ar Reitupi, Jaunlatgolu (Pytalovo), Augšpili (Vyšgorodu), Gaurim, Purvmolu (Nosovo), šoseju un dzelžceļa līniju un pīvīnōta Krīvijai. Nyu rūbeža ir pīsavērzejuse pavysam klōt Baltinovai un vītom īt pa Kuchvas upi, vītom rītumūs nu tōs.

Šai Kuchvas upes rūbežai ir sena un ļūti raksturīga vēsture, par kuru Latvju Enciklopedijā, 1952. g., 1346./7. lpp. losoms: „... Ordeņa vaļsts prota šū vacū rūbežu nūsorgōt, un namaineita tei palyka ari krīvu laikā. Turpretim tū Livonijas austrumu rūbežas sektoru, kuru ījēme Reigas archiveiskupija, prūti Purnovas nūvodu, ap 1464. g. okupeja Pleskovas krīvi. Lai nūdrūšynōtu sev šū apgobolu, jī tur 1476. g. uzcēle Augšpiļs (Vyšgorod) cītūksni. Ar tū senejō latgaļu vaļsts Purnova nūkļiva krīvu varā; īdzeivōtōjus pa daļai deportēja, pa daļai spīde pōrīt pravoslavijā. Leidz ar tū archiveiskupijas rūbeža tyka atspīsta atpakaļ uz rītumim nu Ludzas upes leidz Kuchvai.

Sovas jaunōs rūbežas aizsardzeibai archiveiskups 16. g. s. sōkumā uzcēle Viļakas pili, kas beja dūmōta kai vōcu prikspostenis pret Augšpili.

Naapmīrynōti ar anektētū rūbežjūsli, krīvi lelknāza Vasilija IV laikā cēle pretenzijas uz vysu Purnovu leidz pat Pededzei. Tū jim naizadeve sasnēgt, bet ari Livonijai sovukōrt beja jōatzeist, ka okupētōs Purnovas austrumu daļa palīk Krīvijai. Tikai 1920. goda mīra leigumā teik atjaunōta šei vacō Livonijas rūbeža, kas tagad klīva par Latvijas — Krīvijas vaļstu rūbežu.

Tūmār 450 godu ilgās krīvu kundzeības laikā Purnovas latviši beja pilnīgi pōrkrīvōti un Latvija atgyva gon sovu senejū teritoriju, bet ar krīvu idzeivōtōjim . . .“

Pādejais citats napōrprūtami līcynoj, ka krīvi jau nu laika ir bejuši agresivi pret latgalim, ikarōjuši tūs zemi, bet pošus latgaļus deportējuši (padzynuši) voi pōrkrīvōjuši.

Šī krīvu draudi nikod nav atslōbuši, naatkareigi nu tur pastōvūšom vaļsts ikōrtom voi vaļdeibom.

Sakarā ar tū latgaļu apdzeivōtōs telpas austrumu rubeža pastōveigi teik drupynōta kai zam smoga vasara sitīnim. Un jo latgali tū ir varējuši izturēt godu tyukstūšas un nūsaturēt zam šōs saules, tod tys līcynoj par jūs lelū vītalitati, seikstumu, naatlaideibu un pacīteibu, kam vēsturē kaut kū leidzeigu gryuši atrast.

Olūti:

1. Krīvijas „Tautas apgaismeības ministrijas žurnals“, St. Petersb., 1884. g. 9. numers (septembris), 133. un 142. lp.
2. Atlants: „THEATRUM ORBIS TERRARUM“, Abraham Ortelius, 1571. Antverpenā.
3. SARAMATIAE EUROPEAE, Alexandri Gwagnini, 1578.
4. Atlants ar 10 kartem par Pūlijas nūtykumim laikā nu 1772. — 1832. g., sastōdeits nu J. Bensedera un P. Falkenhagen Zaleski un izdūts Londonā, 1837.
5. Krīvu „Enciklopedičeskij Slovar“, XI sej. St. Petersb. 1893., 158./9. lp.
6. Tōs pošas vōrdneicas XIII sej., St. Petersb., 1894., 287. lp.
7. Latviešu Konverzācijas vārdnīca, Reigā 1933. — 34., 10. sējums, 20 220./3. lp.
8. Latvju Enciklopedija, Stokholmā 1950., 103. lp.
9. Tōs pošas Enciklopedijas 1952. g., 1347. lp.
10. P. Mantinieks, 1924. — 25. g. Latvijas karte (lelō) un cytas jō vālōk izdūtōs Latvijas kartes.
11. Krīvu „Atlas Mira“, Moskvā 1954. g., 30. karte.
12. B. Briška, „Latgali poiltiskajōs patmaļōs“, „Latgola — Latgolas Bolss“, 1955. — 56. g.
13. M. Bukšs, „Pīzeimes par senejū latgaļu resp. latvišu volūdu“, 1948. g.
14. M. Bukšs, „Skices un dokumenti nu Latvijas topšōnas laikim“, 1954. g.

DAŽU POLITISKI ADMINISTRATIVŪS UN VĒSTURISKŪS KARŠU LICEIBAS PAR LATGAĻU ZEMI UN TĒS IDZEIVĒTĒJIM.

KRĪVU LAIKI LATGOLĀ

Pirmajā Pūlijas un Leitovas sadaleišonā 1772. godā Latgola, tymūs laikūs saukta par Pūļu Inflantiju, teik pīvīnōta Krīvijai un ītylpynōta Pliskovas guberņā kai šōs guberņas piktō provinciē — „Provincia Dunensis“ (Daugovas provinciē). 1775. goda Pliskovas guberņas kartē¹⁾ šei provinciē atrūnama guberņas rītumu styurī, ogrōkūs Inflantijas rūbežūs. Kartē uzsvors lykts uz apdzeivētūs vītu uzskaitēišonu, kuru skaits Latgolā uzrōdeits ap 300. Taipat uzrōdeitas svoreigōkōs upes un azari kai nūzeimeigi faktori yudiņa ceļu sistemā, jo zemes celi kartē nav atzeimōti. „Marienhaus“ (Viļaka) pīsaisteita „Dūna“ (Daugovas) yudiņa ceļam caur „Ewest“ (Aiviksti), „Petisz“ (Pededzi) un Pededzes kreisajom pītakom. „Ljucina“ (Ludza) savīnōta ar „Welika“ (Velikajas) baseinu caur „Lža“ (Ludzas) upi. „Lac. Razna“ (Rāznas azars) un „Rezica“ (Rēzekne) pīsaisteiti „Lac. Ljuban“ (Lubōna azaram) caur „Rezica Fl.“ (Rē-

1) „Mappa Generalis Gubernii Plescoviensis, in quinque Provincias divisi. Componente J. F. Schmidio, Acad. Sc. Petr. Adjuncto, 1775.“

zeknes upi). Zylupe tymūs laikūs vysā sovā garumā teik saukta par „Sinja Fl.“ (Sīni). Proviņces seikōks administratīvs īdalejums nav uzrōdeits. Vītu nūsaukumi raksteiti latiņu burtim, jauktā krīvu voi pūļu izrunā.

*

1792. goda Krīvijas atlantā²⁾ Latgola atrūnama pīdaleita „Polotskoje namestničestvo“³⁾ (Polockas vītņīceibai) kai šōs vītņīceibas zīmeļrītumu daļa, īdaleita trejūs apriņkūs: „Djunaburg“ (Daugovpiļs), ar centru Daugovpilī; „Rezica“ (Rēzeknes) ar centru Rēzeknē, un „Ljucyn“ (Ludzas) ar centru Ludzā. Kartes teksts vīneigi krīvu volūdā. Uzsvors lykts uz apdzēvōtom vītom, azarim, upēm un pūrim. Iztryukst zemes ceļu. Taipat pazudis īpatais Latgolas nūsaukums. Vītņīceibas centrys ir „Polotsk“ (Polocka), bet „Vitepsk“ (Vitebska) izpylda apriņka piļsātas funkcijas. Latgolas upu nūsaukumi: Daugova uzrōdeita kai „R. Dvina“, Dubna ir dabōjuse krīvysku golūtņi un saucās par „Dubno“, Maltas nūsaukums nav sagrūzeits — „Malta“ un Rēzeknes upe teik saukta par „R. Rezica“.

*

1800. goda Krīvijas atlantā⁴⁾ latgaļu zeme atrūnama Boltkrīvijas gubernā kai šōs gubernas divi zīmeļrītumu apriņki — „Djunaburg“ (Daugovpiļs) un „Ljucyn“ (Ludzas). Rūbežs storp apriņkim ļūti leikumaiņs un stīpās apmāram nu „Luban“ (Lubōna azara) zīmeļu gola pa „R. Malta“ (Maltas upi) leidz „Oz. Razno“ (Rāznas azara) dīnvydu golam un nu turīnes tōļōk uz „Buk Muiza“ (Bukmuižu) un „Dagda“ (Dagdu), obojom palikūt Daugovpiļs pusē. Drysas apriņkis likvidāts, un tō zīmeļrītumu daļa leidz ar Drysu pīvīnōta Sebežas un dīnvydaustrumu daļa — Polockas apriņkam. Taidā kōrtā Sebežas apriņkis piļņeigi atdola Daugovpiļs un Ludzas apriņkus nu pōrejōs Boltkrīvijas un aizpylda vysu

2) (Wildbrecht), „Rossijskoj atlas iz 44 kart, 1792“.

3) „Karta Polotskago namestničestva“, 19. lopa.

4) (Wildbrecht), „Rossijskoj atlas iz 43 kart, 1800“. Symā atlantā Boltkrīvijas gubernāi irōdeita 7. karte. Tōs nūsaukums ir: „Karta Belorusskoj gubernii, iz 16 ujezdov“, Sočiņal A. Wildbrecht.

pöržņaugu storp Pliskovas un Minskas gubernom. Jaundybynötös Boltkrīvijas gubernas piļsātas gūdā ir icalta „Vitebsk“ (Vitebska), degradejūt „Polock“ (Polocku) par aprīnka piļsātu. Kartes teksts vineigi krīvu volūdā, un uzsvors lykts uz upem, azarim un apdzeivōtom vītom. Zemes celi nav uzrōdeiti.

*

1820. goda Krīvijas atlantā⁵⁾ tagadeji latgaļu aprīnki atrūnami Vitebskas gubernā — tōs zīmēlrītumu golā. Bejušōs Pūļu Inflantijas plateiba sadaleita 3 aprīnkūs: „Dinaburg (Daugovpiļs), „Režica“ (Rēzeknes) un „Ljucyn“ (Ludzas). Dīnvydaustrumūs šī aprīnki saīt rūbežūs ar Drysas aprīnki, bet Ludzas aprīnkis bez tam vēļ rūbežojās ari ar Sebežas aprīnki. Kartē atzeimōtas tikai apmāram symts vītas: īvārojāmōkōs upes, lelōkī azari un apdzeivōtōs vītas, dūdūt tim nūsaukumu divejōs volūdōs: krīvu un pūļu. Uzsvors šamā kartē lykts uz zemes celim, kuri teik īdaleiti četrōs škirōs: a) golvonī posta celi; b) gubernas posta celi; c) aprīnka posta celi un d) lelceli. Posta celi dūmōti tōļsatiksmei, lelceli — vītejai satiksmei un kai pīvodceli leidz posta celim. Pi posta celim atsarūn posta stacijas resp. zyrgu pōrmaiņas punkti. Latgaļu aprīnkus škārsōj šaidi posta celi:

1. Daugovas lobō krosta „glavnaja počtovaja doroga“ (golvonais posta ceļš). Pi tō atrūnamas šaidas „počtovaja stacija“ (posta stacijas): „Glazmansk“ (Gūstini), „Kreicburg“ (Krystpiļs), „Trepengof“ (Trepe), „Liweņgof“ (Leivōni), „Awsenowo“ (pi Neicgaļa), „Kirubsk“ (Kirupe pi Leiksnas), „Dinaburg“ (Daugovpiļs), „Plokša“ (pusceļā

5) (Pjadyšew), „Geografičeskij atlas Rossijskoj Imperii, Carstwa poľskago i Velikago knažestwa Finlandskago, raspoloženij po gubernijam na 80 listach. Načat 1820, okončen 1827“.

Vitebskas gubernā itvarta 11. lopā, un kartes nūsaukums ir: „Generāl'naja karta Vitebskoj gubernii. S pokazaniem počtovych i boľšich proezzich dorog, stacij i razstojanija meždu onymi verst. Sostavlena po novejšim i dostovernym svedenijam v St. Peterburge 1820. goda“. Sočinil i grav: podpolk. Pjadyšew. Kartei dūts paralels teksts pūļu volūdā.

storp Daugovpili un Krōslovu), „Kreslawļ“ (Krōslova). Nōkušō posta stacija — „Pridrujsk“ (Pīdruja) atsaroda jau Drysas apriņķī.

2. Daugovpiļs-Pliskovas „glavnaja počtovaja doroga“ (golvonais posta ceļš). Pi tō atrūnamas šaidas posta stacijas: „Dinaburg“ (Daugovpiļs), „Vyški“ (Vyški), „Kamenec“ (tagadejō Jaunaglyuna), „Rozentowo“ (pi Maltas), „Režica“ (Rēzekne), „Ljucyn“ (Ludza), „Merzinka“ (Mērdzine) un „Nesteri“ (pi poša Pliskovas gub. rubeža). Nōkušō stacija „Wyšgorodok“ (Augšpiļs) atsaroda jau ap 20 verstes Pliskovas guberņā.

3. Ludzas-Sebežas-Polockas „gubernskaja počtovaja doroga“ (guberņas posta ceļš). Tys skaitejōs zamōkā kategorijā par golvonū posta ceļu, apkolpōja guberņas vaja-dzeibas, un Ludzas apriņķī pi tō atsaroda vīneigō posta stacija — „Popsujka“ (20 verstes dīnvydaustrumūs nu Ludzas, apm. Brigu apkōrtņē). Lelceli, kuri tod krīvyski tyka saukti par „projezžaja boļšaja doroga“, savīnōja šaidas vītas: a) „Drejman“ (Dreimanus — storp Trepī un Leivōnim) ar „Steki“, „Sterljany“ (Stērnīni), „Warkljany“ (Varaklōnim), „Weliony“ (Viļānim), „Režica“ (Rēzekni), „Wjacynjany“ (22 1/2 verstes zīmeļaustrumūs nu Rēzeknes, pi Yudrōjas upes, zīmeļūs nu Cyrmas azara, apm. Mežernīku apkōrtņē), „Malnovskoj“ (Malnovas bazneicu), „Baltinovskoj“ (Baltinovas bazneicu), „Mariengauzen“ (Viļaku), „Bolovskoj“ (Bolvu bazneicu); bez tam vēļ Viļaku ar „St. Bor“ (cīms 9 verstes uz austrumim nu Viļakas, pi Pliskovas gub. rubeža); b) Ludzu ar: „Plešovo“ (cīms dīnvydūs nu Ludzas), „Blizeva“ (Glužnevu), „Buk — Myza“ (Bukmuižu), „Dagda“ (Dagdu), un „Kreslawļ“ (Krōslovu); c) Ludzu caur „Plešovo“ ar „Ljador“ (Lauderim), un „Ljanskorona“ (Škauņi); d) Mērdzini ar „Michalovo“ (Michalovas cerkvu) un „Malnovskoj“ (Malnovas bazneicu). Kūpsummā trejūs latgaļu apriņķūs beja 17 posta stacijas, un posta ceļu kūpgarums snēdzēs pi 340 verstem. Uzrōdeitūs lelceļu garums beja nadaudz lelōks; ap 350 verstes. Attōļumi storp kaimiņu posta stacijom uzrōdeiti verstēs un beja videji ap 20 verstem. Taipat verstēs uzrōdeiti attōļumi storp lelceļu svoreigōkim punktim.

Vysumā 1820. goda karte dokumentej zyrgu satiksmes laikmatu, kurs latgaļu apdzeivotūs aprinkūs ir bejis seviški aktivs, jo pa tūs šķārsojušim posta celim vērzejōs pajugi ar postu, pasažirim un precem kai uz Pīterpili, tai uz Moskvu. Daugovpiļs un Ludza ir divi svoreigi satiksmes mozgi zyrgu posta laikmatā.

*

Dzimtnīceibas atceļšonas laikā latgaļu zemes labi raksturoj krīvu topografiskōs kartes, uzjemas dobā ap 1860. — 70. godu,⁶⁾ vīnkōršeibas dēļ sauktas par trechverstkom. Uz latgalim atsateic lopa IX—6, izgatavōta 1896. godā, un šai lopai pīsaslādzušōs kartes. Šei ir ļūti seika karte, kurā uzrōdeiti kolni, meži, pūri, apdzeivōtas vītas (īskaitūt atseviškas mōjas), azari, upes un pat vyseikōkī strauteni, kamdēļ īteicama vītu vōrdū studijom un latgaļu izplateibas skaidrōšonai ogrōkūs laikūs.

6) „Russia, Upravlenie Voennich Topografov. Voенно-Topografičeskoj karti Rossii (Western USSR). Moskow, 1:126 000“ Library of Congress, Washington, D. C., Cat. No. G. 7010. s. 126. R. 8. Ar šaidu nūsaukumu 1860.—1870.goda topografiskōs kartes ir apzeimōtas Kongresa bibliotekā, Vašingtonā. Krīvijā tauta vīnkōršeibas dēļ tū sauce par „trechverstku“, jo mārūga 1 colla = 3 verstem dobā.

Kur tik ir bejis īspējams, nakrīvu vōrdi ir atvītōti ar krīvu vōrdim tulkōjumā. Vōrdim, kuri nav saprosti, ir mēginōts rast krīvu izteiksmes veids, pīm.:

latgaļu izruna:

Veipi
Aizkaļniši
Teirumsātys
Pušmucāni
Tyltāgols
Garjuri
Kūkōji
Garvacainiki
Ūgrinīki
Yudrōja (upe)

kartē irakstēlts:

Vepa
Aaskoļniši
Tirmus-Atus
Puž-Mčany
Talty-Golla
Gordjury
Kukuj
Gorvacainik
Ugornik
Utroja

Taidā veidā krīvu kartes latgaļu vōrdus voi ņyu ir pavysam izskaudušas, voi arī sagrūzejušas leidz napazeišonai.

Vitebskas guberņas 1872. gada kartē ⁷⁾ Latgolai īpašs nūsaukums nav veļteits un latgaļu apdzēvōtī aprīņki — Daugovpiļs, Ludzas un Rēzeknes — atrūnami guberņas zīmeļrītumu styurī. Oficialajōs krīvu apryndōs šī trejs aprīņki, kurim 1861. g. pīskaiteits klōt vēļ Drysas aprīņkis, teik saukti par Inflantes aprīņkim.⁸⁾ Pēc tauteibas inflantīši teik pīskaitēiti latvišim. Leidz ar Drysas aprīņka pīskaitēišonu Inflantijai latgaļu izplateibas rūbežs 19. godu symta ūtrajā pusē ir oficiali atzeits krītņi vīn uz austrumim, un dīnvydu sektorā tys sasnēdzis un vītom pat pōrsnēdzis Polockas-Opočkas posta ceļu. Inflantijas zīmeļaustrumūs — pretim Baļtinovai un Viļakai rūbežs ir palicis vacais Livonijas-Krīvijas rūbežs (9 verstes uz austrumim nu Viļakas) ar „Wyschgorodok“ (Augšpili) Pliskovas gub. daļā. Šaids rūbežu stōvūklis un administratīvais īdalejums palik leidz krīvu laiku beigom.

1872. gada kartē radzams, ka Latgolu šķārsoj Dūnaburg-Rjeschitza-Korsowka (Daugovpiļs-Rēzeknes-Kōrsovas) dzeļžceļa linija, kas ir pūsms nu 1860. godā atklōtōs krīvu St. Peterburg-Varšavas magistrales, un šai dzeļžceļa linijai paraleli stīpās šoseja. Pa Daugovas lobū krostu stīpās nu 1861. — 1866. godam atklōtais Reigas-Orlas dzeļžceļš. Šūs treju magistraļu krystōšonas vīta — Daugovpiļs īgyun izcyļu stōvūkli Krīvijas satiksmes un saimnīceibas laukā. Tōs īdzeivōtōju skaits pakōpiniski piaug, un 1913. godā Daugovpiļs ar 113 000 īdzeivōtōjim jau pōrspēj Vitebsku, kurai ir tikai 101 000. Daugovpiļs svoru pavairōja vēļ tys apstōklis, ka tōs tyvumā tyka izbyuvāts militars cītūksnis, kurā beja stacionāts lels garnizons, atbylstušs „nāijamama cītūksņa praseibom“. St. Peterburg-Varšavas dzeļžceļa Daugovpiļs stacijas ceļtnē Krīvijas imperatoram beja izbyuvātas spēcīalas apsamesšonas telpas — pagaidu

7) „Karte des Russischen Reiches in Europa in 6 Blättern, Verzüglich nach der 1862 vor der K. Russischen Geogr. Gesellschaft in St. Petersburg in 12 Bl. herausgegebenen Karte, bearbeitet von H. Kiepert, Berlin, bei Dietrich Reimer, Dritte verbesserte Auflage, 1872“.

8) Enciklopedičeskij slovarj, tom XIII, S. Peterburg, 1894, 287. lp. un Enciklopedičeskij slovarj, tom XVII, S. Peterburg, 1896, 388.

dzeivūklis. Vyss tys kūpā Daugovpili izvērzeja Krivijas imperijas piļsātu pyrmajā ryndā.

Rēzeknes stōvūklis 19. g. s. ūtrajā pusē pakōpiniski uzaloboj, jo garum tai it St. Peterburg-Varšavas dzeļžeļš un šoseja, kamdēļ tei sōc pōrspēt Ludzu, kura palyka ōrpus šūs magistraļu. 20. g. s. sōkumā, Rēzeknei kļyustūt par dzeļžeļu mozgu⁹⁾, tōs nūzeime kļyust vēļ lelōka.

19. g. s. ūtrajā pusē un 20. g. s. sōkumā, leidztakus dzeļžeļu teikla izaveidōšonai, posta ceļu un posta staciju (zyrgu) nūzeime mozynoņās, jo tōļsatiksmē zyrgu viļcēju spāku atvītoj lokomotives. Tys seviški jyutams Latgolā, kura dzeļžeļu teikla ziņā ijam teicamu poziciju.

NAATKAREIGŌS LATVIJAS PŪSMS

1920. goda Latgolas apgobola pogostu karte¹⁰⁾. Tymā itvarti Daugovpiļs, Rēzeknes un Ludzas apriņki, kai ari daļa nu Pliskovas, Ostrovas, Opočkas, Sebežas un Drysas apriņkim. Latgolas apgobols tymā laikā ir administrativa vīneiba, ar atsevišku apgobola pōrvaldi, kuras sēdeklis ir Daugovpilī. Kartē uztvarts stōvūklis, kaidis beja laikā storp Latgolas atbreivōšonu nu boļševikim 1920. goda janvarī un mīra nūslēgšonu ar Padūm'ū Savīneibu tō poša goda 11. augustā resp. rūbežu nūsprausšonai dobā, kura, pēc mīra nūslēgšonas, tyka izbeigta 1923. goda 7. aprilī.

Latgolas apgobols ir Latvijas demokratyskōs republikas sastōvdaļa. Šō apgobola oficialais nūsaukums ir „Latgola“.

*

Demokratyskōs Latvijas sīnas karte, dūmōta ōrzemu reklamai, ar titultekstu angļu volūdā, apm. 1926. goda īspī-

9) Moskvys-Ventspiļs dzeļžeļš, kurs savīnoj Krystpili ar Rēzekni un Ludzu, tyka atklōts 1901. — 1904. godā, glōb Ludzu nu tōļōkas sleidēšonas, bet it seviški ceļ Rēzeknes nūzeimi kai latgaļu geografiskā centrā izveidōtu satiksmes mozgu.

10) Latgolas apgobola 1920. g. pogostu kartes kopiju nav iza-

dums¹¹⁾. Šymā kartē Latvijas teritorija sadaleita četrūs apgobolūs: Vydzeme, Latgola, Kūrzeme un Zemgale. Latgolas apgobols sovukōrt īdaleits četrūs apriņkūs: Daugovpiļs, Rēzeknes, Ludzas un Jaunlatgolas. Pādejaiss izveidōts 1925. godā nu Ludzas apriņka zīmeļu daļas un Ostrovas apriņka rītumu daļas¹²⁾. Apriņka seikōkōs administratīvōs vīneibas ir pogosti. Kartes mārūgs 1:420 000.

Saleidzinojūt šū Latvijas karti ar Vitebskas gub. 1872. goda karti, radzams, ka jaundybynōtō Jaunlatgolas apriņka rūbežs ir īsavērzejis Pliskovas gub., Ostrovas apriņkī un ījēmīss Ludzas (Lžsas) upes pozīciju, ītverūt Latgolas teritorijā Gauru-Augšpiļs-Kācānu jūslu resp. Purynovas

devis īgyut. Par tōs asameību un eventualū saturu ziņas atrūnamas A. Švābes Latviešu konverzācijās vārdnicā, Rīgā, 1933. — 1934. g., X sējuma 20220. — 23. lpp.: „Latgales apgabala pārvalde darbojās 8. 1. — 1. 11. 1920. g. Daugavpīlī. L. a. priekšniekam bij pakļauts Daugavpiļs, Rēzeknes un Ludzas apr. un bij. Krievijas okupētie apgabali, kurus pārvaldīja 2 vecākie sevišķu uzdevumu īerēdņi ar apr. priekšnieku tiesībām: Gauros — Pliskavas, Ostrovas, Opočkas un Sebežas apr. daļas, un Rosicā (vēlāk Piedrujā) — Drīsas apr. daļu ... L. a. priekšniekam uz īsu laiku bij pakļauts arī Ilūkstes apr. 1920. g. maijā p. piekomandētais kara topogrāfs pagatavoja L. a. pagastu robežu karti (ar okupētiem bij. Krievijas apgabaliem), ko iespīeda uz L. a. p-es rēķīna.“

Augšā mynātū stōvūkli resp. latgaļu zemes atsarasōnu arī Pliskovas, Ostrovas, Opočkas, Sebežas un Drysas apriņkūs aplīcynojo arī „The Times Survey Atlas of the World“, London, 1922, kurā 44. un 45. karte uzrōda Latvijā ītīlpstusō Latgolas apgobola austrumu rūbežu šaidī pozīcijā: Latvijas-Igaunijas rūbežs stīpās uz Yudrōjas (Utroja) ītaku Mudovā (Velīkajā), tod pa **Velīkaju** leidz Ostrovam (Ostrovss palīk krīvu pusē) — Opočkai (Opočka palīk krīvu pusē), un tōjōk uz Sebežu (Sebeža palīk apm. 8 km krīvu pusē), tod uz Rosīcu (uzrōdeīta teīši un rūbeža) un Daugovu pī Piedrujas (pādejo īzteīkti Latgolas pusē).

„The Times“ atlāss uzrōda faktyskū stōvūkli, kāids tys beja īsastōjis pasaulī pēc Pymō pasaulā kara.

11) „Latvia, Edited by A. Ošīņš and P. Mantnieks. Vietu vārdi pēc prof. Endzelīna.“ Izdūšōnas gods nav uzrōdeīts, bet paskaidrōjuma tekstā mynāta Latvijas īmporta vērtība par 1926. godu, nu kō sacynojsams, ka karte varātu byut īspīsta 1926. — 1928. g. Ņujorkas publīskajā bībliotekā asušajam eksemplaram bībliotekari īspīšōnas godu ir vērtējūši uz 1926.

Kartes paskaidrōjumūs ir nūrōdeīts, ka Latvija ir demokrātyška republīka, kuras parlamentā (Saeimā) symts deputatu.

12) A. Švābe, Latvju Encīlopēdīja, Stokholmā, 1950. g. 6. lp.

(Purnovas) latgaļu nūvodu, kuru 1464. godā Pliskovas krīvi beja atšķeiruši nu Livonijas un pōrejim latgaļu nūvodim. Nu Inflantijai pīskaiteitō Drysas apriņka Latgolas apgobolam ir palykuse tikai tō zīmeļritumu daļa — Pīdrujas un Pustynas pogosti — Daugovpiļš apriņka rubežu nūopolōšonai. Pōrejō šō apriņka daļa atstōta Krīvijai.

*

Latvijas sīnas karte, trymdas īspīdums¹³), atsateic uz naatkareigōs Latvijas diktaturas pūsmu (1934—1940). Šymā kartē Latgolas apgobola un tymā ītlypstušu apriņku nūsaukumi nav īspīsti. Sacynojuēt nu rubeža līniju apzeimōjumā, tūmār radzams, ka Latgola ir Latvijas atsevišķs apgobols un ka šymā apgobolā ītlypst četri apriņki: Daugovpiļš Rēzeknes, Ludzas un Abrines¹²). Pādejais ir ogrōkais Jaunlatgolas resp. Pītōlovas apriņkis. Apriņku plateibas sadaleitas pogostūs, kuru rubeži kartē ir uzrōdeiti. Taipat kartē uzrōdeitas piļsātas, cīmi, bazneicas (sovryup stōvušas) lelōkōs lauku sātas-vīnsātas un pogostu centri. Apgobola ōreji rubeži taidi poši kai īpriķšejā — 1926. goda kartē.

Vītu nūsaukumi šymā kartē, taipat kai 1926. goda, kaut ari tys nav īpaši nūrōdeits, ir „pēc prof. Endzelīna“¹⁴)

13) „Mantnieks, Latvija, IV izdevums. P. Mantnieka kartografijas instituts, mārūgs 1:450 000.“ Īspīsta Briselē, Beļģijā, gods nav uzdūts, saturs atsateic uz 1938. g. — 40. g.

14) „Vietu vārdi pēc prof. Endzelīna“ — nūzeimōj, ka kartēs īraksteitī vītu vōrdi ir „izlobōti“ un „pōrlatvyskōti“ taidā veidā, kai prof. Endzelīnam lyktūs pareizi, un navys tai, kai šī vōrdi uz vītas teik izrunōti.

Par Latgolas vītu vōrdu „endzelīniskōšonu“ nu teiri volūdnicyskō veidūkļa Dr. J. Lelis sovā Harvarda universitatei, ASV, īsnāgtajā doktora disertacijā 1961. g. pavasarī (The Place of Latgalian Among the Baltic Dialects“, page 30), izasaceja sekojūši:

„Already at the beginning of free state of Latvia the Latgalian place names were officially named and appeared in maps and publications in Low Latvian. There was no consistency in this process. For example in my own immediate neighborhood the place — names Ltg. Oponosi, Džērkaļova, Pyureņi were renamed L. L. as Apanasi, Dzirkaļeva, Pūreņi where they should have been in L. L. as Apanasi, Dzirkaļava, Pūrini. Such inconsistencies produced from Ltg. Zvērgzdīne, Ondrupīne (both endings the same) L. L. Zvirgz-

pōrsauktajom formom, atstōjūt nagrūzeitus tikai rusicis-
mus kai, pīm., „Kuchva“, kū latgali sauc par Kūkovu.

*

Latgolas apgobola topografiskō karte. Izdevis Latvijas armijas generalštabs. Mārūgs 1:75 000. Izdūta uz atseviškom lopōm, aptverušom vysu Latvijas teritoriju. Teiši uz Latgolu atsateic šaidas lopus.

Lopus

nr.	Ispīsta	Dobā uzņemta	Pīzeimes:	
67	Pļaviņas	1928	1908	1. Vītu vōrdi „endzeliniskōti“ un vairs naatbylst vītejai izrunai.
76	Ļaudona	1939	1932—33	
77	Līvāni	1940	1933—35	
78	Bebrene	1939	1933—36	2. Par pamatu uzņemšonai dobā jemtās krīvu generalštaba topografiskōs kartes, kam dēļ jytams tūs īspaidis. Vītom dati nu tom pōrjemti bez uzņemšonas dobā.
79	Ilūkste	1931	1925	
85	Varakļāni	1933	1931	
86	Preiļi	1933	1931	
87	Viški	1933	1930	
88	Daugavpiļš	1932	1928	
91	Alūksne	1932	1923	
92	Balvi	1932	1923	
93	Tilža	1934	1922—25	
94	Rēzekne	1940	1929—32	
95	Malta	1935	1929—31	
96	Puša	1927	1916	3. Lopus izmontojamās seikōkom naatkareīgōs Latvijas pūsma studijom.
97	Krāslava	1928	1927	
100	Kacēni	1934	1922—23	
101	Jaunlatgale	1932	1922	
102	Kārsava	1931	1922	
103	Ludza	1937	1929—32	
104	Kaunata	1932	1929	
105	Dagda	1928	1927	
106	Indra	1928	1927	
109	Slabadiči	1928	1927	
110	Zilupe	1928	1927	
111	Poleščina	1928	1927	

diena, Andrupine. Such arbitrariness had made Latgalian place names in maps and official registers worthless for toponymic studies“

KOMUNISTU LAIKI

Latvijas karte Krīvijai 1954. goda atlantā¹⁵⁾.

Te Latvijas Padom'ū Socialistiskās Republikas teritorija ogrōkō Abrines apriņķa austrumūs ir samozynōta par Gauru- Augšpiļš-Kacānu jūslu, pīvīnojūt tū Krīvijai. Naatkareīgōs Latvijas laika — (1920—1940) — administratīvais īdalejums (ar apgobolim, apriņķim un pogostim) nu 1954. goda kartes ir pazudis. Vysa vaļsts teritorija (atskaitūt Gauru-Augšpiļš — Kacānu jūslu) ir sadaleita 58 rajonūs, kuru centri uz kartes uzrōdeiti ar treknu īspīdumu. Rajonu rūbeži nav uzrōdeiti. Latvija te ir parōdeita kai komunistiskōs Krīvijai sastōvdaļa. Kartes mārūgs 1 : 1 500 000.

*

Latvijas PSR 1957. g. sīnas karte¹⁶⁾. Teksts latvīšu volūdā, vītu vōrdi „endzelīniskōti“. Karte dūmōta vītejom administratīvom vajadzēibom. Tōs apakšējā kreisajā styurī īspīsts: „Latvijas PSR administratīvais īedalījums“, nu kura teksta un tabulom sacynojams, ka naatkareīgōs Latvijas bejušajā Latgolas apgobolā (bez Gauru-Augšpiļš-Kacānu jūslas) ir šaidas administratīvas vīneibas:

a) divi republikaniskōs padūteibas piļsātas: (padūtas teiši republikas valdeibas centram — Reigā) — Daugovpiļš un Rēzekne.

b) Pōrejō latgaļu apdzeivōtō teritorija sadaleita šaidūs četrupadsmīt rajonūs:

15) „Atlas Mira“, Moskva, 1954, Latvijskaja SSR, politikoadministratīvnaja karta, nr. 30. Vyss teksts krīvu volūdā. Vītu vōrdi „pēc prof. Endzelīna“ pōrlykti krīvu raksteibā.

16) „Latvijas PSR“. Sīnas karte. Sastōdejuse PSRS Ikšlītu ministrijas geodezijas un kartografijas golvonō pōrvalde Moskvā. Sastōdeita 1955. godā, izlobōta 1957. g., īspīsta Reigā, 1957. g.

Kārtas nr.	Rajona nūsaukums	Rajona centrys piļsātā vai strōdn. cīmā	Cīma padūmu skaits rajonā
1	Abrīnes	Viļakas piļsātā	11
2	Bolvu	Bolvu piļsātā	12
3	Dagdas	Dagdas str. cīmā	17
4	Daugovpiļs	Daugovpiļs piļsātā	26
5	Kōrsovas	Kōrsovas piļsātā	13
6	Krōslovas	Krōslovas piļsātā	21
7	Krystpiļs	Krystpiļs piļsātā	10
8	Leivōnu	Leivōnu piļsātā	9
9	Ludzas	Ludzas piļsātā	11
10	Maltas	Maltas str. cīmā	10
11	Preiļu	Preiļu piļsātā	14
12	Rēzeknes	Rēzeknes piļsātā	20
13	Viļānu	Viļānu piļsātā	14
14	Zylupes	Zylupes piļsātā	12

Kūpā 14 rajonu ar 200 cīma padūmem.

Kartē uzrōdeitas piļsātas, rajona un cīma padūmu centri, kai arī rajonu rubeži. Rajonu pōrvaldes organi — rajona izpyldu komitejas — pakļauti centralai valdeibai Reigā. Cīma padūmes sovukōrt pakļautas rajonu izpyldu komitejom.

Saleidzinojūt ar naatkareigōs Latvijas pūsmu, apriņķi uzdevumu ziņā (skaitā 4) ir atvītōti ar rajonim (skaitā 14) un pogosti (skaitā 65) atvītōti ar cīma padūmem (skaitā 200). Tys līcinoj, ka administratīvō uzraudzeiba un policējiskō mūdreibā pi komunistiskōs ikōrtas latgaļu apdzīvōtajūs nūvodūs, šaleidzinojūt ar naatkareigōs Latvijas pūsmu, ir trejs reizes styngrōka.

Latvijas PSR 1957. goda sīnas karte uzskotōmā jau par nūsavacōjušu administratīvō idalejuma ziņā, jō pēc tam jau ir nūtykuši vairōki administratīvi pōrkōrtōjumi, un stabilizēšonōs šanā ziņā nav vēļ nūtykuse. Sōs kartes palīkušōs līceibas ir:

LUBŌNA JYURAS UN WARKAS ŪSTAS LIKTINS

(Latgaļu Pētnīcības Instituta 10 gadu darbeibas
atzeimēšonas sanōksmē Čikagā 1970. goda 26. septembrī
nūlaseitō referata konspekts.)

I. SATIKSMES CELI

Satiksmes ceļus cylvāks izkōrtoj pēc sovas tehniskōs atteisteibas. Vysvacōkais satiksmes ceļš ir styga pōrsavitōšonai kōjom pa sauszemi īspējami taisnōkā un nu škēršlim breivā vērzinī. Nōkušais ir yudiņa celi: vyspyrms maušus, pēc tam pakōpiniski pōrejūt uz plūstu, laivas, lellaivas un beidzūt kuga lītōšonu. Yudiņa ceļu sekmeigi konkurej zemes ceļš ar zyrgu viļcēja spāku. Zemes ceļu sovukōrt veiksmēigi konkurej dzeļžceļš ar tvaika dzinējspāku. Dzeļžceļu spēceigi konkurej auto celi, pa kurim rypoj automobili ar īksdedzes motorim kai dzinējspāku. Bet obejus — dzeļžceļu un auto ceļus — pōrspēj gaisa celi ar džetu motoru dzeitajom lidmašynom.

Konkurence šūs satiksmes sistemu storpā ir nažēleiga. Vērsrūku gyvušō sistema sovu konkurentu iznycynoj bez mozōkōs leidzjyuteibas. Minēsīm dažus pīmārus.

1. P. Zariņš, aprokstūt Leiksnas pogostu Latvijas breivvalsts pūsmā¹⁾, cyta storpā snādz seneiōs zyrgu posta stacijas „piļsdrupu“ uzjāmumu. Tī ir ogrōkō Kirupes („Kirubsk“) zyrgu stacijas myuri. Šū staciju es asmu minējis Acta Latgalica 1, aprokstūt 19. g. s. Latgolas posta ceļus leidz ar tymā laikā voldūšajom zyrgu posta stacijom.²⁾ Tivejais dzeļžceļš tū ir nūdevis iznīceibai. Un šūs myuru liktiņš byus parostais: tī sabruks kaudzē, cegli sapleiss čebēnōs, un uzkaļneņš pakōpiniski apaugš ar syunu, zōli un cytim augim, pōrsavēršūt pēc godu symtim par tautā tai

¹⁾ P. Zariņš. Leiksna. Tāvu zemes kalendars 1970 [Minchenē], P/s Latgaļu izdevnīceiba, 1969, 61. — 62. lp.

²⁾ Acta Latgalica 1 [Minchenē], Latgaļu izdevnīceiba, 1965. g., 160. lp.

saucamajim „Ceglu kolnim“. Bet paaudžu maiņos ogrāk tik svoreigō Kirupes zyrgu posta stacija pat izzuss nu vītejūs idzeivōtōju atmiņas.

2. Ņujorkā (New York), vērs Central (dzelžceļa) stacijas, tai saucamajā „gaisa telpā“ naseņ tyka uzcalts Pan American gaisa satiksmes sabīdreibas debesskrōpis un vērs tō helikopteru stacija pasažīru nūgōdōšonai uz apkōrtejom gaisa ūstom. Šūgod šō dzelžceļa pōrvalde izsludynōja bankrotu gaisa satiksmes un autotransporta konkurences dēļ. Acim radzūt dzelžceļu satiksme Amerikā jau sōc īit krizes stōvūklī, un tōs laikmats jau pīskaitoms pagōtnei.

3. Jyuras krostu lelōs ūstu piļsātas, kuru uzdavums beja uzjemt jyuras tvaikūņu kravās — pasažirus un preces — un tūs dūdūt tōļōk dzelžceļu reiceibā, pošlaik jau sōc neikuļōt gaisa transporta konkurences dēļ.

Taidā veidā jaunōkais, tehniski modernōkais, taisnōkais, ōtrōkais satiksmes veids bauda pyrmtīseibas un izskauž sovu priķsgōjēju, nūdūdūt tū fiziskai iznikšonai un pakōpiniskai aizmērsteibai paaudžu maiņu sekā.

II. LUBŌNA JYURA

Mes labi pazeistam Lubōna azara nūsaukumu, bet kur ir atsaroduse Lubōna jyura?

Pagōjušō, t. i., 19. godu symta beigōs iznōkušō krīvu enciklopedijas vōrdneica ³⁾ par Lubōna azaru ličynoj: „Garums 14 verstes, plotums 9 verstes, dziļums 5 — 6 asis. Pavasarī tys pōrplyudynoj apkōrtejūs pūrus, caur tū palelynojūt sovu plateibu leidz 128 kv. verstem. Ogrāk tys beja vēļ lelōks; uz vacajom kartem tys saucās *M a r e L u b a n i c u m*“. Taipat azars par jyuru teik nūsaukts tamā pošā vōrdneicā ⁴⁾, aprokstūt Vitebskas guberņu. Ari vōrdneicas jaunajā, 1911. — 1916. goda izdavumā ⁵⁾ šei parōdeiba atsakōrtoj.

³⁾ *Enciklopedičeskij slovarj. S.-Peterburg. F. A. Brokgauz & I. A. Efron, 1890 — 1904, tom XVIII — I, 53. — 54. lp.*

⁴⁾ *Turpat, tom VI A, 558. lp.*

⁵⁾ *Novyj encikl. slovarj, SPB., Brokgauz & Efron, 1911 — 1916, tom 24, 955. lp.*

Kamdēļ tod Lubōna jyura ir pazaudejuse savu cīnējamū nūsaukumu un ir tykuse īryndōta azaru saimē?

A. Lubōns nu vysom pusem ir apjūsts ar sauszemi, un tam nav teiša savinōjuma, saplyuduma ar cytu jyuru voi okeanu. Tys teik uzskaitēts par vīnu nu golvonajom azaru pazeimem.

B. Lubōna yudiņš ir „soldons“, bet jjurōs un okeanūs tys ir sōlejs.

C. Yudiņa daudzums resp. azara līmiņš ir regulejams. Regulēšona ir sōkusēs jau senējā aizvēsturē. Ir līceibas,⁶⁾ ka myusdīnu Lubōna golvonō yudiņa nūvadeitōja upe Aivikste tōs augšgolā, nu azara leidz Kūjas itakai ir bejuse aizdambeita vysmoz 30 reižu ar mōksleigim šķēršlim, golvonā kōrtā laukakmiņu krōvumim azara līmiņa paceļšonai. Senōtnē isōktū azara apmāru resp. plateibas regulēšonu tagadejō okupātōs Latvijas valdeiba sūlōs nūbeigt apytyveni 1975. godā,⁷⁾ kod ari nūsaskaidrōs šōs bejušōs jyuras mozōkō plateiba. Storpļaikā, storp pādejū lada laikmatu un 1975. godu šei plateiba, kaut ari pakōpiniski dabiski dylstūša un mōksleigi regulāta, tūmār ir bejuse gaužam svōrsteiga un jyuras jēdziņam napīdīneiga.

Lubōna jyuras rasšonōs saistoma ar lada laikmata izaibeigšonu Baltijā. „Pēc geologu aplāsuma pādejō apladōjuma mola nu Latvijas teritorijas atsakōpuse apm. pyrms 12 000 godu. Tod pamozam apseika lada kusšonas yudiņš un atsasedze kailō vērsma.“⁸⁾ Pymōs atsasedze augstīnes, un yudiņš atsakōpe uz zamōkom vītom, pi kurom piskaitoms ari Latgolas leidzonums, saukts ari par Lubōna īplokū, kurs uz Latvijas reljefa kartes⁹⁾ ar 80 — 120 metru vērs jyuras līmiņa ari veidoj Lubōna jyuras pymōtneju gultni. Modernajā Latvijas regionalajā geografijā Lubōna īploka lelūs viļcīņūs sakreit ar 12. regiona — Malīnes leidzonuma apzeimējumu.¹⁰⁾

⁶⁾ Rutkis, J., *Latvijas geografija. Zvidrijā, Apgōds Zemgale, 1960*, 125. lp.

⁷⁾ *Latvijas PSR mazā encikl., 1968. g., II. sēj., 433. lp.*

⁸⁾ Rutkis, J., 38. lp.

⁹⁾ Rutkis, J., 51. lp.

¹⁰⁾ Rutkis, J., 658. lp.

III. LUBŌNS UN LATGOLAS VĒSTURE

Saisteit Lubōna itekmi ar Latgolas vēsturi, it sevišķi tās vysvacōkajā laikmatā ir napateiceigs pasōkums, jo Latgolas vēsture ir moz pēteita un vēl mozōk par tū ir raksteits. Latgaļu vēsturniki leidz šam nav publicējuši nivīnas grōmotas, kura aptvartu vysu šōs ciļts vēsturi, kaut voi konspektivā veidā; tūs publikācijas ir apsarūbežōjušas ar atsevišķim artikelim. Ari Latvijas vēsture Latgolū pīmiņ tikai garum ejūt un pi tam lelōkū tīsu tendenciozi. Uz latvišu un sveštautīšu vēsturnikim šamā sakareibā atteicynojami Will un Ariel Durant vōrdi, saceiti jūs grōmotā: „The Lessons of History“¹¹⁾ — „Lelōkō vēstures daļa ir minēšona un pōrejšais ir aizsprīdumi.“ Šū ōrkōrteigi borgū sprīdumu par vēsturnikim kai zynōtnikim autori pamatoj ar tū, ka vēsturniki asūt sovas dzmtines (patriotisma), rases, ticeibas un škiras īspaidā. Par latvišim vēl pībylštams, ka atteiceibā uz Latgolū tī pikūp uzkreitūšu igno-ranci.

Latgaļu zynōtnikūs un rakstnikūs volda gondreiž voi panika, apsazynojūt stōvūkli, ka sveštautīši un latviši jūs uzskota par individim, kuru seņčim nav bejis pagōtnes, nacionalūs tradiciju, sovas vēstures un kulturās. Bīži atskaņ izmysuma vaidi, kurus reizem nūmaina revolucionari uzlīmōjumi. Pīmāram, rakstniks Ontōns Rupaiņs, atbiļžūt munam aicyņōjumam pīsavinōt Latgaļu Pētniceibas Instituta pētnikim, 1966. goda 27. apreļa vēstulē, cyta storpā deklarēj: „Konvencionalō pētniceiba vairōk kolpoj propagandai, bet mes esim par vacim cerēt nu leidzeigim pasōkumim augļus. Myusu apstōkli prosa daudz dziļōkus rōvumus, kam nūzeime pasauļa mārūgā un mozūs ciļšu lobā!“

Šai revolucionarai Ontōna Rupaiņa deklaracijai 1967. godā sekoj jō grōmota „Archeolingvistika“,¹²⁾ kurā jys ceņšās mest tyltu pōri latgaļu un cytu baltu ciļšu pagōtnei un skaidrōt tūs seņvēsturi, sōcūt ar saprōta cylvāka — Homo Sapiens — izaveidōšonu pyrms apmāram 300 000 godu un beidzūt ar myusdīnom, ar volūdas atteisteibas pa-

¹¹⁾ Durant, Will and Ariel. *The Lessons of History*. New York, Simon and Schuster, 1968, 12. lp.

¹²⁾ Rupainis, Antons, *Archeolingvistika*. Waverly, Iowa, Latvju grāmata, 1967.

kōpem, tautas dzismem un dabasu speidekļu konfiguracijom. Jō nūdūms ir ar seņvolūdu pētnīceibas paleidzeibu sastōdeit „Globalū senejūs laiku vēsturi“,¹³⁾ kurā, saprūtam, naiztryuktu ari baltu ciļšu pagōtnes stygu.

Latgaļu ciļts gaitu nu Himalaju kolnu pakōjes Azijā leidz Lubōna jyurai Zimeļaustrumu Eiropā rakstņiks cyta storpā skaidroj šaidi:

a) „Lupus voi Lubus, kū romīši gūdynōja kai augleibas dīvu Lupercus“, asūt atmiņas nu ciļvēces vysilgōkōs „ūjōšonas un ūrōšonas eras“, kas sōkusēs pyrms 300 000 godim. „Ari seņbaltu dialektūs beja kupli. pōrstōvāti seņsenejī ūjōšonas-ūrōšonas vōrdi . . . Ari Lupus-Lubus vōrdu latvišim uzgloboj Lubōna azars“. ¹⁴⁾

b) Pēc poša rakstņika [Ontōna Rupaiņa] dūmom, jō uzvōrds ir atvasynōts nu vacas saknes, kas ir sastūpama sanskrita volūdā un vēļ dzeivajōs volūdōs, kas teik lītōtas Indijā, prūti, rupija, kas nūzeimōj sudobru, nu kō ari nōk Indijas naudas vīneibas apzeimējums: rupiji. Indijas vēsturē ir vaļdinīku dzymta Rupinoh.¹⁵⁾

Revolucionari dūmōtajai „Archeolingvistikai“ tryukst indeksa un precizas nūrōdes uz tū, kur un kaidis olūts ir ticis lītōts tekstā izsaceitūs dūmu atbolstam. Tamdēļ konvencionalim zynōtnīkim palīk īspaidis, ka grōmota uzskotoma vīneigi par rakstņika jaunōkū romanu. Atlik cerēt, ka rakstņiks sovu revolucionarū dorbu pōrstrōdōs, pīsamārojūt pošreizejom zynōtniskōs literaturas praseibom, un grōmotas ūtrais izdavums byus lītōjams ari vyspraseigōkajim konvencionalōs zynōtnes pōrstōvim,

Jōpīkreit tūmār Ontōna Rupaiņa īskotam, ka latgali ir vērzejūšis nu Azijas uz Eiropu un pa ceļam ir aizjāmuši dažus priķšmatūs leidz ar tūs nūsaukumim. Pīmāram, es personeigi, Lubōna klōnūs dzeivōdams, bērneibā volkōju burnaseņu (modernais nūsaukums — mēteleits) un pīaudzis — burnasu. Pēc volūdņiku Fasmera un Šanska etimologiskajom vōrdneicom, b u r n u s asūt arabu un turku vōrds ar nūzeimi: voi ņyu plots mēteļs, voi vīglys, vylnas auduma uzmetnis.

¹³⁾ Rupainis, A., 7. lp.

¹⁴⁾ Rupainis, A., 15. lp.

¹⁵⁾ Latkovskis, L., *Latgaļu uzvōrdi, palames un dzymtas. Minchenē, Latgaļu izdevnīceiba, 1968. g., 338. lp.*

Nūlyukā nūskaidrēt modernūs filologu īskotus par vārda „Lubōns“ etimologiju, apsavaicōju Dr. Valdim Zepam. Nu jō 1970. g. 11. junijā sajēmu šaidu atbiļdi: „Ni nūzeimes, ni izceļsmes vōrdam „Lubōns“ nazynu un beistūs minēt. Lubōna vōrds ir ļūti sens, atrūnams pošos vacōkajōs kartīs, ar apzeimējumu „See Luban“, pi kam cyti azari tyvumā apzeimāti ar igauniskū „jaerv“.

Obejas īpriķš mynātōs, resp. Dr. V. Zepa un munas, pīzeimes tikai liku reizi aplīcynoju, ka rakstnikam Ontōnam Rupaiņam jō „Archeolingvistika“ ir jōpōrstrōdoju, pīmārōjūt tū myusdīnu volūdņiku techniskajom normom, lai tei attaisnōtu autora īcerējumu.

IV. SARMATIJAS LAIKMATS

Par Sarmatiju eisu kūpsavylkumu jau asmu devis Acta Latgalica 2.¹⁶⁾ Tamdēļ šeit grybu pasakavēt tikai pi dažim meklējumim; kur gon eisti latgali un pōrejōs baltu ciļtis Sarmatijas pastōvēšonas laikā (nu 4. g. s. pyrms Kristus dzimšonas, leidz 4. g. s. pēc. Kr. dz.) byutu dzeivōjušas?

Sevišķi teik pēteitas greku-egiptišu matematika, Aleksandrijas astronoma un geografa Ptolomeja (Claudius Ptolemaeus, 127—151 pēc Kr. dz.) sastōdeitōs geografiskōs kartes. Vīnā nu šom kartem, kura saucās: „Octava Europe tabula“,¹⁷⁾ ir uzrōdeitas ciļtis, kuras apdzeivōja Sarmatijas Eiropas daļu. Bet šom ciļtim ir dūti tymā laikā litōti nūsaukumi, izsaceiti greku, latiņu voi cytu tautu jēdzīņūs, kamdēļ myusu laikmata cylvākim tī izalik napazeistami. A. Spekke, pīmāram, izasoka:¹⁸⁾ „Boruski“ vālōkūs laikūs vīnmār bejuši seņpryuši „veltus“ daži pētnīki gribējuši izskaidrēt par leitovīšim, „karbonus“ par latvīšim utt. Var byut, var nabyut, nav pīturas punktu“. Kai radzams, tys ir ļūti pīšardzeiģs minējums.

Velti un carboni Ptolomeja kartē ir uzrōdeiti Sarmatu

¹⁶⁾ Acta Latgalica 2. Minchenē, P/s Latgaļu izdevnīceiba, 1968. g., 303. — 306. lp.

¹⁷⁾ The Cosmographia of Claudius Ptolemaeus. Bologna, Edward Lynam, 1477.

¹⁸⁾ Spekke, A. Senie dzintara ceļi un Austrum-Baltijas geografiskā atklāšana. Stokholmā, Zelta Ābele, 1956, 84. lp.

okeana (Oceanus Sarmaticus, tagad Baltijas jyura) austrumu krostā, bet boruski (Borusci) dīnvydaustrumā nu veltim. Agathyrsi uzrōdeiti austrumā nu karbonim. Par tim Ontōns Rupaiņš izasoka,¹⁹⁾ ka tī asūt agrinī dainōtōji, kas legendōs saukti par Ogrōm, un tī varējuši īsarast Baltijas telpā ap 5000 godu pr. Kr. „Ptolomejs ir jūs nūsaucis par agatyrsim tōpēc, ka jī atnōce laikā, kod legendarō Agastija (Agastya izdzēre okeanu sausu.“¹⁹⁾ Agatyrsi šeit laikam ir dūmōti latgali un izdzartais okeans — Lubōna jyuras dybyns, kurā tī ir apsamatuši uz dzeivi. Likās ari šys ir legendars minējums, bet jau vairōk kai nikas.

Izmontojūt cytus olūtus, latvišu zynōtnīki par baltu īsarasōnu Latvijas teritorijā izasoka: „Ap 2000 godu pr. Kr. Latvijas teritorijā pyrmū reizi īnōce baltu pyrmciļtis, kas sōka izspīst šōs telpas vyssenejōkūs apdzeivōtōjus sūmugrus, kuri te konstatēti jau 3000 — 4000 godu pr. Kr.“²⁰⁾ Fr. Balodis par baltu pyrmciļšu spīšōnūs nu dīnvydim uz zīmelim nūrōda, ka ap 1000 godu pr. Kr. tōs sasnāgušas jau Zemgali un vītōm pat Daugovu.²¹⁾ Agrinō dzeļža laikmata romīšu pūsmā (kas ir ari Sarmatijas laikmata beigu pūsmis), 0 — 400 godu pēc Kr. baltu ciļtis pōri Daugovai jau ir sasnāgušas Lubōna azaru,²²⁾ bet videjā dzeļža laikmatā (400 — 800 g. pēc Kr.) kurši, zemgali un latgali jau ir ījāmuši apmāram pastōveigōs, vālōkūs godu symtūs myusim pa-zeistamōs pozīcijas.²³⁾

Sarmatijas laikmatā dominej yudiņa celi, kuru sistēmā ir īslāgta ari Lubōna jyura.

V. BALTU LAIKMATS (4. — 7. g. s. pēc Kr.)

Par Sarmatijas būjā eju uzskota 370. g. pēc Kr., kod hunni Dīnvydkrīvijā uzvarēja sarmatu vodūšū sastōvdaļu — allanus. Pēc šōs uzvaras par sarmatim vēsturē nikas vairs nav dzēržams.

¹⁹⁾ Rupainis, A., 164. lp.

²⁰⁾ Rutkis, J., 42. lp.

²¹⁾ Balodis, Fr. *Senā Latvija, II. iesp. Chicago, Dzimtā zeme, 1956, 61. lp.*

²²⁾ Balodis, Fr., *turpat, 87. lp.*

²³⁾ Balodis, Fr., *turpat, 112. lp.*

Pēc styngrī vīngabalainās Sarmatijas ikārtas sabrukāonas, īsastāj tamā ītylpstūšūs cīlšu decentralizacija un nū-sastyprnoj dzymtu padūmu autoritate. Padūmēs pīsadola vysī pylngadeīgī resp. precējušīs veirīši, t. i., saimu golvas, jo dzymtas tod dzeivōja vīnkūpus. Saimu golvas nu sova vyda izraudzeja dzymtas vacōkū resp. v e c i, kurs parostī beja cīnejamōks un prōteīgōks dzymtas veirīšu kārtas pōrstōvis. Pi kam dzymtas vecs vajadzeibas gadejumūs, kod lītderība tō praseja, beja pōrvālams resp. atvītojams ar cytu, pīmārōtōku personu. Zeimeīgi, ka pi latgalim dzymtu satversmi var saredzēt leidz pat 20. godu symtam, tikai ar tū starpeibu, ka dzymtu roksturōjušōs ašņa radnīceibas vītā beja stōjusēs kūpejēs dzeives vītas vīneiba — s o l a (cīms, dzerevņa, sādža). Un veču īstōdejuma izabeigšonu pi latgalim jōuzskota ar solu sadaleišonu vīnsātōs, kas lelōkū tīsu nūtyka nu 1920. — 1930. godam.

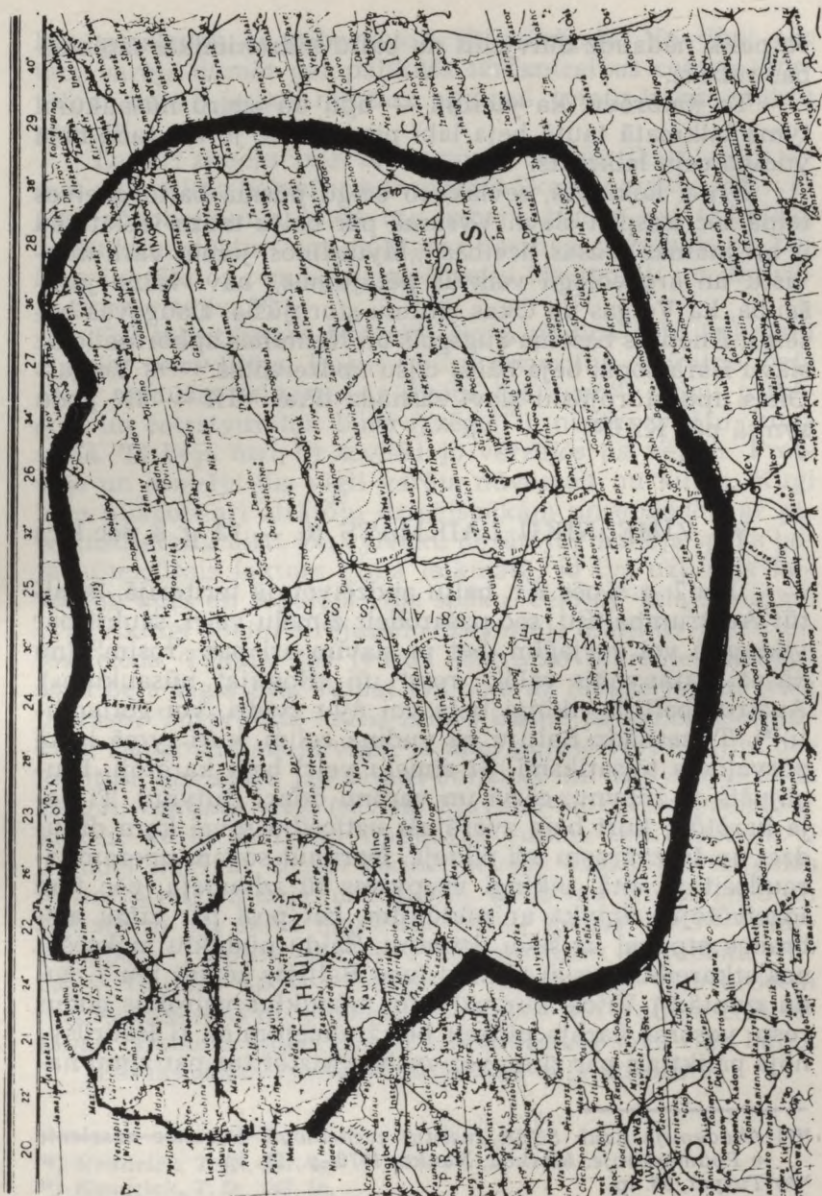
Cīlts kūpejēs lītas kārtōja atseviškūs dzymtu v e č u s a n ō k s m e tik tōli, cik centralizātō resp. vaļsts vadeiba jai tū atļōve periodūs, kod šaida centralizāta vadeiba vyspōri eksistēja.

Pi kam šaidi veču īstōdejumi nav uzskotomi vīneigi par latgaļu monopolu, bet gon dreizōk par universalu parōdeibu. Tū mes sastūpam gon pi indiaņu cīltim Amerikā,²⁴⁾ gon pi slavim ar tūs Kijevas, Novgorodas etc. v e č e m, leidz monarchijas nūsastyprynōšonai šamā teritorijā.

Baltu cīltis šamā laikmatā uzrōda vyslelōkū izplateibu Eiropas zīmeļaustrumūs, uz kū nūrōda baltu h i d r o n i m u resp. yudiņu nūsaukumu asameiba šamā teritorijā. Sprīžūt pēc V. V. Sedova tagedajas²⁵⁾ baltu izplateibā tymā laikā ōrpus tagadejēs Latvijas un Leitovas teritorijas ītylpa tagadejā Krīvijā asūšais vyss Daugovas un Nemunas baseins, Okas augšgols un Volgas augšgols, īskaitūt pādejēs iztaku Valdaju augstīnē, kaimiņūs Daugovas iztakai. Nu tagadejēs Krīvijas piļsātom baltu apdzeivōtajā teritorijā, sōcūt ar zīmeļvokorim, var īprojektēt Ostrovu, Cholmu, Kalininu (Tverj), Moskvu, Orlu, Kursku, Nežinu, bet Kije-

²⁴⁾ Durant, Will. *The Story of Civilization*. New York, Simon and Schuster, 1942, I. sēj., 22. lp.

²⁵⁾ Sedov, Valentin Vasiļjevič. *Slavjane Verchnego Podneprovja i Podvinja*. Moskva, Nauka, 1970, 10. lp. kartograma.

Samā izgrizumā nu „The National Geographic Magazine” kartes „Central Europa and the Mediterranean, as of September 1, 1939” ar malnu līniju apyūlktā teritorija, kurā pēc V. V. Sedova 1) atrūnami baltu hidronīmi

va palik nadaudz dīnvydūs nu baltu hidronimikas izplateibas rūbeža.

Te jōnūrōda, ka yudiņu — upu un azaru nūsaukumi tymā laikmatā tautā beja labi pazeistami, jo tys taču beja yudiņa ceļu laikmats.

Šymā laikmatā, seviški tō beigu pūsmā baltu dzeives telpā sōc īsaspist slavi. Vysumā par baltu tautu izplateibu ir atrūnamas drūšas līceibas. „Myusdīnōs, jamūt vārā lingvistu un archeologu veiktūs pētejumus, nav vairs jōsašaubā, ka Volgas un Okas rītumu storpjūsļa, Daugovas baseins, Dnepras baseina augšgols un Nemunas apkōrtne leidz slavu īsarasšonai beja baltu cilšu apdzeivōtas.“^{25a)} Volgas-Okas upu storpjūsļu slavi sasnādz tikai VIII — IX godu symtā pēc Kr.^{25b)}

VI. ZĪMEĻNIKU LAIKMATS (8. — 12. g. s. pēc Kr.)

Jau 7. g. s. pēc Kr. baltu apdzeivōtajā teritorijā, īskaitūt Austrumbaltiju, sōc pasarōdeit zīmeļu veiri, saukti par vikingim vai varjagim, bet pi slavim ari par „rosim“ (nu kō ari patapynōts vālōk „ross“ un „Rossija“ nūsaukums). Austrumbaltijā vikingi beja vai ņyu zvīdri, vai gotlandīši.²⁶⁾ Tī sasnādz Baltiju pa yudiņa celim, kuri tymā laikā pōrvaļdeja tōļsatiksmi. Šī zīmeļu veiri beja karōtōji, bruņōjušis ar zūbynu, cērvi un varonu duņci (tutyņu). Tī beja karōtōji, kuri beja zvērējuši uzticeibu sovai kara draudzei un šū zvārastu ari piļdeja. Īsarūnūt sovam uperam izraudzeitajā vītā, vikingi vyspyrms tū izlaupeja, pēc tam īdzeivōtōjus aplyka ar nūdūklim, bet poši par zīmu aizbrauce atpakaļ uz sovu dzimtini. Šaidu nūdūkļu moksōšonas atkareibu (sysļa) vikingi īvad Baltijas zemēs jau 7. godu symtā.²⁷⁾ Vītōs, kur uzlyktūs nūdūkļus vairōkus godus resp. vosoras varēja pīdzeit bez traucējumim, tī īsadrūšynōja palikt ari par zīmu vai vysmoz atstōt tur par zīmu na-

^{25a)} *Akademiya nauk SSSR, Institut archeologii. Drevnee naselenie v Podmoskovje. Moskva, Nauka, 1970. g., 96. lp.*

^{25b)} *Turpat, 95. lp.*

²⁶⁾ *Kendrick, T. D. A History of the Vikings. New, Ch. Scribner's Sons, 1930, 187. lp.*

²⁷⁾ *Kendrick, T. D., 190. lp.*

lelu garnizonu ar gubernatoru ²⁸⁾ priekšgolā. Un tikai pēc tam varēja dūmēt par palikūša tērdzniecības centra iekārtošonu vai arī ierīkāt militāru cītūksni, tymūs laikūs sauktu par pili.

Lai arī zīmeļu veiri sovūs pōrvoldomōs (īkarōtajōs) zemēs nameklēja koloniju, kur nūvītōt Skandināvijas īdzeivōtōju pōrpalykumu, taida tur nabeja, tūmār kai tērgōtōji, civiladministratori un militāras sardzes personāls tī palyka īkarōtajōs zemēs kai pastōveigi īdzeivōtōji un dzeivōja storp vītejim.²⁹⁾

Kai tōļsatiksmes leidzekli šymā yudiņa ceļu laikmatā zīmeļu veiri lītōja kugus kuri myusdīnu izpratnē beja sakli peldūšas lellaivas ar pyuča („dragon“) golvu priekšgolā un četrsturyraiņu buru („zēgeli“), nūstyprynōtu kuga vydā. Tī beja ōtri, ³⁰⁾ seviški jo vērzējōs pa vējam. Pretvējs un sōnvējs tūs vīgli varēja nūvērzeit nu kursa. Kugi beja pīlāgōti arī airātōju dzinējspākam un apgōdōti ar piteikūšu skaitu airu. Un cylvāku (airātōju) dzinēja spēks beja nūteicūšais faktors tymā laikmatā, jo tūs uzturēja laivōšonu upēs un regulēja vēja spēku ceļojūt leļajā yudinī.

Vikingi sovīm sirōjumim izmontōja Baltijas jyuru un tōs leičus. Tamdēļ šōs jyuras austrumu pīkrastes sasnēģšona beja vīgla līta. Taipat tūs beja ar Reigas jyuras leiča pīkrasti. Turpretim, dūtīs zemes īšķinē pa šymā leiči ītakūšū Daugovu nabeja vīgli, jo upes guļtnē vērs cītājim dolomitim, kas sōcēs jau leļpus Jersikas un turpynōjōs leidz Reigai, vairōkōs vītōs (seviški Pļaveņu-Kūkneses pūsmā) ir krōces, kuras mozynoj Daugovas yudiņa ceļa nūzeimi.³¹⁾ Tamdēļ nūkļyut zemes īšķinē, seviški tagadejōs Latgolas teritorijā vīglōk beja nu zīmelim, nu Sōmu jyuras leiča un škārsōt tū pēc šaida maršruta: Sōmu jyuras leičis — Narvas upe — Peipusa azars — Pliskovas azars — Lubōna jyura — Dubnas upe — Daugovas videjō daļa vērs krōcem resp. austrumūs nu Jersikas. Un taišni šys yudiņa ceļš vikingu laikmatā un arī pyrms tam pīdzeivoj sovu zīdu laiku.

Pasakavēsīm tyvōk pi šō yudiņa ceļa aproksta.

²⁸⁾ Kendrick, T. D., 191. lp.

²⁹⁾ Kendrick, T. D., 189. lp.

³⁰⁾ Oxenstierna, Eric. *The Norseman. Greenwich, Conn., Graphic Society Publishers, 1965, 294. — 295. lp.*

³¹⁾ Rutkis, J., 732. lp.

1. Narvas upes — Peipusa un Pliskovas azara pūsmys ir skaidrys jau nu ocu uzmatuma myusdīnu geografiskajai kartei.

2. Lubōna jyuras pūsma zīmeļu голу var sōkt uzskaitēt jau ar Izborsku (Izborsk, Izborsko, Izborek, Izbors'k, Izeburg, Isenborch, Isenberg, Ysenborg).³²⁾ Jau uzskaitētās šīs vītas nūsaukuma 8 variācijas viņ nūrōda uz tās vēsturiskū svoreigumu.

Izborska atsaroda pi Isas (Issas) upes,³³⁾ nu kuras tei vikingu laikmatā ari daboj Isas piļsātas — Isborg skandināviskū nūsaukumu.

Pyrmō yudiņa ceļa Isborga atsaroda azara molā (Oz. Gorodeckoj), cauri kuram tecēja Isas upe, apm. 10 — 15 km dīnvydūs nu Pliskovas azara un kontrolēja resp. muitōja šō ceļa kugnīceibu.

Pliskovas azarā itakušō Isa leidz ar tōs pītakom un Lubōna baseinam pīdarušō Bolvupe (Labba R.)³³⁾ ar sovom pītakom pōrvar šūs diveju baseinu (Pliskovas azara un Lubōna jyuras) yudiņa šķērtni laikmatā, kod šei šķērtne dobā rodōs resp. kod pasarōdeja napōrtraukta sauszemes jūsļa. Un 20. g. s. kartes³⁴⁾ rōda, ka Bolvupei un Vedai, Pliskovas azarā itakūšōs Mudovas (Velikajas) upes kreisajai pītakai, ir napōrtraukta saskare. Kaida cyta karte: „Lituania in XV and XVI centuries“³⁵⁾ rōda, ka sovā laikā „Puddes flumen (Pededze) un „Puvsa R“ (Pimsza) sastōda kūpejū upu sistemu. Ogrōkōs līceibas tamdēļ ļaun sacynōt, ka Pliskovas azara un Lubōna jyuras yudiņa šķērtne nav bejuse par šķērsli yudiņa ceļu satiksmei.

Vyspōri kur yudiņa šķērtnes beja sausas un peldūšūs leidzekļus (laivas) vajadzēja pōrvītōt nu vīnas upes leidz ūtrai pa sauszemi, pēc E. Uksenštērna³⁶⁾ aproksta tys nūtyka šaidi: „Kryumōju kyuli un opoli kūka bluči deve ispēju pōrviļkt laivas pōri yudiņa šķērtnei; mozōkōs lai-

³²⁾ Bonnel, Ernst. *Russisch-Livländische Chronographie. St. Petersburg, 1862, Index, 164. lp.*

³³⁾ Rizzi-Zannoni. *Carte de la Pologne, Paris, 1772, 3. lopa.*

³⁴⁾ Mantnieks, P., *Lelō Latvijas karte, mārūgs 1:450 000, Bruxelles [n. d.].*

³⁵⁾ *Reprodukcija nu F. de Wit. „Regni Poloniae et Ducatus Lituaniae, Amsterdami [n. d.].*

³⁶⁾ *Oxenstierna, Eric., 101. lp.*

vas tyka pōrvītōtas. Krīvyski šaidu laivu pōrviļkšonas vītu sauc par „voloku.“

3. Lubōna jyuras dīnvydu gols atsaroda pi Daugovas lobō krosta paaugstynōjuma vaļņa, pa kuru pošlaik stīpās dzeļžceļa un zemes ceļa magistrales. Sū uzvaļņējumu ir pōrvarējušas Daugovas lobō krosta pītakas: Nereteņa, Dubna, Neicgale un Leiksna, kuras vīkingu laikā (un ari vālōk) ītylpa napōrtrauktā Lubōna jyuras yudiņa sistemā. Te seviški jōuzsver Dubnas lejas gols, par kuru geografs J. Rutkis izasoka,³⁷⁾ ka tōs lejas gola nūzeime transportā pīaug un ka „plūstōšonai ir izmontojams ap 50 km gars lejgola pūsmys.“

Uz šō Daugovas lobō krosta uzvaļņējuma, storp Dubnas un Leiksnas upu ītakom atsaroda Jersikas piļs. „Tōs nūsaukums zīmeļnīcysks: norvegu gerzko, gersko nūzeimoj vīkingu, kas bejis voi dzeivoj Gardar'ā, kai leidz 13. g. s. sauce zemes uz austrumim nu Baltijas jyuras.“³⁸⁾ Jersikas piļskolns pasaceļ 18 metru vērs Daugovas līmiņa (20. g. s.), kuru nūrūbežoj 2 nalelas upeites un tūs „kroستی izlītōti pastōvynōtom piļskolna molom“.³⁹⁾ Te jōnūrōda, ka vīkingu laikā kai šōs divi upeites, tai ari 2,5 km dīnvydūs nu piļskolna asūšais Jersikas azars ītylpa Lubōna jyuras yudiņa ceļu sistemā un Jersikas piļs atsaroda uz solas.

4. Lubōna jyuras videjō daļa

Zīmeļaustrumūs nu Jersikas piļs, apm. 55 km attōļumā (gaisa linijā rēkinojūt) jyurā, šauras un garas pussolas pošā zīmeļu smailē atsaroda jyuras ūsta, kugnīceibas atbolsta punkts un tērdznīceibas piļsēteņa, saukta W a r k a . Ar Daugovas lobō krosta uzvaļņējumu resp. Jersiku tū savīnōja šaura sauszemes strēmele, kura stīpēs vālōkōs Krystpiļs, Atašīnes, Stērnīnes, Varakļōnu vērzīnī, leidz W a r k a i tōs gola punkta. Taisneiba, šei sauszemes strēmele vairōkōs vītōs beja jyuras straumu pōrrauta, bet šī

³⁷⁾ Rutkis, J., 165. lp.

³⁸⁾ *Latvju enciklopēdija. Stokholmā, Apgāds Trīs zvaigznes, 1950, 891. lp.*

³⁹⁾ *Latvju encikl., 895. lp.*

pōrrōvumi beja vīgli pōrvarami, un taidā kōrtā Warka beja sasnādzama pa zemes ceļu.

Warku nu austrumim, zīmelim un rītumim islēdze yudiņš, nu kura vālōk izaveidoj Malmonas (Malmutes) kreisō pītaka, kura itak Malmonā storp 19. g. s. pazeistamim Garāņču un Piļpuku cīmim.⁴⁰⁾ Aiz „Warkas upes“, zīmeļūs un rītumūs atsaroda ar mežu apauguse, šaura sola, kura aizsorgōja ūstu nu atklōtajā jjurā dominejūšim rītumu un pūstūšajim zīmeļu vējim, kolpojūt reizē ari kai sabangōtōs jjuras viļņlauzis un snādzūt patvārumu jjurinikim, kuri beja spīsti šaidu patvārumu meklēt nagaisa voi naga-dejumu reizēs. Uz šō viļņlauža vālōkūs godu syntūs izaveidoj Lelūs Strodu un Piļpuku cīmi (Varakļōnu pogostā).

Vīnā vēsturiskā vōcu izdavumu kartē Baltische Länder um 1200⁴¹⁾ Warka ir uzrōdeita kai vīneigō (jo tei ir bejuse tymā laikā dominejūšō) apdzeivōtō vīta Lubōna baseinā, dīnvydūs nu 20. g. s. Lubōna azara, apzeimōjūt tū kai nanūcītyņōtu nūmetni. Jersika (Gercike) Daugovas krostā turpretim uzrōdeita kai nūcītyņōjums.

Jōpijam, ka vikingu laikmatā voi vysmoz šō laikmata beigōs Warkas apkōrtnes dīnvydūs un rītumūs jau atsaroda sauszemes solas, kuras vālōk (17. — 19. g. s.) pazeistamas kai Varakļōnu pogosta Sylauņiku, Ikauniku, Lelūs Strodu un Piļpuku cīmu uzkaļneni, un varbyut jau beja pat apdzeivōtas. Saprūtams, šūs cīmu ganeibas, pļovas un pat zemņiku teirumi vēļ beja pūrōji. Vōcu vēsturnīki apgolvoj, ka Polockai ir bejis sauszemes koridors leidz Lubōna jjurai ar Warkas ūstu tō zīmeļaustrumu golā.⁴¹⁾ Šymā koridorā asūt itylpuse dīnvydu daļa nu tagadejō Lubōna azara, leidz Aivīkstes upei, Maltas-Malmonas upu baseini, Preili ar Rāznas azaru un varbyut pat valōkōs Rēzeknes apkōrtne. Vōrdu sokūt, streipe nu Latgolas augstīnes, storp Jersikas vaļsti un Adzeles pavaļsti, pōri Lubōnam, leidz pat Aivīkstei asūt atsāroduse Polockas kņazu pōrvaļdeišonā.⁴¹⁾

Vysumā Lubōna jjuras austrumu konturas ar daudzajom pussolom, kas īsastīpe nu Latgolas augstīnes, uzskotomas par naidūmojami izrūbōtom. Taipat daudzōs solas, se-

⁴⁰⁾ Mantnieks, P., *Latvijas autokluba ceļu karte. 1940*, 45. lp.

⁴¹⁾ Göttinger Arbeitskreis. *Baltische Länder: Die Bevölkerung um 1200. München, Oldenbourg, 1954.*

viški dīnvydu un zīmeļu rajonūs šai jyurai pīdeve seviški krōsainu koloritu.

VII. VIKINGU LAIKMATA YUDIŅA SISTEMAS

Vikingu laikā Sōmu jyuras leici yudiņa celi savīnōja ar:

a) Kaspijas jyuru caur Nevas, Ladogas azara, Onegas azara, Boltō azara (Beloozero) un Volgas upes sistemu;

b) Malnū jyuru caur Ladogas azara, Volchovas upes, Ilmeņa azara, Lovatas upes, Daugovas augšgola un Dnepras upes sistemu;

c) Malnū jyuru caur Narvas upes, Peipusa azara, Pliskovas azara, Lubōna jyuras, Daugovas videjōs daļas (ap Polocku), Berezinas upes un Dnepras upes sistemu.

Pādejō, t. i., Daugovas videjōs daļas, Berezinas baseina un Dnepras lejas gola sistema uzskotoma par vyseisōkū ceļu satiksmē storp Sōmu jyuras leici un Malnū jyuru (Pontus Euxinus). Tūmār par šōs svoreigōs sistēmas darbōšonūs asmu uzgōjis tikai dažus minējumus. A. Spekke sovā grōmotā: „Senie dzintara ceļi“⁴³⁾ īvītoj senejūs monetu attālus, zam kurim ir teksts: „Romīšu monetu atrodums Daugovpilš apkōrtnē. (Pēc Fr. Balodis un R. Šņore, Latvīšu kultura senōtnē).

Atroduma 34 vara monetas koltas nu Augusta leidz Konstantina Lelō vaļdeišonas laikam ... Romas naudas Latvijā nūklivušas golvonā kōrtā caur Reitpryusiju, kas sakarā ar dzintara tērdzniceibu ir bogōta romīšu monetu un cytu importa seņlītu atrodumim. Pīdaugovas Romas naudu atrodumi kai, pīm., Daugovpilš, nūrōda ari uz kaidu cytu ceļu, pa kuru romīšu monetas varēja īplyust Latvijā nu dīnvydaustrumim pa Dnepras-Daugovas ceļu.“ Un šys ceļš, munuprōt, vikingu laikā beja tys, kurs škārsōja Lubōna jyuru.

⁴³⁾ Spekke, A., *Senie dzintara ceļi un Austrum-Baltijas geografiskā atklāšana*. Stokholmā, Zelta Ābele, 1956, 69. lpp.

VIII. ZĪMEĻNĪKU LAIKMATA POLITISKAIS, SABĪDRYSKAIS UN RELIGISKAIS STŌ- VŪKLIS

Šo laikmata politiskūs ideju, saimnīciskūs sasnāgumu un religiskūs pōrlīceibu veidi tyka izplateiti, pasateicūt yudiņa satiksmes ceļu eksistencei.

1. Politiskā plōksnē: pōri Baltijas jyurai īsarodušī vikingi apkōrt Lubōna jyurai atrūn latgaļu vaļstis:

a) Jersikas karaļvaļsti ar Jersikas pili Daugovas lobajā krostā un teritoriju dīnvydūs un rītumūs nu Lubōna;

b) Adzeles vaļsteņu zīmeļaustrumūs nu Lubōna;

c) Tōlovu zīmeļrītumūs nu Lubōna un

d) Kūknesi dīnvydrītumūs nu Lubōna.⁴⁴⁾

Pi kam daļa latgaļu dzeivōja Polockas pōrvaļdeišonā asūšajā „Latgolas augstīnes koridorā“ ar Warku kai centru.⁴¹⁾ Bet ari Polocka un cytas tai sauktōs slavu vaļsteņas šymā periodā atsaroda lelōkā voi mozōkā zīmeļnīku īspaidā.

2. Sabīdryskā plōksnē ciļšu, t. i., veču padūmes stypri īrūbežoj centralizāta zīmeļnīku vara ikvīnā latgaļu vaļsteņā.

3. Saimnīcyskā laukā, seviški yudiņa ceļu teišā tyvumā volda rūseiga izmaiņa, plaukst internacionala tērdznīceiba. Lubōna baseins ir teišs leidzdaleibnīks storptautyskūs tērdznīceibas darejumūs.

4. Religiskā laukā tai saucamō pogōnisma (dīvtureibas) vītā izaplota kristeigō ticeiba pēc Austrumu resp. greku katōļu ryta. Kristianisms šeit īnōk nu Austrumim, nu vikingu (rosu) pōrvaļdeitom tautom.

⁴⁴⁾ Karte: Latvijas teritorija XIII godu syntā. *Ispīsta Reigā, I PRRT tipografijā [n. d.].*

5. Kulturalā plōksnē plaukst latgaļu tautas poezija (dzīsmes). Bet par vikingu laikmatu pi latgalim ir jōpētej ari skandinavišu varūnšteikas — sagas, kai ari ritumzemu, austrumnīku un krīvu chronikas.

Krīvu Nestora chronikā, pīmāram, latgali kai cilts jau ir mynāti IX godu symtā. Ari myusu tautas dzīsmes prosēs pēc svaigas pīejas un izpratnes, pīm.:

„Jyureņ prosa smolku teiklu,
Laiveņ — boltu zēgeleišu,“ saprūtūt šeit vīneigi Baltijas jyuru ar tōs kugnīceibu un zvejnīceibu. Voi nabyutu laiks sōkt pōrsaorientēt šūs (un leidzeigu) pantu tulkōšonā, saprūtūt šeit Lubōna jyuru?

IX. LIVONIJAS LAIKMATS (13. — 16. g. s.)

Baltijas jyuras austrumu pīkraste un zemes uz austrumim nu tōs, īskaitūt Lubōna jyuras apkōrtni, vōcišim, bet it seviški jūs tērgōtōjim, nabeja svešas ari vikingu laikā. Bet kolonizācijas nūlyukā tī isarūn Baltijā tikai 12. godu symta pošōs beigōs, un praksē kolonizācija teik izvasta 13. godu symtā. Šymā laikmatā nūteik svoreigas pōrmaiņas vysōs dzeives nūzarēs.

1. Yudiņa celi uz Austrumim teik iznycynōti, jo pa Daugovas upi vōciši pasavērzej tikai leidz Indricai, Daugovas lobajai pītakai, austrumūs nu Krōslovas. Zīmeļaustrumūs vōciši sasnādz gon Pliskovas azara rītumu pīkrasti, bet satiksmes atslāgu, Izborsku spēj nūturēt sovōs rūkōs tikai divi godi (1240. — 1242.),⁴⁵ nasaverūt uz jersikišu (gersikišu) leidzdaleibu šymā pasōkumā. Leidz ar tū Lubōna jyura ir izjimta nu storptautyskas yudiņa ceļu satiksmes sistēmas un faktiski nūlamta aizmērsteibai, kas ir ari pīsapiļdejis.

Lubōns, ņyu saukts par azaru, sōc uzkreitūši zaudēt

⁴⁵) Kostomarov, N. N., *Sbornik sočinenij. S. Peterburg, 1904, tom 7 — 8, 174. lp.*

yudiņa līmini, jo Aivīkstes augšgola aizdambējumi teik nūjaukti, un tō saklōkōs vītas sōc pōrsapūrōt. Sōc jau īsazeimēt lelūs pūru: Teiču, Krīvu, diveju Lelūs, Strūžānu un daudzu mozōkūs izplyustūsōs konturas. Myusdīnōs pazeistamōs Lubōna baseina upes sōc īsaguļt nūteiktūs krostūs, kas atteicynojams ari uz Warku apjūzūšū upes leikumu. Vysur pōri Lubōna klajumim īsastōj sovaids klusums, kuru tikai pa ratam pōrtrauc vītejūs zvejniku-laukstrōdnīku ērklu čirkstēšona. Apgobols sōc pōrsaorientēt uz zemkūpeibu.

Vīneigais pōri palykušais storptautyskōs yudiņa ceļu satiksmes pūsmys — Daugovas lejas gols ir krōcem bogōts, napīmārōts kugōšonai, un tys vad tikai vinā vērzinī — uz vōcu zemem.

2. Administracijā vīkingu īkōrta teik iznycynōta, un latgaļu apdzeivōtōs zemes teik īdaleitas divejūs lelūs pōrvaldes apgobolūs: Reigas archiveiskupijas teritorijā — zīmeļūs un Livonijas ordeņa teritorijā — dīnvydūs.⁴⁶⁾ Pōrvaldē teik pikūpta feodalō sistema.

3. Byuvnīceibā kai ordeņa tai archiveiskupa daļā sōc īvest myura mōju ceļšonu, pakōpiniski ar tom atvītojūt svo-reigōkōs kūka ceļtnes. Pilis-cītūkšni: Krystapiļs, Daugovpiļs, Rēzeknes, Ludzas, Volkenberga un Viļakas caltas nu akminim un ceglim. Vysas šōs pilis byuvātas yudiņa (upu voi azaru) molā, bet satiksme ar tom projektāta pa sauszemi. Leidza ar tū sōc īsazeimōt ari golvonō zemes ceļu sistema latgaļu zemēs.

Myura, golvonā kōrtā cegļu ceļtnīceiba īsavīš ari piļsātu un nūzeimeigōkūs muižu apbyuvē. Ari Warkā teik sacaltas myura mōjas, lītojūt kai materialu vacō (resp. lelō) formata dadzynōtūs ceglus, pagatavōtus nu vītejō mōla, jo akmini tamā apkōrtnē ir ratums.

Vacōs, seņču caltōs kūka pilis izneikst, palīkūt pōri tikai piļskolnī. (Ari krīvim palykušō Izborskas kūka piļs 1303. godā teik atmasta, atvītojūt tū ar myura pili,⁴⁷⁾ kura teik uzcalta 1/4 km austrumūs nu vacōs piļs un azara,

⁴⁶⁾ Karte: *Livonija. Īspīsta Reigā, I PRRT tipografijā* [n. d.].

⁴⁷⁾ *Boļšaja sovetskaja enciklopedija, 2. izd., tom 17, 362. lp.*

lai tei spātu atsist vōcu uzbrukumus un tymā pošā laikā isakļautu zemes ceļu sistemā, jo tōs nūzeime yudiņa ceļu satiksmē ir izabeiguse.)

4. Religiskā laukā nūteik lela aktivitāte. Vyspyrms jau teik maklāti latgaļu storpā pogōni, un bez izjāmuma tī voi ņyu teik kristeiti pēc Romas katōļu rituala, voi fiziski iznycynōti. Tys pats nūteik ari ar greku katōlim (pareizticeigajin.), ari tī 13. godu symta laikā teik pōrkristeiti par Romas katōlim, iskaitūt ari Warkas īdzeivōtōjus.

Katōlicisms austrumu Livonijā (australis),⁴⁸ kai vōcu okupātōs latgaļu zemes reizem šymā laikmatā teik sauktas, plaukst leidz 1522. godam, kod tū skar reformācijas kustēiba, seviški Ordeņam pakļautajā Latgolas dīnvydu daļā. Ar reformācijas kustēibas paleidzeibu vōcu muižnīceiba ceinejōs par lēņu nūvodu pōrvērsšonu jūs privatōs muižōs.⁴⁹) Tamdēļ ari socialpolitiski luteranisms beja muižinīku, bet na zemnīku kustēiba. 1523. goda augustā Reigā pīnōce Mōrteņa Lutera personeiga vēstule, adresāta Livonijas kristēigajim, tei saturēja drūšynōjumus un padūmus.⁵⁰) Reformācija pasaplašynoj. Teik padzeiti franciskaņu un dominikaņu mūki, demolātas bazneicas un 1525. godā Reigā izsludynōta ticeibas breiveiba.⁵¹) Tys atsabolsoj ari ordeņa muižnīceibas Latgolas daļā, iskaitūt Warku. Muižnīceiba sovukōrt īspaidōja zemnīceibu, jo „ari myusu zemi pīmeklēja nasaudzeiga religiskō revolucija. Tōs iznōkumā gondreiz vysa kaidreizejō Mōras zeme tyka atrauta nu katōļu Bazneicas un nūklīva Lutera mōceibas ītekmē.“⁵²)

5. Streidi Warkas dēļ.

Pēc Latgolas koridora un Warkas ūstas īkarōšonas, veiskups Aļberts tū pīvīnoj Kūkneses administrativajam

⁴⁸) Dunsdorfs, Edgars. *Latvijas vēsture, 1600 — 1710. Stokholm, Daugavas apgāds, 1962, 128. lp.*

⁴⁹) *Latvju Encikl., 219. lp.*

⁵⁰) Spekke, Arnolds. *History of Latvia. Stokholm, M. Goppers, 1957, 149. lp.*

⁵¹) Dunsdorfs, Edgars. *Latvijas vēsture 1500—1600, Stokholm, Daugava, 1964, 89. lp.*

⁵²) Škutāns, St. *Dīva Mōtes kults un Mōras zeme. Minchenē, Vl. Lōča izd., 1954, 77. lp.*

apgobolam (lēņam), kuru tymā laikā pōrvolda Ditrichs (Dietrich von Kokenhusen). Šei Warkas zeme tūmār palik streidu objekts storp veiskupu un Ordeņa mestru. Streidu ceņšās izleīdzynōt pāvesta syutnis, veiskups Viļums,^{52a)} bet 1226. goda 20. aprēlī tū tūmār ari turpmōk atstōj pi Kūkneses.

Polocka Warkas jūslu tūmār turpynoj uzskateit par sovu īpašumu, lai ari pagaidom vōcīšu okupātu, leidz pat 1264. godam. Šymā godā teik nūslāgts mīrs storp polockīšim un vitebskīšim nu vīnas puses un Ordeņa mestru ar Reigas rāts veirim nu ūtras puses.^{52b)} Pēc šō leiguma krīvi atsasoka uz vysim laikim nu „Lotygaļskaja zemļa^{52c)} resp. Warkas zemes ikarōtōjim par lobu.

Pēc galeigas iklāušonas Livonijā Warkas zeme zaudej sovu teritōriālū jēdzīni. Tōs vōcyskū nūsaukumu — Warka Land, — saeisynōtu par Warklan, patur vīneigi vacō tērdznīceibas ūsta, kura ņyu ir nūlamta izniceibai.

X. PŪĻU LAIKMATS (1561 — 1772)

Sakarā ar Livonijas ordeņa likvidēšonūs un Pōrdaugovas hercogistes nūdybynōšonu un pasadūšonu Pūlijas karaļam 1561. godā,⁵³⁾ Latgola nūkļyust Pūlijas pōrvaldeišonā un kļyust pazeistama ar Inflantijas nūsaukumu. Šys

^{52a)} Bonnel, Ernst. *Russisch-Livländische Chronographie. St. Peterburg, 1826. Chronographie, 46. lp., iroksts zam 1226. g. 20. apr.*

^{52b)} Bonnel, Ernst, 76. lp.

^{52c)} Bunge, Friedrich Georg von. *Liv-, Est- und Kurländisches Urkundenbuch. Rīga, 1873, 6. sēj. kol. 440/441, Urk. 3036.*

^{52d)} Rakstiska lūceiba, 1970.

⁵³⁾ Dunsdorfs, Edgars. *Latv. vēst. 1500 — 1600, 149. lp.*

laikmats turpynojs līdz 1772. godam resp. līdz Pūlijas pirmajai sadaleišanai. Tūmār pirmais šo laikmata pūsmys ir karu un namīru pylns sakarā ar krīvu un zvīdru pretenzijom uz Inflantiju. Ludzas un Rēzeknes pilis pasadūd zvīdriem bez ceīņas 1600. godā ⁵⁴⁾ un palik tūs pūrvaļdeišonā līdz 1625. godam. Krīvi Latgolā nu 1654. — 1667. godam. Zvīdri ijam Daugovpili 1655. un zaudej 1656. godā. Taidā kōrtā tikai pūļu laikmata ūtrō puse var tikt uzskateita par natraucātu un rokstureīgu šam laikmatam.

1. Lubōna stōvūklis pūļu laikmatā

Lubōna plašumi, kurus īpriķšejā laikmatā varātu nūsaukt arī par dubļu jyuru, pamosam sōc pōrsaveidōt: pus-solas palik arvīnu garōkas, solas plašōkas, un tōs sōc ap-savīnōt, saplyust kūpā. Sausōkōs vītas ir apaugušas ar me-žim, myklōkajōs kryumi, bet pūrōjūs klōj syuna, osō pūra zōle greišli un ciņu zōle.

Īdzeivōtōju skaitam pīaugūt, bet Latgolas augstīnes plateībai pasalelynojūt tikai ar Lubōna pūra sausōkom „sa-leņom“, tur arvīnu vairōk sōc nūsavitōt cylvāku pōrpaly-kums uz pastōveīgu dzeivi. Tī cārt mežus, lauž calmus, leiž leidumus, sēj lynus, vosorōju un rudzus. Un taišni ar ru-dinī īsātūs rudzu sabērzejšonu sōcēs yudiņa apstōkļu plān-veideīga regulēšona — melioracija. Lai rudiņa un pava-sara yudiņš „naizgulātu“ zīmōjus, zemņiks laukus rudinī, tyuleņ pēc labeības īsēšonas, sabērzeja, izdzanūt vogas vēr-zīnī nu augstōkōs vītas uz zamōkū. Jo beja īspējams, tod zemņiks ar grōveiša paleidzeību šū zemōkū yudiņa sate-ces vītu savinōja ar cytu, vēļ zamōku, taidā veidā rodūt miniaturu yudiņa nūvadeišonas sistemu sova zīmōju lauka aizsardzeībai pret pōrmēreīgu mytrumu.

Vysumā tūmār dzeive šamōs pūru īskautōs solōs un pussolōs beja vōrgu pylna, par kū līcynoļ latgaļu chroni-kas: tautas dzīsmes, parunas un sokomī vōrdi. Pīmāram:

Pūri, pūri. meži, meži, kur mōseņu izdevem i, izdevem:
Nav nivīnas ōru pļovas, kur teleites paganeiti, paganeit.
Osa osa pūra zōle, aiz osuma nazīdēja, nazīdēja! . . .

Šōs ryndas spyļgti roksturoj pūrainas vītas ainovu, kur

⁵⁴⁾ Dunsdorfs, Edgars. *Latv. vēst. 1600 — 1710, 24. lp.*

pūryskās īpašības ir izsaceitas superlatīvā ar vārdu dubultōšonas metodi.

Klēt pi tam pūrainūs vītu kustūpas, seviški ūdu, dunduru, mosolu un myusu tur beja pōrpiļneiba, un tei sagandēja jau tai nūžālojamūs dzeives apstōklus kai cylvākim tai lūpim leidz modernam piļsētnīkam naīdūmojamai pakōpei. Bet sova nūžālojamō stōvūkļa nanūvēršameibā ši ļaudis ironizēja:

Nūsytu ūdu, pīlyku pūdu;
Nūsytu mosolu, ēžu vysu vosoru!

Un tai zūbgalis beja „nūdrūšynōts“ ar iztyku kai zīmai, tai vosorai! Patiši, humora latgalim nav pītryucis, kaut ari reizem tys atgōdynōj korōtovu humoru.

Lubōna stōvūklis jyutami mainōs 17. godu symta sōkumā, kod tō mytruma apmāri, seviški sausōkajūs periodūs kai vosoras beigōs, palyka cīšamōki. Tod lelōkōs upes jau ītur nūteiktas gultnes vysu cauru godu, bet mozōkōs pavysam izseikst, pōrsavēršūt par upēlim (tai sauce upes, kuras tikai slapņajūs goda laikūs uzrōdeja napōrtrauktu straumi). Uz tū nūrōda fakts, ka 1626. un 1627. godā pūļu karaspāks nu sovas bazes Daugovpilī „devēs uz Rēzekni un, apejūt Lubōna klōnus, nu zīmelim ībruka Vydzemē“.⁵⁵) Šī pūļu karaspāka gōjīni uzskotomi na tikai par uzbrukuma pīteikumu īnaidnīkam — zvīdrim, bet reizē ari par frontalu uzbrukumu Lubōna pūru „suverenitātei“ un jyuras dybyna „napīejameibai“.

Ari Warku ītverūšō upe sōc neikuļōt, un poša „muiža“ sōc meklēt jaunu nūvītni ōrā nu pūra un pi sauszemes satiksmes celim. Un šaida vīta teik izraudzeita apm. 4 km uz dīnvydim, tō laika Lōcānu cīma⁵⁶) teirumūs. Šō cīma zemnīki teik izvītōti pa apkōrtni un jūs zemes vītā uzcalta muiža un piļsāta, saukta par Varakļōnim (vōcyski Warkland, krīvyski Varkļany). Tamdēļ, sōcūt ar 17. godu symtu runōsim par divejom vītom: Warku un Varakļōnim (Warkland). Ka Warkland un Varakļōni ir vīna un tei poša vīta, nūrōda vōcu 1944. goda dzeļzēļu karte.⁵⁷)

⁵⁵) Dunsdorfs, E., *Latv. vēst. 1600 — 1710*, 42. un 43. lp.

⁵⁶) Pōcs, J. K., *Anglijā. Rakstiska līceiba*, 1970.

⁵⁷) *Europe, Baltic States (Region) Railroads (outline map, German)*. 1944. (Nūsaukums jemts nu U.S. Library of Congress kopijas.)

2. Ticeibas stōvūklis pūju laikmatā

Vyspōri teik pījimts, ka pūļu laikmatā Latgolā nūtykuse rekatoalizacija. Praksē tūmār šei luterāņu atgrīžšona pi katōlicisma vykōs gausi, seviški leidz 1621. godam resp. Altmarkas pamīram (1629). Tys pats atteicynojams uz Varakļōnim, pīm.: „Protestantu bazneicas, sprīžūt pēc 1690. goda dokumenta (Daugovpiļš „dyumu registra“ — ref.) beja Preiļūs, Varakļōnūs un Krystpiļš Asotē“.⁵⁸⁾ 17. godu symtā Varakļōnūs vaļdeja luterīšu kungs, un katōļu bazneica tur nav uzrōdeita.⁵⁹⁾

18. godu symtā apstōkli Warkas-Varakļōnu rajonā radikali mainōs. Daļa šūs maiņu tyka īspaidōta ari ar pōrmaiņom Lubōna yudiņa režimā. Maltas un Malmonas upes, kas apm. leidz vālōkajim Viļānim beja vīns vīneigs yudiņa klajums,⁶⁰⁾ sōc sasadaleit, isagulstūt kotra sovā nūteiktā gultnē un veidojūt atseviškus baseinus. Tys veicynoj sauszemes ceļa: Stērnīne — Varakļōni — Viļāni — Rēzekne nūsastyprynōšonu, seviški Varakļōnu — Viļānu vōjajā pūsmā.

Sōcās pastyprynōta misionaru darbeiba. Nu 1732. goda Varakļōnūs dorbojās jezuitu misijas punkts, kas ir pakļauts teiši Daugovpiļš jezuitu koleģijai.⁶¹⁾ Ari 1771. un 1772. godā Varakļōnūs teik uzrōdeiti divi jezuitu misionari ar padūteibu Leitovas jezuitu proviņcei.⁶¹⁾ Bez tam ir nūrōdejumi, ka Varakļōnūs ir dorbōjušis dominikaņu⁶²⁾ mūki. Misijom ir bejuši panōkumi, un 1746. godā ir pabeigta ceļt katōļu bazneica, nūsaucūt tū Viktora, t. i., Uzvarātōja vōrdā⁶³⁾ un atvēlejšūt tū poša Pesteitōja aizsardzeibā, ar draudzes patronata dīnu nōkušajā svātdinē pēc Leldīnom, caur kū tei tautā īsasakņōja kai „Viktera dīna“. Bazneica beja nalela, opola, romīšu stilā calta, boltu ōrpusi un atsaroda Stērnīnes-Viļānu ceļa molā, paugura vysaugstōkā vītā. Vālōkūs godu symtūs tei tyka saukta gon par „va-

⁵⁸⁾ Dunsdorfs, E., *Latv. vēst., 1600 — 1721*, 134. lp.

⁵⁹⁾ *Sal. ar: Dunsdorfs, E., Latv. vēst., 1600 — 1721*, 377. lp.

⁶⁰⁾ *Carta de la Pologne*, 3. lopa.

⁶¹⁾ Skutāns, St. *Misionaru darbeiba Latgolā. Minchenē, VI. Lōča* izd. 1953, 30. — 31. lp.

⁶²⁾ Skutāns, St. *Misionaru darbeiba Latgolā. Minchenē, VI. Lōča* izd. 1953, 40. lp.

⁶³⁾ Pōcs, J. K., *Anglijā, Rakstiska liceiba*, 1970.

cū bazneicu“, gon par „kapleicu“, un tās pograba veļvēs beja grafu Borchu dzymtas atdusas vīta.

XI. KRĪVU LAIKMATS (1772 — 1920)

Krīvu laikmats pazeistams kai rokstoreigs zemes ceļu laikmats. Zyrgu posta celi seviški izteikti ir 18. godu symta beigōs un 19. godu symta pyrmajā pusē. Golvonī posta celi: Daugovas lobō krosa un Daugovpiļs-Pliskovas naskar Lubōna leidzonuma.⁶⁴⁾ Turpretim, Reigas-Rēzekes lelceļš, škārsoj Lubōna leidzonuma dīnvydaustrumu daļu, rodūt dzeiveibu seviški Varakļōnūs, un tur 1784. godā jau mynāts žaidu mīsts.⁶⁵⁾ Taipat Varakļōnu muižas piļs ir calta 18. godu symta beigōs. Cēlis tū ir itaļu architekts,⁶⁶⁾ un katōliskais muižkungs pōrsaceļ tur uz dzeivi, atstōjūt Warkā sōkumā muižas vēverus un cytus pīcīšamūs amatnīkus, bet vālōk vīneigi ubogus. Šō apstōkļa dēļ Warka ari īgyun nūsaukumu „Ubbogi“, voi „F. Ubbogi“, voi vīnkōrši „Ubogi“, kaidi nūsaukumi ari figurej uz 19. godu symta krīvu generalštaba kartem. Rokstoreigi ir tūmār tys, ka „Ubogi“ nivīnā kartē nav uzrōdeiti kai zemnīku mōja, bet gon ir īryndōti muižu, foļvarku un tamleidzeigu nūvītņu kategorijā.

19. godu symts uzskotoms par Lubōna azara organizātas meliorācijas īvadeišonu ar skaidru nūlyuku šū azaru galeigi iznycynōt. Taisneiba, Lubōna klōnūs dzeivojūši zemnīki grōvōšonu beja pīkūpūši ari ogrōk, naorganizāti, sovom vītejom vajadzeibom. 1856. godā turpretim, apkōrtejūs zemu īpašnikim sasadorbojūt, teik izrokts 15 km garais, tai saucamais Meirānu kanals, kurs savīnoj Lubōna vokoru krostu ar Aivīksti pi Meirānim.⁶⁷⁾ Šys kanals sovu uzdavumu, nūvērst plyudus azara apkōrtnē, veice tikai daļeji, jo izarōdeja par šauru, saklu un ar naiznivalātu krytumu. Bet reizi uzsōktō kanala rakšona plyudu apkarō-

⁶⁴⁾ Briška, B. *Acta Latgalica 1. Minchenē, Latgaļu izd., 1965, 160. — 161. lp.*

⁶⁵⁾ *Latvju encikl.. 2594. lp.*

⁶⁶⁾ *Tāvu zemes kalendars 1964. godam. Minchenē, P/s Latgaļu izd., 1963, 80. — 94. lp.*

⁶⁷⁾ *Rutkis, J., 126. lp.*

šonai un pošā azara nūlaisšonai ar tū tikai beja sōkusēs un nav apsastōjuse ari šudiņ.

Warka (Ubogi), atstōta bez uzraudzeibas un kūpšonas, galeigi paneikst: jumti ībryuk, oka pīsērst, mōjas cylvāku apdzeivōšonai nav litojamas. Varakļōnu muiža tod izvōc ubogus un pussabrukušū pūsta vītu, ogrōkū jyuras ūstu, nūdūd zemņiku apsaimņikōšonā. Pyrmais zemņiks, vōrdā Ļudvigs,⁶⁹⁾ pōrvītōts uz turīni nu Kozu solas,⁶⁸⁾ kura atsaroda Teicējas upes krostā, apm. 6 km rītumūs nu Warkas. Šys zemņiks ar jam pīsavinōjušim jō dzymtas lūceklim Briškom, uzceļ sovas kūka mōjas nūneikušō augļu dōrza vīnā styurī, dīnvydaustrumūs nu myuru drupom. Nadaudz vālōk, tō pošā 19. godu symta sōkumā Warkā teik nūvītōta ūtra zemņiku saime nu Salinīku cīma, kas atsaroda apm. 7 km zīmeļūs nu Warkas, un tei taipat apsabyuvej augļu dōrzā, dīnvydritumu styurī. Taidā kōrtā uz Warkas drupom teik radeita jauna zemņiku nūmetne diveju „učastku“ (Brišku-Salinīku) lelumā, kurus apkōrtejī īdzeivōtōji sauc par „Ubadznīkim“ voi vīnkōrši „Ubogim“. Jaunīnōcējim tys napateik, jī grib sauktīs par „Kozsališim“, bet vysā 19. godu symtā nu napateikamō nūsaukuma nateik vaļā.

Varakļōnu mīsts plaukst. 1851. godā tur teik uzcalta jauna katōļu bazneica pēc itališu architekta Mazotto meta.⁷⁰⁾ Muižā volda katōļu kungs, grafs Borchs, bet jys pīsadaleja Pūlijas 1863. goda revolucijā, par kū ir bejis sūdeits ar īpašumu konfiskaciju un izsyuteišonu uz Sibiriju.⁷¹⁾ Tamdēļ muižā mainōs īpašnīki, un tōs kungu īspaidis un prestižs mozynojās. Varakļōnu mīsta tērdznīceiba plaukst, un 1867. godā tymā jau beja 1055 īdzeivōtōji.⁷⁰⁾

Zyrgu posta satiksme, t. i., zemes ceļu tōlsatiksme sōc neikt, jō pīsasoka dzeļžceļu satiksme: St. Peterburgas-Varšavas linija teik atklōta 1860. godā; Reigas-Orlas linija nu 1861. — 1866. godam. Šōs linijas izeļ Daugovpili un Rēzekni, bet Lubōna leidzonuma naskar. Taipat nu 1901. — 1904. godam atklōtō Moskvās-Ventspiļs-Rybīniskas dzeļžceļa linija skar tikai Lubōna leidzonuma dīnvydaustrumu

⁶⁸⁾ Spec. karta Evropejskoj Rossii. I izd. Voенно-Top. Otdēla Glavnogo Štaba. Okončēn v 1867. godu. Ispravlen v 1868. godu.

⁶⁹⁾ Vitejō zemņika rakstiska līceiba, 1970.

⁷⁰⁾ Latvju encikl., 2594. lp.

⁷¹⁾ Tāvu zemes kalendars 1964. godam, 94. lp.

daļu ar Atašīni, Stērnīni un Viļānim, moz veicynojuūt leidzonomu saimnīcyskū stōvūkli, īskaitūt Varakļonus un Ubogus.

Laika zūba sagrauztī Ubogu (Warkas) myuri 19. godu symta beigōs ir sabrukuši, cegli sadrupuši čēbeņōs, un tūs atsarassōnas vītas, kaļneni jau lelōkū tīsu ir apauguši ar nazōlem, izveidojuūt īpatneja veida paugureišus. Šūs paugureišus, skaitā 4 — 6, leidz ar aizbyrušū oku (voi olūtu), vīteji sauce par „Ceglu kolnu“, un uz tō natraucāti ganejōs cīma lūpi, bet cīma ganeni sovā napīpyldomā ziņkōrē vaļas breižūs pīsavērse „arheologijai“. Par „Ceglu kolna“ nūsļāpumainū pagōtni vēļ līcynōja dažas ratas, nūsyunōjušas un nūsavacōjušas ōbeļneicas zemnīku dōrzūs. Cīma škūrstynu skaits leidz 19. godu symta beigom jau beja paspējis pīaugt leidz 4, un vīns nu tō lūceklim, Tanclovs Saliņiks, beja paspējis izakolpōt par Varakļonu pogosta vacōkū (staršynu).

XII. DIVDASMYTŌ GODU SYMTA SŌKUMS (1900 — 1920)

Šō godu symta pyrmī divdesmit godi sagōdoj straujas pōrmaiņas vysōs dzeives nūzarēs. Dzelžceli pōrjam pasažīru, preču un posta tōļsatiksmi pa sauszemi, kamdēļ likvidejās zyrgu posta stacijas, un lapnōs staciju ceļtnes ir nūlamtas iznīceibai. Palīk tikai „stojka“ vītejai tyvsatiksmei un sakarim ar tyvōkū dzelžceļa staciju.

1905. goda namīri sasnādz Varakļonus un tūs apkōrtni. „Latgolā, pēc Vitebskas gubernatora ziņōjuma, 1905. goda beigōs revolucionaru rūkōs atsaroduši tikai Bolvi, Varakļoni, Leivōni un Jākubpiļs ar apkōrtnes pogostim, kur padzeita policija un atcaltas vacōs vaļdes, bet zemnīki otkon sōkuši cērst muižinīku mežus.“⁷²⁾ Varakļonūs zosuli (revolucionari) īsaroduši nu Vydzemes 1905. goda vālā rudinī un apsamatuši krūgā . . . Zīmā zosulu (nūsaukums atdarynōts nu krīvu revolucionares, Veras Zasulič, vōrda — ref.) vydā rodōs satraukums,⁷³⁾ un tī ar mobilizātīm

⁷²⁾ Švābe, A. *Latvijas vēsture 1800 — 1914*, 2. izd. Upsala, Daugavas apgāds, 1962, 637. lpp.

škyutnikim nu Varakļōnu mīsta pōri aizsolušajam Lubōna azaram aizvasti uz Lubōna mīstu. Te jōpīzeimoj, ka Ubogi atsaroda šō zīmas ceļa molā un pīdzeivōja vysas atsakōpušūs zosulu naganteibas.

„Nōkušā dīnā, pēc tam, kod nu Varakļōnu mīsta aizbrauce zosuli Vydzemes vērzīnī, nu Viļānu un Rēzeknes puses Varakļōnūs sagōja dragoni.⁷³⁾ Šōs sūda ekspedīcijas reiceiba beja nažēleiga. Vīna šōs krīvu kavalerijas nūdaļa uz pōrs nedeļom tyka nūvītōta ari Ubogūs, augšā mynātō zīmas ceļa pōri Lubōnam kontrolei, un lyka zemnikim izjust sūda ekspedīcijas režīmu. Piļneigōk 1905. goda revolūciju Varakļōnūs ir aprakstejis L. Latkovskis Tāvu zemes kalendarī 1965. godam.⁷³⁾

Sūda ekspedīcijai izavōcūt 1906. g. vosorā, Varakļōnūs uz apm. 10 godim īsastōj mīrs un rūseiba. Mīstā ir 1810 īdzeivōtōju, nu kurim žaidu 1365 ⁷⁴⁾ resp. pōri par 75 0/0. Un ir radīs šeit paradoksalš stōvūklis: dorbadīnōs volda Mozusticeigī, bet svātīdīnōs, svātku dīnōs un tērgu dīnōs — kristeigī: katōli, luterani un pareizticeigī, kurim rusifikācijas laikā šeit beja uzcalta bazneica (cerkva) un pi tōs īreikōta ari škola (tai saucamō cerkvas škola).

Varakļōnūs dorbōjōs posta un telegrafa nūdaļa,⁷⁵⁾ pātārātōju bīdreiba, krōj-aizdavu sabīdreiba, ōrsta punkts, apteka un tautškola (pogosta nomā, krīvu, ar katōļu ticeibas mōceibas pasnēgšonu latgaliski).

Nūvodgrōvu rakšona zīmeļūs nu Varakļōnim nūteik cīmu apmārūs.

Tī apkōrtnes yudini nūvoda leidz Malmonai voi tōs pītakom. Šei akciya sōpeigi skar Warkas upēli, kurs tagad lelōkū tīsu vosorōs stōv sauss un leidzonōkōs vītōs pat pazaudējis sovu roksturu, aizaugūt ar zōli. Krīvu topografiskajōs kartēs Ubogi teik atvītōti ar Kozu solu, bet Teicējas upes krosta Kozu sola nu kartes vyspōri pazyud, jo storp-laiķā nu šōs Kozu solas ir pazuduši ari pōreji tōs īdzeivōtōji un tūs zeme pīvīnōta muižas pļovom, sauktom par Kos-solas pļovom.

⁷³⁾ Latkovskis, L. Tāvu zemes kalendarī 1965. godam. Minchenē, Latgaļu izdevn., 1964, 88. lp.

⁷⁴⁾ Novyj enc. slovarj. SPB, Brokgauz & Effron, 1911 — 1916, tom 9, 557. lp.

⁷⁵⁾ Russkaja enc. SBP, Dejatelj, 1911, tom 3, 481. lp.

Kozu solas (Warkas) cīmā dorbōjōs smēde (kalējs Benedikts Salinīks), cyts cīma lūcekļis (Augusts Salinīks) dzīd bazneicas korī, vīns cyts (Jōņs Salinīks) ir Stērnīnes muižai pīdarūšūs Lubōna pīkrastes pļovu („Mōjišku“) nūmnīks, kurs atsevišķus pļovu gobolus iznūmoj tōļok vītejim zemnīkim pļaušonai „uz pusem“. Taidā ceļā jys pats un jō izraudzeitī kaimini teik pi loba „veiles“ sīna — „Lubōna mīžu brōļa“, bet nacīneigōkim vajadzēja apsamīrynōt ar pūra gola (voloku) greisli.

Eisi pyrms Pyrmō pasauļa kara vairōki Varakļōnu pogosta cīmi sasadola vīnsātōs un daži sovōs vīnsātōs pat saceļ myura (lelōkū tīsu ceglu) klāvus. Kozu sola palik uz-ticeīga sovai cīma ikōrtai ar četru lauku sistemu un tradicionālajom kūka byuvem, ar cysu jumtim.

Krīvu tautškolas teik atvārtas ari lauku nūvodūs (Sār-nōs, pēc tam Lelajūs-Strodūs, etc.), un zemnīku bārni vui-cōs krīvu grōmotōs. Dorba spāka pōrpalykums meklej dor-bu Reigā, voi ari it uz Vydzemi par sezonas kolpim un ly-nu kuļsteitōjim.

Lubōna azars, nasaverūt uz vairōkim kanalim, kuri jau ir sarokti storp tū un Aivīkstes upi, pavasarūs un leitaiņajōs vosorōs vīnmār vēļ roda plyudus, sagōdojūt zaudēju-muļ apkōrtejim zemnīkim, lauku un pļovu īpašnīkim.

XIII. NAATKAREIGŌS LATVIJAS PŪSMS

(1920 — 1940)

Tō izvaneišona uzskotoma ar 1919. goda vosoru, kod Latgolas fronte stīpēs pōri Lubōna klōnim. Pyrmō frontes liniņa atsaroda Lelajūs Strodūs un Piļpukūs, bet ūtrō nū-savitōja Kozu solā. Vosorā Kozu solas škyuņūs nūvitōti latvišu sorkonī karaveiri biži devēs izlyuku gōjiņūs uz plo-tū, mežim un pūrim klōtū neitralu jūsli, storp Lelajim Strodim un Lisiņa upeiti; reizem tī nu izlyuku gōjiņa vairs naatsagrīze, jo beja pōrgōjuši pi „boltajim“. Kozu solas zemnīki tymā godā pīdzeivoj vysas frontes jūslas nadīnas: rekvizicijas, škyutīs braukšonas, karaveiru teroru un rei-zem pat „boltūs“ izlyuku nagaideitu pasarōdeišonu.

Pēc Latgolas atbreivōšonas nu sorkonarmijas, sōcūt ar 1920. goda janvari, vysur nūteik pōrsaorientēšona uz mīra

laika apstāklim, un atsateista lela aktivitāte. Šeit atzīmēsim tikai tū, kura saistās ar Lubōna azaru, Varakļonim (Jaunū Warku) un Kozu solu (Vacū Warku).

A. V a r a k ļ ō n u mīstam 1928. godā pišķir piļsātas tīseibas, bet īdzeivōtōji, sevišķi žēidi nu tōs sōc bēgt, un 1930. godā tur dzeivoj vairs tikai 1624 personas, saleidzinojūt ar 1905. godu, kod tur dzeivōja 2005 mīškōni,⁷⁶⁾ zaudāts 20 % īdzeivōtōju.

Agrarōs reformas ītvorūs Varakļōnu muižas centrys leidz ar muižas pili teik īskaiteits Vaļsts zemes fondā un nūzeimōts Vaļsts vydsškolas īreikōšonai. Pēc izdemolātōs piļs atjaunōšonas, kai ari dažom pōrbyuvem un piþyuvem, tur vydsškola ari tyka atvārta un sekmeigi dorbōjōs krītnu absolventu sagatavōšonā, storp kurim beja ari daži Kozu solas jauniši.

B. K o z u s o l a s cīms teik sadaleits vīnsātōs (leidzeigi vysim cytim Latgolas cīmim), īdolūt 10 saimnīceibas, ar videjū plateibu ap 7 ha.⁷⁶⁾ „Ceglu kolns“ šamā agrarreformā nateik traucāts, jo tō tyvōkī kaimini palik „vacajā vītā“ resp. nūtēgoj sev vīnsātas apkōrt sovom vacajom sātom. Cyti saiminiki sovas sātas, kuras vysas beja kūka, beja spīsti pōrvītōt uz jaunū dzeives vītu. Pi kam vīnā nu šom vīnsātōm, kura atsaroda vystōļōk nu „Ceglu kolna“, apm. 0,5 km dīnvydūs nu tō, propagandējamōs lauku guņsdrūšōs byuvnīceibas ītvorūs tyka uzcalts moderns betona klāvs ar gaisa spraugom sīnōs un betona kārneņu (daksteņu) jumtu. Un ar sovu gaišū ōrīni tys tōli beja radzams pōri apkōrtejim klajumim un attaisnōja tam uztycātū propagandas uzdevumu.

1932. godā Modūnas apriņkī, pi Aivīkstes spākstacijas tyka uzcalta Modūnas raidstacija Vydzemes un Latgolas vajadzeibom.⁷⁷⁾ Gaisa linijā tei atsaroda ap 50 km attōļumā nu Varakļonim un Kozu solas. 1933. goda vosorā tyka izvasts mēginōjums radioficēt Kozu solas jau mynātū betona klāva vīnsātu. Tyka uzstōdeita vīnkōrša detektora uztveršonas īreice un vērzīņa antena. Ar austēnom raidstacijū varēja uztvert resp. klauseitīs ļūti labi, bez kaidom elekt-

⁷⁶⁾ Friška, B., *Dzeive. Minchenē, Latgaļu izd., 1969, 97. nr., 13. lp.*

⁷⁷⁾ *Latvju enc., 944. lp.*

riskom baterijom. Īreice tūmār naatroda pīnōceigas pīkris-
šonas šamā zemnīku sātā, jo:

a) zemnīki beja pōrōk aizjimti lauku dorbūs (jī strō-
dōja „nu saules leidz saulei“), un jim naatlyka laika ra-
dio raidejumu klauseišonai;

b) par radio klauseišonūs vajadzēja moksōt īpašu abo-
nementa moksū, kas zemnīka budžetā nabeja paradzāts;

c) raidejumi nūtyka baltyski resp. vydsdialektā, kas
latgaļu zemnīkim sagōdōja jyutamas naērteības, un

d) raideitōja labi dūmōtī laika paredzējumi beja tik
maļdeīgi, ka zemnīki par tim atklōti zūbōjōs.

C. Lubōna regulēšona.

Pavasara un rudiņa plyudi naatkareigōs Latvijas lai-
kā beja naregulara parōdeiba. Vaļdeiba laikā nu 1927. leidz
1937. godam izvede plašus azara regulēšonas dorbūs gol-
vonā kōrtā ar Aivikstes guļtnes sprydzynōšonu. Teik ap-
golvōts, ka pēc šōs regulēšonas azara plateiba sausā laikā
sasamozynōjuse uz 25 kv. km, ar napylna 1 m dziļumu.⁷⁸⁾

Vīnsētnīki, tykuši pi sovom saimesteibom, nataupeja
pyuļu grōvu rakšonai sovūs laukūs un pļovōs, bet lelōku
pasōkumu veikšonai, tai saucamūs nūvodgrōvu rakšonai
dybynōja meliorācijas sabīdreības. Augstōkajōs vītōs myt-
ruma apstōkli patīši tyka nūkōrtōti apmīrynojūši, bet par
pošu Lubōna azaru un tyvōkū apkōrtņi tō navarēja sa-
ceit. Plyudi, lai ari mozōkā apmārā, tūmār draudēja, jo tūs
veicynōja ari jaunī nūvodgrōvi, ar strauji pīvadeitu yudini.

XIV. ŪTRAIS PASAUĻA KARS (1940 — 1945)

Ir pagōjuši tikai divdesmit seši godi nu tō izabeigšo-
nas, kamdēļ vacōkajai paaudzei vyss vēl ir spūžā atmiņā.
Tamdēļ tū roksturōšu tikai ar vīnu pīmāru. Kod kaidam
dzimtinē dzeivojūšam par šū karu apsavaicoj, tod parostō
atbiļde ir: „Tys beja tik drausmeigs, ka lobōk ir aizmērst
pagōtni un dzeivōt tagadnē!“ Ari es tū atstōšu mīrā, atskai-
tūt vīnu sovaidu epizodu.

⁷⁸⁾ Rutkis, J., 126. lpp.

1944. gada vosorā, izmantojūt Lubōna azara apkārtnes nūsausynōtūs muklōjus, sorkonarmijas tanki, vērzejdamīs nu austrumim (Rēzeknes un Viļānim), pōrvarēja Maltas un Malmonas guļtnes un īsaroda Piļpuku cīmā (Varakļōnu pog.), kurs atsarūn tikai 6 km nu Malmonas ītakas azarā, 1,5 km zīmeļaustrumūs nu Kozu solas un 2 km nu vīnsātas ar betona paraugklāvu.⁷⁹⁾ Šī tanki ar tūs lelgobolu zalvem, raideitom pōri bejušajai Warkai resp. „Ceglu kolnam“, kur pyrms 1000 godim apsagrūzeja jyuras kugi, pōrvērš betona klāvu drupōs un nūdadzinoj pōrejōs kūka mōjas ar cysu jumtim. Taidā kōrtā vacōs Warkas „Ceglu kolnam“ pīsavinōja jaunōs Kozu solas „Betona kolns“. Veikuši sovu kara uzdavumu: zemnīku vīnsātas nūpūsteišonu, tanki aizavērzeja tōļōk zīmeļritumu vērziņi, uz Vydzemi, pīsatyvojūt azara krostam vītom leidz 3 km attōlumam. Un kaidreizejōs jyuras dybyns, vālōkō dubļū jyura, pēc tam napōrejams pūrs jau izarōdeja par lītojāmu kara ceļu tanku operacijom.

XV. OKUPĀTŌS LATVIJAS PŪSMYS (1945 —)

Šymā pūsmā atzeimōsim tikai trejus tōlejūšus nūtykumus: Lubōna nūsausynōšonas turpynōšonu, ateisma inkorporēšonu un Varakļōnu pīdaleišonu Vydzemei.

1. Lubōna nūsausynōšonā okupātōs Latvijas valdeiba atzeist, ka A. Kursīša vadeibā nu 1926. — 1937. g. izvastī Aivīkstes regulēšonas dorbi nav davuši carātūs rezultatu — galeigōs plyudu nūvērssšonas. Tamdēļ ir izstrōdōts jauns, nōkušais projekts, pēc kura, leidz apmāram 1975. godam⁸⁰⁾ teik sūleits šū problemu nūkōrtōt galeigi.

2. Religijas laukā pi ogrōk spylgti asušō judaisma, katōlicisma, luteranisma un pravoslavijas pīsavinōj ateisms. Šai vajadzeibai teik izmontōta luterāņu bazneica (vītejūs

⁷⁹⁾ Attōļumi un situacija pēc Latvijas armijas štāba 1933. g. kartes, 85. lōpas — Varakļōni.

⁸⁰⁾ Latvijas PSR Mazā enciklopēdija. Rīga, Zinātne, 1968, 2. sēj. 433, 434, lp.

saukta par „kirku“), kurai ar traktoru tyka nūrauts krysts un tūrnis, bet bazneicas ikšīne pōrvārsta par klubu. Atklōšona nūtyka 1950. goda 30. aprelī⁸¹⁾ ar okupātōs Latvijas ikšlītu ministra Novika uzrunu un tai sekojūšim daņčim. Kluba nūlyuks ir styprynōt ateismu un propagandēt komunismu.

3. Pēc vairōkkōrtejim administrativim rūbežu pōrkōrtōjumim okupātōs Latvijas teritorijā, 1968. godā spākā beja taidis izkōrtōjums, pēc kura Varakļōni (leidz ar Warku-Ubogim-Kozu solu) beja pīvīnōti Vydzemes rajonam⁸²⁾ kai šō rajona galejais dīnvydaustrumu styurs. Turpretim Varakļōnu kaimini: Stērnīne, Vydsmuiža un Viļāni piskaiteiti Latgolas rajonam.⁸³⁾

XVI. NŪSLĀGUMS

Navarādams personeigi nūkļyut leidz „Ceglu kolnam“, rakstiski beju lyudzis atsauksmes nu vairōkom vacōkom tōs apkōrtnes personom. Vīna nu tom, 19. godu symta beigōs Kozu solā dzymušō un tur ap trejsdesmit godus nūdzeivōjušō persona 1970. goda julijā maņ roksta: „Tagad drusku par „Ceglu kolnu“. Cik maņ zynoms, tur beja kaidas četras kīgeļu kaudzes, kur ogrōk bejuse Ubogu muiža. Tōs ceglu kaudzes nu sabrukušajom kīgeļu mōjom ... Par tū „Ceglu kolnu“ runōja, ka tur par nakti spūkojūtīs un ari svātdīnōs par pušdīņu laiku: daži beja redzējuši naktī boltu zyrgu, daži — vacu mōmuļu svātdīnōs. Un ari es pats, gulādams Pōvulu škyunī, dzērdēju, ka naktī drēbes velēja. Vysi runōja, ka tur nauda staigojūt. Tys byutu apmāram vyss, kū es pīmiņu.“

Kai radzams, vīteji īdzeivōtōji, īskaitūt ari vacōku godu gōjumu personas, par Warku un Ubogu muižu vairs pīmiņ tikai teiksmainūs nūstōstus.

Jautōjums: kur tod eisti atsaroda Warka (Ubbogi, Kozu sola, „Ceglu kolns“)? Pēc karšu materiala studijom jō-

⁸¹⁾ *Tāvu zemes kalendars 1963. godam*, 58. — 59. lp.

⁸²⁾ *Sovetskij Sojuz; geografičeskoe opisanie v 22 tomach. Moskva, Mysl, 1968. Tom: Latvija*, 162. lp.

⁸³⁾ *Sovetskij Sojuz ... Latvija*, 196. lp.

sacynoj, ka tei atsaroda ogrōkajā Varakļōnu pogostā, uz tō poša plotuma grāda, uz kura atsaroda vacō, opolō Varakļōnu katōļu bazneica un 4,5 km (gaisa linijā rēkinojūt) taišni uz zīmelim nu šōs bazneicas.⁷⁹⁾

Izgrizums nu P. Mantnieka Latvijas auto-kluba ceļu kartes 1940. goda izdevuma lomom 44. un 45. nr., ar referenta iezīmātū senejōs Warkas atsarašōnas vītū (x) un Warkas upi (iezīmātū ar - - - -) kai kaidreizejū Malmonas kreisū pītaku

Atlik cerēt, ka 20. godu symta archeologi pīgrīzš šai vēsturyskajai vītai pīnōceigu uzmaneibu.

MATERIALI

LATGAĻU UN LATGOLAS

SYMBOLIKAI

I v o d s .

Symbols ir reāla, radzama, tehniski pavairojama zeime (attāls, emblema, gerbūns), kura izsoka daudz vairāk, nekā tās ūrejšais izskots tū licynōtu. Pimāram, fantastiskais, dobā naeksistējūšais divgolvainais ērglis ir izsacejis resp. apzeimējis Romas imperijas, Bizantijas, Austro-Ungarijas un cariskās Krīvijās valsts varu. Krysts, pusmēness un zvaigzne izsoka dažu religiju mistiskū spēku. Riņšs, ar uz vysom pusem raideitim storōjumim ir saules dabiskās enerģijas izstorōšonas apzeimējums un arī Japonas valsts varas symbols. Symbolika ir darbeiba, vārsta šūs symbolu attālōšonai un izskaidrōšonai.

Šūs, eisūs pīzeimu, nūlyuks ir ipazeistynōt laseitōju ar dažim mitologiskim, religiskim, un politiskim symbolim, kuri eisōku voi garōkulaiku ir ispaidōjuši latgaļu dzeivi tūs dzymtajā sātā un nūvodā, voi arī izaveidōjuši latgalim svešumā kleistūt.

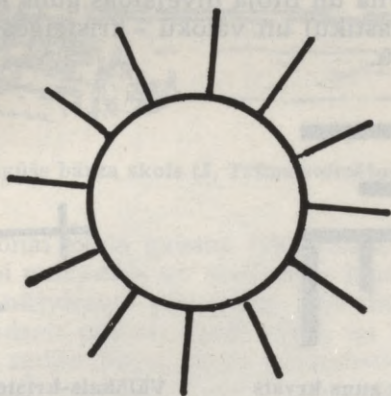
Symboli škirojami divejōs grupōs: latgaļu symboli un sveši symboli. Pī latgaļu symbolim pīskaitami tī, kurus poši latgali sev ir izraudzējuši. Par svešim symbolim, turpretim, uzskotami taidi attāli, kurus svešās varas latgalim ir uzspīdušās, kai šūs svešūs varu politiska, militara, voi religiska pōrōkuma zeimi.

Tiks apsavārta tikai symbolu forma, veidōta „malns uz bolta“, atstōjūt krōsu efektus un cytus blokus rūtōjumus naskōrtus.

I LATGAĻU TAUTISKĪ SYMBOLI

Senejūs laikūs latgalim, kai baltu tautu sastōvdaļai, ir bejuši sovi varas simboli, kuri ir atspūguļojuši realus, fiziskus spēkus.

Vyspyrms, šaidis dobas spēks ir bejuse saule - gaismas, syltuma, augleibas devēja. Saules simbols dominej tautas rokstūs, tei teik daudzynōta tautas dzismēs, pōsokōs, nūstōstūs, meiklēs un parunōs - vysur pozitivā nūzeimē un gondreiž vīnmār meilynōjami-mozynojamā formā: „sauleite“. Tōs realais atveids samārā vīnkōrsš: riņčeits ar vysapkōrt raideitim storim.

Sauleites emblema (J. Trūpa zēimējums).

Saules kusteibas pi dabasu juma nūspaceja senejūs latgaļu dīnas dorbu īdalejumu, izpyldūt ari vēļ naasūšō, mechaniskō stuņdinīka pīnōkumus. Taipat sauleites gaita nūspaceja ari goda laikus un, leidz ar tū, lauku dorbu izkōrtōjumu. Vysumā, sauleite beja eistais latgaļa dzeives īkōrtōšonas un izkōrtōšonas nāirūbežōts pavēļņiks.

Nōkušais dobas spēks, pēc svoreiguma, beja guņs: vīgli izreikojams syltuma un gaismas olūts. Guņs napōrtraukti tyka uzturāta sātas povōrdā, voi nyu aktivā formā - spraigojūšu līsmu veidā (ēdīni gatavojūt), voi ari pasivā formā - gailejūšu ūgļu veidā. Pyrms sārkuceņu īvesšonas ikdīnas litōšonā, povōrda guņs izdzisšona sagōdōja ļaudim

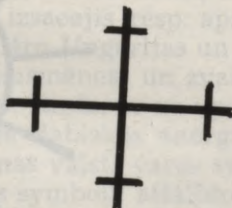
lelas napatikšonas, leidz otkon tyka atjaunōta ar berzšonas voi škiltovu paleidzeibu.

Bet guņš reizem beja ari pūstūša: izarōvuse nu sātas povōrda, tei aizdadzynōja un nūdadzynōja sātu ar vysu tamā asūšū īdzeivi, sadadzynojūt reizem ari pošus sātas īmitņikus - cylvākus un dzeivinīkus. Ganeņu un pīguļņiku naapkūptais guņskurs reizem izraiseja zamdagas un meža degšonas. Tamdēļ guņš praseja napōrtrauktu tōs uzrauzzeibu. Latgali tū ari dareja: kod personeigi tys nabeja īspējams, tod sorga pīnōkumus uzticēja īpašai zeimei, sauktai par guņs k r y s t u, kurs storptautyski pazeistams kai svastika (jaunajā pasaulī) un gammadions (senejā austrumu pasaulī).

Latgali pazyna un lītōja divejaidas guņš krysta zeimes: pyrmōtnejū (svastiku) un vālōkū - kristeigōs religijas īspaidā pōrveidōtū.

**Pyrmōtnejais guņš krysts
(svastika).**

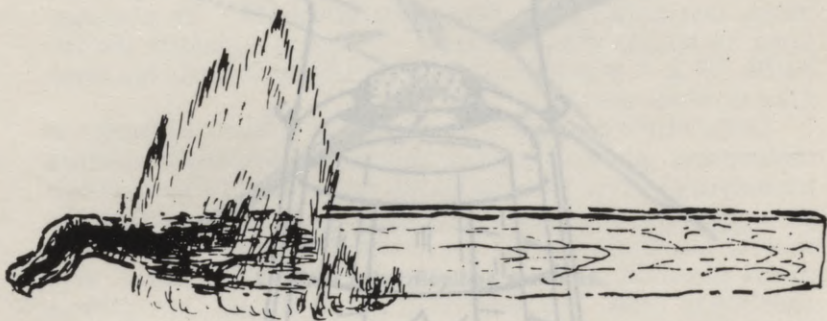

**Vālōkais-kristeigō laikmata
guņš krysts. (J. Trūpa zeimējumi).**

Ar šom zeimem - vīnu, voi obejom - saimineica pōrkristeja povōrdā gailejūšōs ūgles pyrms gulēt īsonas; taipat pīguļņiks un ganeņš, izdzēšūt guņkuru, ar žogoru ītrīpe šū zeimi pōripalykušajūs palnūs un izdzāstajōs ūglēs. (Personeigi beju līcinīks pyrmōtnejō guņš krysta zeimes pīlītōšonai pi ganeņu guņskura 1913. godā, Varakļōnu pogostā, Sylaveņu mežmolā.)

Sauleites, svastikas, guņš krysta un kristeņa motivi atrūnami Latgolas sīvišu rūkdorbu izstrōdōjumūs - audumūs, adejumūs, izšyvumūs. Šī izrūtōjumi, saukti ari par „rokstim“, ir ļūti komplicēti, gryuši atšifrejami, jo, bez jau mynātajim symbolim, tur atrūnami ausekleiša, skujeņas un daudzi cyti motivi.

Guņs līsmu izmontōja arī apgaismōšonas nūlyukim. Seviški nūdereiġi tam uzdavumam beja plōni, labi izkaltāti bārza skoli, jo tūs līsmā beja gaiša, dagūt tī nasp-rakstēja, un dyumi beja nīceiġi, pretstotā skuju kūku - egles un prīdes - skolim, kuri dagūt sprakstēja, izsējūt dzērkstis un rodūt malnus, svečaiņus dyumus.

Dagūšs bārza skols (J. Trūpa zēimējums)

Apgaismōšonai skola gaisma tyka lītōta ikvīnā seņlat-gaļu saimē. Tei pulcynōja ap sevi sātas ļaudis vokora dor-bim un dīnas nūtykumu pōrrunom. Bet skolu vīnmār va-jadzēja uzraudzeit, parosti turūt rūkā, lai tys vīnmēreiġi dagtu un dūtu spūžu līsmu. Skola uzraudzeiba parosti tyka uztycāta bārnim, kuri tod nūsaklauseja pīaugušūs pōrru-nōs: vacmōte, sprēžūt voi odūt, pastōsteja tim pōsokas un sovas dzeives pīredzi; pōreji pīaugušī, veicūt sovus dorbus, pōrrunōja dorba metodes un panōkumus. Taidā ceļā, skola gaismā, jaunōtne tyka sagatavōta dzeivei.

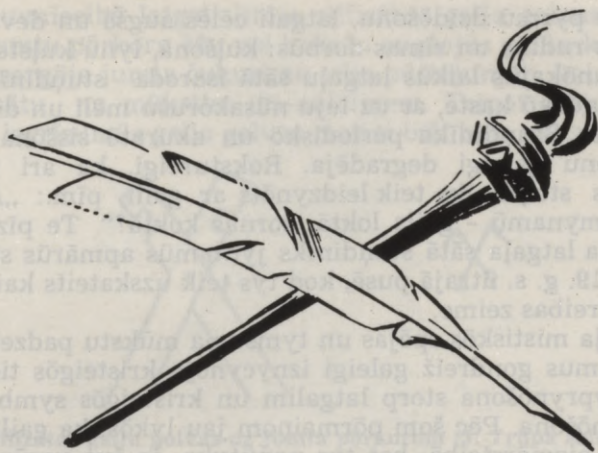
Laika tecējumā skola gaismu latgaļu sātā sōce atvītōt „gaza“ (petroleja), vyspyrms pīteiceigu gaznīceņu veidā, vā-lōk lukturu un, beidzūt, styklōtu lampu veidā. (Luktura, gon ļūti moderna, attālu mōkslinīks J. Trūps ir uzzeimējis J. Pūrmališa stōstu un noveļu grōmotas: „Ar lukturi“ vō-kam, kuru tod arī izmontoju luktura symbolam.)

Lukturs (J. Trūpa zīmējums).

Latgaļu rakstnīcības sūkumi meklejami skola un gaziņeņa laikmatā. Literaturvēsturnīks M. Bukšs, laižūt klajā latgaļu literatūras vēsturi (1957. g.), kai šos vēstures vōka rūtōjumu ir izraudzejis klasiskū lāpu, krystōtu ar putna spolvu. Leidz ar tū latgaļu literatūra ir igyvuse modernu symbolu.

Nadreikst aizmērst ari varūneigū gaili. Kotru nakti tys skandynōja sovu dzīsmi, speitādams nakts klusumam, nūspīsteibai un tymsuma varai. Jō dzīdōšona aizdzyna prūjom vysus idūmōtūs un izdūmōtūs mūkstus un cytus, ļaunus tymsuma gorus. Jys piļdeja ari iztryukstūšō stuņdinīka piņōkumus naktī, leidzeigi kai tū veice sauleite dīnā. Gaiļa

Latgaļu rakstnīceības simbols.

dzīdōšona beja periodiska, kamdēļ tei tyka litōta par laika māraku. Garūs, timsūs rudiņa un zīmas nakšu laiks tyka īdaleits šaidūs pūsmūs:

1) mikrēslis - laiks storp saules nūrītu un piļneigu tymsuma īsastōšonu, modernajā uztvērē saukts par palākū stuņdi; (sauce ari par raibū stuņdi)

2) nu vokora puses - laika spreidis, kas sekōja mikrēšlam;

3) vēļ pyrms pyrmajim gailim - laiks kas beja tyvōks pyrmajai gaiļa dzīdōšonai kai mikrēšlam un beja vyssmogōkais, vysnūspīdūšōkais;

4) pyrmī gaili - kod naktī pyrmū lōgu dzīdōja gailis, un beja prīceigs breidis, jo vēsteja par tymsuma īspaida diļšonu un jaunas gaismas, jaunas dīnas tyvōšonūs;

5) laiks storp pyrmajim un ūtrajim gailim;

6) ūtrī gaili;

7) laiks storp ūtrajim un trešajim gailim - kod pi dabasim, austrumu pusē, sōce rōdeitīs jau drūšas reita līcinei-cas kai auseklis, voi reita blōzme;

8) treši gaili, kas bīži (seviški eisōkajōs naktīs) saplyust ar reita blōzmi, kura arvīnu pīšajam gaišumā un saplyust ar saules lāktu, īvodūt jaunu dīnu.

Šū nakts īdalejumu izkōrtōja gailis tik īspaideigi, ka,

dzēržūt pyrmū dzīdōšonu, latgali cēlēs augšā un devēs garōkajūs rudiņa un zīmas dorbūs: kuļšonā, lynu kuļsteišonā. Bet jaunōkajūs laikūs latgaļu sātā isaroda stuņdinīks, šei nasimpatiskō kaste, ar uz leju nūsakōrušu mēli un divejim atsvorim. Stuņdinīka periodiskō un akuratō sisšona gaiļa dzīdōšonu galeigi degradēja. Rokstureīgi, ka ari tautas meiklēs stuņdinīks teik leidzynōts ar gaili, pīm.: „Atmiņ munu mynamū - gaiļs loktā, zornas kōktā?“ Te pīzeimejams, ka latgaļa sātā stuņdinīks jyutamūs apmārūs sōc rōdeitīs 19. g. s. ūtrajā pusē, kod tys teik uzskateits kai zemnīka tureibas zeime.

Gaiļa mistiskōs spējas un tumsoma mūkstu padzeišonas uzdavumus gondreiž galeigi iznycynōja kristeigōs ticeibas nūsastyprynōšona storp latgalim un kristeigōs symbolikas pīsovynōšona. Pēc šom pōrmaiņom jau lykōs, ka gailis tiks nūdūts aizmērsteibā, bet tys nanūtyka, jo šys varūneigais putns pōrsavitōja uz ceļtņu vysaugstōkajom vītom - vēja rōdeitōjim (pīm. Pīterbazneicas tūrnī, Reigā), kur piļdeja na tikai sovus jaunūs - vēja vērzīņa nūsaceitōja pīnōkumus, bet, pakluseiteņom, ari vacūs . . .

Vēja vērzīņa rōdeitōja gailis.

Byuvnīcībā latgali litēja stilizātus gaiļa golvas grīzumus jumtu pōrkoru ōžu vai kakažu augšējus golus, kur pōrkoras sorgēja jumta čukuri nu vēja pūstojumim, bet gailis - vysu sātu nu mūkstim un nalaimem. Taipat mōju apšyvumu izgrīzumūs gaiļa golvas motivi biži beja uzīdami.

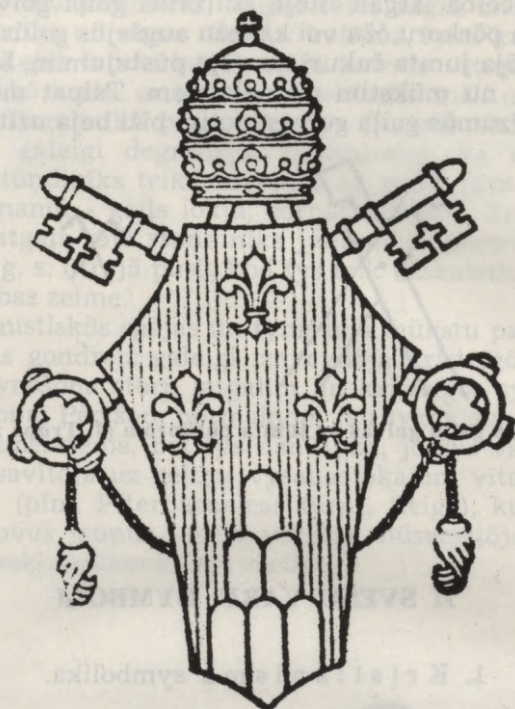
Stilizātas gaiļu golvas uz jumta pōrkorom (J. Trūpa zeim.).

II SVEŠU VARU SYMBOLI

1. Kristianisma symbolika.

Pēc latgaļu zemu pīvērsšonas kristianismam, par politiskos un goreigos varas symbolu izavērzejak r y s t s. Godu symtu tecējumā latgalis pīsavērš šai zeimei naīrūbežotā uzticeībā un paļoveībā, jo laiceigōs varas biži mainōs, bet Dīva vaļsteibas zeime - krysts vīnmār palik. Latgolas lauku īdzeivōtōji - katōli, leidz faktiskai jūs dzimtines apsavinōšonai Latvijas demokratiskā republikā 1920. godā, par augstōkū autoritati zemes vērsā atzyna pāvestu Romā (Ryma Tāvu) un sevi atzyna par jō pavaļstnīkim.

Leidz apmāram 1923. — 1930. godam (leidz cīmu sadaļeīšonai vīnsātōs), par katōlticeigōs Latgolas symbolu uzskotams cīma krysts, pi kura maja mēneša vokorūs tyka nūturāti breivdobas dīvkolpōjumi un „Lobōs nakts“ dzīdōšona.

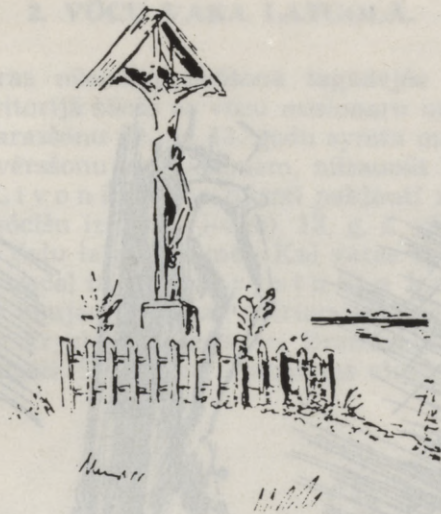

Pāvesta Pōvula VI, (1963 — 1978), omota gerbūnīs.

Ikdīnas dzeives skorbūmī un svešu varu pōresteības bīži salauž latgali, nūspīž tū izmysumā, nu kura vīneigō izeja likās Krystā Systō daudzciūšais tāls. Tamdēļ cīma krysts pōrsavērs par sōpu un nūpyutu vītu, kur ikvīns cītējs var izsyudzēt sovas bādas un rast mīrynōjumu. Latgaļa sātā bīži varēja dzērdēt izmysuma vōrdus: „Dīvs augši, kēneņš tōli - kam lai pasažāloj?“ Un vīneigō vīta žālobu izsacei-šonai atlyka - cīma krysts.

Bet bādas nav tikai individualas. Tōs var uzbrukt arī vysai tautai. Un, pēc Ūtrō pasaūļa kara, tōs arī skōre vysus tūs, kuri sevi atzyna par latgalim. Latgolas bādu cālūni ir:

a) dzimtinē latgaļu volūda ir nūlīgta, tauta teik izkleidy-nōta pōri vysai Latvijas teritorijai un izsyuteita uz Sibiriju;

Krysts latgaļu cīmā (J. Trūpa zīmējums).

b) trymdā kaida daleņa nu tās dālim un meitom aizalīdz lītēt latgaļu volūdu kauneiguma, gūdkōreibas un materialu aprēkinu dēļ;

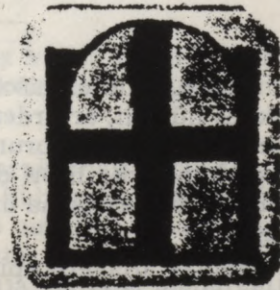
c) daļa Dīva kolpu (goreidznīku) pōrtrauc sludynōt Evangeliju latgalim jūs mōtes volūdā. Mōkslinīks J. Trūps, sovā cyklā: „Latgolas bādas“, ir rokstoreigi uztvēris Mōti - Latgolu, sabrukušu pi Krystā Systō kōjom, jo jōs cīsšonas vōrdūs nav izsokomas.

Latgolas cisšonu simbols (J. Trūpa zīmējums).

2. VĒCU VARA LATGOLĀ.

Vōcu varas nūsastyprynōšonā tagadejōs Latvijas un Igaunijas teritorijā sōcēs ar vōcu misionaru un bruniniku-krystnešu īsarassōnu 12. un 13. godu symta mejōs un vītejūs tautu pīvērsšonu katōlicismam, nūsaucūt īkarōtūs nūvodus par Livoniju, jo pyrmī pakļautī nūvodi pīdarēja lībim (vōcīšu izrunā - livim). 13. g. s. vōcīši pīvīnōja Livonijai arī daļu latgaļu zemes. Kai varas symbols īkarōšonas pūsmā izaceļ tipiskais krystnešu krysts: krysta zeime uz kaujas tārpa un vairūga; pi tam uz vairūga krysta dažim krystnešim beja arī Brandenburgas vīngalvaiņō ērgļa attāls. Šys krysts uzskotams vīneiģi kai politis-

Krysta variācijas uz krystnešu tārplim.

kōs varas symbols jo latgali jau beja kristeiti pyrms vōcu uzakunzēšonas.

■ Livonijas vaļstei nūsastyprynojuť, uz latgaļu zemes iza-veidoj divejas administrativas teritorijas: Livonijas ordeņa daļa un Reigas arciveiskupa daļa, kuras ir sovstarpeji saisteitas vinā federacijā.

Ordeņa emblema beja: krysts, kombinacijā ar tō laika (voldūšō) mestra dzymtas vapeni. Zamōk nūrōdeitō emblema ir jimta nu Ordeņa mestra Heinricha von Gālena monetas, ap 1556. g. Uz tōs: krysts, kombinēts ar trejim kōšim(z).

Henricha von Gālena zeimūgs.

Ordeņa pōrvaļdeišonā beja Daugovpiļs, Ludzas un Rēzeknes nūvodi, ar ordeņa pilim. Kotrai pilei beja sovs gērbūnis un ikvīnam bruninīkam sovs dzymtas gērbūnis. Un šī gērbūni tyka lītōti dažaidōs kombinacijōs un variacijōs, kamdēļ tūs pazeišona un atškēršona vīnkōršai tautai nabeja vīgla līta.

Reigas arciveiskupijas daļā itylpa Viļakas piļs un nūvods. Arciveiskupijas gērbūnis beja: Krysts un arciveiskupa zizlis (vāza), saslīti Andryva krystā.

Parasti Reigas arciveiskupijas symbolam, arciveiskupi pīkombinēja vēl savu personeigū (dzymtas) gērbūni, kamdēļ katra arciveiskupa vaļdeišonas laikā tys beja sovaids: kombinacija nu divejim gērbūnim, dažreiz pat trejim - pīvīnojūt ari lelū voi mozū Reigas piļsātas gērbūni.

Reigas arciveiskupa emblema uz jō koltōs monetas, ap 1535. — 1540. g.

Livonijas (federācijas) gērbūnis beja: lauva ar lobajā depē pacaltu zūbynu, kermiņam pīaudzātīm spōrniem, un fantastiski veidōtu golvu.

Šam Livonijas gērbūņa ļovam uz kreisō placa ir burti: CRS, kas roksturoj zvīdru varas laikus Livonijā. (CRS nūzeimoj: Kārlis, Zvīdrijas karalis.)

Ari pēc Livonijas federācijas sabrukšonas, vōcu ītekme Baltijā un ari Latgolā tūrpynojs kulturalō īspaيدا ceļā. Bet 20. g. s. pirmajā pusē — Pirmō un Ūtrō pasaūļa karu laikā, Latgola ari fiziski teik okupāta nu vōcišim. Pirmōs vōcu okupācijas laikā, 1918. g., Vōcijā vēl beja monarchija

Acta Latgalica 6

un tās ģērbūnis beja: malnais, vīngolvaināis, krūņotais ērglis, kuram uz kryutim vairūgs ar Prūsijas ērgli, bet pādejam uz kryutim Hohenzollernu emblema. Bet, lai Prūsijas ērglis naizarautu breiveibā, tys ir izūgōts vōcu ērgļa kēdē.

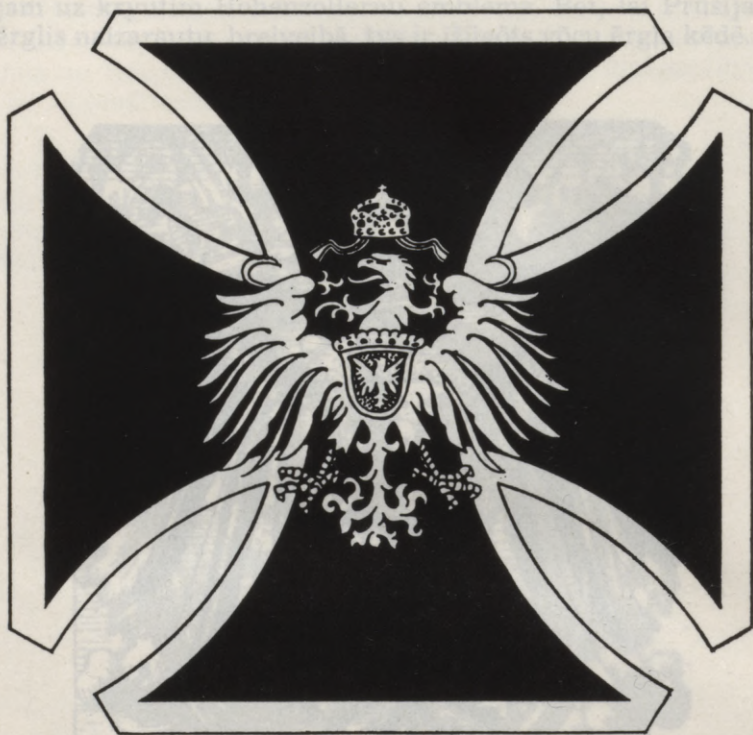
Livonijas ģērbūnis.

Vācijas gērbūnis ap 1890. gadu

Kara laikā šū keizarskās Vācijas gērbūni varēja redzēt
nadaudz pārvēidotā formā un izskotā: uz vōcu dzeļža kry-

sta fona nūvītots krūņotais, vīngolvainīpāis ērglis, ar Prūsijas ērgli uz kryutum.

Vācijas kara laika gerbūnis, 1918. godā.

Vācu otrās okupācijas laikā, 1941. — 1945. g., nacionālistiskās (hitleriskās) Vācijas emblema bija svastika, saukta arī par guņš krystu un kōšu krystu.

Hitlera svastika.

3. ZVĪDRI LATGOLĀ.

Lai gon vēstures grōmotōs zvīdru laiki Latgolā reši teik mynāti, pavysom nūklusēt tūs tūmār navarēs. Pimāram, 1600. godā zvīdri ijēme Ludzu un Rēzekni; 1601. g. Rēzeknes nūvoda muižinīki nūlem pasakļaut Zvīdrijai; 1625. g. Rēzekne un Ludza otkon ir zvīdru rūkōs; 1655. g. zvīdri īsarūn Daugovpilī un atstōj tū nōkušā, 1656. godā. Ari storp 1656. un 1667. g. zvīdri, atseviškūs ībrukumūs, eislaiceigi ijam dažus Latgolas nūvodus.

Zvīdru karaļa Gustava Adolfa zeimūgs.

Īspaideigs gērbūnis ir zvīdru karaļam Gustavam II Adolfam (1611 — 1632), kas attālōts jō zeimūgā. Centralū

vītu tamā ijam ovala vairūgs, kristiniski sadaleits četrās sektorās; divejās sektorās nūvītoti pa trejs krūni kotrā un ūtrās divejās - ļovs, kura lobajā depē tur alebardu (īpašu kara cērva un škāpa savīnōjumu). Vērs vairūga nūvītots karaliskais krūnis, bet apkōrt vairūgam tō laika Zvīdrijas atseviškās provinci gerbūni. Zeimūgam vysapkōrt īgravēts Gustava Adolfa vōrds, leidz ar daudzim jō titulim.

Zvīdrijas lelais gerbūnis.

Zvīdrijas karaļu gerbūnim rokstoreigi ir trejs krūni un ļovs, diagonalā sakōrtōjumā. Pōrejs gerbūņa saturs padūts maiņom. Lelais vaļsts gerbūnis, seviški vālōkūs laikūs, teik vēļ vairōk izgrednōts: centralū vairūgu tamā, nu obejom pusēm, stutej divi krūņōti ļovi. (Vysumā tūmār jōatzeist, ka tik grezni priķšmati nav vīgli analizejami.)

4. PŪĻU LAIKMATS LATGOLĀ.

(1562 — 1772)

Ar eisōkim voi garōkim krīvu un zvidru ībrukumim, p ū Ļ u laikmats Latgolā vylkōs turpat divi symti godu. Un tai kai Pūlija un Leitova tamā laikā beja apvīnōtas vaļstis, tod obeju šūs vaļstu gērbūni Latgolā beja politiskas varas simboli.

Leitovas jōtniks 1601. godā.

Leitovas gērbūnis jaunōkajūs laikūs.

Leitovas gērbūnis beja: auļojūšs jōtnīks ar pacaltu zūbynu lobajā rūkā. Kai fons šai jōtnīka figurai ir izmontōts karōtōja vairūgs.

Laika tecējumā mainōs kai vairūga forma, tai ari jōtnīka poza. Nagrūzeits palik vīneigi pats motīvs: auļojūšs jōtnīks ar cērtīnam pacaltu zūbynu.

Pūlijas ērglis 1601. godā.

Krūņōtais Pūlijas ērglis - divejas variācijas.

Pūlijas gērbūņa kūduls ir: vīngalvainais ērglis. Parosti šam ērglam par fonu teik izmontōts vairūgs.

Kai ērgļa poza, tai ari vairūga forma pakōpiniski mainejōs. Vālōkūs laiku karaliskōs Pūlijas gērbūnī ērglis ir tālōts ar karaļa krūni golvā, bet uz plaši izplāstajim spōrnim pīdūts zvaigznes voi krysta attāls.

Latgola Pūlijas-Leitovas apvīnōtajā vaļstī itylpa kai Inflancijas vaivodiste un tōs gērbūnis beja: greifs ar obejōs, prikšejōs depēs satvartu, pacaltu zūbynu un krūni golvā.

Latgolas hercogistes gērbūnis „W. Inflanckiego“ ap 1770. godu.

5. KRĪVU LAIKI LATGOLĀ.

(1772 — 1920 un 1944 — —)

Pēc Pūlijas pyrmōs sadaleišonas 1772. godā, Latgola nū-
kļyust krīvu varā. Cariskōs Krīvijas varas symbols beja

Sofijas Poleologas pyura ērglis.

Krīvijas divgalvainais ērglis apm. 1890. g. rūtōjumā.

divgalvainais ērglis. Tū 15. g. s. cars Jōns III sajēme pyurā, apsapracādams ar Bizantijas princesi Sofiju Poleologu. Uz Sofijas leidzatzvastō trūņa (gūda krāsla) atzveļtnes šys ērglis izavēre pavysom nūžālojams. Taisneiba, obejas tō golvas puškōja krūni, bet spōrni beja nūlaisti un pats putns atstōja nūvōrgušu īspaidu.

Vyskrīvijas valsts gērbūnis / monarchijas beigu pūsmā.

Krīvijas monarchijai plēšūtis plašumā un pīšajamūt va-ronumā, ari tōs varas simbols pakōpiniski teik izveidōts īšpaideigōks un bogoteigi izgrednōts. Pagōjušō godu symta beigōs šys ērglis veidōts jau ar pacaltim spōrnim. Tō divi golvas krūņōtas ar trejim krūnim. Uz kryutim tam nūvītōts Moskvas vaļsts bejušais gērbūnis: Sv. Juris ar škāpu nūdur čyusku. Uz lobō spōrna nūvītōti ikarētūs zemu gerbūni: Kazaņas, Pūlijas, Chersoņas-Taurijas un ari apvīnōtais Kījevas-Vladimīras-Novgorodas vaļsteņu gerbūnis. Uz kreisō spōrna uzkōrti: Astrachaņas, Sibīrijas, Gruzijas un Sōmijas gērbūni. Depēs tam sceptrs un vaļsts varas simbols - „deržava“. Pi tam, augšā mynātōs pīdovas bīži maiņejōs, jo kotram caram gribējōs ērgļa ordeņus papyldynōt un pōrkōrtōt pēc sovas gaumes.

Pliskovas (Piļskaļnes) guberņas gērbūnis.

Polockas vītņiceibas gērbūnis.

Vyskrīvijas vaļsts gērbūnis, pynā dekorējumā, monarchijas beigu pūsmā, izavēre ļūti īšpaideigs. Centralū vītu tamā vīnmār ījēme divgalvaiņais ērglis.

Kotrai Krīvijas provinci, kuras laika tecējumā saucēs par vītņiceibom, gubernom voi apgobolim beja sovs gērbūnis, kurš simbolizēja šos administratīvōs vīneibas vodūšōs pērsonas (cara vītņika, gubernatora etc.) varu. Latgola vyspyrms (1772. g.) teik itylpynōta Pleskovas gubernā, ar nūsaukumu: „Provincia Dunensis“ (Daugovas provinca). Šōs gubernas gērbūnī dominēja plāsūnis lyusis, saukts ari par zīmeļu leopardu, krīvyiski: „bar“ (Filis irbis). Vērs plāsūņa mugoras attālōti mōkuli, caur kurim izakōruse rūka (cylvāka, liktiņu lēmēja etc.), ar rōdeitōja pērstu tēmētu uz plāsūni.

Boltkrīvijas gubernas gērbūnis.

Витебская

Vitebskas gubernas gērbūnis, kūrš 1856. g.

1792. godā bejušō pūļu Inflantija teik pīvīnōta Polockas vītņiceibai (Polockoe namestničestvo), kuras symbols beja ovalš vairūgs. Apakšejū šō vairūga daļu rūtōja jōtnīks ar atvāstu zūbynu, bet augšejū daļu — divgalvainais ērglis, krūņōts ar trejim krūnim un nūškaltu apakšdaļu.

Nadaudz vēlāk, 1800. gadā, latgaļu zeme atrūnama ītelpnōta Boltkrīvijas guberņā, kuras gērbūnis atsaškeire nu Polockas vitnīceibas vairūga tikai ar tū, ka jōtnika vērs golvas pacaltais zūbyns beja leiks un garōks par Polockas taisnū zūbynu. Vysumā, ari teritorijas ziņā, Boltkrīvijas guberņa beja teišō Polockas vitnīceibas pēcnōcēja.

1820. godā Latgola atrūnama Vitebskas guberņas zīmēlrītumu golā. Šōs guberņas simbols beja: taisnstyurveideigs vairūgs, krūņōts ar cara krūni. Vairūga laukumu aizpildeja jōtniks ar pacaltu vērs golvas taisnu zūbynu.

Krīvijas pagaidu valdeibas zelmūgs (1917. g.).

Krīvijas 1917. gada februara revolūcijā teik gōzts cars un nūdybynōta republika ar pagaidu valdeibu prikšgolā. Kai nu šōs pagaidu valdeibas zeimūga radzams, tod jaunōs republikas symbols palik tys pat vacais - cara divgalvainais ērglis, kuram atjīmtas vysas gūda zeimes, krūni un cyti rūtōjumi. Zeimūgā, šō aplaupeitō ērgļa astei, pikombinēts pagaidu valdeibas noms.

Krīvijas pagaidu valdeibas slapynais gerbūnis, 1917. godā.

Krīvu aristokratija beja vīlusēs 1917. g. februara revolūcijā un meklēja tai atvītōtōju. Paleidzeibas navarēja gaidēt nu aplaupeitō, bezspēceigō divgolvainō ērgļa. Tam beja vajadzēigs jauns mistiska spēka olūts, kurs tyka atrots s v a s t i k ā (leidzeigi, kai tū dareja Hitlers nadaudz vā-lōk). Uz pagaidu valdeibas drukōtōm naudas zeimem (tautā sauktom par „kerenkom“) jau beja radzams divgalvainō ērgļa attāls un, jo vērēs pret gaismu, cauri šam ērgļa attā-

lam beja radzama svastika un nu tās izstorōjūši mistiskī stori. Oficiali Krīvijas tautom (īskaitūt latgaļus), par šū svastiku nikas natyka ziņōts.

Pagaidu vaļdeiba Krīvijā teik gōzta 1917. g. oktobrī un varu pōrjam komunisti, kuri volda Latgolā leidz 1920. g. (ar vōcu pōrtraukumu 1918. g.), kai ari 1940. — 41. un sōcūt ar 1944. godu.

Komunistiskōs Krīvijas varas symbols ir: zemes lūde, pōrklōta ar sērpi un vasari un apspeidāta lācūšōs saules storūs. Bez tam, zemes lūde ir ītvarta vōrpu vaiņukā, zam kura uzroksts: „Vysu zemu proletariši, apsavīnojit!“ Vai-

Padūmu Krīvijas gērbūnis.

ņuka apakšējā daļa ieteita lentē, kuru rūtoj iepriekš mynātais komunistu lozungs, atkārtots daudzu pakļautās tauteību nacionalajās volūdās. Vaiņuka augšdaļa iekombināta pīcstuyraiņō (masonu) zvaigzne.

Kotrai Padūmu Krīvijās sastōvdaļai (Padūmu Socialistiskai Republikai) ir sovs gērbūnis. Padūmu Latvijai, kuras sastōvā itylpst daļa latgaļu zemes, ari ir nūzeimōts gērbūnis. Tū veidoj sērps un vasars, apgaismōti Baltijas jūuras viļņūs nūgrymstūšas-nūrītūšas saules storūs īslāgtūs vōrpu vaiņukā. Šō vaiņuka apakšējō daļa ir apteita ar lenti uz kuras uzroksti: „Latvijas PSR“ un komunistu lozungs krīvu un latvišu volūdōs: „Proletarii vsech stran, soedinjaites!“ Vaiņuka augšdaļu puškoj pīcstuyraiņa (breivmyur-nīku) zvaigzne.

Padūmu Krīvijās okupātōs Latvijas gērbūnis.

6. Naatkareigōs Latvijas godi, 1918 — 1940.

Naatkareigōs, demokratiskōs Latvijas Satversmes sapulce, 1921. g. 15. jūnijā apstiprināja Vaļsts gērbūņa attālu. Tō centralū vītu ījēme vairūgs ar nūopoļōtu apakšdaļu. Vairūga laukums horizontali sadaleits divejōs daļōs. Augšējā daļā nūvītōta „sauleite“ resp. puse lācūšas saules. Apakšējō vairūga daļa, sovukōrt vertikali sadaleita divejōs daļōs: kreisajā pusē nūvītōts ļovs, bet lobajā - greifs, kas lobajā depē tur pacaltu zūbynu. Vairūgam augšā nūvītōtas trejs zvaigznes, nu sōnim tū atbolsta ļovs un greifs, bet pamats vairūgam nūvītōts uz ūzula zorim, pōrsītim ar lenti nacionalōs (sorkon-bolt-sorkonōs) krōsōs.

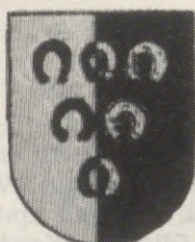
Naatkareigōs Latvijas gērbūnis.

Ari Latvijas apgobolīm un piļsātom beja apstiprinōti īpaši gērbūni. Latgolas abpgobolam tyka izraudzeits ogrōkōs pūļu Inflantijas greifs. Praksē tūmar šū Latgolas gērbūni nadaudzynōja.

Latgolas ģerbūnis uz Latgolas kartes fona.

Lelā mūdē tūtis beja Latgolas piļsātu ģerbūni. Daži nu tim beja vaci, ar dyžonu pagōtni, cyti pavysom jauni - demokratiskōs Latvijas laikā izaveidōjuši.

Abrine

Daugovpiļš

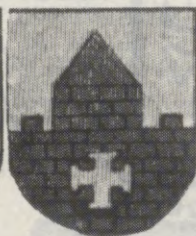
Grīva

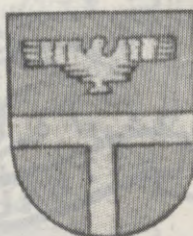
Jākubpils

Krēslova

Krystpiļš

Leivōni

Ludza

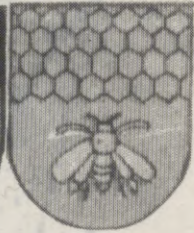
Preili

Rēzekne

Varakļōnu i

Viļāni

Zylupe

Sorkon-bolt-sorkonu naatkareigōs Latvijas karūgu, kai nacionalūs krōsu symbolu, ūymā bezkrōsu apdarē nav īspējams uztvert. Karūga krōsu samāri radzami uz naatkareigōs Latvijas gerbūna lentes.

7. Latgali svešumā.

Dzymtū nūvodu latgali atstāj divejaidā veidā: spaidu kōrtā un breivprōteigi.

Spaidu kōrtā latgali tyka un teik izsyuteiti uz tīsas, administrativūs, voi kara īstōžu reikōjumu un nūmatynōti izolacijā (Sibirijā, zīmeļu tundrā, Dachovā, Salaspilī, Centralcītumā etc.), lai tī aplkustu un natraucātu tō laika politiskōs ikōrtas. Tūs symbols - ē r š k ē ž u k r ū n i s .

Labprōteigi, uz eisōku voi garōku laiku, latgali dūdās svešumā, lai izmontōtu turīnes apstōkļus sovā personeigā un ari dzimtines lobā. Šaidā, labprōteigā svešumā īšona, laika ziņā izšķirami trejs periodi:

a) dūšonōs uz austrumim - Krīvijū;

b) izolēšonōs dzimtinē - Latvijā, lai atsasvešynōtu un nūsarūbežōtu nu tō laika politiskōs ikōrtas (īkšējō trymda);

c) dūšonōs uz rītumim - Vōciju, Zvīdriju, Ameriku, un cytom rītumu demokratiskajom vaļstim.

A. Dūšonōs uz austrumim.

Leidz 1917. godam uz Krīvijū plyuda latgaļu strōdnīki, jo Pīterpilī (ogrōkajā Pīterburgā) un cytōs piļsātōs fabriku un mōjsaimnīceibas dorbs beja lobōk atolgōts un dorba devēju atteiceibas pret strōdnīkim. cišamōkas kai Baltijā. Ari inteligeņce vīglōk atroda dorbu Krīvijā kai uz vītas. Bet seviški kārdynojūšas školū un akademiskajai jaunōtnei beja Pīterpiļs mōceibu īstōdes, seviški augstškolas, jo izvēle tur beja lelōka un mōceibas lobōk nūstōdeitas. Latgaļu kolonija Pīterpilī beja labi organizēta un tōs inteligeņce ryupējōs par Latgolas atmūdu: pēc drukas aizlīguma atceļšonas tur tyka izdūti pyrmī laikroksti latgaļu volūdā (Gaisma, Drywa); nūformāta latgaļu volūda (iznōk O. Skryndas gramatika); atmasts latgalim uzspīstais „pūļu inflantišu“ nūsaukums un restaurēti vēsturiskī - Latgola un latgali resp. latgališi - nūsaukumi. Organizejūtīs Latvijas vaļstei, pīterpiliši beja aktivi pi Latgolas itylpynōšonas jaunajā republikā un vīnmār nūmūdā par tōs vajadzeibom pēc tam (1920. — 1934. g.), leidzdorbojūtīs ari vaļsts politiskā dzeivē.

B. Trymda dzimtinē.

Pēc 1934. g. apvārsuma K. Ulmaņa diktatoriskō kolonialpolitika atteiceībā uz Latgolu tyka deklarēta šaidi: „Latgola! Jyusu vacī politiskī vodūni daudzi ir aizskolōti . . . Jaunus nagaidot, jo myusim vysim ir vīns vodūņs - ministru prezidents Kārlis Ulmanis. Par Latgolu ryupēsīs jys . . .“. K. Ulmaņa realpolitika pret latgalim izapaude šaidūs ceņtīņūs:

a) izskaust latgaļu volūdu, tykumus, īrašas un kulturu;

b) izmontōt Latgolu kai lāta dorba spēka olūtu pōrejūs Latvijas apgobolu vajadzēibōm, lai īrūbežōtu dōrgūs ōrzu. Laukstrōdnīku īvesšonu un tūs olgu (valutas) īzvesšonu.

Daudzim latgaļu politikim (ari bejušim pīterpilīšim) šaida kolonialpolitika nabeja pījamama un tī izavēlēja politisku izolaciju, kļudami trimdinīki sovā dzimtinē. Šei ikšzemes trymda turpynōjōs seši godi (1934—40), bet tōs daleibnīki nazaudēja cereibas gaišōkai nōkūtnei un izmontōja kotru īspēju īsastōt par vojōtū Latgolu un tōs ļaudim, kū turpynōja ari pēc K. Ulmaņa varas sabrukšonas - krīvu un vōcu okupaciju laikūs. Kai symbols ikšzemes trimdinīkim beja - pīterpilīšu a u s e k l i s .

C. Bēgšona uz rītumim.

Navarādami sasamīrynōtar Latgolai draudūšu ūtreizejū komunistu okupaciju 1944. godā, ap desmit tyukstūšu latgaļu bāg uz rītumim, lai rostu tur personeigū breiveibu un ari īspējas ryupētīs par okupātim tautīšim. Šamā, trešajā trymdā (kura dažim pīterpilīšim ari personeigi ir trešō, pēc skaita) atsaver plašas īspējas strōdōt sabīdriski - kulturalā laukā. Trymdā iznōk latgaļu volūdā avīze, žurnals, teik drukōtas grōmotas, dorbojās Latgaļu pētnīceibas instituts un Latgaļu izdevnīceiba, reizempat īspējami radio raidejumi uz dzimtinī latgaļu volūdā, kū vysu okupanti latgalim dzimtinē ir nūlīgūši.

Īpatnejas atteiceibas latgalim trymdā ir izaveidōjušas ar trymdas latvišim - baltīšim, kuru skaits ir vysmoz desmit reizes lelōks. Saskaņā ar K. Ulmaņa politiku, tautas vīneibas vōrdā, tī ceņšās apkļusynōt latgaļu volūdu un uz-

spīst tim sovejū. Šymā pasōkumā vysnaatlaideigōkōs ir latvīšu studentu korporācijas un bejušūs legionaru dybynōtō organizacija: „Daugovas vonogi“.

Korporāciju sōkumi meklejami tōlejūs vyds laikūs, bet pi latvīšim tōs ir vyds laiku vōcu bruninīceibas teišs turpynōjums. Trymdā dorbojās divdesmit pīcas vēirīšu korporācijas, īskaitūt latgaļu Lacuaniju. Tūs nūlyuks ir īsaisteit sovōs ryndōs studejūšū jaunōtni un akademisku inteligenci, lai, vīnōtīm buršu tradīcijōs, izceineitu Latvijas atbreivōšonu, kurā tod vaļdeitu apvīnōtais korporāciju prezidijs. Seviški svoreigs uzdavums ir Lacuanijai, atteiceibā uz latgaļu akademiku pōraudzynōšonu par latvīšu buršim, atškēršonu nu „mežōnim“ un pakļaušonu tūs korporāciju disciplīnai. Tamdēļ ari bruninīcyskōs paukōšonōs, divkaujas un cytas vyds laiku izdareibas sōc īspaidōt latgaļu trimdinīkus un korporāciju r a p i r s sōc ījimt tūs symbola dominejūšū pozīciju.

Korporāciju rapiri, kurim jōizskauž „mežūni“.

Par ōrpus korporāciju ītekmes palīkūšim latgalim sōc interesētīs „Daugovas vonogi“. Šei organizacija izaveidōja trymdā nu A. Hitlera armijā dīnējušim latvīšu legionarim un ir īcerējuse atjaunōt naatkareīgū Latvijū ar K. Ulmaņa diktatoriskū īkōrtu, atteiceigi izkōrtojūt ari latgaļu jautōjumu. Kai organizācijas symbolu legionari ir izraudzejuši vonogu vōrpu vaiņukā. Lai šam vonogam byutu radazams sakars ar Latvijas naatkareibas un vaļstiskū ideju, tod storp putna spōrnim ir nūvītōtas trejs zvaigznes, pa kuru apakšu atspeid saule. Ari K. Ulmanis, kai sovas diktaturas symbolu daudzynōja bolūdi vōrpu vaiņukā un vonogu vōrpu vaiņukā, bet leidz oficialai izvēlei natyka

laika tryukuma dēļ. Nūkavātū ir panōkuši trimdiniki, izraugūt vonogu kai nyknōku un plēseigōku, lai ari latgalim prē tū byutu respekts.

Vonogs vōrpu vaiņukā.

Latgaliski runojūšūs trimdinīku un katōļu goreidznīku atteiceibas ir tik sovdabeigas, ka tūs pareizai izpratnei jōsai laiž eisā latgaļu tautas un kristianisma vēstures tyukstūšgadeigu sakaru konspektivā atskotā.

Latgali, vēļ pogōni, zaudej sovu un sovas vaļsts naatkareibu storp 978. un 980. godim, kod, pēc Kījevas trūņa kōrojūšais krīvu priņcis Vladimirs ībryuk Polockā, nūnōvej kēneņu Rogvolodu, jō divejus dālus, izkaun pōrejū saimi, bet kēneņa meitu Rognedu sagyusta, izsludynoj tū par vīnu nu sovom daudzajom sīvom un pīvīnoj haremam. (Šeit mynāti personu vōrdi ir raksteiti slavu izrunā, kamdēļ izalik sveši un naizteiksmeigi.) Polockas vaļsts taidā ceļā nūkļyust Kījevas varā.

988. godā kījeviši teik sadzeiti Dneprā un oficiali kristeiti vīnā, eistā Kristus ticeibā, jo škeļšonōs kristeigūs vadeibā vēļ nabeja nūtykuse. Pēc kījevīšim, lelā steigā un

revolucionārā nažēleibā teikkristeiti ari polockīši resp. latgali.

1044. g. pogōnisms jau ir tik pamateigi izskausts, ka latgaļu centrā - Polockā teik lykti pamati Sv. Sofijas katedralei.

1054. g. Kristus bazneicā nūteik škeļšonōs: Romas veiskups ekskomunicej (izslādz nu Kristus Bazneicas) Konstantinopoles patriarchu, leidz ar tam paklauseigajim greku katōlim, īskaitūt latgaļus; Konstantinopoles patriarchs tamā pošā laikā ekskomunicej Romas veiskupu (pāvestu), leidz ar tam paklauseigajim - Romas katōlim.

1066. g. Polockā teik pabeigta Sv. Sofijas katedrales byuve; šei bazneica uzskotama par vysu latgaļu pyrmū katedrali.

1209. godā vōcu bruninīki (Romas katōli) ībryuk latgaļu Jersikā, ar guni un zūbynu nūpūsta pili, izlaupa greku katōļu bazneicas un pīspīž karali Vysvaldi, leidz ar jam padūtajim latgalim, atzeit Romas pāvesta autoritati un kļyut par Romas katōlim.

1263. goda 28. decembrī Polocka ur Vitebska uz vysim laikim atsasoka nu Ordeņa īkarōtom latgaļu zemem („Lotygoļskaja zemļa“). Leidz ar tū ir īsastōjis mīrs Polockas kņazistes un Livonijas ordeņa storpā. Ticeibas ziņā nyu latgaļu tauta ir sadaleita divejōs naideigōs konfesijōs: Polockas daļā - greku katōli un Livonijas daļā - Romas katōli.

1522. godā Reigas rātes veiri (Romas katōli) sajam Mōrteņa Lutera vēstuli ar uzmyndynōjumu kļyut protestantim un izskaust katōlicismu. Livonijā izaraisa ticeibas namīri, teik izskausts Romas katōlicisms un īvasts protestantisms, saukts par luteranismu; ari Livonijas daļas latgali teik pōrkristeiti par luteranim.

1562. godā Livonija sabryuk. Latgaļu apdzeivōtō daļa teik pīvīnōta Pūlijas-Leitovas apvīnōtai valštei un pēc tam rekatolizēta, t. i., latgali otkon teik pīspīstī maineit ticeibu un atsakristeit atpakaļ - par Romas katōlim.

1750. godā Polockā teik restaurēta Sv. Sofijas katedrale, baroka stilā. Restaurēšonu ir veikuši uniati. Kristianisma greku katōļu nūzorōjums, kurs ir atsasacejis klauseit Konstantinopoles patriarchu, bet zvērējis uzticeibu un paklauseibu Vatikanam). Šūs uniatu pulkā beja daudz latgaļu un tūs pēcnōcēju.

Sofijas katedrale Polockā, celta 1044—1066. g. 1750. g. uniati tū restaurēja baroka stilā. Aizvēsturiskō Polocka beja latgaļu centrs, un vēlōk ordeni tur drukōja pirmōs latgaļu grōmotas.

1772. godā Pūlijas pirmajā sadaleišonā, Latgola (bejušos Livonijas latgaļu zemes, pōrsauktas par pūļu Inflantiju) teik pīvinōta Krīvijai. Tōs sastōvā Latgola palik leids 1920. godam. Voldūšō ticeiba Krīvijā ir vīnmār vēļ greku katōļu un tōs pīdareigī tautā teik saukti par pareizticeigim. Tei apdraud katōļus, spīzūt latgaļus pōrīt vaļsts ticeibā. Vatikans nataupa pyuļu, lai „inflantīsus“ saglobōtu katōlicismam: uzdūd vysim goreidznīkim (ari sveštautīšim - pūlim, leitovīšim etc.) apkolpōt latgaļus tūs dzymtajā, latgaļu volūdā un gōdoj par lyugšonu grōmotu un cytas goreigas literaturas drukōšonu latgaliski. Tamā pošā laikā Vatikans ir ļūti labvēleigs ari Polockas un pōrejim Vitebskas guberņas uniatim. Vysumā, šī pusūtra symta godi uzskotomi par Vatikana žēlesteibas zīdu laikim vysim latgalim, kai katōlim, tai uniatim.

1918. — 1940. godi. Nūsadybynojūt Latvijas vaļstei un nūsastyprynojuūt tamā breivai, demokratiskai ikōrtai, Vatikānam rūnās apsajimšona atgrīzt vysus šōs vaļsts luterāņus (Mōras zemes bejušūs katōļus) katōlicismā, kai tys beja pyrms Mōrteņa Lutera reformācijas. Ar guni un zūbynu, eisā laikā, kai reikōjōs krystneši, tō navarēja uzsōkt. Bet diplomatiskā ceļā (ar konkordatim, laipneibu, glaimim, paciteibu, naatlaiideibu etc.), garu godu tecējumā un vairōku paaudžu maiņā Mōras zemei otkon beja jōkļyust katōliskai. Izmontojuūt latgaļus par izejas pozīciju, akcijas sōkums iza-rōdeja daudzsūlūšs: Vatikans ar Latvijas vaļdeibu nūslēdze vairōkus izdeveigus konkordatus; Reigā katōli atgyva Jā-kuba katedrāli; atjaunōja divi veiskupijas ar sēdeklīm protestantu apgobolūs; nūreikōja četrus veiskupus pastorizācijas un konversijas uzraudzeišonai, lai namynātu vairōk.

1940. — 1944. godu periods aizjimts ar nažēleigim karim, okupacijom, izsyuteišonom, kamdēļ rekatōlizācijas akcija ir jōpōrkōrtoj.

1945. — 1975. Īprīkšējā 1944. godā, rītumu trymdā īsarodušim latgalim-katōlim napīcīšama goreigō apryupe. Trymdā ir īsaradis ari pīteikūšs skaits katōļu goreidznīku šōs vajadzeibas apmīrynōšonai. Sōkumā vyss lykōs lobōkā kōrteibā. Bet dreizi vīn goreidzniceibai tyka atgōdynōts Vatikana nūlyuks: Mōras zemes rekatōlizācija atteicynoama ari uz trymdā asūšim latvīšim-luterānim, lai, pēc atsagrīžšonas dzimtinē, tī nūdarātu par paraugu trymdas veikumam. Dorba metode tyka izraudzeita šaida:

a) izmontēt baltiski ruņojušus katolus kai akcijas kūdulu un goreigas apryupes dorbā pōrīt uz baltīšu izlūksnes lītōšonu;

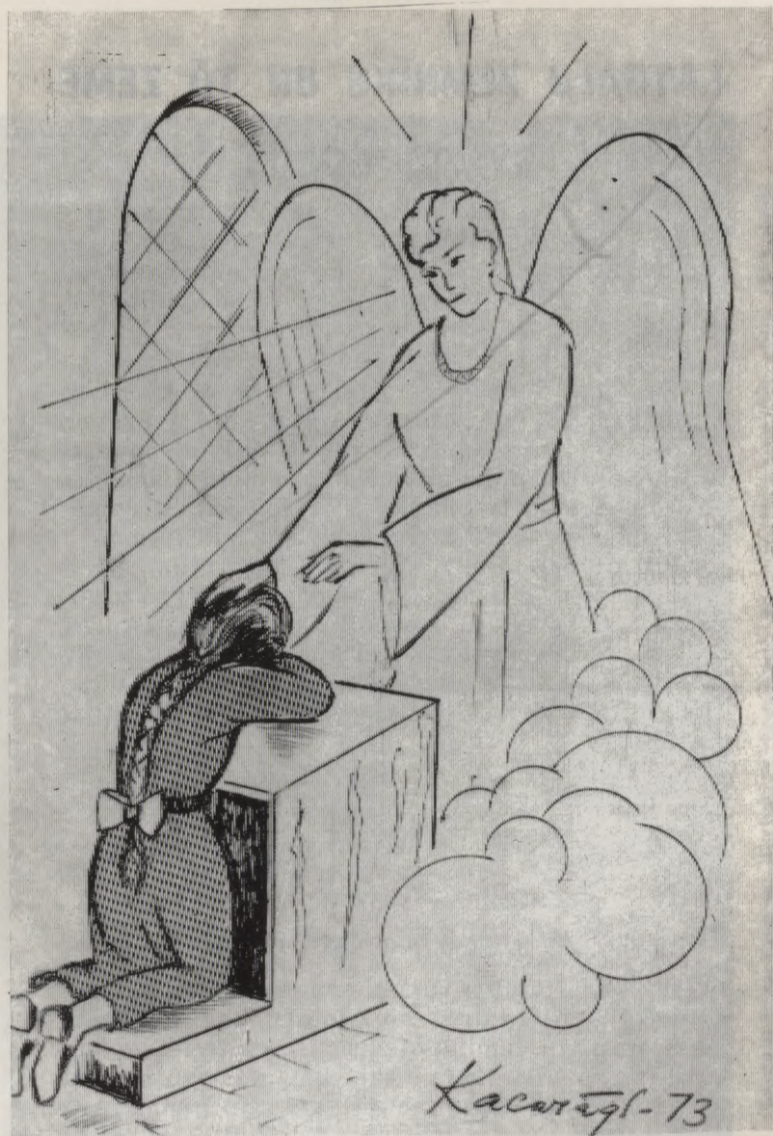
b) lai naatbaideitu nu katōlicisma trymdas baltiski ruņojšō vairōkuma - pōrtraukt latgaliskūs dīvkolpōjumus.

Augšā mynātō Vatikana politika latgaļu izceļsmes goreidznīkūs radeja šaubas, viļšonūs un pat paniku: vīns prīsters pōrgōja pi protestantim, ūtrs pavysom izastōja nu goreidznīku kōrtas, bet dažus svōrsteigōkūs vēl izadeve izsautk uz Romu - zynōšonu papyldynōšonai un disciplinas padzilnōšonai. (Līki nūrōdeit, ka, pēc atsagrīzšonas nu Romas, šī disciplinētī goreidznīki beja vysfanatiskōkī latgaļu volūdas vojōtōjī trymdā).

Ari trymdas latgali, atstōti bez dīvvōrdim mōtes volūdā un nazynōdami voi naizprosdami Vatikana mērkus, beja uztraukti un nervozi: syuteja īsnāgumus Romai, syudzējōs vītejim sveštautīšu veiskupim, sauce paleigā presi, bet panōkumu nabeja.

Nūslādzūt šū eisū atskotu jōatzeimōj vēl vīns nūtykums nu religijas vyspōrējōs vēstures. 1965. godā obpuseji tyka atsaukta ekskomunikacija, kura 1054. g. sašķēle Kristus Bazneicu. Latgalim tys ir pateikams nūtykums, jo jūs seņči klīva kristīši vēl pyrms šķeļšonōs un vālōkūs laiku Bazneicu sovstorpejī kari sagōdōja tim daudz cīšōnu.

Atteiceibā uz myusdīnu trymdas latgaļu katōļu cīšōnom religiskā laukā jōnūrōda, ka ticeiba ir kotra cylvāka personeiga līta un tei kōrtojama individuali. Es asmu pošreizejim apstōklīm pīsamārōjis šaidi. Dīvu es lyudzu tikai munas mōtes volūdā, vīnmār un vysur. (Svešvolūdas maņ ir vajadzeigas veikalnīcyskom dareišonom: īsapērkūt veikalā preces; pyldūt omota dareišonas; sarunom ar sveštautīšim un vysom cytom vajadzeibom, kuras mōtes volūdā nav izkōrtojamas.) Apmekleju katōļu bazneicas, naatkareigi nu tamōs lītōtōs volūdas. Jo bazneicā nateik lītōta latgaļu volūda publiski, tod es aizbōžu sovas ausis ar vates pīceņom (voi ar grybas spāka pīlītōšonu), lai nadzērdātu svešvolūdas. Izvalku nu kabatas latgaļu („Lyugšonas un Dzīsmes katōlim. Pēc Prelata St. Vaikuļa sakōrtōjuma. Ūtrys papyldynōts izdavums, V. Lōča izdevnīceiba, 1945“.) grōmotu, sekoju prīstera kusteibom pi oltora Sv. Miša laikā un losu pīmārōtas lyugšonas.

„Kō tu, Latgolas bŕineit, tik gauži raudi vīna poša bazneicā?“
 Voi tev nav goreidznika, kas tevi bādōs varātu mīrynōt?

„Goreidznika ... nav ... Jys pīscēja, ka latgaliski Sv. Mišu n-
 dreikst turēt ... Pats aizgōja paleidzēt nūturēt dīvakolpōjumu ...
 pēc cytas ticeibas kōrteibas ... Sacēja ... tys vajadzēigs dēļ pasaulā
 prestiža un vīnōteibas ...

LATGAĻU ZEMNĪKS UN TŌ ZEME

SYMĒS GODŪS

(1861 — 1961)

I

1. Īvods

Zemņika eksistence pamats ir zeme, kuru apstrōdojūt un kūpūt ar vysu sovu saimi, jys īgyun iztyku sev un sovejim. Šō roksta nūlyuks ir pasekōt latgaļu zemņika atteiceibom ar jō lītojamū zemi symta godu tecējumā, voi tagadejēs un apmāram treju īpriķšejūs zemņiceibas paaudžu laikā.

Roksturojamō teritorija 1861. godā ītylpa cariskajā Krīvijā, Vitebskas guberņā, kai četri šōs guberņas zīmēlvokoru aprīķi: Daugovpiļs, Drysas, Ludzas un Rēzeknes, tūreizejēs krīvu oficialajōs apryndōs sauktim par Inflatijas aprīķim¹⁾ un šūs aprīķku īdzeivōtōji tyka saukti par Inflatijas latvišim.²⁾

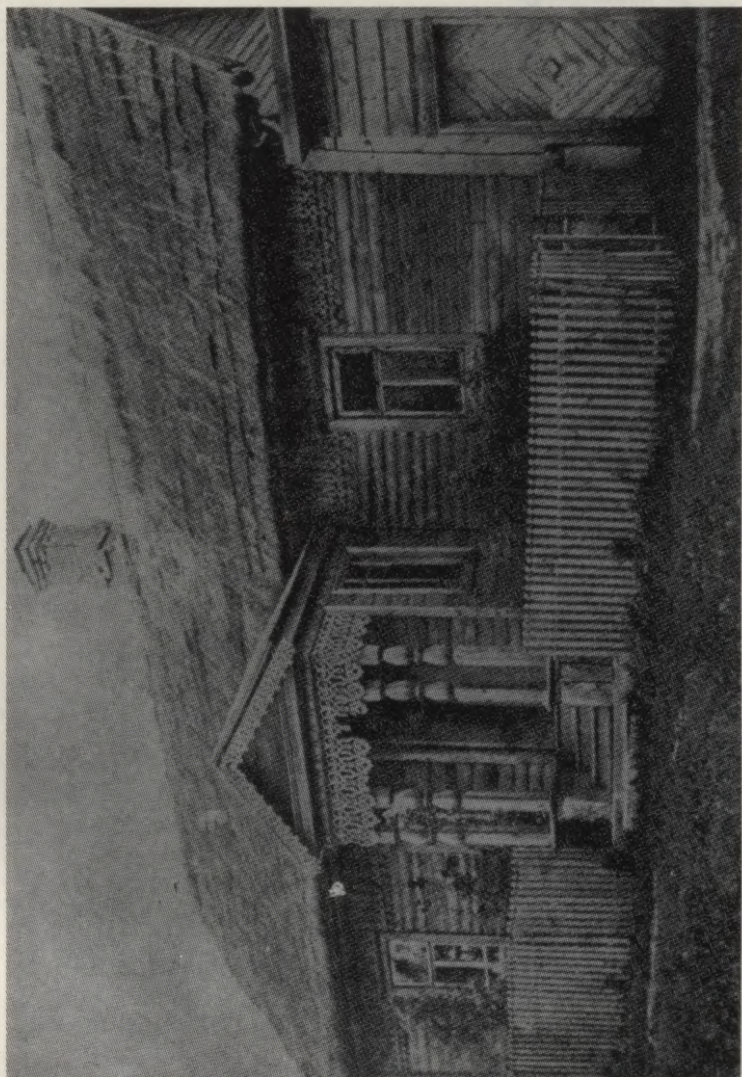
2.

Latgaļs — dzymtcyļvāks

Leidz 1861. godam zemņiki beja dzymtļaudis, tys ir — muižkunga voi vaļsts īpašums. Krīvu zynōtniskajā literaturā vairōkkōrt tyka analizāts jautōjums, voi zemņiks bejis pīsaisteits tai zemei, kuru jys apstrōdōjis (un kura beja voi ņyu muižas voi krūņa resp. cara īpašums), voi muižkunga per-

¹⁾ Enciklopediķeskij slovarj. S. Peterburg, Efron, 1894. g. 33. sēj., 287. lp.

²⁾ Enciklopediķeskij slovarj. S. Peterburg, Efron, 1894. g. 33. sēj., 288. lp.

Latgaļu sāta Ludzas apriņķi Zvērgzdzines pogostā, Putānu cīmā, calta 1912. godā.

sonai.³⁾ Šys jautājums beja teiri teoretiskas dobas, jo praksē zemņika izreikotājs beja fiziska persona — jō muižkungs.

Dzymtcylvāka beztīsyskais stōvūklis tyka īmontōts caur dzimšonu: nu dzimtnīceibā asūšim vacōkim.⁴⁾ Muižkungs (voi kai latgali tū sauce: „muižys kungs“) ar dzymtļaudim varēja reikōtīs kai ar kuru kotru sovu personeigu montu: pōrdūt, pērkt, maineit, pōrvītōt, un, vyspōri, reikōtīs pēc sovas patykas. Jam ari beja tīseibas nūdūt zemņikus kara dīnastā un šam nūlyukam muižkungs izraudzeja tūs napaklauseigōkūs jaunūs puīšus (voi ari nu dumpeigōkom saimem). Kara dīnasta ilgums laikā nu 1859 — 1874 beja pīcpadsmīt godu kōjnīkūs, bet flotē četrupadsmīt godu. Turpretim, muižnīceibai karaklauseiba nabeja obligata.⁵⁾

Muižkungam beja ari sovu zemņiku tīsōšonas tīseibas un pīsprīstōs strōpes izpīldeišonas tīseibas, īskaitūt tamā laikā popularū pēršonu.

3.

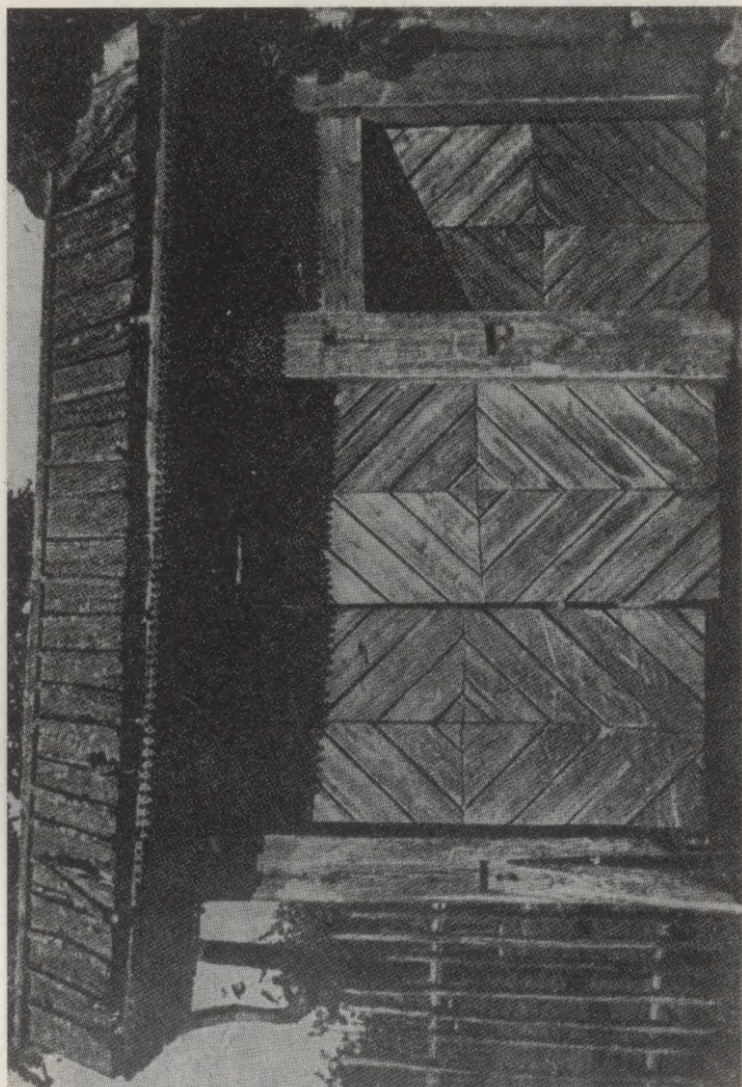
Dzimtnīceibas atceļšona

Ar cara Aleksandra II 1861. goda 19. februara manifestu Krīvijys zemņiceiba, īskaitūt latgaļus, teik atbreivōta nu dzimtnīceibas, kura stōjās spākā pēc divim godim nu manifesta izsludynōšonas dīnas. Breivlaisšonas laikā Latgolā beja ap 78 000 privatūs un ap 22 000 krūņa zemņiku veirīšu dvēseļu⁶⁾ (sīvīšu kōrtas personas natyka tūlaik skaiteitas). Ar 1861. goda manifestu zemņiks īgyun dažas personeigas breiveibas, bet tōs īrūbežoj muižkungs un pogosts resp. cīms, bet vysa zeme palyka muižnīceibas īpašumā. Jau mynātūs diveju godu laikā zemņīkam tyka dūtas tīseibas vīnōtīs ar muižkun-

³⁾ Encikl. slovarj, 32. sēj., 681. lp.

⁴⁾ Encikl. slovarj, 32. sēj., 683. lp.

⁵⁾ Puškarev, S. G. Rossiya v XIX veke. Nju- Jork, 1965. g., 243. lp.

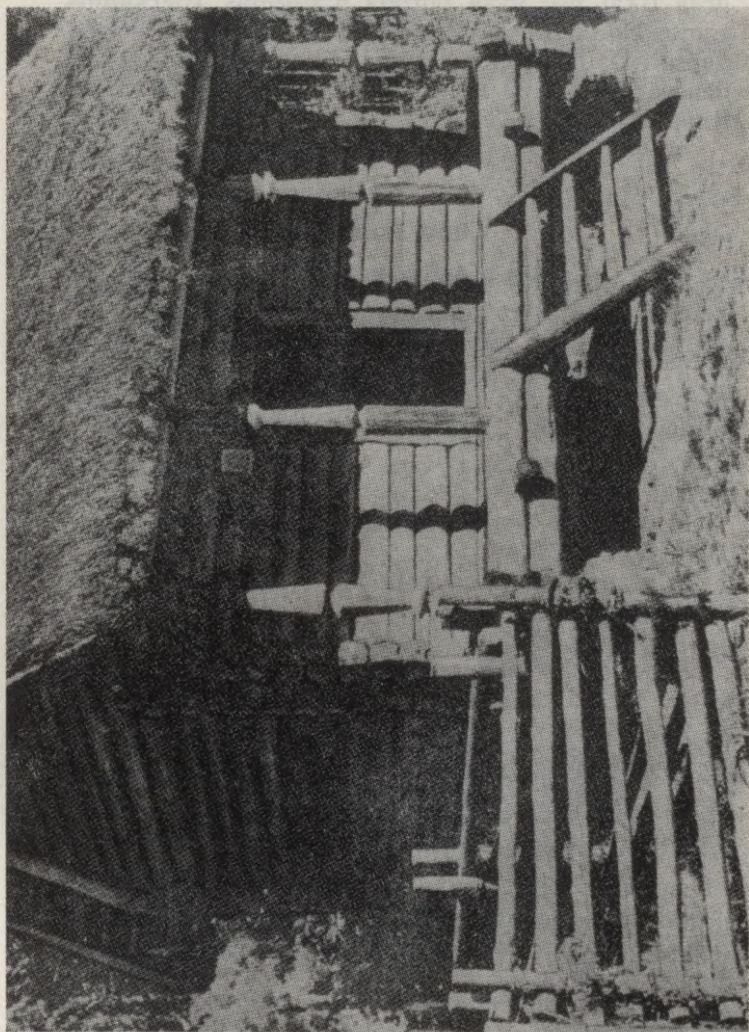

Latgaļu sātas vōrī, celti 1886. godā Kōrsovas pogosta Ūgļovas cimā.

gu par zemes īgyušonu lītōšonā. Storplaikā izacēle pūlu un leitovīšu muižnīceibas dumpis pret Krīvijas caru, pēc kura apspīšonas latgaļu zemnikim tyka izkōrtōti izdeveigōki nūteikumi zemes īgyušonas ziņā, jo cara valdeiba ceņtēs izpatikt zemnikam un vōjinōt nūsagrākojušus muižinīku pozīcijas. Sōkūt ar 1863. godu, latgaļu zemniks tamdēļ varēja aizpērkēt nu muižkunga zemi pret samoksu naudā, aizjamūt šū naudū nu cara valdeibas uz 49 godu nūmoksu. Šei izpērkšonas moksa godā beja

Latgaļu ustobas gols.

Latagļu klēts un Leiksnas pogostā Ugliniku cīma.

nūlykta 104 kapeikas par desetinu,⁶⁾ kas kūpā ar nūdūklīm sakōpe leidz divejim rublim nu desetinās godā. Piļneigā zemņika īpašumā zeme pōrgōja tikai pēc vysa porōda dzēsšonas. Īpērkamōs zemes daudzums tyka īrūbežōts: uz vīnu veirīša dvēseli Daugovpiļs apriņķī videji iznōce 4, 34, Ludzas apriņķī 4,02 un Rēzeknes apriņķī 4,53 desetinās zemes.⁶⁾

4.

Cīmu ikōrta

Nu muižas īpērtō zeme tyka īraksteita zemes īreceibas aktā uz zemņika vōrda un skaitejōs tō īpašums. Zemes izmontōšonas īspējas tūmār beja stypri īrūbežōtas, jo tei tyka pīdaleita kaidam cīmam (kuru latgali tod vēļ sauce voi ņyu par „de-revņu, voi solu). Cīmā ikvīnam saiminīkam beja:

a) pastōveiga sātas vīta, uz kuras tyka sacaltas mōjas;

b) augļu — sakņu dōrzs, apkōrt sātas vītai, pastōveigā lītōšonā;

c) aramzeme, izkaiseita pa vysim cīma teirumim, šņūru veidā;

d) pļovas, lītōjamas šņūru veidā;

e) ganeibas — kūpejas, vysu saiminīķu kūplītōšonā.⁶⁾ Kod kaida cīma saiminīka dāli pīauga, tod jī sadaleja sovā storpā tāva zemi: sātas vītu un mōjas, sakņu dōrzu, teiruma un pļovu šņūres, kai ari īgyva tāva tīseibas uz cīma kūpganeibu lītōšonu. Šaidā pōrdaleišonas kōrteibā šņūres cīma teirumā pastōveigi klīva šaurōkas un šaurōkas.

Bez tam pēc pūļu dumpa latgaļu zemņiki īgyva lūpu ganeišonas un molkas cērsšonas tīseibas (servitutus) muižas mežūs.⁶⁾ Bet, namīru osumam aiza-

⁶⁾ Švābe. A. Latvijas vēsture, 1800—1914, 2. izd. 1962. g., 299. lpp.

Sal. B. Brežgo: Latgolas zemņiki krīvu dzymtbyušonas laikūs, Viļākā 1940.

mērstūt, muižkungi pakōpiniski sašaurynōja zem-nīku servitutus — seviški bezmaksas molkas cērs-šonas tīseibas.

Cīmi pīsaturēja pi treju voi četru teirumu siste-mas un vysim tōs saiminīkim vajadzēja pīsaturēt pi kūpejas sējas kōrteibas un augu sekas.

5.

Dzeives apstōkli cīmā

Apskotamō laikmata vydspunkta un cīmu kul-minācijas roksturōšonai teik izraudzeits Rēzeknes apriņķa Varakļōnu pogosta Kozu-Solas cīms, kurs atsaroda apmāram 5 km zīmeļūs nu Varakļōnu mīsta vālōk pōrsauktō par piļsātu. Laiks: 1912 — 1914 godi, stōsteitōjs — šō cīma 10 — 12 godus vacais ganēšs, kurs tō laika apstōkļus attāloj nu pīcdesmitgadeigas perspektives:

„Myusu cīmā 1912. godā beja četras sātas ar vīnaidu šņūru plotumu (kotrai sātai 1/2 učastkas zemes) un ar apmāram vīnaidu lūpu skaitu. Bet saimu lelums un cylvāku vacums tamōs beja da-žāids. Īdzeivōtōju kūpskaits cīmā — divdesmit seši.

Gonu gaitas piļdeja četri ganeni — nu kotras sātas pa vīnam. Kotram gonam beja jōgona vīnu dīnu gūvis (divi goni) vīnu dīnu cyukas (vīns gons), otkon vīnu dīnu gūvis un tod kotra catūrtō dīna iz-nōce breiva (goni šū ikōrtu roksturōja tai: pi gūvu, pi cyuku, pi gūvu, pi vaļas — taidš beja četru dī-nu cyklys). Pats par sevi saprūtams, ka ari kotra catūrtō svātdīna iznōce breiva, kod varēja dūtīs leidza pīaugušim uz bazneicu — tei patīši beja seņ gaideita svātdīna! Dorba dīnas garums gonam be-ja — nu saules lākta leidz saules rītam, ar 2—3 stuņžu pušdīnu atpyutu.

Vosorā parosti reita cēlini gūvis, un vuškas ga-nējom muižas mežā „Sylaveņōs“, un vokora cē-līni — cīma ganeibōs „Kryutīs“. Uz rudiņa pusi,

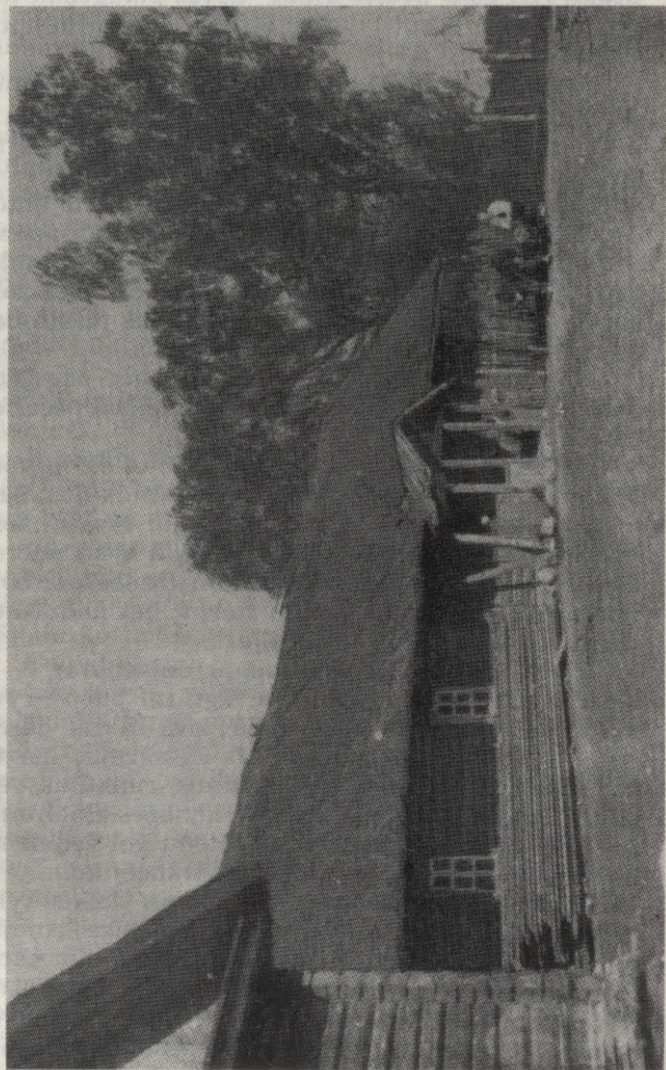
pēc labeibas nūvokšonas nu teirumim, mynātō kōrteiba sōka jukt. Gonampulkā parosti itylpa 12—15 slaucamōs gūvis, 4 teles, 4 teli, naiztryukstušais vērss, kai ari ap 30—40 vušku un jāru. Vērsi ikvīnam saiminīkam vajadzēja turēt divi godi pēc kōrtas un tod seši godi jys beja breivs. Un šī — ūtrō goda resp. 3—4 godus vaci vērsi beja eistō gonu nalaime: tī nosōja uz roгим svešas sivītes, baurōdami gōja vērsā zyrgim, un nasavoldami meklēja izdeveibu badeitis ar kaimiņu cīma vēršim. Vīneigi gonu osōs pōtogas, šmaukstynōtas bez želesteibas jau tod, kod vērseits beja jauns, spēja uzturēt vajadzēigū disciplinu. Gūvis sagōdōja ryupes tikai bizinēšonas laikā un ari tod, jo kaida nu tom īsagula dyuņā voi „Mōras pūrā“ — tod vajadzēja steidzeigi vīnam gonam skrīt uz cīmu pēc pīaugušūs paleidzeibas, lai tī glōb gūvi nu nūsleikšonas muklōjā. Vuškas beja nasavoldamas rudiņūs, kod mežā auga sēnes, tod šōs sēņu „lauzējas“ bez suņa paleidzeibas nabeja saturamas kūpā, jo sēnes beja jūs vyslēlōkais gordums. (Suņam iztryukstūt goni itiņ labi spēja imitēt začu dzanūšō takša kvekstēšonu un izkleidušōs vuškas sapulcynōt gonampulkā).

Pīna lūpu sugas jautōjums un ciļts roksti tod beja sveša līta. Izslaukumus uzskateja par atkareigim nu gūvu barūkles lobuma.

Cyukas un syvāni, skaitā ap 16—20 golvu, tyka ganeitas uz popives leidz junija mēneša beigom, leidz tōs aparšonai. Julija un pa daļai augusta mēnešūs tōs tyka ganeitas pa pļovu nūmalem, apkōrtejai popivei — leidz rugaines atbreivōšonai. Rakšonas dēļ cyukas nu pļovom vyspōri tyka sorgōtas. Keili turēja pēc kōrtas kotrys saiminīks vīnu godu. Cyuku sugas jautōjums nabeja akuts.

Cīma zyrgus, skaitā apmāram 8 golvas (kumeļus naskaitūt) uz nakti puiši jōja pīguļā, vodūtīs nu ikreizejim pļovu, ganeibu un meža apstōklim. Ērzeļa turēšona nivīnam nabeja obligata.

Vosorā lūpi mōjōs natyka barōti — tim beja jōizteik ar tū, kū poši sagōdōja sev ganeibōs.

Andryva Jūrdža sāta Naurānu pogostā calta ap 1800. godu.

Cīmā nivīns bezdarbeibā naneika — vysim vajadzēja strādāt tūs spāku, mōkas un iztureibas rūbežūs. Ari gons „vaļas dīnōs“ devēs pīaugušim leidza teiruma dorbūs un praktizējōs nōkūtnes uzdavumim.

Aramzeme cīmā beja sadaleita četrūs teirumūs un tamūs tyka īturāta šaida augu seķa-kōrteiba:

1) rudzi, 2) mīži un kartupeli; 3) auzas, zērni un lyni, bet reizem pa kaidai šņūrei ari mistra; 4) popive. Junija beigōs (ap Jōnim) uz naaizjimtōs — kailōs popives izvede klāva māslus un tū apora. Augusta mēneša vydā sēja rudzus, kuri leidz rudiņam deve krītnu rudzzōli. Lūpbareibai rudzzōle natyka lītōta, izjamūt tū, ka pēc zemes sasaļsonas uz rudzzōles palaide vušķas voi cyukas.

Mōksleigūs māslu (kurus tauta sauce par „dobēju“) un kaļčas lītōšona lauku augleibas paceļšonai natyka maneita.

Labeibu teirumūs styprōkōs saimes nu sovom šņūrem rudiņūs nūvōce pyrmōs un vōjōkajom saimem vajadzēja strādāt pat naktīs lai turātūs tom leidza, jo nanūpļautōs šņūres bīži vīn tyka nūbrodōtas. Šūs nūbrodōšonu dēļ reizem iznōce osa bōršonōs un lomōšonōs kaimiņu storpā, bet leidz kautinim un tīsai nikod naaizgōja.

Kotraī sātai beja sovs augļu dōrzenš ar 3—4 ōbeļneicom, dažom plyumem, ūgu un puču kryumim. Taipat kotrai sātai beja sovs sakņu dōrzs, kurā stōdeja agrōs „pupas“ tys ir, agrejūs kartupeļus, kōpustus, burkōnus, grīziņus, runkuļus, seipulus, „pōkšas“ (pupas) un sēja kanepes. Sakņu un augļu dōrzi beja aptaiseiti ar sēteņu voi zedini un kotrā sātā tamūs saimnikōja bez traucējumim.

Pļovas kotru vosoru, sīna pļōves laikā tyka pōrmēreitas, kur tys beja īspējams, pīsaskaņojūt teirumu šņūrem. Sovas sīna ražas sādžinīkim napītyka, kamdēļ pļovu goboli tyka renteiti ikgodus nu Varakļōnu un Stērnīnes muižom, moksojūt renti naudā voi pļauņūt ar muižu „uz pusem“. Sīnu izbarōja vīneigi zyrgim, vušķom, bet gūvim vajadzēja apsamīrynōt ar vosorōju — auzu un mīžu — cy-

som un palovom. Krizes laikāš gūvim deve ari ru-
dzu cysas na pakaišim, bet ari barūklei. Smogōka
dorba laikā zyrgi dabōja auzu myltu kuļtini yu-
dinī (baltaškas resp. boltynōtu yudini). Vysumā
tūmār auzas litōja cylvāku uzturam — keiseļa vō-
reišonai.

Cīmam beja kūpejō pērts, kuru saiminīki kury-
nōja pēc kōrtas — kotrys catūrtū sastdīni. Pērts
krōsne tyka sakurnōta korsta — sorkona, lai na-
tryuktu korstō suta („gora“), bet mozgōtīs vajadzē-
ja vīneigi soltā yudinī,*) ari zīmā. Izasvidrēšona nū-
tyka uz loktas (lōvas), perūtīs ar bārza slūtom, biži
vīn saceņseibu veidā — kurs izturēs korstōku „go-
ru“ ilgōk. Bārza slūtas beja stypri lopainas, kuras
kaidu laiku pyrms pēršonōs tyka samārkatas soltō
yudiņa baļvā. Tod šaidi samārcātas slūtas tyka uz-
lyktas uz krōsnes, un yudiņš nu tom tecēja cauri
akminim. Slūtas palyka meikstas un korstas un
puiši tyuleņ steidzeigi metēs uz lōvas un sōka sevi
pērt. Puiši pērēs un mozgōjōs pyrmi un tikai pēc
tam beja meitu lōgs.

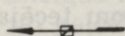
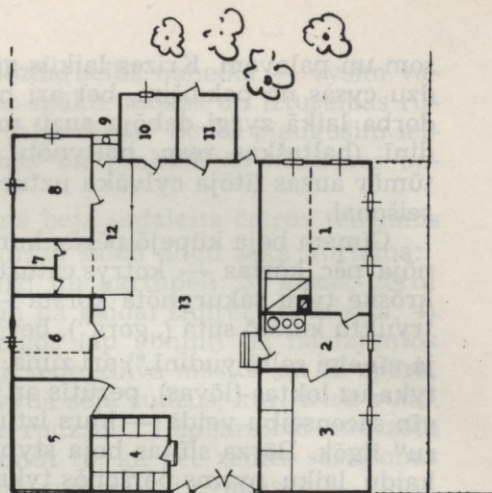
Uz pērts grīstim beja ikōrtōta īsola kaļteituve
— īsaļneica un tū varēja litōt nedeļas dīnōs kotrys
pēc patykas. Pērts remontus un pērts aceņas uztu-
rēšonu kōrteibā veice kūpejim spākim.

Taipat cīmam beja kūpejō īla, saukta par ūļnei-
cu (pēc krīvu „ulica“) un kūpejō palaide, kurā sa-
pulgynōja lūpus pyrms dzeišonas gonūs. Šamā pa-
laidē beja kūpejō cīma oka un kūpejō sile lūpu
dzirdeišonai, par kuru uzturēšonu kōrteibā ryupē-
jōs vysi saiminīki, kaut ari tim kotram beja sova
atseviška oka un atseviškas siles. Cīma teritorijā
asūšī celi un tylti skaitejōs cīma kūpejais īpašums
un atsaroda kūpejā uzraudzeibā. Turpretim grōvi
beja kai kūpeji, tai atseviški, atkareibā nu tō, kur
tī atsaroda: teirumūs, šņūres skārsojūšūs grōvus
vajadzēja uzraudzeit šņūru apsaimnikōtōjim, tur-
pretim pļovu, ganeibu un ceļmolu grōvus uzturēja
kōrteibā kūpejim spākim.

*) Daudzōs vitōs yudini tūmār sildēja ar akminim.

Āku nāvētnes plāns 15.

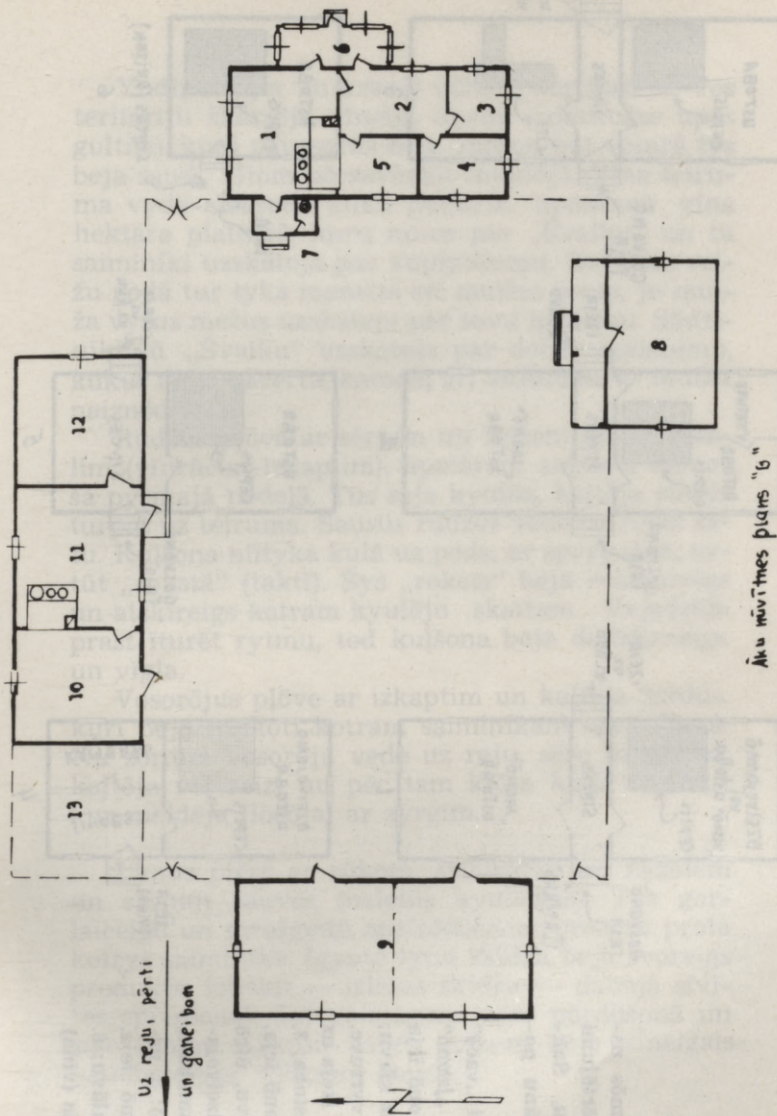
Uz ceļu, Skoprim
un garāžām vai mēžū.

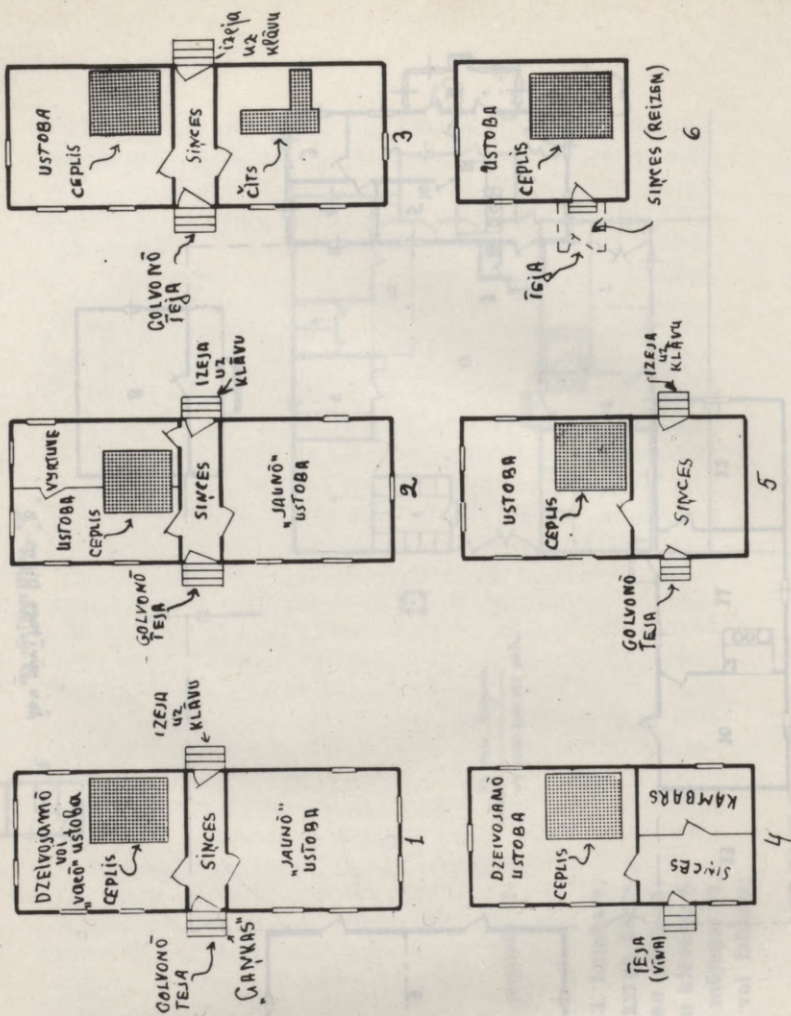
Latgaļu sātas nūvītōjums Vilakas pogosta zi-
meļu daļā, pēc vīna parauga:

1. dzeivojamō ustoba; 2. siņces; 3. kambars;
4. klēts; 5. pījume vai pajumtē; 6. zyrga klāvs,
kur beja aizgolda arī vuškom, un nu gūvs at-
škērtam talānam; 7. cyuku un syvānu klēveni; 8.
gūvu klāvs; 9. atejas vīta; 10. vystu mōjeņa; 11.
bišu dōrza pīdarumi; 12. zadārklys voi laidars;
13. pogolms; 14. oka un 15. pērtēņa.

Latgalu sātas nū-
vītōjums Viļakas
pogosta zīmēļu da-
ļā pēc ūtra pa-
rauga:

1. dzeivojamō us-
toba; 2. vīsu voi
atpyutas ustoba;
3., 4., 5. guļam-
ustobas; 6. pus-
sagtō veranda; 8.
klēts; 9. myura
klāvs, kurā nūvī-
tōti vysi lūpi; 10.
vystu mōjēna un
seikōku saimistei-
bas priķšmatu glo-
bošonas vīta; 11.
Siņces voi vyrtu-
ve un 12. kam-
bars.

Latgali dzīvojamās ustobas dažādi iekārtājumi Drycānu, Nautrānu, Sakstagola un Makašānu postgosta zīmēlu daļā:

1. dzīvojamā vai „vacō” ustoba un ceplis; „jaunō” ustoba, sīnces, golvonō iēja „gaņkas” un izeja uz klāvu;
2. ustoba, ceplis, vīrtuve, golvonō iēja, sīnces, izeja uz klāvu un „jaunō” ustoba; 3. ustoba, ceplis, golvonō iēja, sīnces, izeja uz klāvu, ūtrō ustoba un čīts; 4. dzīvojamō ustoba, ceplis, kambars, sīnces un iēja (vīna); 5. ustoba, ceplis, golvonō iēja, sīnces un izeja uz klāvu; 6. ustoba un ceplis, iēja (vīna) sīnces (reizem).

Yudiņu (upu un azaru) cīmam napīdarēja. Tās teritoriju škārsēja vīneigi upelis (izkoltušas upes gultne), kurā pavasarūs beja yudiņš, bet vosorā tys beja sauss, vītom pōrsavēršūt mukulōjā. Vīna teiruma vydā atsaroda kūku puduris, apmāram vīna hektara plateibā, kuru sauce par „Švaiku“ un tū saiminīki uzskateja par kūpīpašumu. Bet pōrs reižu godā tur tyka maneits ari muižas sorgs, jo muiža vysus mežus uzskateja par sovu īpašumu. Sādžinīki šū „Švaiku“ uzskateja par dobas skaistumu, kūkus tamā nacērta, kamdēļ ari sadūrsme ar muižu naiznōce.

Rudzus pļōve ar sērpim un reizem ari ar cēršlim (vīnrūcim-izkaptim), apmāram augusta mēneša pyrmajā nedēļā. Tūs seja kyulūs, kaļtēja stotūs turpat uz teiruma. Sausūs rudzus vede uz rejas sātu. Kuļšona nūtyka kulā uz pods, ar sprygulim, sytūt „rokstā“ (takti). Šys „roksts“ beja rokstureigs un atškireigs kotram kyulēju skaitam. Vajadzēja prast iturēt rytmu, tod kuļšona beja dailskaneiga un vīgla.

Vosorōjus pļōve ar izkaptim un kaļteja zōrdūs, kuri beja īreikōti kotram saiminīkam sovā dōrzā. Nu zōrdim vosorōju vede uz reju, sēre uz ōrdim, kaļtēja vēļ reizi un pēc tam klōja kulā uz pods, kur meidēja (lōčōja) ar zyrgim.

Lynus plēse ar rūkom, atteirejūt nu nazōlem un sasīnūt sauvēs (nalelūs kyuleišūs). Tūs garlaiceigū un sarežgeitū apstrōdōšonas procesu prota kotrys saiminīks. Īgyutō lynu skīdra beja svoreigs produkts: lobōkū — izlases skīdru — dabōja sīvītes sprēsšonai, bet vairōkums nōce pōrdūšonā un par lynim sajemtō nauda reizem beja vīneigais saimnīceibas īnōkums naudā.

Kanepōjus apstrōdōja leidzeigi lynim un īgyutū skīdru izmontōja saimnīceibas vajadzeibom: auklu, striču un vērvu veišonai.

Myusu sātas byuves beja grupātas divejūs pudurūs: sātas vītā un kulasātā. Sātas vītā četrstyuri sakōrtōtas beja: ustoba ar kambari, klēts, vōgyuzs

(nu vōcu Wagenhaus), stalis, cyuku klēvenš, klāvs un divejas pyunes. Kulasāta atsaroda dōrza golā un vīnā ryndā sakōrtōtas byuves tur beja: škyuņs, reja ar nūjumi (pašalem) kuls ar nūjumi, un palavniks. Vysas mōjas beja ar cysu jumtim.

Ustoba, calta nu rasnom egles bolkom, guļbyuvē, ar garajim pakšim un tāstu ikšpusi 3 x 3 asis plateibā, ar 3 lūgim. Grīsti un greida nu āvalātim dēlim, nakrōsōtim. Vīnā ustobas kōktā resp. catūrt-daļā atsaroda ceplis ar plitu un cepla sōnim (myureņu), ūtru kōktu aizjēme tāva un mōtes gulta leidz ar šyupeli; trešā kōktā stōvēja golds, ijūsts ar sūlim, beņčim, beņčeišim un vīnu krāslu; catūrtā — meitiņu gulta. Puikom nūteikta kōkta nabeja: tī ar sovim cysu maisim vokorūs varēja nūsavītōt kurā nūmaleitē patyka — uz greidas, sūla, beņčeišim, cepla, bet vosorā dūtīs uz pyunem. (Līkās, cīma jaunī puiši pi gultas tyka tikai ar precēšonūs, kamdēļ latgaļu rūtaļai: „Es ar sovu cysu maisu don-

Latgolas zemņika sāta Latvijas naatkareibas laikā

cot gōju ...“ var byut dziļa simboliska un kultur-
vēsturyska nūzeime.)

Saimnīceiba pyulējōs iztikt pošapgōdes un poš-
sagōdes ceļā, kas pynūs apmārūs tūmār nabeja
īspējams. Pōrdūšonai godā caurmārā tyka atlycy-
nōta: 1 gūvs, 2 teli, pōrs syvānu, dažas vystas un
tūs ūlas, cyuku sari, kai ari apmāram pus bērko-
vā lynu skīdras. Pērks tyka sōls, petroleja, serkas
(sārkūceni), lampas ar styklīm un lukturi, zōboki,
dzeļža ražōjumi mōjsaimnīceibai un lauku dorbim,
meitom skusteni un kopkas (blūzes), puišim ca-
pures. Turpretim lynu audumi un vylnas audumi
tyka pagatavōti mōjas kōrteibā. Veļu šyva sīvītes,
bet vodmolas (vylnas) un pušņōtiņu (pusvylnas
audums) tārpus šyva apkōrtceļōjūšais drēbnīks
(saukts par skrūderi).

Cīmā beja krysts, pi kura maja mēnesī tyka nū-
turātas kūpejōs vokora lyugšonas un dzīdōtā „Lobō
nakts“. Taipat cīmā beja vīna smēde un ļūti īci-

Tei pošā zemnīka sāta kai kolchoza mōja pi tagadejō režīma.

neits kaļvs. Vīns nu cīma napracātim puīšim beja dzīdītōjs — tys svātdīnōs un svātku dīnōs dzīdōja bazneicā. Vīns cyts jauneklis vuicejōs par skrūderi — tys paleidzēja apkōrtceļōjušam skrūderam šyūšonas dorbūs un tyka saukts par zelli.

Vacais Tanclavenš, bejušais pogosta vacōkais (saukts par staršinu) beja, sovā ziņā ari cīma naoficials vacōkais. Jys vajadzeibas gadejumūs saaicynōja vysus pīaugušūs veirīšus uz sapuļci, lai pōrrunōtu vysu cīmu skōrušūs jautōjumus un pījīmtu lāmumus. Pīauguša veirīša cenzu varēja īgyut: a) ar precēšonūs; b) ar īšonu uz „lūzem“ (jaunekļus tod krīvu armijā īsauce lūzēšonas kōrteibā). Sīvītes un bārni „skotkā“ (sapuļcē) napīsadalēja.

Bazneicas svātku, svātdīnu un atlaidu svēteišonā, kai ari tērgu apmeklēšonā vadejōs nu drukōtō kalendara nūrōdejūmim. Turpretim saimņiceibas un teiruma dorbu izkōrtōšonā īvārōja „dobas kalendaru“: gōju putnu atlidōšonu un aizlidōšonu, lopu plaukšonu, nūteiktu augu zīdēšonu, pyrmī pārkyni, saules lēkšonas un rītēšonas sovaideibas, mēneša fazes, kai ari cytas dobā regulari atsakōrtojušas parōdeibas. Te beja vārojamas zemņiku pyules īsakļaut vītejōs vegetācijas dabiskajā rytmā.

Nu drukōtōs literaturas sātā beja: a) vairōkas lyugšonu grōmotas; b) kalendars; c) lementari, un d) kaidis krīvu volūdā drukōtais medeibas blišu cenrōdis (preiskurants), kuru vacōkī brōli beja pasyutējuši nu Krīvijas.

1912. goda vosorā sōka izaplateit volūdās, ka daži cīmi jau dolūtīs „uz gobolim“ resp. izejūt vīnsātōs . . .“

6.

Izceļōšona nu cīmim

Cīmu šņūrem pakōpiniski sasašaurynojuūt saimu daleišonōs dēļ, tūs apkūpējīm sasamozynoju ari dīniškōs maizes riceņa, kamdēļ sādžīnīki ir spīsti

meklēt dorbu un maizi ārpus sovas dzeives vītas. „Zemes tryukuma dēļ latgali jau 19. godu syntā sōka izceļot uz Krīvijū (lelōkū tīsu uz Sibiriju), kur valdeiba ar 100—150 rublim atbaļsteja kotru kolonista saimi. Taidu izceļotōju nu Latgolas 1895 — 1902 beja ap 68 000. Tim jōpīskaita ap 10 000 latgaļu, kas pirms 1914. g. peļņējōs kai strōdniki Sibirijas dzeļžceļa byuvdorbūs. 1932. g. Krīvijā vēļ dzeivōja ap 60 000 latgaļu, nu tim 15 000 Leningradā.⁷⁾

Lai gon latgaļu izceļotōji izkleida pa vysu plašū Krīvijū, vairums tūmār aizbrauce uz Sibirijas plašumim. Daži nu jim, navarādami panest svešumu, atsagrīze atpakaļ cīma nabadzeibā. Vairōkums tūmār apsamete tur uz pastōveigu dzeivi, seviški tī, kuri tur beja īsaroduši ar vysom saimem. Svešuma pōrvarēsonai latgali tur uzturēja sovstarpejus sakarus un jim tur divdasmytajūs un trejdsasmytajūs godūs ir bejuse pat sova prese.*)

Vodūtīs nu Sibirijas latgaļu žurnala „Ceīņas Karūs“, kas izgōja nu 1933. — 1937. godam, latgaļu kulturvēsturniks M. Bukšs ir aprakstējis Sibirijā daudzynōtūs latgaļu uzvōrdus.⁸⁾ Gola iznōkumā tūmār jōatzeist, ka uz Sibiriju aizceļōjuši uzskotami par Latgolai zudušim, jo laika tecējumā jī tyka pōrkrīvōti.

Braukšona uz Piceri, (sauktu latgaliski ari par Pīterburgu un Pīterpili, bet krīvyski par Sankt Peterburg, Petrograd un beidzūt Leningrad) beja kotra latgaļa sapyns. Šei Krīvijas golvas piļsāta beja ārti sasnādzama, un uz turīni devēs kai vīnkōrši zemņiki (veirīši un sīvītes), kuri cerēja atrast dorbu Pīterpiļs jaunatsateistejušā ryupnīceibā (seviški Putilova fabrikōs), tērdznīceibā un mōjsaimnīceibā, tai ari Latgolas školū un seviški, studejušō jaunōtne, kura olka pēc izgleiteibas turīnes mō-

⁷⁾ Latvju Enciklopēdija. Stokholmā, 1950. g. 1234. lp.

^{*)} Sal. M. Bukšs: Latgali Sibirijā, Acta Latgalica I, 1965. g. 202. — 238. lp.

⁸⁾ L. Latkovskis. Latgaļu uzvōrdi, palames un dzymtas. Minchenē, 1968. g., 129. — 137. lp.

Latgaļu žurnals
Sibirijā izgōja nu
1933. leidz
1937. godam.

ceibu istōdēs. „Pīterpilī dzeivōja daudz munu rodu un pazeistamūs . . . Muns krysttāvs, tāva brōļs Jōņs dzeivōja Pīterpilī un strōdōja drukōtovā . . . Es vērūs un breinōjūs, ka Pīterpilī tik daudz latgališu un vysi izaver kai kungi,“⁹⁾ licynoj goreidznīks tāvs J. Grišāns sovōs atmiņōs. Pīterpilis latgaļu kolonija, bet it seviški tōs školu un studejušō jaunōtne — šī inteligentī zemniķu dāli un meitas — ryupējōs par mōtes volūdā drukōtō vōrda izkūpšonu Pīterpilī un kulturas nesšonu Latgolā. Tur sōk iznōkt ari pyrmō periodiskō latgaļu avīze „Gaisma“, kuras izdevējs un redaktors beja inženers Fr. Kemps.¹⁰⁾ Šei avīze iznōce 1905. — 1906. godā, un

⁹⁾ J. Grišāns, M.I.C. Pa atmiņu stygom I Minchenē, 1968. g., 94., 98., 99. lp.

¹⁰⁾ M. Bukšs. Latgaļu literat. vēsture. Minchenē, 1957. g., 374. lp.

tai sekēja cyta latgaļu periodika. Vysumā, Pīterpilš latgaļu kolonijai beja lels īspaidš Latgolā, jo pēc Krīvijas 1917. goda revolūcijas lela daļa tōš lūcekļu atsagrīze dzimtinē, kur turpynōja kulturalū un polityskū dorbu sovas zemņiku tautas lobā.

„Īšona čyulūs“ beja īpatneja parōdeiba pīaugušūs Latgolas zemņiku pīredzē. Apstōklis, ka Vydzeme un Kūržeme beja vīgli sasnādzamas, kairynōja pēc dorba olkstūšūs latgaļu sādžinīkus — mozzemņikus. Bet pōrnūvodūs, kur beja lelas saimnīceibas un izmērštūšas saiminīku dzymtas, jo saimē parosti beja tikai vīns voi divi bārni, lauksaimnīceibas dorba spāks beja naatlīkami vajadzeigs. Tamdēļ latgaļu veirīši, atstōjuši sovu šņūreišu apkūpšonu pusaudžim un sīvītem, devēs sezonas dorbu meklēt pōri Aivīkstei un Daugovai. Dorba un dzeives apstōkli tur parosti beja šaidi:

1) Dzeivojamai mōjai beja divi goli: saiminīka gols un kolpu gols. Šī divi goli krasi atškeire divejas zam vīna jumta dzeivojūšōš laucinīku škiras — saiminīku škiru un kolpu škiru. Saiminīku škira sevi uzskateja par tū augstōkū, lauku aristokratiju, kurai leidz 1917. godam beja dūts arī īpatnejs nūsaukums: „palākī baroni“ tamdēļ, ka tī nosōja palākas nu pošu vušku vylnas pagatavōtas drēbes. Pēc 1917. goda šei škira dabōja cytu nūsaukumu: „budži“. Uz kolpu gola īmitnīkim, kai sev padūtajim svešinīkim, tī vērēs „nu augšas“ un vīnmār sovīm kolpim lyka sajust škiru starpeibu.

2) Maļteites īturēja saiminīka pīdareigī sovā golā un kolpi sovā; arī uztura kvalitāte beja dažaidā, škirom un golim atbylstūša.

3) Tai saiminīki vīnmār leiga tū minimalū strōdņiku skaitu, tod ceņtēs nu tīm izspīst maksimalū produkciju. Bet „maksimalajam“ jau nav rūbežu, kamdēļ saiminīks sovus kolpus lelōkū tīsu sauce par sliņķim, naapkēreigim, naizdareigim.

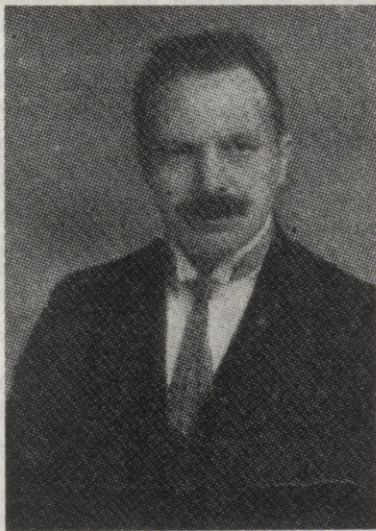
4) Dorba laiks nabeja normāts. Kotram saiminīkam tur beja sova īpatneja mārāukla, parosti īslādzūt strōdojamā laikā arī svātdīnas.

Katol̄ticeigajim un latgalim, pi vysa augšā sa-
ceitō, vajadzēja izjust vēl sekojušū:

5) Uzskateidami katolicismu par zamōkas pakō-
pes religiju kai luteranismu, saiminīka gola
„gudri“ neivōjōs par kolpu gola „tumsūnim“ un
apsmēja pādejūs katoliskōs tradīcijas: gavēņa un
attureības dīnas, svātku un svātdīnu bazneicas ap-
meklēšonu un ikdīnišku lyugšonūs.

6) Latgali sevi uzskateja par latvišim un sagai-
deja, ka pōrnūvodniki ari tūs atzeis par latvišim,
bet saiminīka gola ļaudis tū uzskateja par apvai-
ņōjumu un kolpa ļaudis sauce voi ņyu par „pōli-
šiem“ voi „leišiem“. Un latgaļu izrunu rupi mēdē-
ja.

Pēc atsagrīzšonas nu sezonas dorba, latgaļš
ōtri vīn deklarēja: „Naišu vair c̄yulam par zyrgu,
bet braukšu uz Piceri!“ Un patiši, storp Pīterpiļš
latgaļu strōdnīkim beja daudzi taidu, kuri beja iz-

Francis Kemps „Gaismas“
izdevējs un redaktors.

Latgolas zemnieks savā pajūgā.

baudējuši kolpu gola najēdzeibas. Tī vairs nikō nagribēja dzērdēt par „tautas brōlim“ aiz Aivīkstes un Daugovas. Kod 1917. godā Rēzeknē tyka sasaukts latgaļu kongress par apsavinōšonu ar Kūrzeni un Vydzemi, tod taišni Pīterpiļs strōdnīki beja tī, kuri pīpraseja garantijas, ka Latgolā natiks pīkūpta kolpu gola prakse; apsmīta un mēdeita latgaļu volūda, nycynōta latgaļu ticeiba un ka saimnīka gola ļaudis nasōks īvest Latgolā sovas parašas un nauzames lātgalim par saiminīkim. Kongresa daleibnīku vairōkumam, kurim nabeja kolpa gola pīredzes, šaida praseiba lykōs nasaprūtama. Naivumā un „sovā lobajā ticeibā Latgolas kongresa daleibnīki pat napraseja pōrejūs apgobolu pōrstōvim paraksteit kūpejū protokolu“.¹¹⁾ Nasajemdami garantiju, Pīterpiļs strōdnīki pōrgōja opozicijā un „ūtrā dīnā kongresā napisadaleja“.¹¹⁾ Bet „na vīnmār pareizi un taisneigi reikojās tī, kuru pusē ir bolsu vairōkums ...¹²⁾ kas atteicynojams ari uz Rēzeknes kongresu.

7.

Sādžinīks kļjyst par vīnsētnīku

Krīvijas vaļdeiba 1910. goda 14. junijā izdeve lykumu par īpašuma tīseibu nūstyprynōšonu uz zemnikim pīškērtom šņūru zemem (nadeļnaja zemļa). Tam sekoj 1911. goda 29. maja lykums par Zemes īreiceibu, voi tai saucamais Stolypina lykums.¹³⁾ Pasamatojūt uz šim divejim lykumim ikvīna cīma zemnīki, sovstarpeji vīnojūtīs, varēja:

a) galeigi nūsarēkinōt ar vītejū muižu — atsasokūt nu sovom ganeišonas tīseibom muižas me-

¹¹⁾ St. Škutāns. Acta Latgalica 2. (Minchenē) 1968. g. 37. lp.

¹²⁾ St. Škutāns Acta Latgalica 2, Minchenē, 1968. g. 52. lp.

¹³⁾ Latvijas Agrarā reforma. Rīgā, Zemkopības ministrijas izdevums, 1930. g., 219. — 220. lp.

žūs, sajemt nu muižas bez atleidzeibas „ganeibu tīsu“ (izjemt ganeibas“ — kai tauta mēdze saceit), kura svōrstējōs apmāram 3—8 desetinas uz učastkas. Šei norma resp. „ganeibu tīsa“) kotrai muižai beja sovaida;

b) „sadaleit uz gobolim“ resp. sadaleit sovu cīmu vīnsātōs (chutorūs — kai tys krīvu terminologijā tūlaik tyka lītōts), sajamūt sovu vīnsātu breivas tērgōšonōs ceļā, atbylstūši sovom teoretiskajom tīseibom;

c) nūstyprynōt nūtērgōtōs vīnsātas īpašuma tīseibas uz sova vōrda.

Taidā ceļā zemņiks teoretiski jau 1911. godā varēja izaraut nu cīma un kļjut par vīnsātas nairūbežōtu saiminīku, īkōrtojūt tur teirumu īdalejumus un lauka dorbus pēc sovas personeigas grybas. Praksē tūmār cīmu sadaleišona izarōdeja garlaiceiga un lelu uzjēmeibu prosūša operācija:

1) bīži vīn cīma šņūru zemu lītōtōji navarēja labprōteigi vīnōtīs par cīma sadaleišonu. Tam seviški pretjōs seikzemņiki — vysšaurōkūs šņūru lītōtōji, jo nagribēja zaudeit kūpejūs ganeibu. Īdaleitūs vīnsātu plateiba tim lykōs tik moza, ka naiznōce plateibas lūpu ganeišonai. 2) Pēc vīnsātas nūtērgōšonas ari mōjas nu cīma (vacōs vītas) vajadzēja pōrceļt uz vīnsātu, kas beja smogs, dōrgs un garlaiceigs process. 3) Dzanūtīs pēc lelōkas zemes plateibas, seikzemņiki parosti nūtērgōja vīnsātas „teiruma golā“ resp. cīma ganeibōs voi calmōjā, kamdēļ leiduma leisšona un aramzemes īkultivēšona praseja lelu pīpyuli. 4) Mērnīku skaits beja tryuceigs.

Nasaverūt uz vysim šim šķēršlim zemņiku vēlēšonōs izaraut nu cīma beja tik lela, ka vēļ Krīvijas laikā (nu 1911. leidz 1920. g.) Latgolā resp. Daugovpiļs, Ludzas un Rēzeknes apriņkūs tyka sa-

daleits 901 cīms, idolūt 13 450 vīnsātu,¹⁴⁾ kas sastō-
deja ap 17—18 % nu tūreizejūs cīmu kūpskaita.
Pi tam jōpīzeimej, ka šys dorbs, golvonā kōrtā, ty-
ka veikts pyrmajūs trejūs godūs, jo kara, revolu-
ciju un juku laikā (1914 — 1919) cīmu sadaleišona
napastōvēja.

8.

Latvijas agrarō reforma un latgali

1920. goda janvarī Latgola teik atbreivōta nu
lelinīkim un lelōkō tōs daļa — Daugovpiļs, Ludzas
un Rēzeknes apriņki — teik pīvīnōti Latvijai. Mo-
zōkō tōs daļa — Drysas apriņkis leidz ar Sebežas,
Opočkas un Ostrovas apriņku dažim nūvodim —
palyka pi Krīvijas.¹⁵⁾ Tamdēļ ari Latvijas agrarō
reforma atsateic tikai uz Latvijai pīvīnōtū Latgo-
las daļu.

Tymā laikā (1920. goda sōkumā) Latgolā beja
vēļ 5264 nasadaleiti cīmi ar 78 383 sātom, kuru ap-
saimnīkōšonā beja 789 020 ha zemes.¹⁶⁾ Zemņiku
saimnīceibu videjō plateiba cīmā beja ap 10 ha un
sādžinīki baudeja ganeišonas tīseibas vītejōs mui-
žas mežūs.

Zemes īpašumu atteiceibas Latgolā leidz Agra-
rōs reformas sōkumam beja šaidas:¹⁷⁾

privatmuižom pīdarēja	53,75 %	nu vysas zemes
valstei pīdarēja	5,31 %	nu vysas zemes
zemņīkim (cīmūs un vīn- sātōs)	40,16 %	nu vysas zemes
bazneicom	0,30 %	
pōrejim	0,48 %	
	kūpā:	100 %

¹⁴⁾ Latviešu konversācijas vārdnīca. Rīgā, 1927. g.,
1. sēj., 101. lp.

¹⁵⁾ Ver'is karti īvītōtu „Acta Latgalica 2”. Minchenē,
1968. g., 79. lp.

¹⁶⁾ L. K. V. 10. sēj., 20205. lp.

¹⁷⁾ L. K. V. 1. sēj., 98. lp.

¹⁷⁾ L. K. V. 1. sēj., 98. lp.

Latvijas Satvērsmes Sapulce 1920. goda 16. septembrī pījēme Agrarās reformas lykumu, kas jaunsaimnīceibu īreikōšonai un seiksaimnīceibu paplašynōšonai, kai ari saimnīcysku uzjāmumu, socialu labīreiceibu un kulturalu vajadzeibu apmīrynōšonai, piļsātu un mīstu paplašynōšonai paredzēja Vaļsts zemes fondu, kurā īskaiteja vysus bejušōs Krīvijjas vaļsts īpašumus, kai ari privatūs un mōceitōju muižu lelōkū daļu. Bejušajim muižas īpašnikim un draudzem atstōja naatsovynojamōs daļas 50 ha plateibā, bet pusmuižu un atsevišku zemes gobolu īpašnikim — 100 ha.¹⁷⁾ Nu Vaļsts zemes fonda, pēc Agrarās reformas lykuma varēja īdaleit jaunsaimnīceibas na lelōkas par 22 ha lauksaimnīcyski izmontojamōs zemes (plus 1—5 ha lauksaimnīcyski naizmontojamas). Leidz taidai pošai normai varēja paplašynōt ari pastōvūšōs seiksaimnīceibas, kai vīnsētņīku tai ari nu cīmim izdolamōs saimnīceibas. Tiseibas īgyut fonda zemi beja ikvīnam Latvijas piļsōņam, kuram sovas zemes nabeja voi beja mozōk par jaunsaimnīceibas nūsaceitū normu. Zeme tyka piškērtā dzymts īpašumā par atleidzeibu, voi, ari, uz vēlēšonūs dzymts nūmā. Tyka aizlīgta jau pastōvušūs saimnīceibu, kai ari jaunīdaleitūs lauksaimnīceibas rokstura zemes īpašumu turpmōka smalcynōšonazam 10 ha. Agrarū reformu dzeivē izvede resp. lēme par fonda zemes piškēršonu īpašas īstōdes — zemes īreiceibas komitejas šaidā lejupejūšā gradacijā: Centralō zemes īreiceibas komiteja, ar sēdekli Reigā, Zemkūpeibas ministrija, tod apriņku, piļsātu voi mīstu un pogostu zemes īreiceibas komitejas ar sēdeklīm vītejōs pošvaļdeibōs. Fonda zemes piškēršona sōcēs zamōkajā instancē — pogostā, tyka turpyņōta apriņkī un galeigi apstyprynōta Centralajā zemes īreiceibas komitejā. Pi kam pādejai instancei beja tiseibas piškērt zemi ari bez apriņka un pogosta īskotu uzklauseišonas.

Latgolā Vaļsts zemes fondā tyka īskaiteiti 824 246 ha. Sadaleišonai nu tim tyka paradzāti

350 000 ha, bet pōrejō fonda zeme (golvonā kōrtā meži, yudini, pūri, nadareiga zeme) palyka vaļsts īpašumā.¹⁷⁾

Atleidzeibas lelumu par piškērtū fonda zemi nūsaceja 1923. goda 23. apreļa lykums: videjō īneseiguma zemes cena nadreikstēja pōrsnēgt 10 Ls, bet augstōkō lobuma — 20 Ls par hektaru,¹⁸⁾ kas kōrtojama caur Vaļsts zemes banku. (Praksē šei moksa tūmār iznōce lelōka. Autora reiceibā ir izroksts nu Rēzeknes-Ludzas-Abrines zemes grōmotu nūdaļas, Nr. 16 140, kur par 1 ha lelu amatnika gobolu vaļstei ir moksōts Ls 51.00, jo zemes cenai, acim radzūt ir pīskaiteiti mēreīsonas un cyti administratīvī izdavumi).

Bez jaunsaimnīceibu piškēršonas uz laukim, omota un apbyuves gobolu piškēršonas piļsātōs, Latgolā zemes fonds tyka izmontōts ari pīgrīzumim seiksaimnīceibom, seviški nu cīmim izdolamom vīnsātom un cīmu servitutu (ganeibu) tīseibu likvidēšonai. Leidz 1939. goda 1. janvaram Latgolā beja sadaleiti 4660 cīmi, īdolūt 68 000 vīnsātu, kotrai caurmārā 10,2 ha plateibas.¹⁸⁾ Vīnsātu videjū plateibu nabeja īspējams paaugstynōt leidz jaunsaimnīceibas normai tamdēļ, ka Latgolā pītryuka zemes, jo saimnīceibu skaits cīmūs pakōpiniski pīauga. Kai uz pīmāru varu nūrōdeit jau mynātū Kozu-Solas cīmu: 1912. godā tymā beja 4 sātas ar apmāram 10 ha videjū plateibu. 1922. g. sadolūt šū cīmu vīnsātōs, jau tyka īdaleitas 10 saimnīceibas un, nasaverūt uz likvidātīm servitutum un vysim īspējamim pīgrīzumim, videjō vīnsātas plateiba beja ap 7 ha.

Paralelī cīmu sadaleīšonai Agrarō reforma sekmeigi vērzējōs uz prišku ari cytōs nūzarēs. Tai uz 1930. goda 1. jūliju Latgolā beja:

1. Īdaleitas 9414 jaunsaimnīceibas ar 159 207 ha kūplateibā.

¹⁸⁾ Latvju Encik., I, 19. lp.

¹⁸⁾ Latvju Encik., I, 19. lp.

2. Īmēreitas 431 naatsavynojamō muižas daļa ar 31 474 ha kūplateībā.

3. Īmēreitas 202 dōrzsaimnīceibas, 2554 amatnīku saimnīceibas, 25 zvejnīku saimnīceibas, 1180 goboli īdaleiti sabīdryskom un kulturalom vajadzēibom, 618 vaļsts vajadzēibom, 123 ryupnīceibas pasōkumim un 2547 dažaidom cytom vajadzēibom.¹⁹⁾

Vysim bezzemnīkim Latgolā zemes napītyka, bet pōrejūs Latvijas apgobolūs zemei nabeja pīprasēitōju. Tamdēļ, dabeigi, latgaļu skoti vērsēs uz cytim apgobolim un leidz 1930. goda 1. julijam, pēc oficialōs statistikas, latgalim ōrpus Latgolas beja pīškērtas 530 saimnīceibas 10 240 ha kūplateībā.²⁰⁾

Pi kam pīzeimojams, ka šōs jaunsaimnīceibas beja tōs slyktōkōs — kuru vīteji bezzemnīki najēme. Daļa nu tom beja īmēreita „slovonajā“ Sakas pūrā, Kūrzemē, kur pat pīteiceigī latgali atsasaceja saimnīkōt. Turpretim pōrnūvodnīki, izmontojūt savu nūteicēju lūmu vaļsts administracijā, Latgolā īgyva tūs īneseigōkūs fonda objektus, pīmāram: „Plkv.-ltn. Arturs Osvalds Aparnieks, dzimis Beļavā, saimnīkōja agrarreformā jam pīškērtajōs patmaļōs, Krōslovā.“²¹⁾

9.

Agronomiskōs paleidzeibas sistema

Agrarōs reformas rezultatā radeitōs vīnsātas un jaunsaimnīceibas vajadzēja apbyuvēt, īkūpt zemi un tū īdaleit teirumūs, atbylstūši kotras saimnīceibas īpatnejam ražōšonas vērzīņam. Nu Latgolas lauku ļaudim tys praseja lelu dorbu, pīpyuli un ari leidzekļus. Jī apsveice un uzklauseja ikvīnu padūmu, kas sekmēja vīnsātu īkōrtōšonu. Vīns nu at-

¹⁹⁾ Latvijas Agrarā Reforma. Rīgā, 1930. g., 356. — 359. lp.

²⁰⁾ Latvijas Agrarā Reforma. Rīgā, 1930. g., 523. lp.

²¹⁾ Nekrologs Ņujorkas latvīšu avīzē „Laiks”, 1968. g. 25. majā.

zeimojamam tō laika zemņiku padūmdevējim beja agronomis Odums Turkopuļs (dzimis 1890. g. Preiļu pog., Dēļupē²²). Kai Latvijas Satvērsmes Sapulces lūceklis jys pisadaleja agrarōs reformas lykuma izstrōdōšonā un pījimšonā, Centralōs zemes īreiceibas komitejas izveidōšonā un beja ari pyrmōs CZIK Zemes pīškēršonas komisijas lūceklis,²³) tai-dā ceļā paleidzādams īvadeit agrarū reformu praktiskā dzeivē. Un lai paleidzātu latgaļu zemņikam pōrsaorienteit nu cīmu 3 — 4 teirumu sistēmas uz racionalōku saimņikōšonas īkōrtu, jys sarakstēja brošuru „Teirumu īdaleišona“, kuru 1922. godā izdeve Lauksaimņiceibas departaments, Reigā uz 68 lopus pusem.

Lobas grybas un zemņika spēka vīn beja par moz jaunās dzeives īkōrtōšonai. Beja vajadzēigi byuvmateriali mōju ceļšonai, lauksaimņiceibas mašynas, dorba reiki, lūpi, sākla, mōksleigi māsli, kō vysa īgōdei vajadzēja naudas. Vaļsts Zemes Banka beja tys īstōdejums, kurā zemņiki varēja dabōt aizdavumus sovu saimņiceibu īkōrtōšonai.

Latgaļa lapnums — lobs zyrgs.

²²) M. Bukšs. Latgaļu literatūras vēsture. Minchenē, 1957. g., 470. lp.

²³) Latvijas Agrarā Reforma, 520. lp.

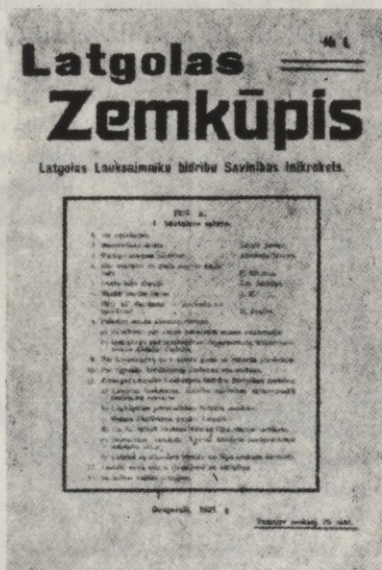

Latgolas rikšotōji nu Rēzeknes apriņķa Makašānu pogosta.

Tūs pasōkumu veikšonai, kuri nabeja pa spākam atsevišķim vīnsētnīkim, lauksaimnīki dybynōja sovas bīdreibas šūs, kūpejūs pasōkumu veikšonai. Jī dybynōja lauksaimnīceibas, lūpu pōrraudzeibas, zyrgkūpeibas, putnkūpeibas, biškūpeibas un lauksaimnīceibas kulturas veicynōšonas bīdreibas, kai ari krōjaizdavu sabīdreibas, meliorācijas sabīdreibas un mašynu kūplītōšonas punktus. Šōs bīdreibas, sovukōrt izveidōja vīnu kūpeju centru „Latgolas Rajona Lauksaimnīceibas Bīdreibu Savīneibu“ ar sēdekli Daugovpilī, kura 1932. godā tyka pōrsaukta par „**Latgolas Lauksaimnīceibas Bīdreibu Savīneibu**“. Šei Savīneiba ryupējōs par agronomiskōs paleidzeibas snēgšonu vysōs lauku dzeives nūzarēs, vysim Latgolas īdzeivōtōjim. Savīneiba dorbōjōs 13 godu (1922 — 1935) un izdeve ari sovu žurnalu „**Latgolas Zemkūpis**“ (1925 — 1935). Šō žurnala redaktors, kai ari Savīneibas golvonō biroja vadeitōjs beja **Jezups Kindzuļs**, kurs pazeistams ari kai latgaļu rakstnīks ar pseudonimu Čenču Jezups. Jō redakcijā „Latgolas Zemkūpis“ pīdzeivōja 104 numerus ar 1910 lopus pušu kūpskaitu, kas beja naatsverams padūmdevējs lauku kulturas ceļšonā un lauksaimnīceibas ražōšonas veicynōšonā. Pasakavēsīm eisumā, kai

šys žurnals atspūguļoja Savīneības darbeibu un Latgolas lauksaimnīceibas tō laika stōvūkli.

A. Žurnala „gaļveņa“ izavēre šaida: ²⁴⁾

B. Agronomiskūs darbinīku nūvītōšona Latgolā radzama nu sludynōjuma žurnalā: ²⁵⁾

Latgolas Rajona Lauksaimnīceibas Bīdriību Savīnība

apvīnoj vysu veidu lauksaimnīku bīdriibas un bez moksas snādz agronomiskū paleidzību vysā Latgolā.

²⁴⁾ Žurnala 1931. goda novembra mēneša (Nr. 11) „gaļveņa”.

²⁵⁾ L. Z. 1931. g. novembra mēneša (Nr. 11) pakalējais vōks.

Ar piprasijumim var grīstis mutiski vai rakstiski pi agronomiskim darbinikim sekušos vītēs:

DAUGAVPILI, Teatrā ilā № 8, golvonā birojā tōjr. № 79 un 695.

REZEKNE, Dōrza ilā № 18, agronomiskā birojā, tōjr. № 81.

LUDZĀ, apriņķa valdē pi agr. A. Alberta un lūpk. instr. A. Zeltiņa.

KRĀSLOVĀ, raj. agr. J. Undrica un lūpk. instr. R. Jēgera.

PREIĻUS " " " O. Lapina.

VARAKĻŌNUS " " " zemk. instr. A. Spritca.

LEIVŌNUS " " " rajona agr. J. Grāvleja.

VIĻĀNUS " " " lūpk. instr. V. Ezergaiļa.

KŌRSOVA " " " zemkūp. instrukt. J. Černova,
biskūp.-dōrzk. instr. M. Paegliša un vac. putnkūp. instr. J. Leise.

JAUNLATGOLĀ pi agronoma V. Časovņikova.

VIĻAKĀ pi agron. F. Grīzas.

BOLVUS " pīnsaimn. instr. A. Āuziņa un lūpk. instr. P. Sepka.

RUGŌJUS, pi zemk. instr. V. Rukliša.

RUNDĀNUS pi lūpkūp. instr. J. Aunina.

VAC-SLOBODĀ pi zemkūp. instr. A. Brica.

LIPNĀ pi s-bas agr. darbinika N. Grāvīša.

INDRĀ pi zemkūpības instr. Ā. Sokolova.

BUKMUIŽĀ pi zemk. instr. J. Kniksta.

KRUSTPILI pi cukrabišu instruktora O. Rutmaņa.

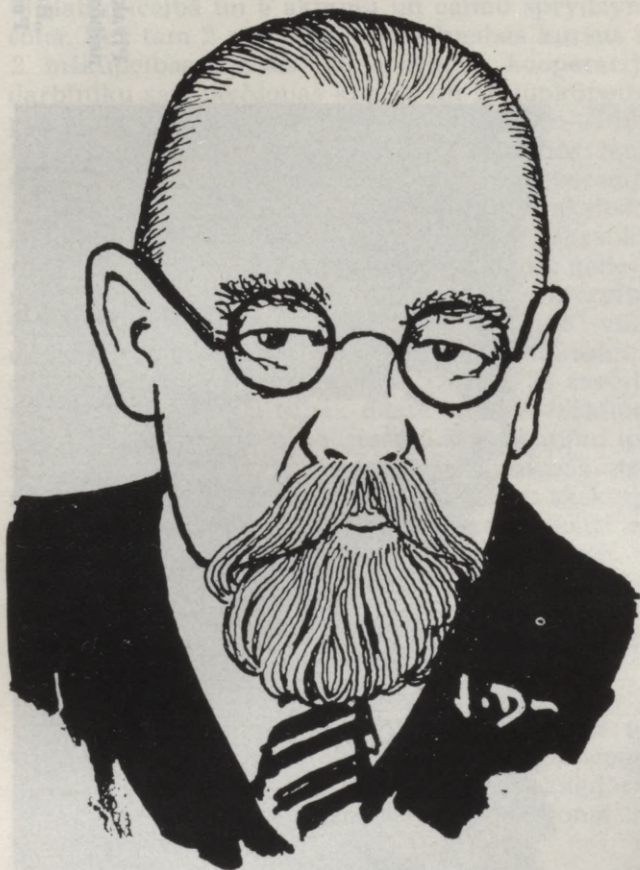
C. Pōrskots par Savīneības darbeibu pyrmajūs 10 darbeibas godūs:²⁶⁾

Eiss Latgolas lauksaimnīceības bīdreibu Savīneības 10 godu darbeibas kūpsavylkums.

Latgolas lauksaimnīceības bīdreibu Savīneibu 1922. goda 30. novembrī nūdybynōja 8 lauksaimnīceības bīdreibas. Tagad Savīneībā apsavīnōjušas 128 bīdreibas. Darbeibu Savīneiba uzsōka tō poša, t. i. 1922. goda 15. decembrī, kod agronomiskōs palīdzēibas Latgolā tikpat kai nabeja. Pyrmā darbeibas godā Savīneiba uzturēja 29 darbinikus, 1931.

²⁶⁾ L. Z. 1932. goda, Nr. 9—12, 42.—44. lp.

godā, naīskaitūt kanclejas darbinikus — 79 darbinikus, bet tagad uztur — 42 darbinikus, nu kurim vīns golvonō biroja vadeitōjs, 3 nūdaļu vadeitōji, 8 agronomi un 30 instruktori dažaidōs golvonōs lauksaimnīceibas nūzarēs ar dzeives vītu pi Savīneibas birojim Daugovpilī un Rēzeknē, kai ari uz vītom dažaidūs Latgolas apvydūs. Savīneibas darbeiba nūtecējušūs desmit godūs vadeita golvonā

Jezups Kindzuļs.
Mōkslinika J. Dekšņa zeimējums. Tuša.

Pivakare dzymtās zemes ga-
neibās:

„Brāļa gūvis lēni ēde,
Poša pynu vainucēnu.”

kōrtā divejūs vērziņūs: teoretiski — konsultatīvā un praktiskūs pasōkumu nūorganizēšonā.

Teoretiski — konsultatīvā vērziņī 10 godūs Savīneiba ir sareikōjuse 542 ceļojūšus kursus — zemkūpeibas, dōrzkūpeibas, biškūpeibas nūzarēs; 172 kursus mōjtureibā; 170 kursus lūpkūpeibā; 76 kursus putnkūpeibā un ūlu kūpvōkšonā; 26 kursus kooperacijā; 10 kursus lauksaimnīceibas teknikā un labīreiceibā un 5 akmiņu un calmu sprydzynōšonā. Bez tam 2 specialus putnkūpeibas kursus un 2 biškūpeibas kursus; 28 specialus kooperācijas darbinīku sagatavōšonas kursus un 10 lūpkūpeibas pōrraugu sagatavōšonas kursus, bet kūpā — 1629 kursus. Atsevišku priķšlasējumu dažaidōs lauksaimnīceibas nūzaru specialitatēs un kooperācijas jautōjumūs nūturāts 4052. Mutiskas un rakstiskas konsultācijas birojūs, bet golvonā kōrtā izbraukumūs uz vītom snāgtas vairōk kai 100 000 gadejumūs. Vysus 10 godus teik izdūts lauksaimnīceibas žurnals un lauksaimnīka kalendars latgališu volūdā. Bez tam 4 godu laikā tyka izdūts lauksaimnīceibas žurnals — krīvu volūdā. Izdūtas 24 skrējlopas dažaidūs zemkūpeibas, dōrzkūpeibas, biškūpeibas un lūpkūpeibas jautōjumūs. Lauksaimnīku īpaizeistynōšonai ar cytu lauksaimnīku sasnāgumim nūorganizētas 30 īkšzemes un 4 ōrzesmes ekskursijas. Lauksaimnīku vajadzeibu nūskaidrōšonai sasaukti 9 kongresi dažaidōs lauksaimnīceibas un kūpdarbeibas nūzarēs. Sezonas un godskōrteļi Savīneibas un vīteļūs bīdreibu darbeibas plāna nūsprausšonai lauksaimnīceibas veicynōšonā nūturātas 54 agronomiskūs darbinīku apsprīdes.

Praktiskū pasōkumu vērziņī **zemkūpeibas** nūdaļa īreikōjuse 523 lauku kulturas parauglauceņus, 162 parauglauceņus ar zōļōjim un 51 paraugdōrzu, bet lynu apstrōdōšonas teknikas uzlobōšonai 240 paraugmōrkus.

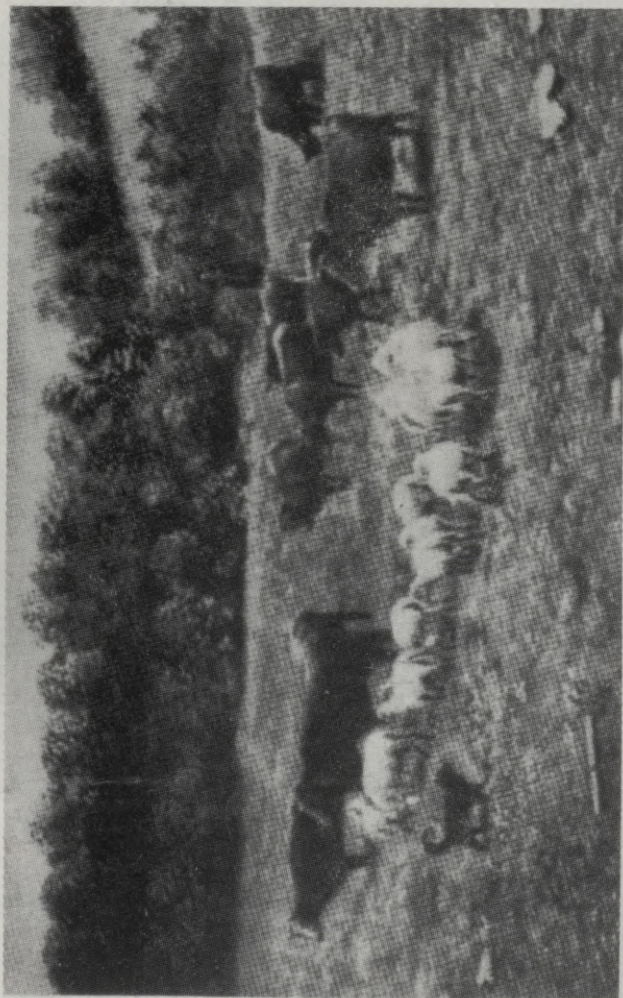
Biškūpeibas veicynōšonai īreikōtas 25 mōceibas dravas, dažaidūs apvydūs nūvītōtas 23 bišu kontrolsaimes un Vyškūs īreikōta bišu mōšu audzētova. Techniskōs paleidzeibas snēgšonai lauksaim-

nīkim īreikōti 173 mašynu kūplītōšonas punkti ar 840 lauksaimnīceibas mašynom. Nūdaļas vadeibā dorbojōs 6 laukkūpeibas un 5 dōrzkūpeibas pōrraudzeibas bīdreibas.

Lūpkūpeibas nūdaļa praktyskam dorbam sagatavōjuse 154 lūpkūpeibas pōrraugus. Praktyskūs pasōkumu īreikōjuse 215 vaislas buļļu stacijas, 154 keiļu stacijas, 12 vaislas vucynu stacijas un pōrrauga 35 vaislas ērzeļu stacijas. Uz specialim nūteikumim vaislas gūvu audzētovōs nūvītōtas 118 teirašņa gūvis; vaislas cyuku audzētovas nūvītōtas 46 saimnīceibōs, vaislas vušku audzētovas 16 saimnīceibōs un vaislas mōjputni 454 saimnīceibōs. Nūdaļas vadeibā dorbojās 75 lūpkūpeibas pōrraudzeibas bīdreibas, apvīnojūt 1383 saimnīceibas, voi 80% nu vysom lauku saimnīceibom ar 9920 kontrolejamim lellūpim. **Zyrgkūpeibas** veicynōšonai nūdaļa nūorganizējuse 6 zyrgaudzātōju bīdreibas, kuras apsavinōjušas Latgolas Zyrgaudzātōju Centralbīdreibā. Savīneibas darbinīki pīsadalejuši godskōrtejōs vaislas zyrgu izlases komisijōs. **Putnkūpeibā** nūorganizātas 3 putnkūpeibas pōrraudzeibas bīdreibas un 86 ūlu kūpvōkšonas punkti. Aktīvi leidzstrōdōts šūgod nūdybynōtā vystu dējeibas konkursa nūorganizēšonā pi Dagdas 2 g. lauksaimnīceibas školas, kur pīsadola saimnīceibas nu vysim Latgolas apvydim. Nūdaļa pōrbaudejuse un ciļtsgrōmotōs īrakstejuse 1658 lellūpus, 1436 mōjputnus un 257 cyukas. **Zvejnīceibas** un **zyvkūpeibas** nūdaļa, bez kōrtejōs konsultācijas dūšonas zvejnikim par pareizu zvejōšonu un azaru apsaimnīkōšonu Latgolas azarūs, ir izdarejuse zvejas tehnikas uzlobōšonu, kai arī īneseibas pēteišonu. Izvasta teiklu krōsōšona ar konservējūšom vilom. Nūdaļa īreikōjuse mōksleigu zylvu pyrynōtovu — Krōslovā, kurā izpyrynōts un Latgolas azarūs un upēs īlaists 2¹/₂ miljona zylvu mozuļu.

Kūpdarbeibas nūdaļa praktyskam dorbam sagatavōjuse 452 krējōšonas punktu vadeitōjus; 115

pīnsaimnīku sabīdreibom paleidzējuse darbeibas nūorganizēšonu; 4 pīnsaimnīku sabīdreibas nūsa-
dybynōjušas vīnā laikā ar Savīneibu, bet pōrējōs
— Savīneibas īrūsynōtas, 658 gadejumūs kūpdar-
beibas nūdaļa paleidzējuse izstrōdōt statutus da-
žaidom bidreibom un registrēt tōs apgoboltīsā. Nū-

Gonomais pulks.

Dryzas azars Latgolas augstines dīvydu daļā. Tys ir 65 m dziļš un ir dziļokais azars Latvijā.

daļa pārbaudējuse Latgolas kooperatīvu bīdreibu darbeibu, nūslāguse bīdreibu grōmotvedeibu un izdarejuse revīzijas 1180 gadejumūs. Nūdaļa uzjāmuse 2 filmas: „Latgola dzeivōs gleznōs“ un „Tei zeme ir myusu“. Pi Savīneibas pastōv **Zemes kulturas birojs**, kurs 80 meliorācijas sabīdreibom un daudzom privatom saimnīceibom sastōdejis 238 meliorācijas dorbu plānus 25 489,27 hektaru zemes nūsausynōšonai; nūsprausts 756,6 km grōvu, 1075,83 km stygu un nūtaku. **Lauku byuvnīceibas birojs** dorbōjōs 4 godus un izstrōdōjis 136 byuvu plānus. **Lauksaimnīceibas grōmotvedeibas** nūdaļa — ražōjumu pošizmoksas un īheseibas pēteišonai apkolpoj 62 s-bas. Sōkūt ar 1932. g. S-ba nūorganizējuse **dorba biroju**, kurs 5486 lauksaimnīkus apgōdōjis ar dorbu. **Sasnāgumu pārbaudeišonai** 10 godūs sareikōtas 5 apgobolizstōdes, 48 rajona izstōdes un lauku ražōjumu apskates, 28 lūpu apskates, 3 putnu izstōdes, 28 zyrgu skrišonōs saceikstes, 6 orōju saceikstes, 6 cukrabišu ratynōtōju saceikstes, 4 lynu plyucēju 6 lynu kuļsteitōju un 14 gūvu slaucēju saceikstes.

Savīneibas pyrmais vaļdes priķšsēdis beja Jōņs Žmuidiņš un sekretars Valdemars Lavēniekōvs. Tagad vaļdes priķšsēdis ir dekans Jōņs Veļkme, bet sekretars un golvonō biroja vaļdeitōjs Jezups Kīndzulis.

D. Laukaugu šķirņu izvēlē žurnals nūrōda: ²⁷⁾

Latgolas apstōklīm pīmārōtas laukaugu šķirnes.

Jautōjums par šķirnem ir tikai ap 100 godu vacs, bet nūpītns dorbs šķirņu jautōjumā sōcēs tikai kaidus 65 godus atpakaļ. Daži Latvijas lauksaimnīki beidzamūs 50 godu laikā sovu lauku ražas ir dubultōjuši. Jī izasoka, ka māslōšona asūt pacāluse ražas par 50 procentu, pareiza zemes apstrōdōšona un augu maiņa par 30 proc., bet 20 proc.

²⁷⁾ L. Z. 1931. g. 11. num. 1—4 lp.

līkams uz uzlobōtu ūkirņu rēkina. Vyspyrms uzlobōtōs ūkirnes nūzeime atzeita dōrzkūpeibā un sakņkūpeibā, jo ūs ir intensivas kulturas. Pi tom vysōtrōk tyka sasnāgts vyss īspējamais zemes māslōšonā un strōdōšonā. Tōļōkai ražu paceļšonai atļyka meklēt pēc ražeigōkom ūkirnem. Audzēt naizkūptu ūkirni lobūs apstōklūs ir skaidrs zaudējums: raža ir moza, augi kreit veldrē un slymoj. Bogōteigū māslōjumu, zemes nūsusynōšonu un ryupeigū apstrōdōšonu naizkūptō ūkirne naspēj atmoksōt.

Izūkir vītejōs un selekcionētōs voi izkūptōs ūkirnes. Par vītejom ūkirnem sauc kaidā apgobolā ilgōku laiku auguūas ūkirnes, kuras dabyskōs izlases ceļā pīsamārōjuūas vītejim klimatiskim un saimnīciskim apstōklim. Par selekcionētōm ūkirnem sauc taidas, kuras cylvāks izaudzējis apzineigas izlases ceļā. Vysbižōk selekcijas ceļā ceņšās panōkt lelōku ražeibu, ari ōtraudzeibu, zīmcīteibu, iztureibu pret veļdri un slimeibom, augstu stērkeles, cukra voi vyspōr saunas saturu un pīteceibu.

Pēc izaturēšonas pret ōrejim apstōklim vysas ūkirnes var īdaleit ekstensivōs, intensivōs un pōrejōs ūkīrnēs. Ekstensivōs ūkirnes ir ļūti pīteceigas un iztureigas, bet mozražeigas. Te pīdar vysas vītejōs ūkirnes. Intensivōs ūkirnes prosa lobu zemes māslōšonu un kūpšonu. Slyktōkūs apstōklūs ražas stypri kreit, bet lobūs apstōklūs ražas ir ļūti augstas, kaidas nikod nadūd ekstensivōs ūkirnes. Šōs ir pa lelōkai daļai ōrzemu ūkirnes. Pōrejōs ūkirnes, ir vysas uzlobōtōs vītējōs ūkirnes un tōs izkūptōs ūkirnes, kas selekcionētas ar nūlyuku izmontēt slyktōkus augšonas apstōklūs.

Bez tam ir tai saucamōs specialškirnes, kas pīmārōtas tikai zynomim, nūteiktim apstōklim, pīmāram, dažas pīmārōtas vīglom, cytas smogom vai videjom zemem, vīnas prosa vairōk mytruma, cytas mozōk u. t. t. Pīm., „Erstling“ kartupeli speciali pīmārōti izdīdzēšonai pyrms stōdeišonas.

Zynōtne, kura nūsadorboj ar ūkirņu izlasi, uzlobōšonu un jaunu ūkirņu radeišonu, saucās selekcija. Vaļstis un organizācijas selekcijas dorbā īgul-

da miļzeigus leidzekļus. Mums tyvōs kaimiņvalstīs: Vōcijā, Zvīdrijā un cytur ir selekcijas stacijas, kūrōs strōdoj desmitim un syntim augsti mōceitu veiru. Ari Latvijā pastōv valsts selekcijas stacija Stendē, Kūrzemē. Tur pōrbauda ūrzemu selekcijas stacijōs izaudzātūs škirņu pimāroteibu myusu apstōklim pimārotas škirnes, t. i. pīteiceigas, myusu ekstensivūs apstōklūs ražeigas škirnes ar eisu augšonas laiku un iztureigas pret slimeibom. Šymā ziņā jau ir daudz kas sasnāgts. Ir izaudzāti pīm., Stendes rudzi, vairōkas linijas Stendes zīmas kvīšu un auzu, Stendes mīži, daudz dareits lynu un ōbuleņa selekcijā. Stendes selekcijas stacijā voda škirņu saleidzynošonas izmēginōjumus Latvijā, cytas valsts izmēginōjumu stacijas šamā ziņā strōdoj pēc Stendes dūtom šemom. Šōs izmēginōjumu stacijas atsarūn dažaidūs Latvijas apvydūs, storp cytom vīna Latgolā — Vydsmuižā, 13 km. nu Viļānu dzelzc. stacijas. Vēl dorbojās savīneibas „Latvijas lauks. Centralbīdreiba“ selekcijas stacija Prikuļūs pi Cāsim. Bez tam ar selekciju nūsadorboj Latv. Universitates saimnīceibōs Rāmavā pi Reigas un Vecaucē — Zemgalē. Nu vysom mynātom istōdem lauksaimnīki var dabot pērkta augstvērteigu sākla materialu par valdeibas nūteiktom cenom. Šōs cenas gon ir augstōkas par vītējom tērga cenom, bet cenu starpeiba nōk atpakaļ bīži jau pyrmajā audzēšonas godā. Škirnes resp. sugas nūzeime teik atzeita ari lūpkūpeibā. Jo par sugas bulleiti moksoj 3000 un vairōk latus, tod taču tam ir kaidis pamats.

Latvijā, izjemūt Latgolu, pastōv tai saucamōs, sāklaudzātōju saimnīceibas. Kaidreiz taidas beja ari Latgolā, bet slyktūs panōkumu dēļ beja jōlikvidej. Tagad tōs dūmōts atjaunōt. Sāklaudzātōju saimnīceibas sajam nūteiktas škirnes sāklu nu Zemkūpeibas Ministrijas, apsajam tū audzēt pimārotūs apstōklūs un nasajaukt ar cytom škirnem. Augšonas laikā škirņu sējumus vairōkas reizes apsaver agronomis, sastōda aktu un izdūd aplī-

ceibu, uz kuras pamata sāklu var pōrdūt par pa-
augstynōtu cenu.

Pōrejūt uz atsevišķim augim, par zīmōjim jōsoka, ka kotrā ziņā byutu jōpōrīt uz uzlobōtom škirnem, kas dūd par 20—40 proc. augstōkas ražas, nakai vītējōs škirnes. Vītējōs škirnes dažūs atsevišķūs slyktokūs godūs dūd zamōkas ražas, tūmār vairōku godu caurmārā lelōkus panōkumus dūd izkūptōs zīmōju škirnes.

Kai „vītējus“ **rudzus** Latvijā apzeimej mozūs voi tipiskūs vītējūs un lelūs rudzus. Lelī rudzi atsateistejuši nu ōrzemu škirnem, kuras daudz godus atpakaļ īvede muižnīki. Šim rudzim plotōkas, bet rūbainas vōrpas, lelōki graudi, bet mozōka iztureiba. Mozajim vītējim rudzim gari solmi, tīvas un garas, šķīdras un stypri rūbainas vōrpas, bet ļūti augstas cerōšonas spējas un zīmcīteiba. Daudzmoz lobōkōs vītōs tūs audzēšona naatsamoksoj. Latgolā īteicami byutu Latvijas audzējumi — Vecauces un Stendes rudzi (vōji solmi), bet daudzmoz lobōkūs apstōklūs ļūti īteicami Tārauda un Petkuzas rudzi. Petkuzas rudzi ir ražeigi, bet vōreigōki, nakai Tārauda. Tārauda rudzi izkūpti nu Petkuzas rudzim, selekcionējūt tūs uz lelōku zīmcīteibu un eisōkim styngrōkim solmim. Tārauda rudzi dūd ļūti lobas ražas 20 — 30 kvintalus nu ha, bet prosa nūkōrtōtus mytruma apstōklūs un kūdynōšonu. Ļūti īteicams ir kaidis rudzu tips (na škirne!)

Jōņu rudzi, kuri tai īsaukti tōpēc, ka tūs sēj ap Jōņa dīnu (pēc vacō stīla). Tūs īpatneibas: ļūti augstas cerōšonas spējas: dūd leidz 40 stībrus nu 1 grauda. Vyszīmcīteigōkī rudzi pasaulī. Zīd vālōk, nakai parostī rudzi, kamdēļ tūs zīdus nabūjoj pavasara solnas. Graudi seiki, bet mylti nu tīm ļūti brīdeigi un maize garšeiga. Sēj, lai īgyutu vālu rudīņa zaļbareību, tī dūd 500 — 500 pudus zaļas masas nu pyurvītas. Sēj maisējumā ar zērnim, vosoras vikim un auzom vai mīžim, kūpā 5 — 7 pud. maisējuma uz pyurvītas, nu kura 3 pudi Jōņu rudzu.

Pavasārī Jōņu rudzi dūd agrōku zaļbareibu. Var ļaut arī nūsagatavot, tai īgyustūt leidz 50 pd. graudu nu pyurvītas.

Zīmas kvīšim byutu īteicams pīgrīst lelōku vēreibu, kur īspējams audzējūt tūs rudzu vītā. Tai sasamozynōs mozōk vērtēīgūs ōrzemu kvīšu īvadumi. Īteicamōkōs škirnes: Sandomiras (dīzgon pīticeīgi, dūd lobus myltus), Stendes No. 47 un Prikuļu zīmas kvīši, bet lobōkūs apstōkļūs arī Stendes No. 82 un Kuverta kvīši.

Seviški īteicams pavairot **vosoras kvīšu** sējumu plateibu uz mīžu rēkina. Latvijā izaug vosoras kvīši ar ļūti augstu graudu kvalitāti. Ražas apmāram taidas kai mīžim, bet cenas augstōkas.

Lobōkī priķšaugi — sakņnaugi, katupeli, pōkšaugi, malnō popīve. Jōsēj agri, 240—800 kg uz ha, labi māsłōtā zemē pēc sadeigšonas jōcej. Augstōkōs ražas (ap 20 kvintali nu ha) dūd Rubin vosoras kvīši, lobi arī Janetzka un Stendes uzlobotī.

Nu **mīžim** Latgolas vōjōkōs, vīglōkōs, skōbōkōs zemēs vairōk pīmārots **sešķanšu** (pareizōk sokūt — četrcanšu) mīžu tips, seviški Prikuļu Vairoga un Stendes No. 89. Ōrzemu sešķanši myusim nader, arī vītējī nautlobotī sešķanši dūd par 50 proc. zamōkas ražas, nakai mynatī uzlobotī.

Dīvkanšu mīžu ražas vysumā ir kritni augstōkas, nakai sešķanšu. Bez tam tī vairōk cerōj un tik vīgli nakreit veldrē. Bet divkanši prosa lobōkus apstōkļūs, agrōku sēju (augšonas laiks par kaidu nedēļu garōks) un dūd rupōkus, lūpbareibai mozōk nūdareīgus solmus. Īteicamōs škirnes: Svalefas Zelta un Rimpan Hanna mīži.

Vītējōs **auzu** škirnes dolōs 3 grupōs: 1) Mozōs ōtrōs ir ōtraudzeīgas, seikim, smailim graudim ar augstu sānolu un ūlboltuma saturu. Labi cerōj. Mozražeīgas. 2) **Vītējōs vīnpusauzas** ir pīticeīgas, ar styprim solmim un īlgu augšonas laiku, kōpēc agri jōsēj. 3) **Lelgraudainōs** — laikam kaidreiz īvastas nu ōrzemem. Nu izkūptom škirnem īteicamas Stendes No. 30, kas agras, pīticeīgas

un ražeigas. Iztureigas pret streipu ryusu. Labi ce-
roj. Seiki graudi un pavōji solmi. Lobas ari Vecauc-
ces skujeņas. Nu ōrzemu auzu ūķirnem vysražeigō-
kōs ir Uzvaras auzas. Tom ļūti leidzeigas — Krūņa
auzas. Lobas ari Zalta leits, Lochora dzaltonōs un
Kleij auzas.

Zērņu audzēšona plašōkūs apmārūs ir ļūti ītei-
cama, jo tai ražojam sovā saimnīceibā lātu spāk-
bareibu mōjlūpim un padoram bogotōku zemi,
īkrōjūt saknēs gaisa slōpekli un uzceļūt nu dziļō-
kim zemes slōnim kaliju un fosforskōbi. Bez tam
jōivāroj, ka zērni un cyti pōkšaugi ir lobi priķšau-
gi cytim augim un jūs māslōšona ir lāta. Zērņu
audzēšonai par ūķērslī ir jūs nadrūšōs svōrsteigōs
ražas. Te var paleidzēt pīmārotas ūķirnes izvēle.
Bez tam zērņu ražas var padareit drūšōkas, audzē-
jūt tūs mistrūs kūpā ar auzom. Pi tam jōsaskaņoj
zērņu un auzu augšonas laiks. Caturtdīnas zērni
(ļūti īteicami) ir vysagrōkī un der mistrā ar Sten-
des No. 30 auzom. Solo un Viktoria zērni ir dru-
sku vālōki, der kūpā ar Zalta leits auzom, bet Kūr-
zemes palākī zērni un pelušķi (vāli) ar vīnpusau-
zom. Lobi ir Folger zērni.

Kartupeļu un sakņaugu audzēšona ir ļūti īteica-
ma, jo ar tīm nu zemes plateibas vīneibas varim
ražōt vairōk lūpbareibas, nakai ar kautkuru cytu
augu, un pi tam lēši. Daudz lūpbareibas — labi nū-
stōdeita lūpkūpeiba — saimnīceibas uzplaukšona.
Kartupeli un sakņaugi atstōj zemi ļūti lobā stō-
vūklī nōkūšam augam. Pasateicūt rušynamaugim
varim īkōrtōt lobōku augu maiņu un vīnmēreigōk
sadaleit dorbus.

Kartupeļu ūķirņu saleidzynōjumūs ļūti lobas
izarōdejušas ūķirnes Parnassia (videjom un smo-
gom zemem), Deodara (vīglom un videjom zemem),
Centifolia, Silezija (vīglom smilts zemem, pīteici-
gi) un Pepo (lūpbareibai). Nu agrajom ūķirnem
Latgolas izmēginōjumūs izacēlis Eigenheimers.

Nu lūpbareibas bītem* īteicamōkōs šķirnes — (augstu sausnas saturu, kōpēc labi uzagloboj pa zīmu), Ekendorfas, Oberndorfas, Kirš Ideal Mamuta.

Burkōni: Čempion, Loberichas.

Kāli: Krasnoseļas, Bangholmas.

Turnepši: Bortfeldas, Tankard.

Kōpustu šķirnes: Jelgovas, Braunšveigas, Enki-zenas Slava, Libekas.

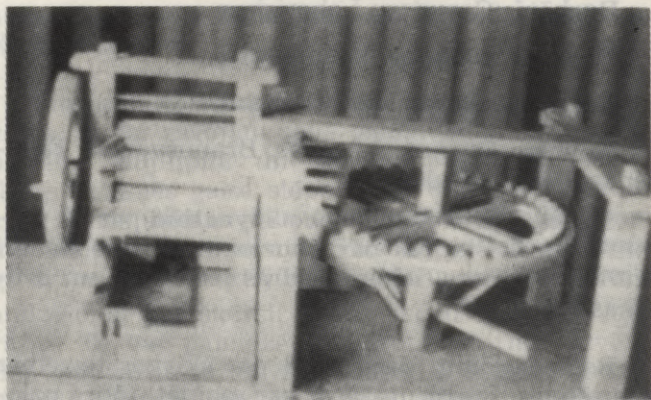
Stendes selekcijas uzlobotī **lyni** dūd par 60 procentu vairōk šķīdras par nauzlobotim. Lobōka ari šķīdras kvalitāte, lelōks šķīdras iznōkums un drūšōkas ražas.

Beidzūt jōmiņ daži vōrdi par šķirnes teireibas uzturēšonu. Rudzi un zērni var sazīdēt, tōpēc uzlobōtas rudzu un zērņu šķirnes jōsēj tōļōk prūm nu kaimiņu sējumim, kur cyta šķirne, Šķirne var palikt nateira nu kūpejom kuļmašynom, jo tōs pyrms lītōšonas pīnōceigi naizteirej. Beidzūt — šķirne var izvirst voi nūsalītōt, audzējūt tū ilgōkus godus. Jō mozōk saskaņ tī māslōšonas, mytruma un c. augšonas apstōkli, kaidūs šķirni audzej, ar šōs šķirnes praseibom, jō tei otrōk nūsalītōj. Tod sākla jō-atjaunoj.

Lai šķirne nanūsalītōtu, sākla jōjam nu tim laukim, kur beja šķirnei pīmāroti apstōkli, kur šķirne beja labi, vīnāidi nūauguse un uzrōda sovas tipiskōs īzeimes. Pi kartupelim izdorama bumbuļu izlase: jōdāsta videja leluma veseleigi tipiski bambuli.

Lynu kultura izdeveiga tom saimnīceibom, kuras lynu apstrōdōšonas dorbus veic ar saimnīceibōs asūšū pastōveigū dorba spēaku. Ar tū izskaidrojams, ka Vydzemē un Zemgalē, kur pastōv dorba rūku tryukums, lynu apsējas plateibas gōjušas atpakaļ, kurpretim Latgolā procentuali un absoluti pīaugušas (verīs tabeli)

E. Lynu audzēšana un tūs šķīdras apstrādāšana vīnmār ir bejuse naatvītojama latgaļu saimniecībā. Žurnals šamā jautōjumā izasoka: ²⁸⁾

Lynu grīzamō mašyna Drycānu pogosta Lōču cimā.
Ipašņiks Augusts Lōcis. Mašyna byuvāta ap 1880. godu.

Lauksaimniecība nikod nadreikstātu baļsteitīs uz vīnu nūzari, bet tai jōatteista vysas pōrejōs nūzares pēc vajadzeibas, paplašnojūt taidu nūzari, kura patreizējūs apstōkļūs iz izdevīgōka. Nikod nadreikstam galeigi likvidēt lauksaimniecibas nūzares, kuras, tērga konjunkturai grūzūtīs, var iza-vīrzeit pyrmā vītā. Saceitais pynā mārā atteicy-nojams uz lynkūpeibu. Lai gon lūpkūpeiba dūd ispēju iztikt ar mozōk dorba spāka saimniecībōs, tūmār kapitāla īguldejumi dzeivā un nadzeivā īn ventarā un ākōs ir vysai leli un bīži tī īgyuti kre-ditēšonas ceļā. Īguļdeitī kapitāli vairs nasarentej un nav ari nu lūpkūpeibas nūzares izvōcami. Le-lōki zaudējumi byus naizbāgami. Daudz mozōkus kapitāla īguldejumus prosa labeibas audzēšona un lynkūpeiba. Lynkūpeibu daudzas saimniecibas pa-

²⁸⁾ L. Z. 1932. g. 5. num., 5.—8. lp.

Lynu apsēju plateibas pēc apgobolim.

Gads	Vydzeme		Kürzeme-Zemg.		Latgola		Kūpā	
	Plat. 1000 ha	% 0/0	Plat. 1000 ha	% 0/0	Plat. 1000 ha	% 0/0	Plat. 1000 ha	% 0/0
1909./13.	37,5	53,9	13,1	18,8	19,0	27,3	69,6	100 0/0
1920./25.	19,8	40,0	9,4	18,9	20,4	41,1	49,6	"
1926.	20,1	31,7	9,3	14,7	34,0	53,6	63,4	"
1927.	19,0	30,0	8,7	13,8	35,5	56,2	63,2	"
1928.	20,0	29,1	9,1	13,3	39,6	57,6	68,7	"
1929.	15,2	27,2	7,1	12,7	33,6	60,1	55,9	"
1930.	11,4	22,3	6,0	11,7	33,8	66,0	51,2	"
1931.	7,4	17,6	4,7	11,2	29,9	71,2	42,0	"

sasteigušas izbeigt. Jo graudkūpeibu vīgli iespējams atjaunot vai paplašināt, tod daudzkārt gryutok tys ir ar lynkūpeibu. Jo tei kaidā saimnīceibā piļneigi izbeigta, tod tū navar tik vīgli atjaunot. Leidz ar šos kulturas izabeigšonu, aizamērst pīdzeivōjumi, nūvārōjumi un dorba prakse, kurim ir vyslelōkō nūzeime, lai šamā nūzarē gyutu panōkumus. Ar laiku izput voi nūsamātoj ari lynu apstrōdōšonas dorba reiki un īreices. Tamdēļ ikvīns lauksaimnīks jōbreidynoj nu lynu kulturas piļneigas likvidēšonas sovā saimnīceiba. Lynu audzēšonu īteicams pīkūpt kaut ari sašaurynōtūs apmārūs, napōrtraukti krōjūt zynōšonas un nūvārōjumus, lai pī izdeveigas tērga konjunkturas bez gryuteibom varātu lynu sējumus paplašynot.

F. Lūkūpeibas un pīnsaimnīceibas atteisteiba ir strauji progresējuse. Par stōvūkli 1932. godā loms: ²⁹⁾

Latgolas sasnāgumi pīnsaimnīceibā 1932. godā.

1932. godā Latgolā dorbōjōs 85 pīnsaimnīku sabīdreibas, 2 pīnsaimnīku sabīdreibu savīneibas un 3 privatas pīnōtovas. Nu vysom šom 89 pīna pōrstrōdōšonas organizacijom ar svīsta ražōšonu eksportam nūsadorbōja 57, bet pōrejōs sovus ražōjumus nūvītōja vītejā tērgā voi ari dorbojōs tikai kai krejošonas punkti. Krejošonas punktu skaits 1932. g. sōkumā beja 281.

Izejūt nu eksportam nūdūtō svīsta daudzuma un lobuma, jōlicynoj, ka 1932. godā ir sasnāgtas lobas sekmes. Nasaskotūt uz gryutim krīzes apstōklīm un styngrim svīsta ražōšonas un kontroles nūteikumim, svīsta raža turpynoj pīaugt un ari uzaloboj tō kvalitātē. Tai, 1931. g. Latgolas kūppīnotovas eksportam nūdeve 18 640 buc. svīsta, bet 1932 godā — 22 394, t. i. par 3754 buceņom voi 20 % vairōk. Jōaizrōda uz tū, ka vysas vaļsts mārūgā 1932. goda svīsta ražas pīaugums, saleidzynūt

²⁹⁾ L. Z. 1933. g., 4. num., 14 lp.

ar 1931. godu, iztaisa tikai 0,20 %, tys ir desmit reizes mazāk nekā Latgolā. Tys līcinoj, ka lūpkūpeibas un pīnsaimnīceibas atteisteiba Latgolā turpinoj it plašumā un ka šamā ziņā priškā stov vēl plašas iespējameibas: jaunu pīna pīnstrōdōšonas punktu organizēšona, bet pastōvušūs apvīnōšona lelōkūs centrūs. Taipat pīnsaimnīceibas atteisteiba it ari dziļumā, jō ražōtō svīsta īpašeibas uzaloboj. Tū pīrōda Eksportsvīsta kontroles bileteņūs izsludynōtī svīsta pōrbaudeišonas rezultati, prūti:

1931. godā nu Latgolas īsyuteitais svīsts īskaitēts: 54 % I. škirā, 42 % II. škirā un 4 % III. škirā, bet 1932. godā ari nu Latgolas svīsts īskaitēts: 62 % I. škirā, 36 % II. škirā un 2 % III. škirā.

Svīsta lobuma paceļšonas ziņā lelu lūmu ir spēlējuši instruktoru un revidentu nūrōdejumi uz vītom, pōrvaldes organu sēdēs, tehniskim darbinīkim, bīdru sapulcēs un pīnsaimnīku dīnēs un it īpaši pīnsaimnīku sabīdreibu tehniskūs darbinīku sastōva uzlobōšona. Pādejaais atsateic golvonā kōrtā uz krējōšonas punktu vadeitōjim, kuru sagatavōšonai sovam dorbam agrōk nabeja pīgrīsta pīteikūša vēreiba. 1931. un 1932. godūs ir daudz strōdōts pi krējōšonas punktu vadeitōju sagatavōšonas jūs atbildeigam dorbam specialūs kursūs. Latgolas lauksaimnīceibas bīdreibu Savīneiba šaidu kursu ir sareikōjuse 13 sekūšōs vītōs: Aglyunā 3, Bolvūs 3, Varakļōnūs 3 un Krevūs, Dagdā, Krōslovā un Rēzeknē pa 1. Šūs kursus ir sekmeigi beigušas 452 personas, golvonā kōrtā vītēji īdzeivōtōji un krējōšonas punktu faktiskī vadeitōji. Tai tod Latgolas krējōšonas punktu apkolpōšonai tagad ir pīteikūšs daudzums atteiceigi sagatavōtu darbinīku un jūs dorba rezultati ir jau radzami.

1932. godā eksportam ražōtō svīsta daudzuma ziņā pyrmū vītu Latgolā ījam V a r a k ļ ō n u centra pīnsaimnīku sabīdreiba, ūtrā vītā stōv V ī l ā n u un apkōrtnes pīnsaimnīku sabīdreiba „Krōce“, bet trešā vītā ir S y l a j ō ņ u pīnsaimnīku sa-

bīdreiba „Krevi“. Tīmā pošā godā eksportam nūdūtō svīsta lobuma ziņā pyrmū vītu ījam B o r k o v a s pīnsaimnīku sabīdreiba, ūtrā — T i l ž a s C e n t r a pīnsaimnīku sabīdreiba un trešā — V a r a k l ō n u C e n t r a pīnsaimnīku sabīdreiba.

G. Dōrzōju audzēšonā Savīneiba īteic īpasazeit ar jaunū augu — tomatim: ³⁰⁾

Audzēsīm tomatūs.

Mes vēļ ļūti moz vēreību pīgrīžam dōrzaugu audzēšonai. Golvonū myusu bareību sastōda tikai maize, gaļa un kartupeli, bet dažaidu augļu mēs tikpat kai nabaudam.

Tamdēļ jo lelu vēreību vajaga pīgrīzt dažaidu sakņu audzēšonai. Sevišku vēreību pelnej tomati, kurūs var pīlītōt kaidu 20 ēdīņu pagatavōšonai un tamdēļ tī nadreikst iztryukt nivīnā saimnīceibā.

Tomati pīdar pi tōs pat sugas, kur kartupeli un pēc lopom ari atgōdinoj pādejūs.

Pi mums tomati izaplateja tikai pādejūs 20 godūs.

Tomati kai syltzemu augs ir ar dīzgon ilgu augšonas laiku, tamdēļ lai nu tim īgyutu drūšōkas ražas, īpriķš stōdeišonas ir jōsagatavoj jau stōdi, bet nadreikst sēt teiši uz lauka.

Pi mums tomati sējami ap marta vydu un tamdēļ šūgod, kurs laikā nav tūs izsējis, tam maja ūtrā pusē jōisagōdoj dāsti (stōdi) kaidā dōrzsaimnīceibā. Daži īteic sēt ari ogrōk, bet kai nūvārōjumi rōda, tod agri sāti tomati, navarādami sajemt pīteikūšu syltumu un gaismu, neikuļoj un šej neikuļōšona jauneibā stypri atsasauc uz turpmōkū atteisteibu.

Vyslobōk vairumā tomatu stōdus sagatavōt syltōs leceklīs. Šeit tomatu sāklas izdīdzej kasteitēs syltā ustobā un kod pasarōda pyrmōs lopas, tod izstōda jau sagatavōtā syltā leceklī, apm. 4 cm at-

³⁰⁾ L. Z. 1932. g., 5. num., 9. lp.

tōļu. Kod tomātu lopas skarās jau kūpā, tad izdora ūtru pōrstōdeišonu, apm. 10 cm. attōļu un vālōk trešū apm. 15 cm. attōli.

Jo syltū lecekļu nav, tomātu stōdus var audzēt ari ustobā, lai gon ustobā tomāti atsateista lānōk.

Izsēj marta vydā mozōkōs kasteņōs voi blūdeņōs, kurōs jau īpriķš sagatavōta loba komposta zeme ...“

H. Biškūpeibas atteisteibā teik saleidzynyōts 1920. un 1929. godu stōvūklis, kai ari vārtātas tūrpmōkōs izredzes: ³¹⁾

		1920. g.	
		Dravas.	Saimes.
Latgolā		2037	4720
Vysā valstī		14277	43610
		1929. g.	
		Pīaugums %	
Dravas.	Saimes.	Dravas.	Saimes.
4777	13549	135 %	184 %
27478	85020	92 %	95 %

Radzam, šī skaitli par mums runoj glaimojūšu volūdu. Te gon vēl jōatzeimoj, ka faktiskais dravu un saimu skaits vyspōr, bet sevišķi Latgolā, ir daudz l e l ō k s, jo biškūpi izatur vēl ar aizsprīdumim pret ziņu registrētōjim, uzdūdūt mozōku skaitu kai ir patīseibā. Ari pādējūs godūs biškūpu saime ir auguse un tamdēļ varam dīzgon drūši pījemt, ka pošlaik Latgolā biškūpeiba izateic ar 2—3 reizes l e l ō k i m skaitlim, kai tys 1929. g. skaiteišonā atzeimēts. — Oficialō statistika taipat labvēleigi apstyprynoj r a ž e i b a s pīaugumu Latgolas apgobolā, kas nu pādējōs vītas jau izavērzejis vysas vaļsts caurmāra līminī. 1929. godā Latgola pat uzstōdejuse caurmāra ražeibas rekordu, kas vēl nav nu cytim apgobolim pōrspāts.

³¹⁾ L. Z. 1932. g., 9.—12. num., 26. lp.

Nanūlīgsim ari sovu naspāku: nasaverūt uz radzami straujōku biškūpeibas atteisteibu pi mums, tūmār tōļu vēļ asom nu v ā l a m ō un ī s p ē j a m ō s t ō v ū k ļ a . Ari pēc oficialajim datim Latgola vēļ tūmār ir vysmozōk nu bitem apdzeivōts apgobols vaļsti, t. i. pi mums iznōk mozōk saimu un dravu atteiceibā pret zemes plateibu un īdzeivōtōju skaitu. Tamdēļ ari Latgola vēļ kvantitatīvi dūd vysmozōk mads. Bez šaubom, tys nanormals stōvūklis un jōturpynoņ tō izleidzinošona. Kai jau sōkumā minēju, Latgolā, kai seiksaimnīceibu rajonā, vajaga byut pretejam — tys j ō p a n ō k turpmōkā dorbā un kūpdarbeibā. Bišu tryukuma dēļ vēļ Latgolas laukūs, pļovōs, mežūs zīdu nektara bogoteibas miljonu vērteibā izgaist bez lobuma, bet turpat, varbyut zīdūs leigstūšā būdeņā vēļti sauc daudzas mutes un ceļās daudzas rūkas dorba un maizes dēļ . . . Papyldynōjūt dabeigōs bišu ganeibas ar cytōs lauksaimnīceibas nūzarēs un ryupnīceibā izmontojamim nektaraugim, varam navīn lelā mārā p a c e ļ t tagadēju ražeibu bišsaimnīceilōs, bet tys dūd ari īspēju uz samārā mozas zemes plateibas turēt lelu, daudzreiz l e l ō k u bišu saimu skaitu, kai tagad. Te na vīnam vīn tyukstūšam piļsōņu un tūs giminem r ū n ā s ī s p ē j a sovu eksistenci nūdrūšynōt un uzlobōt tepat sovā drzymtā zemē . . . Tys vyss atver biškūpeibas nūzares atteisteibai tyvā un tōļā nōkūtnē plašas un labvēleigas izredzes.

I. Ari lauksaimnīceibas dorba reiku izmēginōjumi teik reikōti, vārojūt tūs lītderību praktiskā dorbā. Atteiceibā uz pļovu orklīm vīna izmēginōšona ir nūtykuse 1932. godā: ³²⁾

Pļovu orkļu saleidzynōjūša izmēginōšona Varakļōnu pog. Dzērkaļu saimnīceiba š. g. 12—14. sept.

Lai nūskaidrōtu pīmārotu pļovu orkļu pīlītōšonu myusu pūru kultivēšonai, Meliorācijas depar-

³²⁾ L. Z. 1932. g., 9.—12. nu., 46.—47. lp.

taments šū rudeni sareikōja pļovu orklu izmēginō-
šonu 3 Latvijas apvydūs. Latgolā izraudzeja pīmā-
rotu vītu Varakļōnu pog. Dzērkaļu saimnīceibā.
Šeit pūri nūsausynōti, vērsma naleidzona, cinaiņa,
vītom pat nasatryudējušas kūku saknes. Tūmār
orklu saleidzynōšonai šei vīta beja rokstureiga.
Orklu komplektā itylpa:

Metalista: 1) „Reforms“ — dāņu tipa, 2)
„Plēsums“, jauns izlaidums, dorbynōja pyrmū rei-
zi, byuvāts pēc Prērija Brekera tipa (Amerikas), 3)
„Fiskars“ — kopējums pēc sūmu tipa

Razevska: 1) Pļovu orkls „A“, 2) orkls
„14 A“.

Sūmijas — „Fiskars 25 M“ — originals.
Kūpā seši orkli. Izjemūt sūmu „Fiskaru“, vysi orkli
ikšzemes ražojuma, kaut gon kopēti pēc ūrzemu ti-
pim. Saprūtams, tūs izveidōjums nav tik piļneigs,
apstrōdōjums pavēršōks, byuve smogōka un ari
pats materials nav tik lobs. Bet, jamūt vārā za-
mōkōs cenas un ari tū apstōkli, ka myusu pīnō-
kums atbalsteit pošu fabriku ražōjumus, kommissi-
ja nōce pi slēdzīņa uzdūt fabrikom nūvērst orklu
patreizējōs tehniskōs napilneibas, pēc kam šī orkli
byutu lauksaimnikim īteicami. Pi izmēginōšonas
nūvāroja orklu vajadzeigū vilkmes spēku (zyrgu
skaitu), dorba lobumu (orumus) un t. t. Nūvārōju-
mi rōdeja, ka styprī cinaiņūs pūrūs valānas apvērs-
šona napilneiga, dorbā vajadzeigi trejs zyrgi un divi
cylvāki. Byutu vālams vēļ trešais cylvāks, kas ītu
pakaļ orklam vārtūs, lai valānas nakristu atpakaļ
vogā. Leidzonūs pūrūs, plovōs vysi orkli strōdōja
labi. Naērteibas radīja Razevska orkli: tī dumōti
divim zyrgim, kōdēļ 3 zyrgus nav īspējams pijyugt.
t. i. jo zelmenis seiksts un vērsma cinaiņa. Izmēgi-
nōšonas kommissijā pīsadaleja pōrstōvi nu Meliora-
cijas departamenti un Latgolas lauksaimnīceibas
bīdreibu savineibas; izmēginōšonas dorbus vadeja
Prikuļu lauksaimnīceibas mašynu izmēginōšonas
stacijas vadeitōjs.

J. Zvejniecība Latgolā teik veicināta kai lauksaimniecības papildus nūzare. Vītejā saimnieciskā dzeivē tei ījam radzamu vītu: ³³⁾

Zvejniecība Latgolā.

Latgolas azaru un upu zvejniecība sastōda ivārojāmu apgrūzeibu vītejōs saimniecības dzeivē. Kūpeja yudiņu plateiba ir ap 70 000 ha, bet godā nūzvejotūs zvyu videjais daudzums snādzās leidz 400 tonnom, t. i. ap 24 000 pudu. Vysa šei nūzveja sasastōda nu sekūšim zvejas rajonim,

Rajons	Azari rajonā	Videjō nūzveja godā
1. Rušyunas	Ciršu, Rušyunas, Pušas, Feimaņu, Jasa un cyti	45 tonnas (2745 pudī)
2. Daugovpiļs	Vyšku, Kōlupa, Stropu, Syla, Sventes, Meduma u. c.	34 tonnas (2074 pudī)
3. Krōslovās	Carmanš, Sivers. Driza, Dagdas, Eža. Indras u. c.	66 tonnas (4026 pudī)
4. Rāznas	Rāznas, Zosnas, Cyskodu, Adamovas, Kaunatu u. c.	48 tonnas (2928 pudī)
5. Ludzas	Cyrmas, Zvērgzdines, Pylidas, Nerzas, Skaunes u. c.	76 toonas (4636 pudī)
6. Jaunlatgolas	Bolvu, Viļakus u. c. un upes: Rītupe, Vjada, Līpna u. c.	8 tonnas (488 pudī)
7. Lubōnas	Lubōns u. c. un upes: Malta, Rēzekne, Malmuta u. c.	108 tonnas (6588 pudī)
8. Krystpiļs	Upes: Daugova, Aivīkste un cytas un mozī azari	15 tonnas (915 pudī)

³³⁾ L. Z. 1931. goda, 5.—6. num., 3. lp.

K. Ēdiņu pagatavōšonā lauku saimineicas teik
prīcynōtas kai ar „smolkom“ tai ari vīnkōršom re-
ceptem: ³⁴⁾

Noma mōtei.

Teļa smedziņu peirādzeni.

Jōnūmozgoj divu teļu smedziņus un jōvōrej
sōls yudinī 15 min., tod izjam, ryupeigi nūjam plē-
ves un smalki sakopoj. Ņyu līk uz ponnas 1 kar.
svīsta 1 sagrīsts seipūls, sakopōti smedzini, 1 naža
gols pyparu un 1 karūte loba skōba krējuma, vyss
labi jōizmaisa un jōizkarsej. Tod jōjam svīsta voi
rauga meikļa, plōni jōizrulej, ar glōzi spīž opolas
ripeņas, līk vērsā smedziņu massu un saspīž molas
kūpā. Līkūt uz ponnas jōpōrsmērej ar sakultu ūlu
un cap gaiši bryunus.

Šmūrklopsis.

1 1/4 kg meikstas vērsa gaļas sagrīž pērsta bī-
zas gleitas šķēleites, sadauza nu obom pusem, uz-
kaisa sōli un pyparas. Pēc tam līk uz ponnas korstā
svīstā voi taukūs un apcap nu obejom pusem bryu-
nus. Tod klopsus salīk traukā, pa vydu īberūt 2
plōnōs šķēleitēs sagrīstus seipūlus, uzlej korstu
yudeni voi buljonu tikdaudz, lai gali apjam un
šmūrej uz lānas guņs 2 stuņdes, tod gaļu izjam,
īkaisa mērcē myltus tikdaudz lai mērcē palīk tu-
meiga, izvōra, līk 1 kar. skōba krējuma un lej caur
sīteņu gaļai vērsā. Goldā jōpasnādž ar bryunim kar-
tupelim.

Maizes zupa.

200 gr. sakoltušas rupmaizes, 2 litri yudiņa, 200
gr. augļu voi ūgu. Cukrys pēc garšas.

Vōrūšā yudinī līk apgrauzdātu maizi, vōra ko-
leidž tej palīk meiksta, tod vysu izrīvej caur sītu,
pīvīnoj zupai cukru, augļus voi ūgas un jo vāja-
dzeigs citronskōbi.

³⁴⁾ L. Z. 1933. g., 4. num., 15. lp.

Augļu zupa.

2 litri yudiņa, 100 gr. dzērveņu, 500 gr. obruļu, cukrys pēc garšas, 60 gr. kart. myltu.

Dzērveņas savorej ar yudini izspīž caur sīteņu izvorej kūpā ar cukru, pīvinoj vēl citronskōbi un beidzūt kartupeļu myltus.

L. Zyrgkūpeiba Latgolā plauka, jo latgali beja leli zyrgu cīneitōji un pašreizlīdzīgi tūs kūpēji. Ji beja izaudzējuši sevišku Latgolas rikšōtōju tipu. Ši zyrgi ar lobom sekmem pīsadaleja Reigas hipodroma sacēseibōs un tyka uzskateiti par Latgolas lapnumu.

10.

Breivas saimnikōšonas periods.

Breivas sacēseibas un nairūbežōtas ražōšonas ikkōrtōšonas periods Latgolā turpynōjōs četrupadsmīt godu (1920 — 1934), kod zemniks sovā vīnsātā varēja saimnikōt pēc sovas personeigōs patykas, ražōjūt iztyku sev un sovai saimei, bet ražōjumu pōrpalykumu breivi pōrdūt par tō laika tērga cenom. Un šymā periodā jys ar aizrauteibu veice daudz: īreikōja sovu vīnsātu, sacēle tamā mōjas, nūdrūšynōja sev un sovejim iztyku un ar sovu ražōjumu pōrpalykumu uzsōka sacēseibu ar pōrejūs Latvijas apgobolu labi ikkōrtōtom vacsaimniceibomlėsaimniceibom. Tō veikšonai beja vajadzēigs na tikai fiziskais spāks, bet ari specialas teoretiskas zynōšonas un lauksaimnika praktiskō pīredze. Kaidam eisti vajadzēja byut šō perioda lauksaimnikam, īskotu snādz sekojūšais, 1931. goda artikeļs: ³⁵⁾

Lauksaimnikam jōbyut zynōtnikam un pētnikam

Idealam lauksaimnikam jōbyut lobam zynōtnikam un pētnikam, tod tikai jys varēs sovu pīnōkumu gūdam veikt. Reši kaidis dorbs prosa nu cylvā-

³⁵⁾ L. Z. 1931. g., 11. num., 4. lp.

ka tik lelu un vyspuseigu zynošonu, kai lauksaimnīceiba.

Lauksaimnīks nikod navar atsarast bezdarbeibā un pasaceit „es sovu dorbu jau padareju“. Nā! Jam myužeigi, kai zynōtnīkam, jōatsarūn sovā „dorba kabinetā“.

Jam jōpētēj, kas atsarūn zemē, kaidi biologiskī un kimiskī spāki dorbojās tamā, kū augi jem nu zemes un ar kū atvītōt nu zemes atjemtōs vīlas.

Jam jōbyut „ōrstam“ — jōzyn un jōpazeist vysas augu slimeibas, kur, nu kō ceļās un kai tōs nūvērst, lai īgyutu teirus graudus. Un na tikai augu slimeibas jōpazeist, bet ari lūpu, lai varātu tim snīgt paleidzeibu napīcīšamūs gadejumūs. Jam, kai sorgam, jōatsarūn uz posteņa un jōvāroj, voi kur napasārōda kaidi kaitekli, lai pyrmā uzbrukumā varātu tūs iznycynōt.

Jōbyut ari ekonomam — jōpētej, kai un ar kaidim leidzeklim īgyut vysvairōk produktu, patērējūt pēc īspējas mozōk dorba spāka un leidzekļu. Kod ražōjumi saražōti, tod ari jys navar atsarast mīrā, bet jam jōpētej vēl īkšzemes un ōrzemes tērgi, ķai jō ražōjumi teik pīpraseiti, kaidas cenas ražōjumim un kaidas izredzes turpmōk. Nu vysa tō jam jōizlūba, kuru sašaurynōt.

Redzit, kaidi pīnōkumi guļ uz lauksaimnīku placim un kū jī prosa nu tim.

Gluži oplomi ir, kai dūmōja agrōk un tagad vēl ļūti daudzi dūmoj, ka zemi art un mōjōs saimnikōt var ari bez kaidom zynōšonom. Tū mes radzam nu daudzim izteicīnim. Soka: „Ā tys trešais dāls ir dumōks, tys lai palīk sātā.“

Jo jyus tai dūmojat, tad ļūti moldatīs. Kai redzējom, nav daudz dorbu un specialitates, kuri praseitu tik lelas un vyspuseigas zynōšonas, kai lauksaimnīceiba.

Tamdēļ, lauksaimnīki, mes tai ilgōk sēdēt navaram, bet myusim jōsaker pi nūpītna dorba! Tagad, kod lauku dorbi veikti, īsastōjušas rudiņa garōs naktis, nakōpsim uz ceplim, bet jemsim rūkōs

lauksaimnīcības žurnalus, grōmotas un dažaidus rokstus un izlūbeisim nu tim tū vajadzēigū.

Apsabruņōsim priks nōkušō goda dorbim na tikai ar orku un ecēzom, bet ari ar bogoteigom zynōšonom. Nōkūšā godā, kod izīsim uz lauka, lai mes asam skaidreibā, kas nūrit myusim apkōrt, kū augi jem nu zemes un nu gaisa, kaidus leidzekļus un dorbus pīlītōt, lai īgyutu vairōk un t. t.

Lauksaimnīkam dorba lauks ir tik plašs, ka jys vīns vysu nūskaidrōt nav spējeigs un jo jys grybātu, tod tūmār jō myužs ir par eisu, tamdēļ myusim vysim ir jōit rūku rūkā un vīnam jōsamōca nu ūtra.

Ir myusim dažaidas izmēginōjumu un pēteišonas stacijas kuras nūsadorboj ar dažaidu jautōjumu nūskaidrōšonu un pēteišonu. Ir myusim pīdzeivōjuši agronomiskī darbinīki un praktiski lauksaimnīki, kuri atrysynōjuši daudzus un dažaidus jautōjumus.

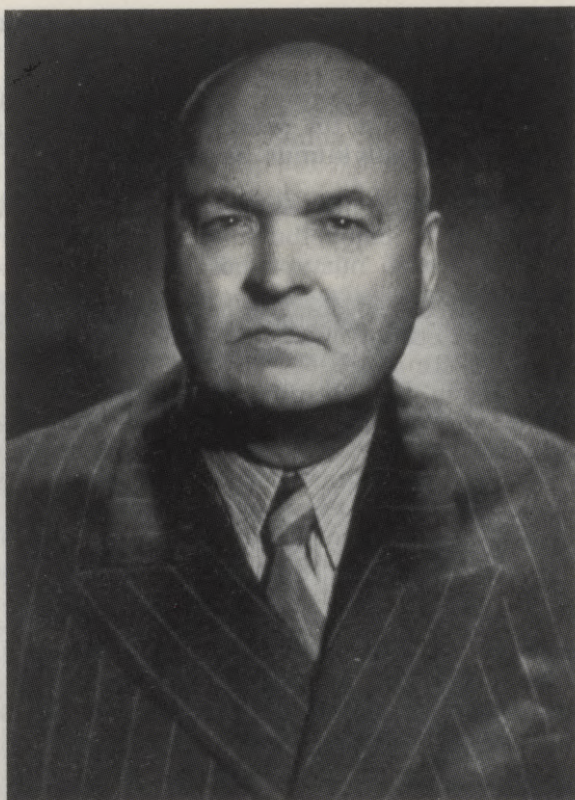
Un ar vysim šim mes varam vysvīglōk sasatikt caur lauksaimnīcības grōmotom, žurnalim, dažaidim rokstim un prikslasejumim.

11.

K. Ulmaņa diktatura un latgaļu vīnsētnīks.

1934. goda 15. majā nūtyka K. Ulmaņa organizātais vaļsts apvārsums, kura rezultātā tyka padzeita Saeima (Latvijas parlaments), apturāta politiskūs partiju darbeiba un atlaisti nu vaļsts dīnasta tī latgaļu irēdni, kuri beja speciali nūreikōti Latgolas apgobola saimnīcyskōs labklōjeibas veicynōšonai. Diktatura, kura turpynōjēs 6 godus (1934. — 1940.) beja tik pīlneiga, ka pats „vodūns“, kai tod sauce K. Ulmani, paziņōja: „Jo jau reizi lāmums taiseits, tod jōizabeidz pretim runōšonai un pretim dareišonai.“³⁶⁾ Tōjōk šys laikmats teik roksturōts: „Izncynojūt preses breiveibu un jamūt īspēju laikrokstūs kritiski apgaismōt saimnīcyskas un polityskas dobas nūtykumus, breivōs preses vī-

³⁶⁾ A. Aizsilnieks. Latvijas saimniecības vēsture, 1914 — 1945. Zvīdrijā, 1968. g., 601. lp.

Odums Turkopuļs,
lauksaimniecības šķolu organizātōjs un sab. darbinīks
I pasaūļa kara laikā un pēc tō.

tā stōjōs malnō prese, t. i. baumas un tenkas, kŭ
idzeivōtōji sovā storpā izmaīneja.“³⁷⁾

Apvārsums nūtyka momentā, kod:

1. Latgolas cīmi jau gondreiž beja vysi sadalei-
ti vīnsātōs;

³⁷⁾ Turpat, 602. lp.

2. Ari mōjas nu cīmim pōrcaltas uz jaunū dzeives vītu un jaunsaimnīceibas jau apbyuvātas;

3. Saimnīceibu ražōjumi ar mozim izjāmumim jau sagōdōja pōrtyku tūs ražōtōjim, bet veidōja arvīnu lelōkus pōrpalykumus pōrdūšonai.

Vysumā, taitod, cīmu īkōrta jau beja likvidāta, un vīnsētnīki ar paļōveibu nūsadeve sovu individualūs saimnīceibu nūstyprynōšonai un tūs ražōtspēju paceļšonai.

Zemnīki ari pēc 15. maja apvārsuma paturēja īpašuma tīseibas uz zemi, bet saimnīceibu ražōšonas vērziņš jau tyka diktāts „nu augšas“ — nu diktaturas vaļdeibas. Šō diktata uzraudzeibas nūlyukūs vītejūs zemniku vālātōs pošvaļdeibu omota personas tyka atcaltas nu ījamamim omotim un atvītōtas ar diktaturas īcaltim īrēdnim.

„Vodūņa“ diktats atteiceibā uz Latgolas politiku un saimnīceibu tyka pasludynōts 1935. goda 9. martā Daugovpilī piļsātas dūmes sēžu zālē, kur beja sapulcynōti agronomiskī darbinīki, kai ari pošvaļdeibu un cytu organizaciju pōrstōvi. Diktatora vēstėjumu snēdze zemkūpeibas ministrs J. Kauliņš un zemkūpeibas viceministrs J. Birznieks. Jūs runu kūpsavylkums beja: ³⁸⁾

Zemkūpeibas ministrs J. Kauliņš.

1. „Latgola! Jyusu vacī politiskī vodūni daudz ir aizskolōti ... Jaunus nagaidot, jo myusim vysim ir vīns vodūņs ministru prezidents K. Ulmanis. Par Latgolu ryupēsīs jys ...“ (Pēc Stalina, Hitlera un cytu tō laika diktatoru „namaļdeigō“ parauga!. Ref.)

2. „Latvijā jau ir 621 mozpulks ar 12 733 daļeibnīkim. Latgolā ņagad ir 111 mozpulku. Latgolā

³⁸⁾ „Latgolas Zemkūpis”, 1935. g., 3. nr., 5.—12. lp.

mozpulku dybynōšona aktīva. Tei apsveicama parōdeiba. Nu 1. apreļa (1935. g. Ref.) mozpulkus organizēs, vadeis un pōrznōs Lauksaimnīceibas kamera, vysu mozpulku vadeiba atsaras vīnas personans rūkōs ... Jūs vodūps ir ministru prezidents K. Ulmanis.“

(Komsomola un Hitlerjugend organizaciju prototips. Ref.)

Malēja.

Nu rokstu krōjuma „Stari” ap 1908. godu.

3. „Valdeība dažas dīnas atpakaļ sōka apsprīst jaunū 1935. — 36. g. vaļsts budžetu. Vysu agronomiskū dorbu ar nōkušū budžeta godu izvess Lauksaimnīceības kamera.“

(Tamdēļ ar 1935. g. 1. apreli jōsalikvidej Latgolas Lauksaimnīceības Bīdreibu Savīneibai un jōapsastōj žurnalam „Latgolas Zemkūpis“! Ref.)

Malēja.

Mōkslinīka Jōņa Trūpa zēimējums. Tuša.

4. „Pasokit ikvīnam . . . lai šūgod naaudzej pōrdūšonai divejas cyukas, bet vīnu!“

(Cytim vōrdim, lai cyuku audzēšonu pōrdūšonai samozynoju par 50 0/o. Ref.)

5. „Kartupeli ari loba līta, bet te otkon breidynoju napōrspeilēt. Nu kartupelim ražōtū spirtu varim patērēt otkon tikai sovā zemē. Eksportēt navarim, jo myusu spirta pošizmoksa daudz lelōka, kai ōrzemēs.“

(Nūrōdejums: voi ņyu vairōk dzert, voi samozynōt kartupeļu audzēšonu pōrdūšonai spirta bryužim! Ref.)

Zemkūpeibas viceministrs J. Birznieks.

1. „Runojūt teiši par Latgolas specifiskim saimnīcyskōs konjunkturas apstōklim, jōsoka, ka vysvairōk pījamamō Latgolā ir lynu kultura, jo Latgolas lauksaimniki tūs vyslobōk prūt sagatavōt tērgam. Tērga cenas lynim 1935. g. byus vysizdeigōkōs.“

(Pavēle: Atpakaļ pi lynim! Ref.)

2. „Cukra bītes — jums vysim ir jōzyna — ir taidis augs, kas myusim daudz nikō navar dūt un myusim cukra bīšu audzēšonā jōit atpakaļ.“

(Drūšōkais, tūs audzēšonu pavysam pōrtraukt, seviški Latgolā. Ref.)

3. „Saimnīcyskō konjunktura pīnsaimnīceibā šudiņ, kaut gon nav seviški īprīcynojuša, tūmār ir dīzgon drūša un palīkūša. Mes svīstu šūgod, tai pat kai pagōjušā godā, kaut ari par zamom cenom, vīnmār vēļ drūši varim pōrdūt. Sōkūt ar pag. goda oktobri myusim ir taida nalaime, ka nav svīsta tik daudz, cik myusu tērgā pīprosa.“

(Par pusveļti, voi pīlneigi par veļti? Ref.)

4. „Toljok kvīšu audzēšona. Izjamūt tū, kū nūpērk myusu melderī vītejō tērga vajadzeibom, kvīšu vairōk nikai navarim pōrdūt . . . Šū pavasari lauksaiminīki nadreikst sēt vairōk kvīšu, kai jī poši spēj patērēt.“

(Te pavēle napōrprūtama. Ref.)

Daugovpils-Rēzeknes elektriskās līnijas atklāšona 1937. gada 31. jūlijā.

Pyrmō nu kreisōs ir Tekle Laizāne, ūtrais Aloīzs Budže, tribinē — Daugovpils pilsātas vacōkais J. Volonts.

5. „Rūdzus mes esim pōrdavuši jau kaidas 75 000 tonnu, byus vēļ jōpōrdūd kaidu 50 000 tonnu.“

(Bet cik tonnas latgali dreikst audzēt pōrdūšonai, tys natyka pasaceits. Ref.)

Rēzeknē pi transformatora būdas. Nu kreisōs pyrms Aloižs Budže un pyrmō nu lobōs Tekle Laizāne.

Aivīkstes golvonō pītaka Pededze ar skaistū ģleju un vacajim ūzulim.

Drysas katōļu bazneica 1904. godā.

6. „Lobōk īteicams lauksaimnīkim sēt mīžus . . .
Vaļdeiba par garantētom cenom pījam ari mīžus.
Nōkušai ražai byus vīnaidas cenas, ap Ls 12.—
kvintalā kai kvīšim, tai rudzim un mīžim.“

(Dēļ tim, laimeigajim, nu kurim vaļdeiba šū
labeibu īpērks. Ref.)

7. „Myusim cyukas ir jōaudzej tik daudz, lai so-
vōs mōjōs varātu ēst gaļu tik daudz, ka vairs na-
sagryb.“

Krucifiks pi ustobas sīnas Viļakas pogostā.

Vīnkūces Viļakas pogostā.

Lūga izrūtījums Leiksnas pogostā.

(Ministrs J. Kauliņš nūsaceja cyuku audzēšonu pōrdūšonai tikai samazynōt uz pusi, bet tys, laikam, nabeja dūmōts Latgolai. Viceministrs pamōca latgaļus apēst pošim sovu cyuku gaļu ... Ref.)

Taidā kōrtā K. Ulmaņa „autoritatīvōs“ vaļdeišonas laikā (kai tei oficiali tyka saukta) izaveidoj monopolu sistema, kuras sōkumi meklejami jau pi Latvijas dybynōšonas. Šymā laikmatā lauksaimnīks sovu ražōšonu beja spīsts pīskaņōt vaļsts nūspraustajam uzpērkšonas plānam.

12.

Latgola skaitļūs.

Zamōk mēginōsim savōkt dažus skaitļus (statistiku), kas roksturōtu Latgolu periodā, kod tōs lauksaimnīki beja naīrūbežōti sovas zemes īpašnīki un sovu saimnīceibu natraucāti izreikōtōji, likūt uzsvoru uz 1929. — 1939. godim.

1. Īdzeivōtōju sastōvs.

Uz 1938. goda 31. decembri Latgolā skaitejōs 588 871 personas, kuras apdzeivōja 71 pogostu, 14 piļsātas un 53 cīmus (mīstus).

Īdzeivōtōju bīzeiba: 37 personas uz 1 kv. km (Latvijas caurmārs beja 30 personas uz 1 kv. km.)³⁹⁾

2. Etnografiskais sastōvs (tauteiba), 1935. g.⁴⁰⁾

Latvišu	61,32 %
Lelkrīvu	27,15 %
Boltrīvu	2,45 %
Žaidu	4,93 %
Pūļu	3,45 %
Pōrejūs	0,70 %
Kūpā	100 %

³⁹⁾ Latvju Enci. 70. lp.

⁴⁰⁾ Latvju Enci. 1226. lp.

3. Ticeiba Latgolā, 1935. g. ⁴¹⁾

Romas katōļu	57,51 0/0
Pareizticeigūs	15,99 0/0
Vacticeibņiku	13,85 0/0
Luteranu	7,47 0/0
Mozusticeigūs	4,94 0/0
Pōrejūs	0,24 0/0
Kūpā	100 0/0

4. Zemes izmontōšona ⁴²⁾

Aramzeme un dōrzi: 591 064 ha (28 0/0 nu Latvijas aramzemes un dōrzu plateibas.)

Plōvas: 207 709 ha (23 0/0 nu Latvijas plōvu plateibas).

Sērpils (vacō Jersika) skots pi Daugovas.

V. S. Stavenhagena zīmējums.

⁴²⁾ Latvju Enci., 1224. lp.

⁴¹⁾ Latvju Enci., 1227. lp.

Lūga izrūtījums Kapiņu pogostā

Ganeibas: 185 917 ha (25 % nu Latvijas ganeibu plateibas).

Kūpā: 984 690 ha (26 % nu lauks. izmontojamās zemes Latvijā).

Meži: 25 432 ha (15 % nu Latvijas mežim).

Porejās zemes un yudini: 223 843 ha (31 % nu leidzeigas zemes Latvija).

5. Aramzemes izmontošona, 1937. g.⁴²⁾

Lynim	54 400 ha	(78 %)	nu	Latvijas	lynu	sējumu	plateibas).	
Rudzim	102 400 ha	(36 %)	nu	Latvijas	rudzu	sējumu	plateibas).	
Mižim	65 300 ha	(36 %)	nu	Latvijas	mīžu	sējumu	plateibas).	
Zērnim	13 900 ha	(38 %)	nu	Latvijas	zērnū	sējumu	plateibas).	
Auzom	84 000 ha	(25 %)	nu	Latvijas	auzu	sējumu	plateibas).	
Kartupelim	39 000 ha	(27 %)	nu	Latvijas	kartupeļu	sējumu	plateibas).	
Cukra bišu	2 900 ha	(21 %)	nu	Latvijas	cukra	bišu	sējumu	plateibas).
Kvišu	31 500 ha	(23 %)	nu	Latvijas	kvišu	sējumu	plateibas).	
Saknaugi un dōrzōji	9 000 ha	(16 %)	nu	Latvijas	saknaugu	sējumu	plateibas).	
Ūbulepš un teiruma zōles	97 500 ha	(18 %)	nu	Latvijas	ūbuleņa	sējumu	palteibas).	
Mistrs	6 400 ha	(8 %)	nu	Latvijas	mistra	sējumu	plateibas).	

Latgaļu tautu meitas.

6. Laukaugu caurmāra ražas 1937. g. kv./ha ⁴²⁾

Rudzi	12,8 kv./ha	(Latvijas caurmārs	14,6 kv./ha)
Zīmas kvīši	12,7	(	13,7
Vosoras kvīši	9,8	(	11,3
Mīži	10,4	)	12,0
Auzas	10,4	(	12,1
Mistrs	10,1	(	14,8
Zērni	8,1	(	10,3
Kartupeli	118,0	(	140,0
Cukra bites	196,0	(	203,0
Lynsāklas	3,18	(	3,23
Lynu šķidra	3,26	(	3,34
Ūbeleņš sīnam	19,5	(	22,3

7. Mōjlūpu skaits, 1937. g. ⁴²⁾

Zyrgu	117 000	(30 % nu Latvijas kūpskaita)
Gūvu	293 000	(24 % „ „ „)
Vušku	395 000	(30 % „ „ „)
Cyuku	173 000	(23 % „ „ „)

8. Pīna produkcija ⁴²⁾

Izslauktō pīna daudzums 1936./37. godā:

355 000 tonnas

(21 % nu Latvijas pīna kūpražas.)

Goda caurmāra izslaukums 1934./35. g. nu vīnas gūvs: 1640 kg

(74 % nu Latvijas caurmāra.)

Pīnōtōvōs nūdūti 1934. godā 19,4 milj. kg pīna
(4 % nu Latvijas kūppīvadūma.)

9. Latgola Latvijas dorba spāka rezervats ⁴²⁾

Latgola 1935. godā deve 16 895 strōdnīkus cytim Latvijas apgobolim.

Pēc nūdarbeibom šī strōdnīki sastōdeja:

Laukstrōdnīki

68 %

Rēzekne, ap 1926. gadu.

Grōvrači un ceļa strōdnīki	13 %
Mežu strōdnīki	10 %
Cytos nūzarēs	9 %

Latgolas vitalitate.

Latgolā dzeivōja 39 % nu vysim Latvijas īdzeivōtōjim. Īdzeivōtōju pīaugums (dzimsteiba) 1937. godā 8,93 %⁴³⁾, kod Latvijas caurmārs beja 3,45 %.

Latgola tipisks lauksaimnīceibas apgobols.⁴²⁾

Latgolā 82 % īdzeivōtōju dzeivōja laukūs, 15 % piļsātos un 3 % cīmūs (mīstūs). Nu lauku īdzeivōtōjim. 94 % sev iztyku īgyva nu lauksaimnīceibas, 2 % nu ryupnīceibas un 4 % nu cytim omotim.

⁴³⁾ Latvju Enci., 1225. lp. Sal. arī M-Bukšs: Statistiskī dati par latgalim, Acta Latgalica 1, 1965, 178. — 182. lp., seika analize un saleidzynōjumi par dzimsteibu.

Latgaļu keramika arī Sylajoņu pogosta.

Latgaļu keramika
nu Sylajoņu pogosta.

Brōli P. un O. Ryuči

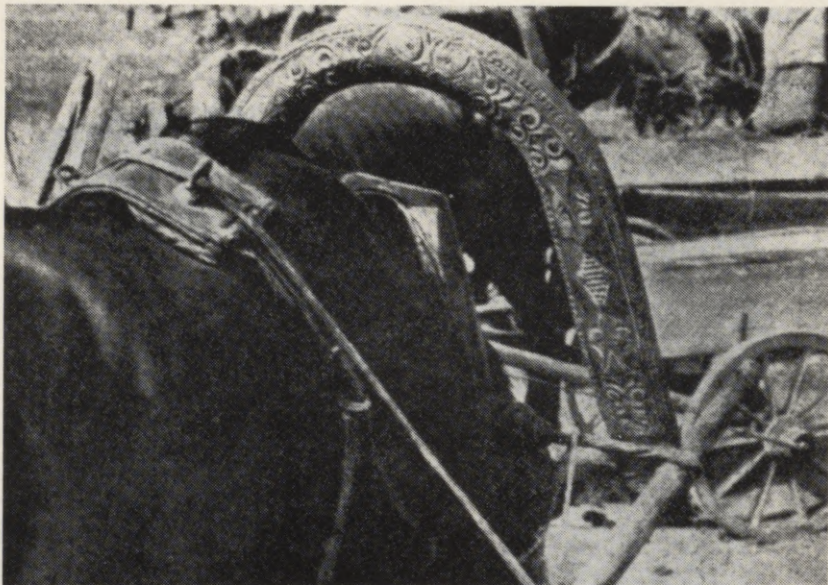
O. Pōvulāns

St. Kalve

Sylajōnīšu trauku īpatnejōs formas izau-
gušas un pynizaveidōjušas ļūti ilgā laikā.
Lītdereīgais te organiski saaudzis ar dailū.
Un tai tys ir gōjis un īt nu paaudzes uz
paaudzi.

P. Vylcāns

Braucamō kūpla izrūtōjums Viļakas pogostā.

13.

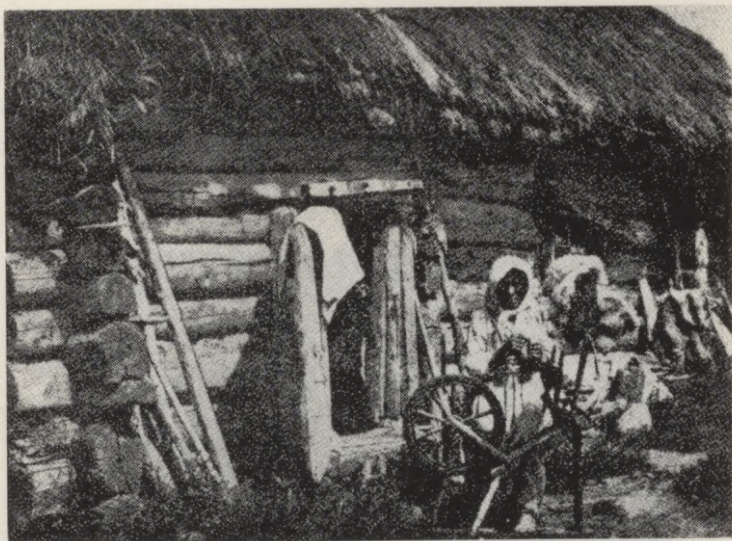
Valsts monopoli (1920. — 1940.) un latgali

Naatkareīgās Latvijas laikā valdeibai ir bejuse paraša monopolizēt lauksaimnīceibas ražōjumu tērgu.

Peļņas nūlyukā valdeiba, kai pyrmūs, īvede di-vejus monopolus: lynu ⁴⁴⁾ 1919. godā un spirta ⁴⁵⁾ ari 1919. godā, kurim vālōk sekōja cyti.

Lynu monopols sovas darbeibas pyrmajūs 10 godūs deve valstei Ls 33,5 miļj. teiras peļņas.⁴⁴⁾

⁴⁴⁾ Latvju Ēnci., 1524. lp.

Vintuļō veceite — sprēdēja.

Nu „Drywas” 1914. g. 5. nr.

Tai ka latgali beja golvonī lynu audzātōji vaļstī, reizem sasnādzūt pat 78 0/0 vysas Latvijas lynu sējumu plateibas,⁴²⁾ Latgolas lyni ir bejuši vīns nu jaunōs vaļsts inōkumu pamatolūtīm un latgaļu nateišas nūdūkļu aplikšonas veidim.

Spirta monopojam sōkumā beja padūta tikai spirta un dagveina tērdzniceiba.⁴⁵⁾ Turpretim spirta razōšona un tērgōšonōs ar cytīm alkoholiskim dzērīnim tyka atstōta privatai iniciativei. Latvijā 1938. g. dorbōjōs 61 spirta bryuzis, nu tim Latgolā tikai 7, kamdēļ Latgolas kartupeļu audzātōji

⁴⁵⁾ Latvju Enci., 2340. lp.

resp. bryužu apgōdōtōji ar izejvilom, nabeja pīteikūši īvārōti.

Spirta patēriņš dzeršonai 1938./39. godā beja 4,5 milj. litru un dadzynōšonai — pījaukšonai benzīnam resp. latola pagatavōšonai 4,2 milj. litru.

Sūls Viļakas pogostā.

Monopols sagādāja valstai Ls 20 milj. godā teiras peļņas,⁴⁵⁾ nu kurim Latgola deve tikai 9 0/0⁴⁰⁾ Latgaļus spīde atsaturēt nu monopolizātūs (dōrgūs) dzēriņu litōšonas trejs apstōkli:

1. Latgali beja nabadzeigōki par pōrnūvodnīkim, jo jūs reiceibā atsaroda tikai 15 0/0 nu Latvijas tautas monta.⁴⁰⁾ Caurmārā kotrs pōrnūvodnīks Latvijā 1923. g. moksōja Ls 66.— nūdūkļūs, bet latgaļs Ls 19.—⁴¹⁾, kas iztaseja ap 29 0/0 nu pōrnūvodnīka nūdūklīm. Saskaņā ar monta stōvūkli latgalim, caurmārā, vajadzēja moksōt tiķai ap 15 0/0 nu pōrnūvodnīka nūdūklīm, kamdēļ tys moksōja ap 2 reizes borgōkus nūdūkļūs.

2. Šymā periodā Latgolā tyka izvasta agrarō reforma resp. nūōrdeita cīmu īkōrta un īvasta vīnsātu īkōrta, kas praseja vysu lauksaimnīka uzmaņību, energiju un kapitalu.

3. Latgola beja Latvijas dorba spāka rezervats. Šō dorba spāka izaudzēšona, un ari uzturēšona sezonas strōdnīka bezdorba periodūs Latgolai uzlyka īpašas materialas ryupes.

Pōrdrūši, tūmār, byutu sacynōt, ka latgaļs beja gondreiž attureibnīks alkoholiskūs dzēriņu litōšonā. Naspādams nūpērkt dōrgūs, monopolizātūs spirta dzēriņūs, jys izaleidzēja ar lātōkim, namopolizātīm — mōjas olu un augļū veinim. Mōjas ols īgyušonai jys litōja sovā teirumā audzātūs mīžūs, pi mōjas dōrzā audzātūs apeiņūs un poša sātā saglobōtōs mīles (raugu). Ari ols dareišonas mōka pōrgōja montōšonas ceļā nu paaudzes uz paaudzi.

Augļū veinūs pagatavōt nu vītejūs ūgu sulom un cukra latgaļūs īmōcēja agronomiskī darbinīki — mōjtureības un dōrzkūpeības instruktōri.

⁴⁶⁾ Latvju Enci., 1204. lp.

Rušunas Krāj-Aizdavu Sabīdreibas valde un padūme 1928. godā. Valde: sēd nu kreisās Mūrtenš Grigovičs, Aloīzs Mežals, Aļberts Odeiko. Padūme: stāv nu kreisās Aloīzs Greiža, Jōns Elksniņš un Jōns Kyureņš.

Labeibas monopols sōka dorbūtīs 1930. godā ar nūsaukumu: Zemkūpeibas ministrijas Labeibas birojs. Tys kōrtōja maizes labeibas tērgu: īpērka nu lauksaiminīkim labeibu par cītom, valdeibas nūteiktom cenom, pōrdeve tū dzērnovnikim un regulēja labeibas importu un eksportu.⁴⁶⁾ Laikā, storp 1930.—1937. g., šys monopols pakōpiniski tyka atteicynōts uz kvīšim, rudzim, kukuruzu, mīžim, auzom un zērnim. Vysumā, maizes labeibu latgali patērēja poši sovam uzturam, izjamūt mīžus, kurus izlītōja ari ols dareišonai. Ar 1934. goda rudini, kod ari mīži tyka monopolizāti, latgalim rodōs divi izvēles: dareit olu, voi tam paradzātūs mīžus pōrdūt valdeibai par cītom cenom.

Gaļas monopolu, sōkūt ar 1933. g. sōka eistynōt privats pasōkums: A./S. Bekona eksports. Šam uzjāmumam vīneigam beja tīseibas vysā Latvijā

Latgolas lelceļš.

eksportēt dzeivas un kautas cyukas,⁴⁷⁾ Ar 1935. gadu šis monopols tyka atteicynōts arī uz pōrejim mōjlūpim un putnim. Latgali beja īinteresēti pusčyūču resp. bekona pōrdūšonā, jo tū ōtri varēja izaudzēt.

Pīnsaimnīceibas ražōjumu monopols tyka eistynōts ar 1935. gadu.⁴⁸⁾ Tū kōrtōja sōkumā paju sabīdreiba „Centralais svīsta eksports“ un vālōk — „Latvijas pīnsaimnīku Centralō Savīneiba“. Praksē šō monopola latgali nasajuta, jō, leidz ar pīna nūdūšonu pīnōtovā voi krejōšonas punktā, arī atleidzeiba par tū tyka nūkōrtōta. Monopols te beja uz pīnōtōvu ražōjumu uzpērķšonu: svīstu, sīru, kai arī madu un ūlom.

Ōdu un vylnas monopols atsaroda organizēšonōs stadijā. Šam nūlyukam tyka organizāta A./S. „Ōdu un vylnas centrale“, kura 1938. g. jau eksportēja 480 000 teļa un 83 000 vušku ōdas.⁴²⁾

Monopoli uzpērka tikai augstōkō lobuma, standartizātas kvalitātes ražōjumus. Zamōkas kvalitātes ražōjumus lauksaimnīki beja spīsti pōrdūt vītejā tērgā, privatim uzpērcējim, par zamajom, vītejom cenom.

14.

Zemniki zaudej īpašuma tīseibas uz zemi

Padūmu Krivijas karaspāks okupēja Latviju un reizē arī Latgolu 1940. goda junijā. Leidz ar tū arī Latgolas lauksaimnīceibai beja jōpīsaskaņoj Padūmijas agrarajai īkōrtai, kur „II Vyskrīvijas padūmu kongress 1917. goda 26. oktobrī (8. nov.) pījēme dekretu par zemi, ar tū likvidēja zemes pri-

⁴⁷⁾ Latvju Enci., 237. lp.

⁴⁸⁾ Latvju Enci., 1937. lp.

⁴⁹⁾ Latvju Enci., 14. lp.

vatīpašumu un nūdeve zemi tautas īpašumā.⁵⁰⁾ Ar tū sōcēs pakōpiniska kolektīvūs saimnīceibu — kolchozu — organizēšona. Daļa tureigōkūs zem-nīku, kurus krīvi sauce par „kulakim“, bet lat-vīši par „budžim“, styurgaļveigi turējōs pi sovas zemes un pretōjōs pīsavīnōšonai kolchozim. Ar Vyskrīvijas komunistu (boļševiku) partijas Cen-tralkomitejas 1930. g., 5. janvara lāmumu⁵⁰⁾ tyka galeigi likvidāta „kulaku“ škira un eistynōta ga-leiga kolektīvizacija. „Kulakus“, kuri pretōjōs ko-lektīvizacijai, kolchozniki padzyna ar varu, atja-mūt tim zemi, leidz ar lūpim un mašynom.⁵¹⁾ Šei napaklauseīgūs „kulaku“ škira tyka na tikai pa-dzeita, bet ari izsyuteita uz Sibiriju un cytu nū-vodu izsyuteišonas nūmetnem, kur ari fiziski nū-salīkvidej. Teik rēkinōts, ka Stalina 20 godu terors atjēmis dzeiveibas 12—15 miljonim personu.⁵²⁾ Un šymā skaitā itylpynojami ari likvidātī krīvu „ku-laki“ un latvīšu „budži“.

Pēc okupācijas Latvijas agrarōs ikōrtas pīska-ņōšona Padūmijas ikōrtai nūteik paōtrynōtā tem-pā izmontojūt Krīvijā īgyutū pīredzi. Steigā jaunī-vālātō „Latvijas Tautas Saeima 1. sesijā 1940. g. 22. julijā pījēme Deklaraciju par ze-mes pasludynōšonu tautas īpašu-mā.⁵³⁾ Šei deklaracija pavēre ceļu jaunai Pa-dūmu agrarai reformai. „1940. g. 29. julijā LPSR valdeiba pījēme lykumu par zemi, kas konkretizēja šū deklaraciju: valsts zemes fondā īskaiteja vysu lauksaimnīcyski izmontojamū valsts zemi, vysu bazneicu, draudžu un klūsteru zemi naatkareigi nu plateibas, atgrīzumus nu budžu saimnīceibom vērs 30 ha, kai ari tautas īnaidnīku un spekulantu ze-mi.“⁵³⁾ Idolamūs saimnīceibu lelumu nūsaceja leidz 10 ha un šū agrarreformu veice „proletariata dik-

⁵⁰⁾ Latvijas PSR Mazā Enciklopēdija, Rīgā, 1967, — I. sēj., 30. lp.

⁵¹⁾ Boļšaja Sovetskaja Encikl., 2-ais izd., 1945. g., 25. sēj., 119. lp.

⁵²⁾ Amerikāņu žurnals „Parade“, 1969. g., 23. febr., 4.—5. lp.

⁵³⁾ Latvijas PSR Mazā Encikl., I. sēj., 31. lp.

taturas apstākļus“.⁵³) LKP CK 1940. 1. augusta plenumā pijēme lāmumu leidz 25. septembram tō poša goda zemes īmēreišonu nūbeigt, kas tūmār turpynōjōs leidz 1941. goda majam, rodūt 51 762 jaunus zemes īgyvejūs⁵³) un 23 321 pīgrīzumu sajēmējus. Taipat teik radeiti apmāram 6500 zemes goboli vaļsts un sabīdryskom vajadzeibom.

Latgolū šei bolševistiskō agrarreforma skōre tikai daleji, jo tur moz beja saimnīceibu lelōku par 30 ha plateibā, kai ari moz rentnīku un laukstrōdnīku, kurim zemi varātu īdaleit; atlyka tikai pīgrīzumi: nu lelōkō saiminīka — mozōkajam saiminīkam.

„Sōkumā Latvijas lauku buržuazija nauzrōdeja aktīvu pretesteibu, bet 1941. goda pavasarī sōka atklōti draudeit jaunajim zemes īgyvējim. LKP veice lelu izskaidrōšonas dorbu un budžus atmaskōja,“⁵³) kam sekōja 1941. g., jūnija lelōs lauku īdzeivōtōju deportācijas, bet MTS (mašynu-traktoru staciju) agronomi sajēme slapynu reikōjumu — byut sagatavōtim 1941. g. rudinī vysas lauku ražas nūvōkšonai sovūs rajonūs. Latvijā 1941. godā tyka nūorganizātas 50 MTS.⁵³)

15.

Vōcu okupacija (1941—1944)

Komunistu saimnīkōšonu pōrtrauce 1941. goda jūnija ībrukums Latvijā. „Budži ar okupācijas varas atbolstu atjēme jaunajim zemes īgyvējim zemi un daļu nu jim represēja.“⁵³) Represētūs skaitā daudz beja latgaļu, jo jim, kai laukstrōdnīkim un rentnīkim, nu jūs apstrōdojamajom vacsaimnīceibom, Latvijas pōrejūs nūvodūs tyka īmēreiti zemes goboli. Bīži vīn vacsaiminīki beja nykni pret sovīm jaunajim „pušelņīkim“ ari tamdēļ ka tī preten-

⁵³) Latvijas PSR Mazā Encikl., I. sēj., 31. lp.

dēja un arī īgyva leidzlitōšonā vacsaiminika mōjas, lauksaimnīceibas inventaru un cytu īdzeivi.

Vōcu okupācijas vara Latvijas teritorijā „vysu zemi pasludynōja par Lelvōcijas vaļsts īpašumu.“⁵⁴⁾ Tamdēļ lauksaimnīku privatīpašuma tīseibas uz jūs zemi narestaurēja, jo Latvija beja paradzāta vōcu kolonistim. Ratūs gadejumūs, propagandas nūlyukūs vōciši reikōja svineigus aktus, kurūs dažīm zemnīkim izsnēdze zemes īpašnīku dokumentus, bet uz tautu tys naatsateice. Turpretim, vysim zemes apsaimnīkōtōjim vajadzēja nūdūt okupācijas varai smogas kara laika nūdovas lauksaimnīceibas ražōjumu veidā, pamatōtas uz sējumu plateibas un ražōjūšūs mōjlūpu (gūvu, cyuku, vušku, vystu etc.) skaita. Šō pūsma zemnīku beztīsuskums un obligatōs kara laika nūdovas Latgolas lauksaimnīceibai beja smogs pōrbaudējums.

16.

Ūtreizejō krīvu okupācija (1944—)

Šys pūsms ir tragisks na tikai latgaļu zemkūpim, bet ikvīnam latgaļam, jo Padūmu vara iznycynoj Latgolu kai administrativu vīneibu un ceņšās izskaust latgaļus kai etnisku grupu. Latvijā teik īvasts drukas aizlīgums latgaļu preseī, lai latgali otrōk pōrjimtu pōrnūvodnīku volūdu voi pōrsakrīvōtu. Tamdēļ vairs nav pīejama atseviška statistika par latgalim un šeit mynātī fakti par Krīvijū, Latvijū, Leitovu, etc. atteicynojami arī uz nūklusātū Latgolu.

⁵⁴⁾ Latvijas PSR Mazā Enciklopēdija, Rīgā, 1967, I. sēj., 30. lp.

A.

Kolektivizācijas gaita

Vōcu okupacija izabeidze 1944. goda julijā. Leidz ar krīvu karaspāka īnōkšonu otkon atsagrīž Krīvijas agrarō īkōrta. Pēc Latvijas okupēšonas agrarō reforma turpynojās. Tyka atjaunōtas zemnīceibas tiseibas uz zemi. 1944. g. 7. septembrī LPSR vaļdeiba izdeve dekretu ar kuru pīškiramōs zemes plateibu nūteice 10—15 ha, bet saimnīceibu maksimalū lelumu 20—30 ha. Vaļsts zemes fondā beja vairōk nakai 1,5 miļjoni hektaru (iskaiteita tautas īnaidnīkim, spekulāntim un fašistu okupantu aktivajim paleigim atjemtō zeme, kai ari atgrīzumi nu budžu saimnīceibom). Agrarō reforma tyka pabeigta 1946. goda sōkumā, nūdybynojūt 48 873 jaunas zemnīku saimnīceibas 606 142 ha kūplateibā; 20 897 zemnīku saimnīceibom papyldam pīgrīze 90 034 ha ... LKP un Padūmu vaļdeibas realizātō agrarō reforma sagatavōja pamatu lauksaimnīceibas kolektivizacijai, kas beja padūmu Agrarōs reformas nūslāgums ...⁵³⁾ un vīneigais tōs mērķis.

Un patīši, latgaļu lauksaiminīkim 1944—1946, godi beja periods, kod tyka sagrautas iluzijas par zemes privatīpašumu, saimnīkōšona pīrostajōs vīnsātōs padareita par napanasamu vaļdeibas un komunistu partijas spīdīņa dēļ — pīsavīnōt kolchozam.

B.

Vysi kolchozūs

„LPSR sekmeigi realizēja lauksaimnīceibas kolektivizaciju (1946—1951), LPSR 1965. g. oktobrī beja 187 padūmu saimnīceibas un 783 lauksaimnīceibas arteli,⁵⁰⁾ kurus krīvi sauce par kolchozim un latvīši par kolektivom saimnīceibom.

Un jo kurs latgaļu lauksaimnieks byutu styurgaļveigi līdzīs pīsavīnōt kaimiņu kolchozam, tod SSSR vaļdeiba un LKP tū panōce pēc Krīvijā pōrbaudeitōs metodes ... Lelōka terora īdzeiņonai 1949. goda 25. martā nūtyka plaša apmāra deportācijas.*)

Atteiceibā uz kolchoza zemi ir šaids definējums: kolchozu zeme ir nūstyprynōta tūs beztermiņa (myužeigā) litōņonā. Zeme, mašynas pīdar vaļstei.“⁵⁵⁾

Pīsavīnōjūt kolchozam bejušō vīnsētņika mōjas ņyu ir ītvartas kaidā plašā kolchoza laukā, tōs traucēj lauka apstrōdōņonu, kamdēļ ir jōpōrceļ uz kolchoza centru, kuru sauc par cīmatu. Byuvmateriali teik atvālāti cīmatu apbyuvej, bet na vacūs vīnsētņiku mōju remontim, kurom ir jōpazyud. Kolchoza vadeibai pyrmā kōrtā jōsaryupej, lai cīmatā byutu sacaltas mōjas kolchoza pōrvaļdes organu nūvītōņonai, tod administrativa personala un īredņū dzeivūkli, kolchoza nūlyktovas, byuves, (klāvi, darbneicas) un, kai beidzamī, kolchoznīku dzeivūkli. Te ir vīns kritisks periods kolchoznīka saimes dzeivē: laiks nu jō bejušōs vīnsātas dzeivojamōs mōjas sabrukņonas leidz dzeivūkļa sajemņonai cīmatā voi kaidā cytā kolchoza „farmā“. Kur lai šaids bezpajumtnīks pavoda borgōs zīmas? Reals atrysynōjums tyka atrosts vītejūs īspēju rūbežūs: jo kolchoznīks beja zyrgkūpis, tod jys dzeives telpā dalejōs ar sovīm apkūpamajim; taipat tys beja īspējams ari cytu mōjlūpu apkūpējim. Pi vysa tō, šeit vēļ jōsaprūt ari latgaļu vīnsētņika psihologiskais moments. Latgolas sādžas, lelōkū tīsu, tyka nūplāstas un vīnsātas apbyuvātas storp 1920.—1930. godim. Un pēc apmāram 30—35. godim plēst nūst vīnsātas, lai apbyuvātu otkon sādžas (kai

*) Sal. ocu līcinīka aprokstu: „Es asmu eļni pōrgōjuse jau šymā pasaulī“ ikš: Tāvu Zemes Kalendars, 1963, 19.—72. lp.

⁵⁵⁾ Boļšaja sovetskaja encikl., 2. izdav. Moskvā, 1953. g., 22. sēj., 80. lp.

latgali sauce cīmatu), nasanese prōts un nasacēle rūkas — seviški tim, kuri jau reizi cīmus beja nūplāsuši ar sovom rūkom. Te spylgti ir īsaspīdis atmiņā šaids gadejums: 1923. goda vosorā apmeklēju vīna latgaļa vīnsātu, kurs ar divim pīaugušim dālim, jauce nūst sovu cīma īdzeivi un cēle mōjas uz jaunīdaleitōs vīnsātas. Vysi trejs veirīši tod maņ apgolvōja, ka ūtru reizi sovā myužā mōju vairs naceļšūt smogō dorba dēļ. Un kod 1944. goda jūlijā šūs mōju kūduls nūdadzynōts karā ar tanku artilerijas guni, tod mōju īdzeivōtōji izkleida, bet āku pōrpalykums tyka izvolkōts uz vysom pusēm. Tamdēļ kolchoza cīmatu nasasnēdze ni cylvāki, ni tūs mōjas.

C.

Kolchoznika juridiskais stōvūklis

Teik apgolvōts, ka kolchoznīks ir sova kolchoza leidzīpašnīks un leidzreikōtōjs. Bet ir arī cytaidi īskoti. „Apgolvōjums, ka Padūmu kolchozs ir kooperatīvs — ir oploms. Tikai nadaudz ōrpus Padūmu partijas golūtnem uzskota, ka kalchozi ir patīši demokratiski. Kod dažas reizes godā teik sasauktas pylnsapuļces, kaidu īspaidu gon var atstōt vīns kolchoznīks storp 400 voi vairōk uz kolchoza īkōrtu? Padūmu preses atreferējumi skaidri nūrōda, ka jau pyrms pylnsapuļces kolchoza administratori prikšlaiceigi un ryupeigi sagatavoj vysus svoreigōkūs jautōjumus, kuri likami priškā pylnsapuļces apstyprynōšonai.⁵⁶⁾ Jōpīsavīnoj īskotam, ka kļyustūt par kolchoznīku, zemnīks tūp par „malnō dorba“ strōdnīku, par automatu, jō dorbūs jū nūreikoj administracija, bet vīnmār jū uzrauga brigaders.

⁵⁶⁾ Laird, Roy D., red. Soviet Agriculture: The Permanent Crisis. New York, (1965), 154. lp.

D.

Kas reikojās kolchozā

„Padūmu lauksaimnīceības specialistim ir pavyssam moza teikšona atteiceibā uz ražošonas izkōrtōšonu. Padūmu Ministru Prezidents (dūmōts Chruščovs — Ref.) ir vairōkkōrt un pareizi nūrōdejis, ka ikvīns ceņšās sevi iztālōt par lelu lauksaimnīceības lītpratēju un ka lels ļaunums ir nūdareits Padūmu lauksaimnīceibai caur īredņū īsajaukšonu, kuri zyna pavyssam moz, voi nazyna nikō nu lauksaimnīceības, pi sistemas, kura atzeist, ka partijas sekretarim ir jōuzajam teiša atbiļdeiba par ražošonas panōkumim.“⁵⁷⁾ Un kolchozu agromim, lūpkūpeības tehnikim un cytim specialistim šī reikōjumi ir jōpylda, lai cik oplomi un zaudējumus nasūši tī ari na byutu. Reikōjumi plyust nu vysim partijas omota veirim, īskaitūt pošu Chruščovu personeigi. Padūmu prese turpynoj ziņōt par vairōkim gadejumim, kod augstas partijas īstōdes ir davyušas īpatnejus reikōjumus un reizem tū dora ari Chruščovs pats. Pīmāram, 1961. godā Chruščovs sovu runu vērtinē navarēja atsaturēt nu pavēles, lai Latvijas zemkūpi audzej cukra bītes pēc īspējas vairōk, bet Leitovas lūpkūpi lai pījauca vairōk sīna sovu lūpu bareibai.“⁵⁸⁾

Pavēles „nu augšas palaikam nōk pēc sīnas nūplēšamō kalendara, bet navys pēc dobas nagrūzamō kalendara. Pīmāram, rudzus pēc nūplaušonas var kaļteit vōlōs uz teiruma sausajā Ukrainas klimatā, bet slapnajūs zīmeļu apgobolūs tī ir jōsīn kyuļūs un jōsastota apcapurōtūs stotūs, lai rudzi varātu kaļst ari maineigajūs laika apstōklūs. Kas nūteik, jo lauksaimnīceibā naivāroj vītejūs laika apstōklūs, par tū pasoka nōkušōs ryndas:

„Storp cytu varu pastōsteit vīnu atgadejumu, kaidis nītyka pagōjusā vosorā Leningradas tyvumā.

Kaidā kolchozā rudzu pljōves laikā beja nū-

⁵⁷⁾ Laird, Roy D., 156. lp.

⁵⁸⁾ Laird, Roy D., 155. lp.

plauts 2 ha lels rudzu lauks. Pēc agronoma aizrōdejuma rudzus pēc plaušonas nasēja kyulūs, bet atstōja vōlōs izkaļšsonai. Ūtrā dīnā sōka-leit leits, kurs turpynōjīs divas nedeļas. Vōlōs atstōtī rudzi sadeiga, saauga un galeigi gōja bŭjā. Pēc vysa nŭtykušō kolchoza vacōkais, agronoms un daži strōdnīki sastōdeja aktu un ar tŭ līta izabeidze.“⁵⁹⁾

Latvijas klimatiskajūs apstōklūs pavasara aršonu uz lauka Zemgalē un Kŭrzemē var sōkt daudz ogrōk nakai Vydzemes zīmeļūs. Tō naivārojūt, Limbažu MTS agronoms sajēme reikōjumu 1941. goda agrā pavasarī syuteit traktoru brigadi pavasara aršonas dorbūs, kod tur zeme vēļ beja slapna. Reikōjums beja kategorisks un traktori trejs dīnas braukōja pa dubļainajim Limbažu rajona celim, gaideidami koleidz nŭsausss kaidis teiruma styureits un varēs sōkt aršonu.

Ar rakstiskim reikōjumim, telefoniskim nŭrōdejumim un parostajim apkōrtrakstim vīn Padŭmu Krīvijas kolchozu pōrvaļdeišonā napīteik. Parostais pajēmīņs ir — partijas emisara nŭsyuteišona uz cīmatu un tō īceļšona par kolchoza priķšnīku. Pīmāram: „jamūt vārā kolchozu atteisteibas sōkumā izavērzejušōs problemas, PSK (b) P CK sovā 1929. g. novembra plenarsēdē nŭlēme syuteit fabriku strōdnīkus uz kolchozim un mašynu-traktoru stacijom. Šymā nŭlyukā, 1930. g. sōkumā orŭdbīdreibas un partijas organizācijas izraudzeja 25 000 ryupnīceibas strōdnīkus, ar īspaideigu organizatorisku un politisku pīredzi. Tei beja strōdnīku škiras izlase, tōs ōrkōrteji syutni, nasatrycynojami uzticeigi partijai un Padŭmu vaļdeibai, ar pīredzi škiru ceīņā, proletariata disciplinā un organizacijā. Nu šom 25 000 strōdnīku 89 % beja ilggadeji darbinīki un ap 70 % beja komunisti. Tī īsaroda kolchozu cīmatūs februarī un martā 1930. g., kod masu kolektivizacija beja vysaktivōkō. Vairums nu tim tyka apstyprynōti kolchozu vo-

⁵⁹⁾ L. Z. 1931. g., 5. — 6. nr., 30. lp.

dūšajūs omotūs golvonā kōrtā kai tūs priksādātōji.“⁶⁰⁾

Augšējais citats jamams vārā, lai pareizi sa-
prostu Latgolas kolektivizaciju 1946—1951, kod tur
beja likvidejamas privatsaimnīceibas, kai ari iz-
raugamas kolchozu administrācijas.

E.

Kolektivizacija un lauksaimnīceibas produkcija

Latvijā sasamozynoju sējumu plateiba: „1953.
godā sējumu plateiba beja 800 000 hektaru, 1957
— 600 000 ha un 1960 vairs tikai 500 000 ha“,⁶¹⁾
kas līcynoju, ka šūs 8 godu laikā sējumu plateiba
sadyluse par 37,5 0/0.

Lūpkūpeibas produktu raža, vysu veidu saim-
nīceibōs Latvijā:⁶²⁾

produktu nūsaukums	1961. g.	1962. g.	1963. g.
gaļa un tauki kautsvorā (kūpsumma tyukst. tonnōs)	156	158	148
pīns (tyukst. tonnu)	1463	1400	1331
ūlas (miljonūs gobolu)	385	372	340

Ražojušūs lūpu skaits Latvijā, vysu veidu saim-
nīceibōs, goda beigōs (golvu skaits tyukstūšōs)⁶³⁾

lūpu nūsaukums	1961. g.	1962. g.	1963. g.
gūvis	568	576	565
cyukas	1050	830	690
vuškas	458	429	341

⁶⁰⁾ Kratkajā istorijā SSSR (Angļu volūdas teksts),
Moskva 1965. g., 2. sēj., 257. lp.

⁶¹⁾ Pēc: „Zernovoe chozjajstvo SSSR, Moskva, 1962.
g., 65. lp.

⁶²⁾ Ežegodnik Boļšoj Sovetskoj Enciklopediji, Moskva,
1964. g., 134. lp.

⁶³⁾ Ežegodnik Boļšoj Sovetskoj Enciklopediji, Moskva,
1964. g., 133. lp.

Pīna izslaukums Latvijā, 1963. godā beja ap 2000 kg,⁶²⁾ nu gūvs, saleidzinojūt ar 1934./35. saimnīceības goda Latvijas caurmāra izslaukumu ap 2200 kg⁴²⁾ nu gūvs.

„Padūmu lauksaimnīceiba: bezgaleīgā krīzē,“⁶⁴⁾ beja vodmotivs PSRS Pēteišonas Instituta Internacionalajam Simpozijumam, nūturātam Minchenē Vōcijā 1964. goda februārī, Padūmu lauksaimnīceības izvērtēšonai. Un šaidā napōrtrauktā krīzē atsaroda ari Latvijas lauksaimnīceiba, leidz ar tim kolchozim, kurūs strōdōja latgali.

F.

Vaineigūs meklēšona

„Beja daudz tryukumu pēckara lauksaimnīceibā. Tōs augšupeja beja daudz lānōka kai ryupnīceibai un tys draudēja atstōt pūstūšu īspaidu uz vaļsts ekonomiskū atteisteibu un dzeives standarta uzlobōšonu.

„Komunistu Partija nasakautrēja atklōt vysus tryukumus, kuri beja apsāduši lauksaimnīceibu. Tei pōrbaudeja tryukumu cālūņus un pētēja, kamdēļ lauksaimnīceības stōvūklis navarēja apmīrynōt vaļsts vajadzeibas.

„Vyspyrms tur beja vyspōrejas dobas īmesli. Vaļsts industrializācijas dēļ Padūmu Savīneiba nabeja vēļ spējeiga īplyudynōt pīteikuši lelus leidzekļus lauksaimnīceibā. Pyrms kara, daļa metala paradzāta lauksaimnīceības mašynu ražōšonai, tyka nūvērzeita kara ryupnīceības vajadzeibom . . .“⁶⁵⁾

„Bet leidz pat 1953 beja ari specifiski apstōkli, kuri bremzēja lauksaimnīceības produkcijas augšupeju. Tūs storpā beja leli tryukumi lauksaimnīceības vadeibā rodušis Stalina kulta aizsagā. Stalins patīseibā pat nazynōja kai ļauds kolchozu cī-

⁶⁴⁾ Laird, Roy D., red. Soviet Agriculture: The Permanent Crisis, New York, (1965).

⁶⁵⁾ Kratkaja istorija, 2. sēj., 284. lp.

matūs dzeivoj, un veiri, kurus jys beja nūzeimōjis lauksaimnīceibas uzraudzeibai, vīns nu tim beja Malenkovs, slēpe jam patīsūs lītas apstōkļus . . .“⁶⁶)

„Zamōs īpērkšonas cenas, nūteiktas gryudim, dōrzōjim, auglim un gaļai beja cyts faktors, kas ka-vēja lauksaimnīceibas produkciju. Tōs nasedze izdavumus, īguļdeitūs dorba spēkā un materialūs, kō rezultatā izstrōdes dīnas apmoksa kolchozūs beja ļūti moza kai nauda tai gryudā. Kolchoznīki, nasa-jemdami carātū atleidzeibu par sovu dorbu, strō-dōja kolchozā ar napatyku. Taipat kolchoznīku ini-ciativi nūspīde centralizātōs plānōšonas prakse, ku-ra nasarēkinōja ar vītejim apstōklim.“⁶⁶)

Un nasaverūt uz tū, kod un kas beja vaineigs kolchozu krīzes radeišonā, vīneigais cītējs tymā be-ja kolchoznīks.

G.

Izstrōdes dīna un tōs vēртеiba.

Cik daudz kolchoznīkam ir kolchozā jōstrōdoj, un cik jys par sovu dorbu sajam? Tī ir jautōjumi, kuri nūdorbinoj kotru kolchoznīku.

„Dorba laiks kolchozūs ir zīmā 8 stuņdes un vosorā — 10.“⁵⁹). Taidis beja dorba dīnas garums leidz 1930.—1931. godam.

Sōkūt ar 1930./31. saimnīceibas godu Krīvijas kolchozi dorba dīnu sōc atvītōt ar izstrōdes dīnu, krīvyski „Trudodenj“. „Izstrōdes dīnu navajag sa-jaukt ar dorba dīnu, tys ir, ar laika mārāuklu. Vī-nā dorba dīnā kolchoza darbinīks, atkareibā nu so-vas kvalifikācijas, kai ari patārātōs pīpyules rok-stura un daudzuma, var veikt dorbu, kurs vēрте- jams nu 0,5 leidz 4 izstrōdes dīnom, bet dažreiz vēļ vairōk (traktoristi nu 4 leidz 7 izstr. dīn.“⁶⁷)

Pēc šōs mārāuklas kvalificēts kolchoza darbi-nīks var vīnā dīnā veikt 14 reizes vairōk dorba par vīnkōršu strōdnīku.

⁶⁶) Kratkaja istorija, 2. sēj., 285. lp.

„Samoksa par ikvīna kolchoznīka dorbu, tyka nūstōdeita teišā atkareibā nu jō īgyutūs izstrōdes dīnu daudzuma.“⁶⁷⁾ „Izstrōdes dīnu apmoksā nūteik naudā un gryudā. Jo lobōk nūstōdeita produktivitātes organizācija, jo augstōka izmoksā.“⁶⁸⁾

Izstrōdes dīnas teoretiskū voi faktiskū vērtēibu nav īspējams uzrōdeit, jo:

1. „Kūpš 1940 autoritātes nikod nav atklōteibā pasludynōjušas izstrōdes dīnas caurmāra vērtēibu.“⁶⁹⁾

„Kolchozu olgas ir tik zamas tamdēļ, ka kolchozim nav fiksēta olgu fonda; tī moksōj sovīm kolchoznīkim nu tō, kas palīk pōri goda beigōs, pēc pōrejūs kolchoza saisteibu apmīrynōšonas, kamdēļ godōs, ka kolchoznīku izpeļņa nateik aprēkinōta pat par divīm godīm pēc kōrtas.“⁷⁰⁾

„Jo agrynūs pīcdasmytajūs godūs gondreīž vyasa kolchoznīka izpeļņa tyka izmoksōta vīneigi goda beigōs, tod agrynūs sešdasmytajūs godūs, specialas valdeibas politikas rezultātā — izbeigt šaidu parašu, 60—70 % nu kolchoznīka kūpejōs izpeļņas tyka moksōts cauru godu, mēneša voi goda catūrķšņu avansūs.“⁷¹⁾

2. Izstrōdes dīnas vērtēibas nūteikšona ir ikvīna kolchoza kompetence un atkareiga nu šō kolchoza produkcijas. Uz kolchoza administrācijas aprēkinu pamata, izstrōdes dīnas vērtēibu naudā un gryudā apstyprynoj kolchoznīku pylnsapuļce. Saprūtams, šai pylnsapuļcei ir jōsarēkinoj ar patīšajīm kolchoza saimnīcyskajīm apstōklīm.

⁶⁷⁾ Boļšaja Sovetskaja Encikl., 2. izd., 1956. g., 43. sēj., 332. lp.

⁶⁸⁾ Boļšaja Sovetskaja Encikl., 2. izd., 1956. g., 43. sēj., 333. lp.

⁶⁹⁾ Laird, Roy D., ed., grōmotā: Soviet Agriculture: „The Permanent Crisis”. (1965), lp.

⁷⁰⁾ Laird, Roy D., ed., 138. lp.

⁷¹⁾ Karcz, Jerzy F., edit., Soviet and East European Agriculture, Berkeley, 1967. g., 210. lp.

⁷²⁾ Laird, Roy D., red., 3. lp.

⁵⁵⁾ Boļšaja Sovetskaja Encikl., 2. izd., Moskvā, 1953. g., 22. sēj., 80. lp.

H.

Kolchoznika pīmōjas zeme

Atteiceibā uz kolchoznīku dōrzenim, latvyski sauktim ari par „pīmōjas zemi“, vysas Krīvijas apmārā, nūrōdams sekojūšs: „Tai, 1959. g. 18 500 000 (kolchoznīku pīmōjas) saimnīceibas kolchozūs apsaimnīkōja 5 300 000 hektarus aramzemes, tys ir, gondreiž 0,3 hektara uz mōjsaimnīceibu, kai ari baudeja ganebulītōšonas tīseibas īrūbežōtam skaitam privatūs lūpu (parosti vīnai gūvei un vīnai cyukai ar syvānim, pļus dažom vuškom, kozom, bišu strūpim, etc.)“⁷²) uz saimnīceibu. Šūs tīseibu praktiska izlītōšona ikvīnā kolchozā beja atkareiga nu šō kolchoza pōrvaļdes.

Pīmōjas zeme skaitōs kolchoznīka personeigā lītōšonā, bet dzeivojamō mōja, ražojuši mōjlūpi, putni un seikais inventars ir kolchoznīka īpašums.⁵⁵) „Seikajā lauksaimnīceibas inventarā“ īskaitami: izkaptis, grōbekli, sērpi, lōpstas, kapli un cyti tamleidzeigi reiki, kuru nūdorbbynōšonai nav vajadzeigs zyrgs voi mašynas. Ar šū inventaru tod kolchoznīkam ari ir jōizteik pīmōjas zemes apstrōdōšonai.

Nanūteiktōs izpeļnas dēļ kolchozā, pīmōjas zemes kūpšonai jys ir spīsts nūsadūt ar vysu sovu byutni, lai gyutu sev iztyku krīzes periodūs. Bet ari pīmōjas zemes un privatūs mōjlūpu ražōjumūs kolchoznīkam ir jōsadola ar vaļsti. „Kaut ari pīmōjas zemu produkcija nav ītvarta vaļsts sagōdes plānā, apsaimnīkōtōjim tūmār ir obligati jōpīgōdoj vaļstei zynoma daļa nu sovim ražōjumim, kai pīns, gaļa, kartupeli, vylna un jālōdas. Šys nūteikums, vōrda pēc, tyka atcalts vaļsts sagōdes plānā zam tai saucamō „socialō pīnōkuma“ nūsaukuma. 1962. godā vaļsts sajēme šaidā breivprōteigas pīgōdes ceļā 26 % nu vysu kartupeļu sagōdes 7 % nu cyta veida dōrzōjim, 34 % nu vysom ūlom, 14 % nu vysas gaļas un putnim un

15 % nu vylnas.“⁷³⁾ Kolchoznīki, kuri napiļdeja sova „socialō pīnōkuma“ un nanūdeve vītejam kooperativam sovas daļas ražōjumu par citom vaļsts nūteiktom cenom, bet pōrdeve tērgā par breivajom cenom, tyka saukti par spekulantim un pīdzeivōja represijas.

Pīmōjas zemei kolchoznīks nataupa sova dorba un prasmes saimnīkōšonā, kuru tys ir īgyvis vadeidams sovu vīnsātu. „Izstrōdes dīnu sadale lauksaimnīceibā (procentūs) storp kolchoznīku pīmōjas saimnīceibu, kolchozu un vaļsts saimnīceibom (sovchozim) 1963. g. beja šaida: kolchoznīku pīmōjas saimnīceibom 42 %, kolchozu kūpsaimnīceibai 39 % un vaļsts saimnīceibom (sovchozim) 19 %.”⁷⁴⁾

Bet pīmōjas zemei kolchoznīks navar lītēt tik daudz laika, cik jys grybātu, bet tikai tū laiku, kurs palik pōri pēc kolchozu uzlyktō dorba veikšonas. „Kolchoznīku pylnsapuļce, vodūtis nu kolchoznīku konkretim apstōklim, nūteic obligatū izstrōdes dīnu minimumu, kurs veicams kotram dorba spējeigam kolchoznīkam. Jo daži kolchoznīka saimes lūceklis bez attaisnojūša īmesļa naizpylda šō izstrōžu dīnu minimuma, tod lauksaimnīceibas nūdūklis taidom saimnīceibom teik paaugstynōts par 50 %.”⁶⁸⁾

Kai nu īpriķšejō citata sacynojams, tod kotram kolchoznīkam par pīmōjas zemes lītōšonu un privatas saimnīceibas uzturēšonu uz tōs, ir jōmoksoj īpašs lauksaimnīceibas nūdūklis un jo kaidis kolchoznīka saimes lūceklis naizpylda kolchozā nūteiktō izstrōdes dīnu minimuma, tod šys nūdūklis teik paaugstynōts.

⁷³⁾ Laird, Roy D., 178. lp.

⁷⁴⁾ Karez, Jerzy F., edit., Soviet and East European Agirculture, Berkeley, 1967. g., 192. lp.

⁶⁸⁾ Boļšaja Sovetskaja Encikl., 2. izd., 1956. g., 43. sēj., 333. lp.

I.

Kolchoznika kūpinokums un pārktspēja

Kolchoznika kūpinokums sastāda nu: 1) saimtās atleidzeibas nu kolchoza par izstrōdes dīnom; 2) ražōjumim sovā saimnīceibā nu pīmōjas zemes un lūpim, kū tys patērej sovā saimnīceibā; 3) naudas, kuru tys sajam nu kooperativa par obligati nūdūtīm ražōjumim; un 4) naudas, kuru tys sajam breivā tērgā par sovu ražōjumu pōrpalykuma pōrdūšonu. Cik, videji jamūt, šys īnōkums varātu byut lels?

„Kolchoznika goda caurmāra īnōkums ir zamōkais storp leidzeigas kvalifikācijas cytu nūzaru strōdnīkim. Pādejūs godūs kolchoznika caurmāra kūpinōkumi nu kolchoza un pīmōjas zemes beja apmāram trejs catūrtdaļas ($\frac{3}{4}$) nu sovchoznika dīnas izpeļņas un divi trešdaļas nu strōdnīka olgas vīteajā ryupnīceibā.“⁷⁵⁾

Vīnas stuņdes izpeļņa, pōrrēkinōta amerikaņu dolarūs, teik rēkinōta strōdnīkam: Savīnōtajōs vaļstīs, caurmārā \$ 2.74 stuņdē, Rītumvōcijā \$ 1.00 un Krīvijā 55 centi.⁷⁶⁾ Maizes kukuli amerikaņu strōdnīks nūpeļnej strōdojūt 5 minūtēs, un krīvu strōdnīks — 23 minūtēs.⁷⁶⁾ Cukra mārceņu amerikānis nūpeļnej 3 minūtēs un krīvu strōdnīks 54 dorba minūtēs.⁷⁶⁾ Krīvu nacionalais dzērīņš vodka, amerikaņu strōdnīkam moksoj pusūtras stuņdes izpeļņas, bet krīvu strōdnīkam — ostoņu stuņžu izpeļņu par buteli.⁷⁶⁾ Bet kolchoznīks peļnej tikai $\frac{2}{3}$ nu Krīvijās ryupnīceibas strōdnīka olgas,⁷⁵⁾ kamdēļ tō vīnas stuņdes izpeļņa pōrrēkinōta amerikaņu naudā, byus 37 centi. Leidz ar tū, atteiceigi samozynojama ari kolchoznika pārktspēja, moksojūt par maizes kukuli 34 dorba minutes, cukra

⁷⁵⁾ R. V. Alekseeva un A. P. Voronin. Nakoplenie i razvitie Kolchoznoj sobstvennosti. Moskva, 1963. g., 29. lp.

⁷⁶⁾ Amerikaņu žurnals: „Parade”, Ņujorkā, 1968. g., 19. majā, 7. lp.

mārceņu — 1 stuņdi un 21 minuti, un vodkas buteli — 12 stuņžu izpeļņu.

Kaids cyts pīmārs, bez pōrrēkinōšonas amerikāņu dolarūs un atteicynojsams uz pyrnskara periodu:

„Olgas irēdnim dīzgon mozas, pīm., skūlōtōjam moksoj 70—80 rubļus. Par šū naudu var nūpērt tikai 11½ mārc. svīsta. Drēbes un apovi Krīvija ari ļūti dōrgi.“⁷⁷⁾

Pēc šōs informācijas kolchoznīks Krīvijā ap 1930. godu byus peļņējis apm., 50 rubļu mēnesī ($\frac{2}{3}$ nu školōtōja olgas) un varējis par tū nūpērt apm., 7½ mārc. svīsta.

J.

Socialō apdrūšynōšona un kolchoznīki

„Kolchoznīki nav īslāgti socialōs apdrūšynōšonas sistemā un tim nav tīseibu uz peņsiju. Tikai daži vēi un naspējeigī (3,5 % 1957. godā un 14,1 % 1959. godā) sajēme pabolstu nu atsevišku kolchozu individualim fondim.“⁷⁸⁾ Un pōrpalykumam (96,5 % 1957. godā un 85,9 % 1959. godā) atlik tikai divi izejas: 1) jūs saimu pīmōjas zeme voi 2) uboga kule.

„Zama un svōrsteiga izpeļņa un leidz šam iztryukstūšō vacumdinu pensija ir cālūnis, kas kolchoznīkus saista pi jūs pīmōjas zemem. Vysai jūs saimei ir jōdzeivoj nu privatōs produkcijas, kas biži vīn ir ari papyldu īnōkuma olūts.“⁷⁹⁾ Patīši, laimeigi tī dorba naspējeigī un vaci ļaudis, kuri var rast iztyku produktivā pīmōjas saimnīceibā. Tim liktiņa pabērnim, kurim nav atbolsta pīmōjas saimnīceibā, atlik cerēt vīneigi uz cytu kolchoznīku žalsirdeibu,

⁷⁷⁾ L. Z. 1931. g., 5.—6. num., 31. lp.

⁷⁸⁾ Laird, Roy D., 135. lp.

⁷⁹⁾ Laird, Roy D., ed., 138. lp.

Taids stōvūklis latgaļu kolchoznīkim turpynōjās divdesmit godu (1944—1964). Pēc tam stōvūklis sōc lobōtīs:

„Kolchoznīku vacuma pensijas, kuras ogrōk beja atkareigas nu individualim kolchozim, kamdēļ bīži izpalyka, tyka lyktas uz vīnveideigas nacionalas bazes ar 1964. goda jūlija lykumdūšonu. Tōs teik moksōtas nu centralō fonda, radeita lelōkū tīsu nu kolchozu moksōjumim, kuri sastōda 3—4 % nu tūs īnōkuma un nu vaļsts papyldom atvālātom sumom.“⁷⁹⁾ Taipat „tūpušajom mōtem tagad ir paradzāts atvalynōjums, leidzeigi kai tys ir paradzāts pōrejom strōdojūšom sīvītem. 1964. goda jūlija lykumdūšona jōuzskota kai pīticeigs sūlis pastōvūšōs plaisas izleidzynōšonai storp piļsātas strōdnīkim un kolchoznīkim.“⁷⁹⁾

Nav šaubu, ka vysu kolchoznīku cereiba beja sajemt tikpat lelu pensiju kai pōrejōs īdzeivōtōju škiras. Cik tod lela šei vaļsts pensija beja pōrejim? Minimalō vaļsts pensija 1962. godā beja 25 rubli un 50 kapeikas mēnesī un tei beja nadaudz lelōka par dorba spējeiga kolchoznīka mēneša izpeļņu 1958.—1959. g.“⁷⁸⁾ Likas kai paradokss, ka pensionēts ryupnīceibas strōdnīks sajam vairōk mēnesī, kai strōdōjušais kolchoznīks! Bet šeit ir jōsaprūt vīneigi tei kolchoznīka izpeļņas daļa kuru jys sajam nu kolchoza, naīskaitūt īnōkumus nu pīmōjas zemes. Saprūtams, varēja byut ari taidi kolchoznīki, kurim nabeja ni pīmōjas zemes, ni ražojūšūs privatūs mōjlūpu.

Minimalū kolchoznīka pensiju var tikai minēt. Beja dažas pazeimes, ka 1967. godā asūt moksōts 12 rubli mēnesī. Tōs gola mērkis — sasnēgt ryupnīceibas strōdnīku pensijas apmārus.

Nanūlīdzami, tys praseis lelas īmoksas centralajā pensiju fondā kai nu kolchozim, tai nu vaļsts. Kod Padūmu saimnīceiba tū spēš, ir atklōts jautōjums, uz kuru atbiļdi dūs nōkuši godi.

⁷⁹⁾ Karez, Jerzy F., red., 10. lp.

⁷⁸⁾ Laird, Roy D., 135. lp.

KŪPSAVYLKUMS

Latagļu kolchoznieku dzeives apstōkli 1961. godā beja pōrōk dryumi, kamdēļ nūzarēs, kurōs lykōs atspeidam kaidam gaišōkam cereibu stareņam, tyka izmontōti pīejamī materiali leidz pat 1968. godam, tū īskaitūt.

Savalkūt kūpā vysu saceitū un saleidzinojūt latgaļa-dzymtcylvāka stōvūkli 1861. godā ar latgaļa-kolchoznīka stōvūkli 1961. godā ir jōkonstatej:

1.

Atšķireibas

a) Laiks. Šūs divus rūbežstobus škir laika spreidis symtu godu garumā.

b) Paaudzes maiņa. Šymā laika spreidī ir paspējuse izaugt jau catūrtō paaudze.

c) Technikas atteisteiba: zyrgu satiksmi ir atvītōjušas mašynas — vilcīni, automobili, lidmašynas; ari lauku dorbūs zyrga vilcējspāku pakōpiniski izspīž mechaniskī vilcēji — mašynas. Ir lobōki celi, školās, slimineicas, pa daļai ari dzeivojamōs telpas resp. mōjūkli un cylvāku izgleiteibas stōvūklis.

2.

Leidzeibas

a) Zemnīks strōdoj plašūs, jam napīdarūšūs laukūs: 1861. godā — muižas, 1961. godā — kolchoza.

b) Jys ir paklauseigs automats (robots) dorbu uzrauga rūkōs: tūreiz vagara, tagad brigadera.

c) Jō apstrōdojamūs teirumu vydā ir mōju puduris, kuru tūreiz sauce par muižu un tagad par cīmatu.

d) Šymā mōju pudurī volda augstōkas, dižciļteigōkas škiras ļaudis: tūreiz muižņiceiba, tagad Kompartijas bīdri.

e) Zemņiks ir pīkolts pi zemes, kuru jys strōdoj: tūreiz kai dzymtcylvāks, tagad kai kolchoznīks-bezpasportņiks. Bez pasporta var dzeivōt tikai sova kunga muižā voi kolchozā, jo ceļojūt, dorbu meklejūt un apsamatūt uz dzeivi (ōrpus muižas, kolchoza) teik praseita pase.

f) Voldūšajai škirai — tūreiz muižinīkim, tagad komunistim — ir nūteikšona par pakļautūs zemņiku fiziskū byutni: tūreiz ar sūdīm un pāršonu, tagad ar cītumu un izsyuteišonu.

g) Zemņiks, ogrōk dzymtcylvāks, tagad kolchoznīks, ir nabadzeigōks par pōrejūs īdzeivōtōju škirom.

h) Lai cik syura un gryuta dzeive ari byutu, zemņikam ir jōsmaida un jōslavej sovs pavēļņiks — tūreiz muižņiceiba, tagad Kompartija. Tō nadorūt, zemņiks teik uzskateits par dumpinīku un apspīsts vēļ vairōk.

LATGOLĀ DZĪDĪTĒS HIMNAS

Par himnom sauc slavynōšonas dzīsmes kaidai organizacijai, īstōdejumam, nūtykumam vai personai par gūdu. Vyslelōkō organizacija politiskā plōksnē ir vaļsts, tamdēļ vysvairōk pazeistamas ir vaļsts himnas resp. slavynōšonas dzīsmes vaļstei, kāi politiskam īstōdejumam vai ari tōs politiskajam vadeitōjam par gūdu. Taipat ir religiskas himnas, veļteitas Dīva, Vysusvātōkōs Trejadeibas, Dīvmōtes un svātūs gūdam. Var byut ari „laiceigas“ slavynōšonas dzīsmes, veļteitas atsevišku nūtykumu vai īvārojamu laiceīgūs personu gūdynōšonai.

Šūs ryndeņu nūlyuks ir pasakavēt pi Latgolā dzīdītōtom himnom pādejūs symts godūs (19. g. s. ūtrajā pusē un 20. g. s. pyrmajā pusē).

I.

Politiskōs himnas

Nabyudama politiski patstōveiga, Latgola pādejūs symts godūs ir bejuse spīsta akceptēt tai uzakundzejušūs ōrvaļstu politiskōs himnas. Leidz 1917. goda februara revolucijai Latgolā tamdēļ skanēja monarchistiskōs Krīvijās himna:

„Bože Carja chrani!
Sīļnyj deržavnyj
Carstvuj na slavu nam
Carstvuj na strach vragam
Carj pravoslavnyj.
Bože, Carja chrani!“ etc.¹⁾

(Žukovska vōrdi, L̄vova muzyka)

¹⁾ Chernjaev, N. I. Neobchodimostj Samoderžavija dlja Rossii, 1901. goda izdavums, 360. lp.

Eisu periodu, storp 1917. goda februari un oktobri, Latgolā teik skandynōtas republikaniskajā Krīvijā uz valsts himnu pretendejušos dzīsmes:

A. Marseļjeza — P. L. Lavrova krīvu volūdai un apstōklim pīlāgōtō Francijas valsts himna un nūsauktō par „Strōdnīku Marseļjezu:

Rabočaja Marseļjeza.

Otrečjomsja ot starogo mira,
Otrjachnjom ego proč s našich nog.
Nam vraždebny zlatye kumiry;
Nenavisten nam carskij čertog.
My pojdjom k našim stražduščim bratjam,
My k golodnomu ļjudu pojdjom;
S nim pošļjom my zlodejam prokļjatja,
Na borjbu my ego povedjom.
Vstavaj, podymajsja, rabočij narod!
Vstavaj na vraga ļjud golodnyj!“ etc.²⁾

B. Dzīsmē ar Baļmonta vōrdim un Grečaninova muzyku:

„Gimna Svobodnoj Rossīji.
Da zdravstvujet Rossīja,
Svobodnaja strana.
Svobodnaja stichīja
Velikoj suždena,“ etc.³⁾

1917. goda, apreļa maja latgaļu. kongresā Rēzeknē, kurā tykā lamts par Latgolas politiskō un teritorialō statusa izkōrtōšonu nōkūtnē, ir dzīdōta Marseļjeza un Dīvs svētej Latviju.⁴⁾

1918. godā Latgolā atsarūn vōcu okupācijas karaspāks. Tam leidza ir atnōkuse Vōcijas nacionalō himna:

²⁾ Boļšaja sovetskaja enciklopedija, 1955. g. izd., 35. sēiūms 429. lp.

³⁾ Teksts jimts nu 1917. godā izplateitōs postkartenis.

⁴⁾ Sal.: Latgolas pagaidu zemes padūmes ziņōjums Rēzeknē, 1917. g.

„Deutschland, Deutschland, über alles
Über alles in der Welt,
Wenn es stets zu Schutz und Trutze
Brüderlich zusammenhält.
Von der Maas bis an die Memel,
Von der Etsch bis an den Belt,
Deutschland, Deutschland, über alles,
Über alles in der Welt!“ etc.⁵⁾

(Hoffmann v. Fallersleben, 1841).

Taisneiba, 1918. godā ari Vōcija beja nūtykuse revolucija, un Vōcijas austrumu rūbežs beja tōli pōri Memelei, kas šōs himnas skaļumu stypri klu-synōja. Bet nav jōaizmērst, ka, cik ilgi dzeivōs vō-ciši, tik ilgi, kaut voi apslāptā un nūspīstā stōvūkli, dzeivōs ari šei himna.

1919. godā Latgolā volda Krīvijas komunistis-kais režims un tam leidza īsarūn ari nu franču re-volucionarim patapynōtō Internacionale, pīlāgōta krīvu vajadzeibom un izraudzeita par komunistu partijas un Krīvijas vaļsts himnu:

„Vstavaj, prokljatjem zaklejmjonyj,
Vesj mir golodnych i rabov.
Kipit naš rozum vozmuščennyj,
I v smertnyj boj vesti gotov.“ etc.⁶⁾

Laika nu 1920. leidz 1940. godam Latgola ir Lat-vijas (demokratiskōs un diktatoriskōs) sastōvdaļa, kamdēļ lītoļ Latvijas nacionalū himnu:

„Dievs svētī Latviju.
Dievs, svētī Latviju,
Mūs' dārgo tēviju,
Svētī jel Latviju,
Ak, svētī jel to!“⁷⁾

(Baumaņu Karļa vōrdi un muzyka).

⁵⁾ Teksts jimts nu Braunšveigas karaveiru dzišmu krō-juma (6. dzīsmē). Drukōšonas laiks un vīta nav nūsokama.

⁶⁾ Boļšaja sovetskaja enciklopedija, 1953. g. izd., 18. sēj. 282 a).

⁷⁾ Lai atskan dziesmas. (Ņujorkā) Grāmatu Draugs, 1955. g., 9. lp.

Šei himna beja atdarynōta nu Baumaņu Kārļa (1834—1904) sacarātōs un jō poša ari harmonizātōs reļigiozi-romantiskōs dzīsmeņas: „Dievs, svētī Baltiju!“

Te jōatzeimōj, ka Latvijas naatkareibas diktatoriskajā pūsmā (1934—1940) oficialū vaļsts himnu sōka konkurēt V. Plūdoņa „Dziesma brīvai Latvijai“:

„Lai līgo lepna dziesma
Tev brīvā Latvija!
Kā sauli uzlēcošu
Sirds Tevi sveicina.“ etc.⁸⁾

Navar paīt garom naatzeimejūt, ka cara laikā Latgolā izkaiseiti dzeivōja ari nacionali nūskaņōtī pūli, seviški nu muižņiceibas apryndom, un Naatkareigōs Latvijas laikā (1920—1940) daļa latgaļu pōrpūļōtōs jaunōtnes („kōrklu pūli“) studēja Viļņas pūļu universitatē Pūlijā, kur vaļdeja spraiga pūļu propaganda. Obas šōs grupas Latgolā, slāgtā sabīdreibā mēdze teiksmynōtīs ar Pūlijas nacionalū himnu:

„Jeszcze Polska nie zginęta
Kiedy my zyjemy,
Co nam obca przemocwzięta,
Szablą odbierza my.“ etc.⁹⁾

Smogu godu, 1940—1941, Latgola atsarūn Padūmu Savīneibas okupacijā un tōs okupanti otkon nasaskūpoj ar Internacionales skandynōšonu, bet, blokus tai, sōc jau izavērzeit, tai saucamō „Plašōs dzimtines dzīsme“:

„Široka strana moja rodnaja
Mnogo vņej polej, lesov i rek

⁸⁾ Latvju Dziesmas. (Indianapolis, Ind.) Apgāds Akadēmiskā Dzīve, 1966. g. izd., 18. lp.

⁹⁾ Shav, Martin. National Anthems of the World, 1963. g., 295. lp.

Ja drugoj takoj strany ne znaju,
Gde tak voľno dyšet čelovek.“ etc.¹⁰⁾

Sōs dzīsmeņas pamudynōti, latgali Krīvijū sōc saukt par „Plašū dzimtinī“ zūbgaleibas dēļ. sakarā ar nūtykušajom izsyuteišonom uz Sibiriju vēr-dzeibā.

Pēc tam uz trejim godim, tys ir, 1941—1944, krīvus Latgolā nūmaina vōcīši un tautai ir jōīpa-sazeist ar Nacional-socialistiskōs Vōcijas himnu, Horsta Vesēļa (Horst Wesel) sacerējumā:

„Die Fahne hoch! Die Reihen dicht geschlossen,
SA marschieret mit ruhig festem Schritt.
Kameraden, die Rotfront und Reaktion erschossen,
Marschieren im Geist in unsern Reihen mit.“ etc.¹¹⁾

Ar 1944. goda ūtrū pusi Latgola otkon nūklyust Krīvijas okupacijā, un tōs īdzeivōtōji ir spīsti vīkt leidza krīvim jūs jaunū himnu:

„Sojuz nerušimyj respublik svobodnych
Splotila naveki Velikaja Rusj.

Da zdravstvuet sozdannyj volei narodov
Edinyj mogučij Sovetskij Sojuz!

Slavsja Otēcēstvo naše svobodnoje

Družby narodov nadjoždnyj oplot!

Znamja sovetskoje, znamja narodnoe

Pustj ot pobedy k pobede vedjot!“ etc.¹²⁾

Internacionale nyu ir atstōta par krīvu kom-partijas himnu, bet kompartija ir Krīvijas vadeitō-ja, kamdēļ partijas himna spēceigi konkurej ofi-cialū vaļsts himnu un tautai tōs ir jōdzīd obejas!

Taidā kōrtā, symtu godu laikā, latgali ir dzīdō-juši voi dzērdējuši dzīšam, turpat voi duci dažai-du tautu politiskūs himnu, voi himnom leidzeigu dzīšmu, kai tulkōjumā tai originalvolūdā. Bīži vīp nazynōdami teksta, himnas laikā tū vīnkōrši ir

¹⁰⁾ Tekstu tod vysim vajadzēja zynōt nu golvas.

¹¹⁾ Reitmann, Erwin. Horst Wessel, Leben und Ster-ben, 1933. g. izd., 41. lp.

¹²⁾ Shav, Martin ... 1963. g. 362. lp.

stōvējuši klusu, voi platējuši muti bez skaņas izdūšonas. Nav tryucis šom himnom ari parodiju ar eisti „suleigim“ tekstim. Šōs parodijas latgali bīži viņ oficialajōs reizēs dyukuši leidza sveštautišu originalim.

II.

Religiskōs himnas

Pādejūs godu symtūs Latgolā ir dominejuse viņa ticeiba — katolicisms. Tamdēļ ari goreigōs katōļu dzīsmes sovā saturā ir palykušas viņas un tōs pošas, ar pōrmaiņom viņeigi ōrejā formā, jo tōs tyka pilāgōtas progresejušai latgaļu volūdai. Dažas nu šom goreigajom dzīsmem beja īgyvušas tautas vyspōrejū pīkrisšonu un tyka skandynōtas ari ōrpus oficialōs bazneicas dzīdōšonas, taidā veidā īgyudamas tautas lyugšonas, voi tautas religiskōs himnas statusu.

Taidas beja:

A 45. psalms, tautā saukts par

„Dīvs myusu glōbējs“:

„Dzīsmie Utro

Dīvs myusu globieys un styprums
Paleydzatōys myusu ikszan badas layka,
Todiēl mes nasibieysim kad pasikustynos
Zieme un poris kolni iksz sirds' jures.“ etc.¹³⁾

Vālōk, modernizātajā volūdā, šys psalms skanēja:

„45. psalme.

Dīvs ir myusu Glōbējs un Styprums: * Jys ari ir drūšs paleigs vōrgūs, kuri mums uzamōc borgi.

¹³⁾ Pilniejga gromota lyugszonu uz gudu Diva Kunga ... Wilna, Noma taysieszonas gromotu A. Dworca, 1857.

Tôdêl mes nasabeisim, ari jo zeme gôztûs: * un pat kod kolni bruktu jjurâ.“ etc.¹⁴⁾

Bazneicôs šû 45. psalmu parosti dzîdôja svât-dînôs tyuleņ pēc Suplikācijas (Svâtō Dîva), bet, ôrpus bazneicom, latgali sovôs sâtôs un teirumûs tû skandynôja pi ikvînas izdeveibas, kai pretstotu politiskûs varu un politiskûs himnu bîžai maiņai, pastreipojût myužeigō Dîva varonumu.

B. Dzîsme Aglyunas Dîvmôtes gûdam

Šû dzîsmi, kuru ogrôk sauce: „Jumprava swata“ bet vâlôk: „Jaunova svâta“ uzskateja kai Bazneicas himnu Latgolâ, jo Jaunova Marija tyka uzskateita par Latgolas patronu. Ogrôk šôs dzîsmes pyrmais pants un vêrsroksts skanēja:

„Dzîsmie da wysuswatokay Jumprawai Maryay.

Jumprawa swata! Aglyunas Baznica,
Ar spudru Gudu dor daudzuma pricas:

Ciltc dud licieybu; Infladyas molas.

Swoyt Zelestieybas; tur nu Tew bez golas,“ etc.¹⁵⁾

Vâlôk šei poša dzîsme skanēja modernôk:

„Jaunova svata Aglyunas bazneica!

Ar sovu spaku dori daudz mums pricas.

Cilts dud liceibu, ka latvišu mola

Daudz želesteibu jam nu tev's bez gola,“ etc.¹⁶⁾

Pret šaida veida „Jumprawas swatas“ modernizēšonu ir atrûnami îbyldumi: 1857. goda teksta „Infladyas molas“ vôrdi 1945. goda tekstâ ir atvîtoti ar „latvišu mola“, kas naasût identiski jēdzîni, jo par „Infladyu“, resp. Inlantiju sauce ogrôk vîneigi Latgolu un ari Aglyunas Dîvmôte

¹⁴⁾ Lyugšonas un dzîsmes katôlim, pēc Prelata St. Vai-kuļa sakôrtôjuma, ūtrys papyld. izdavums Bayern, Reichach, VI. Lôča izd., 1945.

¹⁵⁾ Pilniejga gromota ... Wilna, 1857.

¹⁶⁾ Lyugšonas un dzîsmes ... 1945. g.

tyka uzskateita vīneigi par Latgolas patronu, bet na vysas „latvišu molas“ resp. Latvijas patronu.¹⁷⁾

Vysumā tūmār jōsoka, ka ūei dzīsmē vairōk skanēja bazneicōs, bet, ōrpus bazneicom, tautā, īsaskņōja tikai vyduveji. Tū apszynojuť, Bazneicas vadeiba itkai atvītōšonas nūlyukā, pazeimōja Latvijas katōlim par himnu cytu Jaunovas Marijas dzīsmi — „Ved myus pi Dīva,“ — kuras pyrmais pants un pīdzīdōjums skaņ:

C. Ved myus pi Dīva

(Latvišu katolu himna)

Ved myus pi Dīva, ak Marija!
Bez tō mes dzeivōt naspējam,
Jo Viņu milot vīnmār beja
Eists priks un laime cylvākam.
Tū lyudzam, meilō mōte,
Nu vysas dvēseles!
Ak debeseigō majestate,
Ak jaukums skaistais pasauļes!

(Dīvi reizes) etc.¹⁸⁾

Šei oficialō latvišu katōļu himna skanēja kai bazneicōs tai ari ōrpus tom — publiskūs katōļu sareikōjumūs un sanōksmēs — naatkareigōs Latvijas laikā. Trymdā šōs himnas baltyskais variants vēļ reizem teik dzīdōts, bet latgaļu variantu goreidznīceiba jau ir izskauduse.

Dzīmīnē, leidz Pyrmajam pasauļa karam, tūmār vyslelōkū pīkrišōnu beja īgyvuse vokora dzīsmē, ar kuru latgali nūslēdze maja mēneša divkolpōjumu pi cīma krysta un kura tautā beja pazeistama ar nūsaukumu: Lobō nakts:

¹⁷⁾ Sal. ar M. Bukša pīzeimi Dzeives 80. num., 14. lp.

¹⁸⁾ Lyugšōnas un dzīsmes ... 1945. g.

D Wokora dzismie

Bols; kay Dobranoc o Jezu, ¹⁹⁾

Loba nakts o Jezu! Tu muna miliba,
Rukos Towos ayzmigt gryb towa raddiba,
Lay es naturu cytu sapyniu,
Nika ar miali lai napiminiu,
Kay tiewi o muns Jezu!“ etc.²⁰⁾

Šei sešu, pantu, resp. 30 rindeņu garō dzīsmie beja ļūti imīļōta. Latgolā tamā laikā vēļ beja cīmu īkōrta un ikvīnā cīmā beja krysts, pi kura cīma ļaudis sasapuļceja maja mēnesī, kotru vokoru, nūturēja tradicionālū dīvkolpōjumu, un tū nūslēdze ar „Lobū nakti“. Tai ap saules rītu, gondreiž vīnlaiceigi, šei dzīsmie skanēja nu vysu cīmu krystim. Vālais celiniks maja vokorā dzērdēja vairōkas dzīdōšonas uz reizi. Dzīdōšonas skaņas sakustynōja vysu dobu un ari tūs cylvākus, kuri iztryuka pi sova krysta — tī parosti pīsavinōja kaida cyta krysta tōļumā atskauņšai dzīdōšonai. Tod skanēja vysa katōļticeigō Latgola un dzīdōšonā vīnlaiceigi pīsadaleja burtyski vysa tauta.

Maja mēnešam izabeidzūt, apklusā ari dzīdōšona pi krysta, bet „Loba nakts“ turpynōja skanēt atseviški sātōs leidz nōkušajam majam, vītvitom pat kotru vokoru.

Publiski dzīdōtō „Loba nakts“ beja Latgolas skaistais breinums. eista tautas himna, kura majā, vīnlaiceigi spēja sakustynēt vysu zemi un saisteit tōs īdzeivōtōjus breineigā dzīdōšonā. Tei pakōpiniski apklusā pēc Pymō pasaūļa kara (tai ap 1921.—1930. godim). Apklusōnai beja divi īmesli:

a) Naatkareigōs Latvijas laikā vysī Latgolas cīmi tyka sadaleiti vīnsātōs, zemņiku sātas izklei-

¹⁹⁾ „Lobōs nakts“ meldija latgalim beja labi pazeistama; šys nūrōdējums dūmōts bazneickungim-sveštautišim.

²⁰⁾ Pilniejga gromota ... Wilna, 1857.

dynōtas pa vysu cīma zemi voi pat pōrvītōtas uz tōlajim servitutim, pīgrīzumim un jaunsaimestebom. Krysts palyka vīntuli stōvādams cīma vacajā vītā ari maja mēneša vokorūs ...

b) Vesperes draudzes bazneicōs parosti nūtyka samārā agri, seviški svātīnōs, kamdēļ „Loba nakts“ eisti naīsakļōve pōrejūs lyugšonu saturā. Vysumā, „Loba nakts“ pakōpiniski tyka apklusynōta un latgali palyka bez kaidreiz tik īcīneitōs himnas — mīram, mīlesteibai, lobam ...

III.

Voi mums ir kaida seneja tautas himna ?

Runōt par oficialu latgaļu tautas himnu nav īspējams, jo latgalim, vīnkōrši nav bejis taidas suverenās varas nesējas īstōdes, kura šaidu himnu varātu pazeimōt. Varbyut kaidreiz senōtnē ir bejušas — kas tū lai zyna? Bet dažas popularas tautas dzīsmes ir ar sabīdrysku raksturu un teik sabīdreībā bīži dzīdōtas.

Munuprōt, latgali vysvairōk skandynoj tautas dzīsmi:

Lobs ar lobu sasatyka, Leigū!
Steidzās mani aprunōt, tra-la-la-la-la!
Ka es moza augumeņa, Leigū!
Maņ pošai i bāda beja, tra-la-la-la-la!
Soku vōrdu meži skaņ, Leigū!
Speru sūli zeme reib, tra-la-la-la-la! ²¹⁾

Šei dzīsmēņa, pēc pavērša skatējuma, ir kaidas moza auguma personas atsavaireišona nu aprunōtōjim un atsasaukšona uz sovīm veicamim dorbim, kuri gyun vyspōreju atzineibu. Dziļōkā uztvērē lat-

²¹⁾ Teksts nūsaklauseits varakļōnīšūs, 1920. godā.

gali šeit, saredz vysas tautas liktini. Vyspyrms tī izsoka nycynōšonu par sovīm leļajīm kaiminiīm (krīvim, pūlim, vōcišim), kuri tūs vīnmār ceņšās pīškībt, pakļaut, izmontōt, un vōrdzynōt . . . Vōrdi: „Lobs ar lobu sasatyka“, te saprūtami taidā pošā nūzeimē, kai tautas parunā: „Obi lobi — bōz tik maisā?“ ar tōļōku nūvēlējumu: „un ved uz pūru sleicynōtu!“

Sleicynōšonai pūrā šeit jōpīīt nu divejīm pasaulā uzskotīm:

a) pogōniskō, un b) kristeigō.

A) Ir nūrōdejumi, ka dažas pogōnu tautas ir uperējušas cylvākus — lajus un prīsterus — ar sleicynōšonu pūrā. Dānijas muzejūs asūt atrūnamas cylvāku atlikas, kuri uperēti dīvim un nūgūlējuši kūdras pūrā 2000 godu.²²⁾

B) Ticeigī latgali sleikšonu pūrā resp. pūra dyuņā uzskateja par vysdrausmeigōkū nōves veidu, leidzeigu nūklyušonai taišni eļnē, ar vysu mīsu, jo pūrs sovus uperus naizdeve — preteji yudinim, kuri sleikūņus vīnmār izmete krostā, apglobōšonai parostā kōrteibā.

Tamdēļ šōs dzīsmēņas pyrmōs divas ryndeņas uzskotamas par nalabvēļu atvairēišonu, nūvēļūt tīm pūru . . .

Nōkušajōs divōs ryndeņōs latgali nūžāloj sovu mozas tautas stōvūkli, jo tai vīnmār ir jōbyut sagatavōtai uz lelōkūs kaimiņū pōresteibom.

Bet pādejōs divejōs ryndōs otkon atskaņ latgaļu apjēmeiba ar vōrdim un dorbim pīrōdeit un parōdeit, ka tautas vēртеibu izsoka na vys tōs kvantitate, bet gon kvalitate.

Taidā skatējumā, šei škītami navaineigō tautas dzīsmēņa pōrsavērš par prettrīcīni latgaļu nycy-

²²⁾ Sal. V. Glob: Die Schläfer im Moor, München 1965.

nõtõjim un slavynõšonas dzõsmi sovim veikuõim,
pretendejõt uz tautas himnas statusu.

★

Himnu parodiju tekstõs nav meklejama seviška literara vërteiba. Ari tõs teksti ir maineigi. Bet tom ir lela politiska nõzeime, kai pretesteibas zeimei pastõvušai valsts ikõtai — tamdē parodiju izplateitõji un litõtõji parosti teik uzskateita par valsts ikõtõs grõvējim un teik vojõti. ²³⁾

²³⁾ Vĩna nu vysmaigõkom cara laikā dzērdātõm himnas parodijõm:

Bože Carja brani!
Skvernyj deržavnyj
Carstvuj na skuku nam,
Carstvuj na smeč vragam,
Carj pravoslavnyj!

Marseļjezas pyrmõs divi ryndenāš skanēja pavy-
sam jũceigi:

Otrečjomsja ot serogo myla.
I ne budem my v baņju choditj.

Plašõs dzimtines dzõsmes vĩna nu parodijõm ska-
nēja:

Široka strana moja rodnaja:
Mnogo v nej niščich i všej.
Ja drugoj takoj strany ne znaju,
Gde bolše lagerov, čem v nej ...

„LOBŌS NAKTS“ LAIKMATS LATGOLĀ

Referats sagatavōts Latgaļu kulturas
dīnom Toronto, 1973. goda 6.—7. oktobri
un tur nūlaseits saeisynōtā veidā.

„Lobs“ un „labi“ ir tik plaši jēdzīni, ka šūs vōrdus izrunojūt mes pat nasapyulejam aptvert, kū tī eisti izsoka. Ikdīnā ar šim vōrdim mes parosti izsokom sovu ocumirkleigū lobsajyutu. Ari par lobsajyutas olūtīm mes nadūmojam leidz tam laikam, koleidz tī nasōc izseikt, traucejūt myusu lobsajyutu. Voi kaidam nu jums nav gadejīs salauzt kōju, ka bez skrybynim navarējat pat paīt? Savainōt rūkas, ka navarējat pat ēdīņa kymūsa leidz mutei aiznest? Voi uz kaidu laiceņu pazaudēt ocu gaismu un nūkļyut myužeigā tymsā? Rokstureigais šymūs un leidzeigūs gadejumūs ir tys, ka tikai pēc nalaimes īsarassōnas mes sōcam apjaust un saprast, kū eisti asam pazaudējuši, ilgojamēs pazaudātū atgyut un otkon baudeit lobsajyutu, justīs „labi“.

Vairōkumam klōtasūšūs ir vysmoz vīns kūpejais lobsajyutas zaudējuma īmeslis — dzimtines zaudēšona — un tam sekojūšō svešuma izjyuta. Lai pōrōk naizplyustu vyspōrejō, bezpersoniskō stōvūkļa abstraktā tērzējumā, pasakavēšu pi vīnas, konkretas personas — pošam sovas — „lobsajyutas“ izanalizēšonas svešuma un dzimtines ītekmē.

Kod es beju paspējis Bitīnes skolā, diveju zīmu laikā, izlaseit „Piļneigū lyugšonu un dzišmu grōmotu“ (apmāram 600 loppušu bīzu) vīnu reizi, nūgōjis trejs zīmas krīvu tautskolā un īsamōcejis nādauz krīvyski runōt un latgaliski raksteit „ar krīvu bukvom, bet latvysku izsaceišonu“ — kai tamā laikā beja parosts saceit); divejas vosoras piļdejis pylntīseiga gona pīnōkumus cīmā; un beju pylnus 13 godus vacs, maņ vajadzēja atstōt tāva sātu un vīnam pošam dūtīs svešumā, bēgļa

gaitos. Tys nūtyka 1916. goda februara sōkumā, kod es īsarodu svešajā un nagonti soltajā Petrogradā (tagadejā Leningradā). Meklēju brōlānu, vīneigū munu paziņu. Važīnis aizvede mani uz Vasiļa solu un apsastōja pi kaida gunsdzēsēju komandas depo. Man pretim steidzēs kaidis svešs veirītis, bet tys runōja latgaliski un nūgōdōja mani pi praseitōs personas, uzvōrdā Rēpša. Vālōk nūskaidrōju, ka muns sagaideitōjs ir bejis Trepša, naseņ myrušō Ņujorkas prāvesta Norberta Trepšas tāvs, jo goreidzniks beja dzimis 1913. godā, Svātajā Pīterburgā.

Palikt pi brōlāna es navarēju, jo Petrogradā gunsdzēsēji beja militarizāti un napracāti dzeivōja dorba vītā, kūpejōs kazarmēs, pēc militaras disciplinas, kamdēļ es klivu bezpajumtniks — bēglis. Bet jau tō poša goda pavasarī, apmāram aprelī, brōlāns gōja bījā dīnasta pīnōkumus pyldūt un, četru pavadeitōju klōtbyutnē, kaprači jō škerstu nūgremdēja škidrā, malnā kopsātas dyunē, kopu nūleidzynojuūt ar dublim. Šōs bēres manī izsauce šausmes, jo Latgolā aizgōjējus parosti guldēja sausā smīlkšu kaļneņā. Pēc kopsātā pīdzeivōtō, Petrograds kliva man vėl svešōks, vėl nūmōktōks un, atcerūtīs brōlāna bēres, mani purynōja drabuli. Nyu vairs nabeja labi . . . Šam nalobumam pīsavinōja vėl 1917. goda Krīvijas revolucija, kura Petrogradā beja patiši ašņaiņa un myusu rajona tērga laukums beja pylns ar škerstim krytušūs revolucionaru bēru dīnā. Ari pōrtykas tryukums lyka sevi sajust ikdīnas . . .

Vysu šeit mynātūs un namynātūs nalobumu un nalaimu nūmōkts, pēc 16 bezgola garu mēnešu nūtecēšonas, 1917. goda maja beigōs, devūs atpakaļ uz Latgolu. Jaukā pavasara dīnas pīvakarē, Stērnīnes stacijā izkōpu nu viļciņa, nūdevu sovas manteņas uzglōbōšonā un pusskrīšus laižūs 12 verstu garajā ceļā, pa man svešu Stērnīnes-Varakļōnu lelceļu, cauri Varakļōnu mīsteņam, uz lubōnišim, uz tāva sātu.

Pēc apmāram treju verstu nūišonas un Stērnī-

nes syļa atstāšonas, prīcojūtīs par rōmū maja vokoru un maigū sauleiti, kura nu apvōrkšņa beja tikai 1—2 pādu augstumā, es izdzērdu „Lobōs nakts“ skaņas. Dzīdōšona nōce nu man nazynomas vītas un nanūsokoma attōluma, nu kreisōs puses ceļa, man nadaudz aizmugoriski. Augstī alti skaidri īturēja meldini un pat dzīsmes atsevišķi vōrdi, zynūt tekstu nu golvas, beja skaidri atšķirami. Es pīsavīnōju tōlajim, svešajim dzīdōtōjim un sajuusmā vylku tim leidza. Bet, pēc pōrs panteņu nūdžīdōšonas, es izdzērdu sev pa labi vēl kļūsōkas, vēl sarausteitōkas „Lobōs nakts“ skaņas. Nyu navarēju izaškērt, kurim dzīdōtōjim pīsavīnōt: lobajim voi kreisajim? Šaidā pōrdūmu stōvuklī mani pōrsteidze trešas „Lobōs nakts“ dzīdōšona: tei atskanēja otkon nu kreisōs ceļa puses, bet tōli uz prišku. Nyu vairs nabeja īspējams izsekōt dzīdōšonom un munu koklu sažņaudze jytu savilņōjumam, bet acīs izplyuda pīcas osoras — es beju atsagrīzis dzīdūšajā Latgolā — sovā dzimtinē. Man beja otkon labi . . . Es zynōju ka maja mēneša vōkorūs ikvīnā latgaļu cīmā ļaudis sasapuļcej pi sova cīma krysta, nūtur maja mēneša dīvkolpōjumu un nūbeidz ar vokora dzīsmes — „Lobōs nakts“ dzīdōšonu.

Šamā dzīdōšonā pīsadaleja burtiski vysa katōlticeigō Latgola. Ikvīna cīma spēceigī lūcekli, bārņus un sērmgaļvus īskaitūt, personeigi īsaroda pi sova krysta, maja mēnesī, kotru vokoru. Slymī un navareigī, sovōs gultōs gulādami, pīsavīnōja sova cīma dzīdōtōjim, bet celiniki vylka leidza tōlajom skaņom . . . Dzīdōja vysī. Atsevišku krystu dzīdōšonas sasasauce sovā storpā, pīpyldūt vysu latgaļu zemi ar dzīsmes skaņom. Patīši, „Lobō nakts“ beja eista latgaļu goreigō himna. Tys beja eists ticeigōs Latgolas breinums, kuru veidōja vysas tautas breivā dobā nūturātais maja mēneša dīvkolpōjums, nūslāgtais ar goreigōs himnas dzīdōšonu.

Kas beja šōs breinumainōs — saules rīta — dzīdōšonas autoritatīvais izreikōtōjs, kas beja nikur nairztryukstūšais dirigents? Tei beja nūritūšo sau-

leite, kura ar sovu napõrprūtāmū gaitu deve ļaudim nūreikõjumu, kuru latgali, izsaceitu cylvāka volūdā, saprota apmāram šaidi: „Es õtri nūsleidēšu aiz apvõrkšņa. Un tev, orõj, tev ganer, tev saimneic, laiks beigt garõs dīnas smogõs dorba gaitas un vēļ ar gaismu dūtis pi cīma krysta, pasateikt Vysuvaronajam par ražeigi pīpildeitū dīnu, nūdzidõt „Lobū nakti“ un pēc tam dūtis pi peļneitõ, atspērdzinojūšõ mīra, kai tū dora vysa doba, lai reitā, atsagrižūt, es jyusus vysus atrostu otkon žērgtus, atsapyutušus un reitdīnas gaitom sagatavõtus.“

Šei latgaļu himna nikod naapklusā. Maja mēneša vokorūs tū dzidõja vysa tauta vīnlaiceigi pi cīmu krystim, bet põrejūs vīnpadsmīt mēnešus tei põrsacēle uz zemņiku sātõm, lai, atsevišku saimu dzidõta, sagaideitu nõkušū maja mēnesi. Tei pīpildeja latgaļu zemi ar pasaļaušõnu Vysuvaronajam, īsakļaušõnu dobas lykumeigajā rytmā, rodūt īpašu „Lobõs nakts“ laikmatu Latgolā.

★

„Lobõs nakts“ pylns teksts, jemts nu: „PILNIEJGA GROMOTA ŁYUGSZONU ... izdrukawota DARPATA, nomā Taysieyszõnas gromatu H. Laakmanna. 1868 goda“, lopp. 473 un 474:

WOKORA DZISMIE.

Bols: kay *Dobranoc o JEZU etc.*

Łoba nakts o JEZU! Tu muna mīlība,
 Ł Rukõs Towõs ayzmigt gryb towa raddība,
 Łay es naturu cytu sapyniu,
 Ł Niko ar mīali łay napīmtaiu,
 Kay tiewi o muns JEZU!
 Łoba nakts o JEZU! sirdies munas daļa,
 Es pats, un ku turu: wyss towā ir walā,
 Diel łõ uz towu apsywierszonā,
 Addamu muna wyscu byszõnā,

Ar dveseli un misu.
 Zam kōju tow' JEZU muna dzieywoszona,
 Sorgoy jū želigi sowā globoszonā,
 Łay mani pestiey towi cietumi,
 Kab inaydnika trokki padumi,
 Nikod nayzwaratu.
 Łobas nakts tays' JEZU sirdi muna witu,
 Un ti wysod dzieywoy kay iksz Debbes cyttu,
 Bet towā spakā ir wysswaryga,
 Sok sirdiey munay, łay paklausiga,
 Stojos tagad un wysod.
 Loba nakts, loba nakts, o JEZU miligays!
 Tu Diws sirdies munas, kungs wysssu myuzygays,
 Pi tiewis jure solduma ira,
 Łay dusieyszonu iksz towa mira,
 Tagad turu, un myužam,
 Swata Diwa motie un sorgi engeli,
 Ne aplaydit munu nabogu dveseli,
 Un jus patronu krystibā duti,
 Un wysi swali, lyudzu jus luti,
 Globojit maū nu launa, Amen.

Šys laikmats Latgolā turpynōjās apmāram tre-
 jus godu symtus. Tys īsastōj pakōpinyski 17. godu
 symtā, kod Latgola (Marijas zeme — „Terra Ma-
 riana“) palēneiteņom sōc atmest luteranismu un
 otkon pisavērst katōlicismam. Leidz ar tū, pakō-
 pinyski izplaukst luteranisma naatzeitais Jaunovas
 Marijas kults, īskaitūt maja mēneša dīvkolpōjumus
 pi cīmu krystim. Vysizplateitōka „Lobōs nakts“
 dzīdōšona ir 19. g. s., kod lauku īdzeivōtōji ir
 sablivāti lelūs cīmūs, kuru krysti tim ir otri sasnā-
 dzami. Lejup eja īsastōj 20. g. s. pirmajā pusē,
 kod, sakarā ar agrarreformu, cīmi teik sadaleiti
 vīnsātōs un, leidz ar tū, īdzeivōtōji izkleidynōti.
 Laikmats nūsaslādž ar Latgolas okupēšonu nu ko-
 munistim, kod religiju sōc atvītōt ateisms un
 krysta vītā stōjās sērps ar vasari.

BITĪNES ŠKOLA

(Oculicīnīka pīzeimes pēc 1911. — 1912. goda pīredzes)

Varakļōnu pogostā un draudzē, apmāram 14 km uz zīmeļaustrumim nu Varakļōnu bazneīcas un apm. 3 km uz rītumim nu Nagļu bazneīceņas, Lubōna azara klōna molā atsaroda Ļōdānu cīms un tymā bezzemnīka — „bo-buļa“ Biteites mōjeņa. Symā nabadzeīgajā mōjeņā (1895. — 1920. g.) dorbōjōs Bitīnes škola.

Bitīne beja Ļōdānu sādžas lūpu gona Biteites sīva, vōrdā Apaļa (Apolonija). Jī dzeivōja divotā. Bārnu jīm nabeja. Jūs oficialū uzvōrdū reti kaīds zynōja, bet gon vysī jūs sauce pēc palames — Biteite voi Bitīne.

Ļōdānu cīms beja lels. Tymā beja apmāram 25 latvišu un 4 — 5 krīvu mōjas. Latvišu bārnu vīnmār beja prōvs puļceņš, un tī atsaroda vīnkūp, seviški leidz sādžas sadaleīšonai vīnsātōs, t. i., apm. leidz 1910. godam. Škola beja tyvu, un bārni tū labprōt apmeklēja. Bet sādžai pajyukūt un izaceļūt vīnsātōs, škola vairs nabeja tik ōtri sasnādzama un 1912. g. sōkumā tymā mōceļōs, caurmārā, apm. 5 bārni dīnā.

Bitīnes školas uzdavūms beja imōceit bārņus takūši laseit pōtōru grōmotā un orientētīs tōs saturā, prūtūt tymā sameklēt vajadzēīgūs gobolus. Bārni skolā isaroda jau ar īprīkšejom zynōšonom: tī pazyna burtus, prota izlaseit eisōkūs vōrdus un pazyna stuņdinīku. Sōs zynōšonas bārņi beja igyvuši mōjōs nu vacōkīm, brōlīm, mōsom voi cytīm tyvinīkīm. Skolā vajadzēja igyut šūs zynōšonu „sleipējumu“. Laseīšonai kai standarts tyka uzskateita tō laika bizōkō lyugšonu un dzīsmu grōmota.

Sōcūt mōceības, Bitīne jau pyrīmajā dīnā uzdeve bārņīm isamōceit nu grōmotas takūši laseit eisōku voi garōku gobolu, skotūtīs pēc īprīkšejōs sasagatavōšonas. Kod bārņs vairōkas reizes uzdūtōs ryndas beja izburtōjīs un jutōs drūšs sovōs zynōšonōs, tod tam vajadzēja apsasēt Bitīnei blokus un uzdūtōs ryndas „atskaiteit“. Bitīne centēs vōjōkim laseitōjīm vōrda sōkumu pateikt priškā, uz-

sökūt vārdu lānū laseišonu, lai bārns varātu vārdu nūbeigt. Taidā veidā jei centēs pīradynōt bārnu aptvert losomū vārdu vysu uz reizes, nadolūt tū atseviškūs burtūs voi baļsīņūs. Un kod tys tyka panōkts, bārns patiši laseja takūši bez priškā teikšonas un atūsteišonōs. Bizū lyugšonu un dzīsmu grōmotu 2 zīmōs bārns izlaseja samārā vīgli, bet tim, kurim īpriķšejōs zynōšonas beja drūšōkas, uzdavumu varēja veikt pat vīnā zīmā. Mōceibu ilgums zīmā beja 5 mēneši (novembris — marts).

Školā mōceibas nūtyka tikai pi dīnas gaismas, jo Bitīnes mōksleigō apgaismōšona — skols un bezstykla petrolejas lampeņa „gasnīceņš“ — mōceibom vokorūs beja napīteikūša. Taipat bārnu īšona uz školu un atpakaļ nūtyka dīnas gaismā. Mōceibom dīnā atlyka apmāram 4 stuņdes. Pōrtraukumus mōceibu laikā Bitīne izsludynōja mutīski, bez zvona pīlītōšonas un stuņdinīka īvārōšonas.

Raksteišona, kai atsevišks priķšmats, natyka mōceita. Bet bārns pēc pylna kursa beigšonas tik pamateigi beja pīsovynōjis lyugšonu grōmotas volūdu, izteicīņus, dūmu izteikšonas veidu un burti jam tik pamateigi beja īsaspīduši apziņā, ka sovas dūmas šymā grōmotas volūdā tys varēja izteikt ar „drukōšonu“ — drukōtu burtu zeimēšonu.

Lyugšonu grōmota beja šōs školas bārnu golvonais mōceibas leidzeklis, bet tai tyuleņ sekōja „rōdeklis“, t. i., reiks, ar kuru bārns vīnmār rōdeja losomū vītu, ryndu, vārdu voi burtu. Rōdeklis atgōdynōja myusdīnu zeimuli bez kūdula, kuram obi goli slaidi nūosynōti un pats osūms otkon uzmaneigi nūopolōts, lai litojūt nasebadeitu lopas, bet reizē arī lai byutu tik smails, ka varātu nūrōdeit kotru atsevišku burtu. Školā specialu sūlu nabejā. Bārni sēdēja uz parostim sūlim, grōmotas nūvītōdami uz golda. Bet tai ka sūlūs vysim naiznōce vītas, tōpēc Bitīne beja lykuse pagatavōt dažus zamus beņčeišus, uz kurim sēžūt, grōmōtu yarēja nūlikt uz sūla voi arī vīnkōrši turēt klēpi.

Natyku dzērdējis, ni arī 1911. — 1912. g. zīmā pīdzeivōjis, ka Bitīnes školū byutu revidējuse kaida omota persona: draudzēs prāvests, pogosta vacōkais, krīvu školū inspektors, policists, varganists voi kaidis cyts vaļsts voi sabīdryska omota nesējs. Nu tō sacynoju, ka oficialu revīziju un uzraudzeibas ziņā škola beja pilneigi naatka-reiga.

Pasaceļ jautōjums par školās idejiskū un materialū bazī, kas tai ļove pastōvēt un dorbotīs.

Idejiskī faktori beja divi: 1. bazneicas apmeklēšona un 2. sādžas sabīdryskī nūtykumi — „gūdi“ — kōzas, bē-res, tolkas, krystobas, karaveiru izvadeišona, ustobu idon-cōšona un daudzi cyti.

Bazneicas apmeklēšonu svātdinōs un svātķu dinōs kotrs ļōdānišs uzskateja par naatlīkamū pīnōkumu. Lyugšonu skaitēišona un dzīdōšona bazneicā nūtyka nu grōmotas, kuru gon vysā pilneibā tymūs laļķūs prota iz-montōt tikai „gaišōki“ cylvāki. Saprūtams, kotrs grībēja sevi īskaitēt šūs gudrōkūs pulkā un litōt grōmotū. Bet grōmota varēja tōs litōtōju padareit arī par kaimiņu iz-smīķļa objektu. Kaimini taču laļi zynōja, cik kurs nu jūs vyda ir spējeigs grōmotas lasēšonā, un par namō-cātōjim atklōti zūbōjōs, ka tī radzāti bazneicā, turūt grō-motu „ar kōjom uz augšu“ resp. ačgōrni.

Lai atvairaitu ļōdānišu zūbōšonūs, sādžīnikam vāja-dzēja atklōti aplīcynōt sovu grybu mōceitīs un šū grybu pīrōdeit arī dorbūs, apmeklejūt Bitīnes školū. Mōceišo-nōs tikai mōjōs nabeja piteikūša lyugšonu grōmotas ī-tōšonai bazneicā.

Sādžas „gūdi“ tyka īvadeiti katōliskūs tradīciju gorā, skaitūt lyugšonas un dzižūt kotram gadejumam pīmā-rōtas Dīva dzīsmes. Kaut arī daļu lyugšonu un dzīsmu ļōdāniši zynōja nu golvas, tūmār natyku satīcis perso-nu, kura ityn vysu byutu paspējuse uzjimt sovā atmiņā.

Parosti gūda daleibnīkim vajadzēja izmontēt grōmotu. Jo kurs naprota grōmotu lītēt, tam naerti beja īsarast sabīdryskajā pasōkumā un nūkljūt tur statista voi māmō stōvūklī. „Gūdu“ goreigajam īvodam pa lelōkai daļai sekōja mīlasti ar ūls dzeršonu, „kōrklineicom“ (tautas dzīsmem) un doncōšonu. Napateikami beja grōmotas naprasšonas dēļ vīnmār nūkavēt goreigū daļu un īsarast tikai uz īzprīcom, jo arī tys kaiminīm nūdarēja par īvēreības cīneigu īzzūbōšonas faktoru.

Školas materialō puse tyka īzkōrtōta taidā veidā, ka zīmā Bitīne par bārnu mōceīšonu nu bārnu vacōkīm sa-jēme atleīdzeību „graudā“ resp. naturalijōs. Taipat lab-prōteīgu klaušu kōrteībā tyka nu mežu atvasta molka un veikti cyti napīcīšamī transporta dorbi. Školas breīvdīnu periodā Bitīne peļnejōs kai dīnas strōdneica, pa lelōkai daļai strōdojūt sādžas mōjsaimnīceībōs pi „gūdu“ sareī-kōšonas un cytim ōrkōrteīm dorbīm, par tū sajamūt ityn pīklōjeīgus „cīma kukuļus“.

Nūslāgumā jōatzeīmoj, ka Bitīnes skolā tōs pastōvē-šonas laikā mōcejōs tyvu pi 60 bārnu, nu kurīm pylnu kursu īzjēme apmāram 25. Školai beja tik lels īspaidis uz sādžīnīku latvyskū stōju, ka vysi krīvu tautēības pī-dareīgī ļūti labi runōja latvyski un daži pat bez krīvyskō akcenta. Sevišķi tys uzsverams tamdēļ, ka tymā laikā nū-tyka spēceīga pōrkrīvōšona, bet leīdz 1904. gōdam arī dru-kas aizlīgums latgalīm.

Pōrkrīvōšonas nūlyukīm tymā laikā Latgolā dorbo-jōs plašs krīvu tautskolu telkls. Bet tymōs latvišu volū-das un latļu burtu pazeīšonas namōceja. Bitīnes latvyskū skolu ļōdānīši centēs īzmontēt taidejaidi, ka vyspyrms, bārņus 7 — 8 godu vacumā syuteja pi Bitīnes un tikai pēc tam laide krīvu tautskolā. Idejiski Bitīne palyka uz-varātōja, jo jōs škola nakapītulēja krīvu tautskolai, bet kai mozs un naīzseīkstūšs strautenš īplyuda varonajā brei-vōs Latvijas latvyskajā skolā.

Cik maņ zynoms, tod Bitines škola nabeja vīneigō latvyskō, pošas tautas uzturātō škola, kas dorbōjōs bor-gajā pōrkrīvōšonas un drukas aizlīguma laikā un laimei-gi pīdzeivōja krīvu tautskolas pazusšonu. Sei škola beja vīna nu daudzajom, kuru skaitu un darbeiabas apmārus myusim vairs nav ispējams konstatēt.

„Veče” un latgaļu zemes

Ar lelu gondarejumu lasēju prof. L. Latkovska rokstu „Polockas veče”, Dzeives 33. numerī, kurā jys ir pīsaskōris šō vōrda volūdniciskai nūzeimei un īstōdejuma personalajam sastōvam.

Lai ari latgaļu vēsture leidz šam laikam vēl nav uzraksteita, tōs pētejumi tūmār jau atļāun apsaskateit vīnu ūtru šōs vēstures epizodu. Vysnūbrīdušōkais pošlaik ir „večes” jautōjums. Šys vōrds mums ir pazeistams nu krīvu chronikom sakarā ar Novgorodas republiku un Polockas vaļsti. Kai tū prof. L. Latkovskis pamatōti nūrōda, tys ir latgaļu izceļsmes vōrds, kuru slavi ir pōrjāmuši nu latgalim reizē ar tūs zemi un sabīdryski — politisku īkōrtu.

Vēsture līcynoj, ka naatkareibas laikūs latgalim ir bejuse demokratiška pōrvaļdes īkōrta. Augstōkais lykumdūšonas īstōdejums ir bejis dzymtas vacōkūs sapuļce, voi Veče. Tamā ir jāmuši daleibu dzymtas vacōkūs pracātī veirīši t. i. saimu vacōkī lūcekli. Šī veči tod ari izlāmuši kūpejūs sadzeives jautōjumus un vēlējuši ari sovus vērsinīkus, t. i. administratorus, kuru golvoņnais uzdavums ir bejuse aizsardzeibas izkōrtōšona.

Šematiski jamūt latgaļu sociali politiskū strukturu, varātu uzzeimōt šaidi:

a) **saime**, kuru pōrvaļdeja saimes golva, vacōkais veirītis — tāvs;

b) **lelsaime voi dižsaime**, kurā beja apvīņōtas vairōkas ašņa radnīceigas saimes; tom beja kūpeņjais īpašums un tū pōrvaļdeja dižsaimes (genņtis) golva.

c) **Dižsaimes sovukōrt sastōdeja nūvītņes voi pogostus.**

Brašōkais un vacōkais šaidas nūvītņes veirs tyka izvālāts par vērsinīku — kara vodūņi voi aizsardzeibas jautōjumu kōrtōtōju. Šī nūvītņū voi nūvoda vaļdinīki cēle pilis sovu ļaužu aizsardzei-

bai kara gadījumā. Izveiceigokī nu tim gyva slavu, paplašinōja sovu īspaidu uz attōļokōm dižsai-
mem un izavērzeja, vēlēšonu ceļā, par apgobolu
vadeitōjim (kēnenim, kņāžim u. t. t.).

Ir atrūdamas vēsturiskas ziņas par Novgoro-
das un Polockas veču resp. „Večes“ darbeibu. Pī-
māram, vēsturnīks G. Vernadsky (Kievan Russia,
1948. g., 197. — 198. lp.), atsasaukdams uz krīvu
chronikom nūrōda, ka Novgorodas kņāžam (1136.
g.) aizlīgts turēt īpašumā Novgorodas vaļsts zemes
gobolus, kai pošam tai pīdareigim. Novgorodiši pa-
tur sev tīseibas, kņāža naīspaidōti, īvēlēt piļsātas
omotpersonas. Kņāžam nav tīseibu atstōdynt nu
omota piļsātas omota veirus bez Večes pīkris-
šonas voi tīsas lāmuma. Saskaņā ar chronikom,
kņazs Svjatoslavs 1218. godā Večē paziņōjis, ka
nūlēmis padzeit piļsātas vacōkū Tverdislavu. Sa-
puļce pīprasējuse motivus. Kņazs paziņōjis, ka
Tverdislavs tam napateikūt. Tai kai cytu nikaidu
apvaiņōjumu nav bejis, tod Veče kņāža nūdumu
nav apstyprinōjuse un Tverdislavs palicis omotā.

Taipat Veče paturējuse sev tīseibas kriminal-
nūzidznīku sūdeišonai.

Vaļsts suverenitates tīseibas pīkryta navys kņā-
žam, bet Večeī, kura tōs eistynōja caur piļsātas
pyļnsapuļcem. Piļsātai beja sovs Večē īvālāts Va-
cōkais, kurs myta piļsātas noma (izba)¹⁾ un ku-
ram beja sovs omota zeimūgs. Veče tyka sasaukta
ar piļsātas zvona skaņom. Sasapuļcēšona voi ņyu
kņāža piļs pogolmā, voi sv. Sofijas laukumā. Šys
novgorodišu zvons izteice jūs demokratiskōs brei-
bas.

¹⁾ Izba munuprōt ir latgaļu vōrds, cēlīs nu vōrda rakt,
best, izbest.

Izba tod byutu izbasts mōjūklis — zemneica voi zem-
ļanka, jo aizvēsturē ļauds ir dzeivōjuši šaidōs voi ņyu
pavysam, voi pa daļai zemē iroktōs mītnēs.

Šai dūmai apstyprynōjumu var atrast ari pi Preobra-
ženska (265. lp.), kur jys soka, ka izba ir zavalina,
pogreb. Ukraini soka izdebka voi istopka, bazneicas
slavu izba un īstyba.

Kai nu vēstures zynoms, tataru jyugs Krīvijā turpynājās pōri par divi symti godu (1238 — 1462). Tū īvoda pōrsteidzūšs mongoļu jōtnīku ībrukums Volgas rajonā, pīprosūt pasadūšonu un vīnas dasmytōs daļas nūdūkļu moksōšonu nu itīņ vysa — lūpim, precem, cylvākim (ari dižciļteigim) un cytas maņteibas, naizslādzūt pat medējumus un nūzveju. Šōs jōtnīku kolonas ōtri vērzēs uz prišku, bez žēlesteibas nūpūstūt pretesteibas centrus un izkaunūt īdzeivōtōjus. Ībrukums izsauc naaprokstomu paniku, kura ōtri viņ paralizej kotru pretesteibu. Un 1238. g. pavasarī jau sasnādz Novgorodas vaļsteņas pīvōrti. Jōtnīki Novgorodu tūmār nasasnādz, jo ir jau īsastōjis škeidūnis, pavasara poli (plyudi) pōrplyudynōjuši pūrus un pōrvārtuši stygas un provīzorisks ceļus, par napōrejamim muklōjim. Kapitulācijas pīprasējums Novgorodai tūmār teik aizsyuteits.

Novgorodas vaļsteņa tymā laikā nabeja nu lelajom (tymā skaitējās ap desmit tyukstūšu mōju) bet tyka uzskateita par bogotu. Vērsinīks novgorodišim (kuri tū sauce par kņazu) tod beja Aleksandrs Nevskis. Sajēmis mongoļu uļtimatu, tys nasavylcynōja ar kapitulaciju un personeigi īsaroda pi karavodūņa Batu, tō golvas piļsātā Sarajā uz Volgas, padeveibas aplīcynōšanai ²⁾, un ari pi mongoļu imperijas Lelō Chana, Azijā. Ar bogotom dōvonom, mesšonūs ceļūs guļšonūs garšļaukus uz vādara un ar pīres pīsaskoršonu pi zemes, šūs mongoļu vodūņu priškā, kņazs pōrlīcynoj īkarōtōjus par sovu naīrūbežōtū padeveibu un kļyust par tūs uztycamōkū vasali.

Atsagrīzis atpakaļ Novgorodā, kņazs aplīcynoj sovu padeveibu mongolim ari dorbūs, likūt tureigim novgorodišim moksōt tatarim nūdavas bez kavēšonōs un kūrnēšonas. Tys Aleksandra Nevska, kai vasaļa, stōvūkli lelajā mongoļu imperijā nūstyprynoj galeigi un ņyu jys ir īgyvis sev aizmu-

²⁾ Saleidz. ar The March of Muscovy, by H. Lamb, Garden City, N. Y., 1948.

gurē imperatoru ar gondreiž nairūbežōtu varu tymā laikā, kod poša kņāža militari spāki beja tikai nalela družina. Izmontojūt šū aizmuguri (tataru jōtnīkus un mongoļu militarū taktiku) Aleksandrs Nevskis 1242. godā sakaun Vōcu ordeņa spākus tai sauktā Lada kaujā, apturūt vōcu ekspansiju uz austrumim.

Nasavērūt uz Aleksandra Nevska drūšū stōvūkli un uztycameibu pi tatarim, Novgorodas Veče tymā laikā turpynoj eksistēt un tatarī tōs darbeibu atbolsta.

Uz kņāžu vėlēšonom Novgorodā nūrōda ari leitovišu vēsturnīks C. R. Jurgela, atzeimōdams kņāža Lengvina — Simona ivėlēšonu.³⁾

Pamatojūtīs uz piejamim vētsures olūtim ir jōkonstatej, ka Novgorodas Veče ir suvereni dorbojusēs leidz 15. godu symta ūtrajai pusei, kod Moskovas lelknāzs Joņs III uzsōc intrigas par Novgorodas pīvinōšonu sovai vaļstei. Šūs intrigu īspaidā dažas novgorodišu apryndas, Moskovas pamudynōtas, sōc aktivi īsastōt par pīsavīnōšonu Moskovai, bet natryukst ari tikpat korstu Moskovas pretinīku. Īsadag korsta politiska ceīņa, kuras rezultatā Moskovas pretinīki, glōbdami sovas dzeiveibas, emigrej uz Leitovu. Ņyu, sovstarpejōs ceīņōs nūvōjinōtu, Novgorodu Jōņs III ījam 1478. godā — „kōrteibas un mīra uzturēšonai.“

Šōs okupācijas rezultatā, nu Novgorodas uz Moskovu teik izvasti divi symti vazumu zalta, sudobra, smolku audumu un dōrgakmiņu. Taipat kai monts, nu Novgorodas teik deportēti četrpadsmīt tyukstūšu vodūšūs piļsūņu (giļdes veiru, goreidznīku, bojāru un cytu tureīgu ļaužu), izkleidynojuūt tūs pa Joņam III pīdarušom zemem. Ari lelais Novgorodas zvons (breiveibas zvons), teik pōrvītōts uz Moskovu un pakōrts Uspenskas katedralē⁴⁾.

³⁾ Sk. History of the Lithuanian by C. R. Jurgela, New York, 1948.

⁴⁾ Sk. Lamb, 74—75 lop.

Põrejūt uz Polotas (Polockas) Večes apskati, vayspyrms sokami dažī võrdi par pošu Polotu.

Sei vīna nu vacõkajom latgaļu nūmetnem, at-sarūn pi Polotas upes itakas Daugovā un tõs nūsau-kums (vīnskaitļa nominativā) ir bejis Poloc, kurs modernajā latgaļu raksteibā izteikts byutu — Po-lots. 18. godu symta Krīvijās atlasūs⁵⁾ upe namai-neigi teik apzeimõta: „Polota“ un piļsāta tikpat nūteikti kai „Polock“. Tūmār ir radzātas ari kar-tes, kurõs piļsāta teik saukta par „Polotzk“, un „Polotsk“. Pūli Polocku ir saukuši par „Plotzk“, skandinavi par „Palteskia“.

Vēsturiski jamūt nav svoreigi, kai svešinīki ir spydzyņõjuši Polotas nūsaukumu (par tū lai lau-za golvas volūdņiki), bet gon svoreigi ir tī nūty-kumi, kaidi laika tecējumā ir šeit rysynõjušis. Un Polotas vēsture ir tik plaša un tik bogota, ka, tū uzrokstūt vysā piļneibā, tyktu skorta puse nu lat-gaļu vēstures un trejs catūrdaļas nu boltkrīvu vēstures. Polotas vēsture snādzās tōli aizvēsturē, (uz 8. — 9. g. s.) bet pīejamõs vēsturiskõs ziņõs, jū daudzynõj reizē ar cytom, vysvacõkajom Austrumeiropas piļsātom. Tei ir vacõka par Rei-gu, Leningradu, Moskovu, Pinsku, Viļņu un cy-tom vacom paļsātom.

Sovūs zīda laikūs — divpadsmytā godu symtā — Polotā ir dzeivõjuši 100 000 idzeivõtõju un tys ir bejis lelõks un bogotõks par Londonu, bet paneikšõnas laikā — 1780. godā atgõdynõja nūžālo-jamu žaidu mīsteņu ar 360 kūka namelim, 437 kristeigim un 478 žeidim.⁶⁾

Pīdzeivõdama gon boltas, gon naboltas dīnas, tei tūmār ir nūturējuse sovu vītu zam saules leidz pat myusu dīnom.

Atsagrīžūt pi Polotas Večes ir jõkonstatej, ka šaidis īstõdejums tur ir bejis „nu šenejim laikim“,

5) 1745. g. Atlas Russicus — Zynõtnu Akademijas izda-vums, 1792. g. atlasā — Wildbrechta atlasā un 1800. g. atlasā — Wildbrechta atlasā.

6) Sal. ar Belorussia by N. Vakar. Cambridge Mass, 1956. g. izdavuma 63. lop.

kai tū apģolvoj vēsturnīks g. Vernadsky sovā grōmotā? „The Kievan Russia, 1948. g. izdavumā. Šeit mynātī „senī laiki“ saprūtami kai latgaļu izplateibas laiki Polotas apkōrtnē un tī snādzās leidz pat Kristus dzimšonas laikim. Sveštautišu vēsturnīki tamdēļ sovōs definicijōs par „senejūs laiku“ ilgumu, t. i. par Večes myuža garumu aizvēstures laikūs ir attureigi. Vēstures laikūs Polotas Veče uzrōda vēļ aktivōku un agresivōku darbeibu par sovas mōsas izreiceibom Novgorodā. Tei ir vēļējuse par sovim kņāžim gon Rogvaļu, skandināviski Ragnvald, gon Rjuriku dzymtu pīdareigūs, gon leitovīšu dižciļteigūs. Bet ap 1190. godu polotišim kņāžu vēlēšonas ir apnykušas. Veče ir „sasadumpōjuse“ un par vaļsteņas vadeitōjim ir izvērzejuse trejdesmit cīnejamus piļsōņus, taidā ceļā pōrsavēržūt par teiru republiku.⁷⁾

Polotas Republikas myužs nav gars. Veče otkon atsagrīž pi īspaideigōkūs apkōrtnes kņāžu īvēlēšonas par sovim vērsinīkim. 1562. godā Moskovas lelknāzs Jōņs IV Brīsmēigais Polotu īkaroj, pēc kam šej piļsāta pīdzeivoj Novgorodas liktini.

„Večes“ darbeiba miniaturā tyka nūvārōta ari Latgolas cīmūs, sādžu ikōrtā, leidz pat šūs cīmu sadaleišonai vīnsātōs Latvijas agrarōs reformas ītvorūs, 1920. — 1924. godūs. Konkretei jamūt, šeit grybu pasakavēt pi Varakļōnu pogosta Kozsališu cīma. Šymā pundurcīmā itylpa tikai četras sātas ar vīnaidu zemes, t. i. šņūru plateibu un tūs saiminīki na vysi beja ašņa radinīki sovā storpā. Kotrai sātai „īpašumā“, t. i. pastōveigā litōšonā beja tikai sātas vīta, augļu — sakņu dōrzs un šņūres teirumūs. Turpretim pļovas beja kūplītōšonā un tōs kotru godu pōrmērēja pļaušonas laikā. Tai pat kūpejas beja ganeibas (kuras nikod natyka šņūreitas), palaide, oka palaides molā — lūpu dzirdeišonai, celi apmāram 2 km kūpgarumā, 9 tiļteni,

⁷⁾ Sal. ar jau mynātōs N. Vakara Boltkrīvijas vēstures 42. lop.

pērts ūlneica un sēteņas ap palaidi un pa gonu ceļa molom. Vosorā lūpi ganējōs kūpejā pulkā, zyrgi kūpejōs ganeibōs. Zīmā šam kūpīpašumam nabeja nikaidas nūzeimes, jo lūpi atsaroda klāvūs un poši saiminīki ar sovom saimem drabynōjōs kotrs īsarōvis sovā sātā, lelō ceļa tyvumā. Bet likama vajadzeiba kūpīpašuma apsaimnikōšonai un kūpejūs sadzeives jautōjumu izkōrtōšonai: vaja-dzēja nūteikt pļovom un ganeibom izlītojamū pla-teibu, salobōt ūlneicu (t. i. pogolmu) un ceļus, at-jaunōt sabrukušūs tilteņus, īrōdeit kotram sai-minīkam atsevišku sēteņas gobolu caur palaidi un gonu ceļu, nūteikt vērša un keiļa tureišonas kōr-teibu kūpejō gonompulka vajadzeibom, gōdōt lai pērts tyktu kuryņōta kotru sastdiņ, nūteikt aršo-nas, sēšonas, sīna pļaušonas un labeibas īvōkšonas dorbu sōkšonūs, uztureit kōrteibā palaidi un tōs oku, nūkōrtōt gonu jautōjumu kūpejam gonom-pulkam un daudz cytu tamleidzeigu, vysu cīmu skarūšu jautōjumu prōteigu izkōrtōšonu.

Kozsalīšūs tū veice „Veče“, t. i. veči, sasapuļ-cejūt kūpā un vysas lītas pōrrunojūt sovstarpejōs sasaprassōnas, īcīteibas un izpaleidzeibas atmos-ferā. Sasapuļcēšona parosti nūtyka svātdiņ pēc-pusdīnā, uz palaides voi ari kaidā sātā (jo tur pa-sagadeja ols). Vysi četri saiminīki sasapuļcē-šonas vītā īsaroda bez īpaša aicynōjuma, apsprīža-mūs jautōjumus izdebatēja gari un plaši bez stei-gas. Protokolista un bolsu skaiteišonas nabeja, jo vīnmār pēc „sirds izkrateišonas“ tyka rosta vīn-prōteiba.

Kod pēc sapuļces saiminīki īsaroda mōjōs, sīvas parosti tim nūpraseja: „Nu, kūt' veči nūsprīde!“ Veču sprīdums taidā kōrtā topa zynoms kotrā sātā un eistynōts dorbūs, pīpyldūt nu sōktō gola īsa-vīsušōs latgaļu demokratiskōs tradīcijas.

Nūslāgumā jōkonstatej, ka veču apsprīdes, ku-ras krīvi apzeimoj par „Veče“, ir bejušas latgaļu sadzeives kōrtōtōjas itiņ vysur, kur tī ir dzeivōjuši. Tōs ir atrodušas vītu kai Daugovas, Dubnas, Mal-

tas un Pededzes īlejās tai arī Polotas, Okas (ar tās pītakom: Dubnu, Sēžu, Sulu, Ūsu, Bolvu, Vyru, Upi, Pļavu un Vēžovu) un Polas (Ilmeņa ītaka) yudiņu apskolōtajās zemēs, kai arī apgobolā, kuru šōs upes nūrūbežoj.

Kod, sōcūt ar 4. godu symta beigom, slavi sōc pōrplyudynōt latgaļu zemes, tī pōrjam nu latgalim arī tūs politiski — sabīdryskū īkōrtu ar Veču sapuļcem un patur tū sev leidz 15. godu symta beigom (Novgorodā) un pat 16. godu symta vydam (Polotā), izmontōdami šōs īkōrtas augļus dažōs vītōs pat vairōk kai tyukstūša godu. Nu slavu plyudim nūsorgōtajā latgaļu zemē, kura 20. godu symtā ir pazeistama ar nūsaukumu: „Latgola“, Veču sapuļces sādžōs ir sastūpamas vēļ šō 20. godu symta pyrmajā pusē un izkleist ar šūs sādžu sadaleišonu 1920. — 1924. godā. Un tai kai Latgola tymā laikā itylpa Latvijas demokratiskā republikā, kur latgali baudēja demokratiskas breiveibas, tod Veču sapuļču zaudēšona palyka tikpat kai namanēita. Bet kod 1934. g. majā diktators K. Ulmanis iznycynōja Latvijā demokratiskū īkōrtu, tod tikai latgali atsajēdze, ka nūlaupeits ir jūs dzeives vysdōrgōkais monts — jūs sadzeives normu pamats.

Tai tod Latgolas latgalim, jūs demokratiju atjēme un iznycynōja (poši tōs napatūrādami) latviši 20. godu symta pyrmajā pusē.

Naatkareigôs Latvijas prokla- mēšona

Kai nūtyka Latvijas valsts dybynōšona, par tū teik runōts kotrā 18. novembra svineigajā aktā. Bet tūmār pats proklamēšonas akts ar tū nateik ni pīteikūši izskaidrōts, ni ari pareizi īsadūmōts. Tōdēļ kai laseitōjim tai ari pētnīkim ir svareigi kaidreiz pasavērt originala dokumentūs, kaidus uzrōda Tautas Padūmes stenogramas.

(Latvijas Tautas Padūme, I puse, 5. — 8. lpp., Latvijas Satversmes Sapulces, 1920. g. izd.). Tur ir losoms sekojūšais:

SVINEIGA LATVIJAS NAATKAREIBAS PROKLAMĒŠONA 18. NOVEMBRI 1918. GODĀ II. REIGAS PIĻSĀTAS TEATRĪ

Sēdi atklōj plk. $\frac{1}{2}$ 8 vokorā, Tautas Padūmes priksnīka bīdrs G. Zemgals, kas paziņoj, ka jys, kai priksnīka bīdrs atklōj sapulci, jo priksnīks nav īsaradis, un lyudz sekretaru nūlaseit Tautas Padūmes organizēšonōs protokolu. Sekretars E. Bitte (losa protokolu).

„Izvylkums nu politiskūs partiju 1918. goda 17. novembra sēdes protokola“

Sēdē pīsadola kai delegati ar mandatim:
1. nu Latvišu Zemņiku Savineibas: Kārlis Ulma-
nis, Mikeļs Valters, Jānis Ampermans, Jānis Vārs-

bergs, Vilis Gulbe, Ernests Bauers, Arturs Šers, Nikolajs Svemps, Kārlis Vanags, Jānis Bērziņš, Otto Nonācs, Edmunds Frejvalds un Pēters Murits.

2. nu Latvijas Socialdemokratiskās Strādnieku partijas: Dr. Fricis Menders, Julijs Celms, Dr. Pauls Kalniņš, Andrejs Petrevics un Margers Skujenieks.

3. nu Latvijas Demokratiskās partijas: Erasts Bitte, Davids Golts, Markus Brušs, Augusts Rankis un Jānis Bergusons.

4. nu Latvijas Radikaldemokratiskās partijas: Jānis Sāļits, Gustavs Zemgals, Kārlis Kasparsons un Rudolfs Benus.

5. nu Latvijas Revolucionārās Socialistu partijas: Eduards Traubergs, Emils Skubikis un Kārlis Albertiņš.

6. nu Nacionaldemokrātu partijas: Jānis Akuraters un Atis Ķeniņš.

7. nu Republikaņu partijas: Eduards Strautnieks.

8. nu Latvijas Naatkareibas partijas: Spricis Paegle.

9. nu **Latgolas Zemes Padūmes**: Stanislavs Kambala.

Sēdi atklāj pulkstiņš 8 vakorā un voda priekšsādātāja bīdrs Margers Skujenieks. Protokolē E. Bitte un A. Ķeniņš.

Sēdes vadeitōjs lik priškā sapulces daleibnīkim pījimt nu partiju prezidija puses uzstōdeitū sekūšu dīnas kōrteibu:

1. Latvijas Tautas Padūmes politiskō platforma.

2. Latvijas Tautas Padūmes pagaidu prezidijs.

3. Pagaidu Valdeibas organizēšonas vaicōjums.

4. Reglamenta komisija un

5. Dažaidi cyti vaicōjumi.

Uzstōdeitū dīnas kōrteibu pījam bez ībyldumim.

Ōrpus dīnas kōrteibas Latvīšu Zemņiku Savīneiba lik prīškā sekojūšu, sēdes protokolam pīvīnojamū, rezoluciju:

Turpynoūt Nacionalōs Padūmes un Demokratiskō Bloka dorbus un atzeistūt jūs storptautyski — pōlitiskū vērzīni, Latvijas augstōkam organam jōstōv, nagrūzūt atteiceibas pret sabīdrōtim, par naatkareigas Latvijas orientaciju tautu savīneibā, kai tei izateikuse Sabīdrōtūs programā par mozūs tautu pašnūteikšonūs.

Nūlaseitū rezoluciju nu sovas puses pabolsta sekūšas pōlitiskōs partijas: Latvijas Radikaldemokratiskō, Latvijas demokratiskō, Nacionaldemokratu, Republikāņu un Latvijas Naatkareibas partijas, pīsavīnoj tai ari Latgolas pōrstōvs.

Nu socialistiskajom partijom, t. i. nu Latvijas Socialdemokratu Strōdnīku partijas un Socialrevolucionaru partijas nūlosa sekojūšu rezoluciju:

1. Latvijas vaļsts provizoriskam organam ir naatkareigas Latvijas orientacija Tautu Šavīneibā.

2. Latvijas vaļsts provizoriskajam organam jōuztur draudzeigas atteiceibas ar ōrvaļstim un jōizlītoj jūs materialais un moralais pabolsts, jōtys nasaista Latvijas eistōs demokratijas rūkas.

Ari šū rezoluciju pīvīnoj protokolam.

Pēc tam nūlosa Latvijas Tautas Padūmes sekojūšu **pōlitiskū platformu:**

LATVIJAS TAUTAS PADŪME

1. SATVERSMES SAPUĻCE.

1. Latvijas Satversmes Sapuļce sasaucama pēc īspējas dreizā laikā.

2. Satversmes Sapuļces lūcekļu īvēlēšona nūteik, obim dzymumim pīsadolūt, uz vyspōreīgūs, vīnleidzeigūs, aizklōtūs, teišūs un proporcionalūs vēlēšonas tīseibu pamata.

2. Valsts formas un atteiceibas pret cytom tautom.

1. Republika uz demokratiskim pamatim.
2. Apvīnōta, patstōveiga un naatkareiga Latvija Tautu Savīneibā.

3. Suverenō vara, valsts politiskō un saimnīcyskō īkōrta.

1. Suverenō vara leidz Satversmes Sapuļces sasaukšōnai pīdar Latvijas Tautas Padūmei, kura īceļ ari Pagaidu Valdeibu.

2. Pi Latvijas Tautas Padūmes pīsadola ar sovīm delegatim:

a) politiskōs partijas, b) nacionalas minoritates un c) Latvijas nūvodi, t. i. Kūrzeme un Latgola, kurōs šam breižam napastōv politiskōs partijas.

3. Pi Pagaidu Valdeibas sastōdeišōnas jōivāroj koalīcijas princips.

4. Leidz Satversmes Sapuļcei vysa izpyldu vara atsarūn Pagaidu Valdeibas rūkōs.

5. Pagaidu Valdeibai leidz Satversmes Sapuļcei nav tīseibas grūzeit pastōvūšū socialū īkōrtu.

4. Cyttautīšu tīseibas.

1. Nacionalōs minoritates syuta pīrkšstōvus Satversmes Sapuļcē un lykumdūšōnas īstōdēs uz proporcionalūs vēlēšōnu tīseibu pamata (sk. 1. p. 2.).

2. Nacionalōs minoritates, kuras ītylpst Latvijas Tautas Padūmē, pīsadola Pagaidu Valdeibā uz 3. nūd. 3. p. pamata.

3. Nacionalūs grupu kulturalōs un nacionalūs tīseibas nūdrūšynošanas pamata lykumūs.

5: Politiskōs breiveibas.

1. Preses, vōrda, sapuļču un bīdrōšōnōs breiveibas nūdrūšynošanas ar Pagaidu Valdeibas nūteikumim.

2. Amnestija vysōs, izjamūt kriminallītas.

3. Īspēja Latvijas pīlsōnim atsagrīzt dzimtinē.

6. Valsts apsardzeiba.

1. Latvijas tautas milicija (apsardzeibas spēks) dybynojama uz isaukšonas pamatim, naizslādzyt breivprōteigu pīsateikšonu. Milicija (tautas apsardzeibas spēks) stōv Pagaidu Valdeibas teišā pōrziņā, kura organizej tautas apsardzeibu.

2. Vōcu karaspāks evakuejams nūteiktā laikā.

7. Pašvaldeiba.

Pašvaldeibas īstōžu vēlēšonas nūteik uz 1. nūd. 2. p. izteiktim pamatim. Pirms Satversmes Sapuļces šū vēlēšonu laiku nūsoka Pagaidu Valdeiba, kura ari organizej pagaidu vītejōs pašvaldeibu īstōdes.

Nūlaseitū politiskū platformu vīnbaļseigi pījam, kū sēdes vadeitōjs lyudz īprotokolēt.

Pēc tam, kod teik nūlaseits Latvijas Tautas Padūmē pīsadolušūs politiskūs partiju prikšstōvu samārs, kurs ir sekojūšais:

nu Latvijas Zemnīku Savīneibas	13
nu Latvijas Socialdem. Strōdn. partijas	10
nu Latvijas Demokratiskōs partijas	5
nu Latvijas Radikaldemokratu partijas	5
nu Revolucionarūs Socialistu partijas	3
nu Nacionaldemokratiskōs partijas	2
nu Republikaņu partijas	1
nu Latvijas Naatkareibas partijas	1

un teik aizrōdeits, ka bez tam Kūrzeme syuta Latvijas Tautas Padūmē 21 und Latgola 18 delegatu, sēdes vadeitōjs konstatej, ka Latvijas Padūme ir konstruejusēs.

Sp. Paegle ziņoj, ka jys, kai atbiļdeigais Latvijas Nacionalōs Padūmes zemes apsardzeibas sekcijas prikšnīks ir pylnvarōts paziņōt sekojūšū:

īpasazinis ar uzstōdeitū politiskū platformu, kai ari ar obu politiskūs partiju grupu deklaracijom, paziņoju, ka leids ar Latvijas organizētīm karaveirim atsadūdam Latvijas Tautas Padūmes reiceibā.

Tōļok lik priškā īvēlēt Latvijas Tautas Padūmes Prezidiju, kurs sastōvātu nu prikšsādātōja, divim jō bīdrim, nu sekretara un divim tō bīdrim. Prikslykumu pījam bez īrunom.

Latvijas Zemņiku Savīneiba par pyrmū Latvijas Tautas Padūmes priksšādātōju uzstōda Jāni Čaksti.

Socialdemokrati par pyrmū priksšādātōja bīdri — Margeru Skujenieku un Radikaldemokratu partija par ūtrū priksšādātōja bīdri — Gustavu Zemgali.

Par pyrmū sekretari Latvijas Demokrātu partija uzstōda Erastu Bitti.

Par pyrmū sekretara bīdri Socialrevolucionaru partija uzstōda Emili Skubiki un par ūtrū sekretara bīdri Latvīšu Zemņiku Savīneiba uzstōda Latgolas priksštōvi Stanislavu Kambalu.

Atklōti bolsojūt, uzstōdeitūs kandidatus vīnbalseigi īvēl mynātūs omotūs, un uz sēdes vadeitōja aicynōjumu tī ījam sovas vītas.

Ūtrais dīnas kōrteibas punkts — Pagaidu Vaļdeibas organizēšonas vaicōjums.

Latvijas Zemņiku Savīneiba lik priškā īvēlēt šymā sēdē vīnu personu, kurai uzticēt ministru kabineta sastōdeišonu, saziņā ar atseviškom politiskom partijom.

Šū prikslykumu pabolsta ari Latvijas Radikaldemokratiskō, Nacionaldemokratu Latvijas Demokratiskō un Latvijas Naatkareibas partijas un bolsojūt tū vīnbalseigi pījam.

Zeimojūtīs uz atteiceibom, kaidōs atsarūn ministru prezidents pret Latvijas Tautas Padūmi, pījam prikslykumu, ka ministru prezidents, kai ministru kabineta golva, ir atbildeigs par kotra

atsevišķa ministra politiku Latvijas Tautas Padomes priekšā.

Kai kandidātu uz ministru prezidenta amatam Latvijas Zemnieku Savienība uzstōda Kārli Ulmani, kuru arī vīnbāļseigi īvēl par pirmū Latvijas ministru prezidentu.

Tōlōkōs pōrrunōs teik izteikta vēlēšonōs, lai ministru prezidents, pēc īspējas dreizōkā laikā, sastōdeitu ministru kabinetu un jo dreiz izraudzeitu napīcīšamōkim, nasakavejūt pōrjamamim resorim priķstōvus, pīm., pōrtykas lītā.

Sēdes daleibnīki stōjōs pi nōkušō dīnas kōrteības punkta pōrsprīššonas.

Pēc protokola nūlaseišonas, kū sajam taipat ar skalim applausim, priķsādātōjs G. Zemgals paziņoj, ka pamatojūtīs uz nūtykušū vīnōšonōs faktu, tagad uz Latvijas Tautas Padūmi pōrgōjuse suverenō vara.

Tōlōk sekoj K. Ulmaņa, O. Nonāca, Dr. P. Kalniņa, O. Golsta, J. Zāliša, G. Skubika, A. Keņiņa, E. Strautnieka, Sp. Paegles un St. Kambalas (Ministru prezidents un atsevišķu partiju pōrstōvi) kai arī vērsinīka Dambīša runa, pēc kam Latvijas naatkareības aktu slādz lelā sajuusmā trejskōrt nūdzīdojūt „Dīvs, svētej Latviju!”

FRAGMENTI NU LATGOLAS
VAICŪJUMU KŪRTŪŠONAS

LATGAĻU DIALEKTA UN TICEIBAS MŪCEL-
BAS VAICŪJUMA NŪKŪRTŪŠONA LATGO-
LAS ŐKOLŪS LATVIJAS TAUTAS PADŪMES
LAIKĀ

Latvijas Tautas PadŪmes sēdē
1919. goda 8. decembrī pījimtais
Lykums par Latvijas izgleiteibas īstŪdem
(Lyk. kr. 155 — 1919.)
Izvylkumi.

„1. Vysas Latvijas izgleiteibas un audzynŪ-
šonas īstŪdes un lītas pŪrzyn izgleiteibas ministri-
ja, izjamŪt tŪs Őkolas, kas dybynŪtas uz seviūku
lykumu pamata.

2. Izgleiteibas audzynŪšonas īstŪdes dyby-
noj un uztur vaļsts un paūvaļdeibas īstŪdes un
ar ministrijas atļŪvi juridiskas un fiziskas perso-
nas . . .

10. Ticeibas mŪceiba ŐkolŪs pasnādzama. Nu
tŪs tŪmār atsvabynojami tī bārni, kuru vacŪki
īsnādz par tŪ Őkolas pŪrziņam rakstīsku paziņŪ-
jumu.

2. pīzeime: Kotra konfesija var pīpraseit ti-
ceibas mŪceibas pasnēgūšonu, jo Őkolā atsarŪn ūs
konfesijas desmit ūkolānu.

3. pīzeime: KatŪļu, pravoslavŪs un vacticeib-
niku ticeibas mŪceibas pasnēgūšona, kai ari vys-
pŪri religioza ūs konfesiju bārnu audzynŪšona un
ūs ticeibas mŪceibas ūkolŪtŪju īceļūšona ir jŪs
Bazneicas (resp. draudzes) pŪrziņā.

3. Kotram Latvijas piļsŪņam obligatoriski jŪ-

samōca nu pylna sastō leidz sešpadsmytam myuža godam.

39. Vysōs obligatoriskōs školōs mōceibas jō-pasnādz školānu gimines volūdā.

40. Par školānu gimines volūdu atzeistama tei volūda, kuru uzdūd bārna vacōki, bārnu pīteicūt školā un kurā jys var breivi sovas dūmas izteikt.“

Pīzeime: Referente šam lykumam beja deputate Valerija Seiļ jaunkuņdze kamdēļ lykuma apsprīšonas laikā latgaļu stōvūklis ir ticis objek-tīvi apgaismōts.

LATGOLAS ADMINISTRATIVŌ VAICŌJUMA KŌRTOŠONA LATVIJAS TAUTAS PADŪMES LAIKĀ

Saskaņā ar K. Uļmaņa ūtrōs valdeibas dekla-raciju, administrativais vaicōjums teik kōrtōts se-kojūši:

1. Par īkšlītu ministra bīdri Latgolas lītōs ar bolsa tīseibom Ministru kabinetā (resp. ministri bez portfeļa) teik īcalts Francis Trasuns.

2. Īkšlītu ministrijā teik nūdybynōts īpašs **Latgolas lītu departaments**, kura vodūšōs perso-nas beja šaidas:

a) Departamenta direktors — agronoms Odums Turkopuļs.

b) Pašvaldeibu un administrativōs nūdaļas vadeitōjs — Jezups Dyura.

c) Kulturas nūdaļas vadeitōjs — Augusts Reinholds (baltīts).

Pamats: Jez. Dyuras līceiba 1956. g. 5. fe-bruarī, ASV, Indianopolē.

LATGAĻU DIALEKTA UN ADMINISTRATIVŪS VAICĒJUMU NŪKŪRTŌŠONA SATVERS- MES SAPUĻCES LAIKĀ

NŪteikumi par latgaļu dialekta lītŌšonu.

(V. V. 183. nr., 1921. g.)

1. Vysom vaļsts īstŌdem un omota personom jŏpījam īstŏžu un privatpersonu īsnāgumi latgaļu dialektā.

2. Latgolā vaļsts un pašvaļdeības īstŌdem, kai ari omota personom ir tīseiba lītŏt latgaļu dialektu darbvedeībā un sasarokstūt, kai ari sludynŏjumūs, uz izkŏrtņem u.t.t.

Reigā, 1921. g. 11. augustā,

Ministru prezidents Z. Meierovics,

Īkšlītu ministrs A. Kviesis,

Īkšlītu ministra bīdrs Vlad. Rubuļs.

NŪteikumi par īrēdņū īceļšonu Latgolā.

(V. V. 174. nr. 1921.)

1. Saskaņā ar Latgolas lītu pŏrzynŏšonas kŏrteību un īvārojūt lītas lobumu, vysom vaļsts centralom īstŌdem, īceļūt īrēdņus Latgolas vajadzēibom, ir jŏsasazynoņ ar īkšlītu ministra bīdri Latgolas lītŏs, kurs dūd atteiceigu atsauksmi par īceļamom personom.

2. Īceļūt īrēdņus Latgolā pŏrskŏrceiba jŏdūd tim kandidatim, pi cytom leidzeigom īpašeibom, kas prūt latgaļu dialektu un pazeist vītejūs apstŏkļus.

Reigā, 1921. g. 26. julijā.

Ministru prezidents Z. Meierovics,

Īkšlītu ministrs A. Kviesis,

Īkšlītu ministra bīdrs V. Rubulis.

Latgolas vēstures materiali

NU TAUTAS PADŪMES OLŪTIM

Latgolas vēsture ir moz pēteita. Ari tās olūti gondreiž nav skorti. Muns nūlyuks ir pīsavērst dažim vēstures olūtim par cik tī byus pīejami Ņujorkas Publiskajā Bibliotekā.

LATGOLA UN LATGALI

Latvijas Tautas Padūmes sēžu protokolūs un stenogramās

Latvijas Tautas Padūmes darbeiba par laiku nu 1918 goda 18. novembra leidz 1919. goda 12. majam itvarta sēžu atreferejumūs, pēc laikrokstūs igyutim materialim.

Sōkūt jau ar 12. maja sēdi ir stenogramas, bet napīlneigas, jo: a) vōji sagatavōtī stenografi nav spējuši runas uztvert vysā pīlneibā un b) vōcu un krīvu volūdōs teiktōs runas jīmtas pēc atstōstejuma voi arī tūs satura pavysam tryukst. Darbeibas pōrskots itvarts divūs sējumūs (I puse un II puse) un ir Satversmes Sapuļces ofīcials 1920. goda izdavums.

Ņujorkas Publiskajā Bibliotekā asūšais eksemplars ir stypri citis nu laika zūba: grōmotu lopu dzeļtēšona nu molom jau ir sasnāguse tekstu. Dzeļtējums ir drupons, izkreit lelim gobolim, kamdēļ arī jōsabeist, ka pi litōšonas var izbirst arī teksts. Un teiši pādejais apstōklis spīž mani uzsōkt vēstures olūtu apskati taisni ar Latvijas Tautas Padūmi.

Nu Padūmē saceitajom runom jīmšu tikai tās, kas atsateic uz Latgolū un arī tikai svareigōkūs vaicōjumu izvyļkumus.

1. Latgolas rusifikacija un kolonizacija cariskās Krīvijas laikā.

Latgolas Pagaidu Zemes Padūmes pūrstūvs Grišāns stūsta par sova apgobola pagūtni:

„Jau nu deveņ dasmytajim godim pagūjušā godu symtā īsasūka nu Krīvijas styngra Latgolas kolonizacija. Šei kolonizacija beja vasta caur agrarbanku, kura pūspīdu kūrtā īvede krīvu kolonistus Latgolā. Vasāli symti tyukstūšu desetinu tyka izdaleiti storp krīvim un nivīnas desetinas natyka pūrdūts latgalīšim katūlim. Tūļōk tei pošā krīvu borgū politika pataiseja Latgolu par taidu kolonijas zemi, kur vysa īrēdnīceiba, vysi kapitāli un vysa apgrūzeiba atsaroda vīnas tautas rūkūs, kura, nasaskotūt uz vysu lykumeigū apspūšonu, pošā apspūde latgalīšus . . .

Mums skaidri ir zynoms, ka uz Krīvijas īkšlītu ministrijas pavēli vysi Latgolas kolonisti tyka pūskaiteiti pi Latgolas nūvodim — Krustpīls, Bolvim u. t. t.“

(Latvijas Tautas Padūme, I puse, 1919. g. 23. aug., 237. lp.)

*

Ref. Seiļ: „Latgolā pastūvēja styngri krīvu lykumi kuri leidz 1904. g. aizlīdze raksteit, laseit un izdūt grūmotas latgaļu dialektā un ar tū jī Latgolā īnese tymseibu. Tūmār, nasaskotūt uz tū, ka taida tymseiba pastūvēja, Latgolas īdzeivūtūji mūcēja laseit un jūsoka, ka tys beja bazneickungu nūpalns. Jī prota laseit un raksteit tū, kas tymūs laikūs beja īspējams . . .“

(1919. g. 27. nov., LTP, II. daļa, 555. lp.)

*

B. Kublinskis: „. . . Jo ari nūce uz Latgolu nu Baltijas školūtūji, tod jī tur peļneja dreizūk naidu nakai pūkrisšonu.“

(1919. g. 19. nov., LTP II. puse, 479. lp.)

Pizeime. Baltijas školūtūji, kas strūdēja caris-

kos Krīvijas tautškolos un pareizticeīgūs draudžu školos (cerkovnoprichodskoje učilišče) beja spīsti Latgolā iturēt valdeibas nūteiktū pōrkrīvōšonas politiku, kamdēļ ari tyka nycynōti. (Ref.)

2. Latgola pasakļauņ Latvijas suverenitai.

1918. goda 18. novembrī teik proklamēta Latvijas naatkareiba uz 17. novembrī nūtykušos latvišu politiskūs partiju vīnōšonos pamata. 17. novembrī politiskos partijas vīnōjōs nūdybynōt Latvijas Tautas Padūmi kai jaundybynojāmōs Latvijas suverenos varas nesēju un izstrōdōja Latvijas Tautas Padūmes politiskū platformu. Šymā platformā ir nūteikts, ka Latgolas Pagaidu Zemes Padūme syuta Latvijas Tautas Padūmē 18 delegatus (LTP, I, puse, 7. lp.).

1918. g. 17. novembra politiskūs partiju vīnōšonos sēdē un Latvijas Tautas Padūmes politiskos platformas izstrōdōšona pīsadola:

„. . . 9) nu Latgolas Zemes Padūmes: Stanislavs Kambala . . .“ (LTP, I, puse, 7. lp.).

Izraugūt Latvijas Tautas Padūmes prezidiju, tymā teik irōdeita vīta ari Latgolai:

„. . . par ūtrū sakretara bīdri Latvišu Zemniku Savīneiba uzstōda Latgolas priķstōvi Stanislavu Kambalu . . .“ (kas ari teik īvālāts — Ref.).

*

Latgolas pōrstōva runa naatkareīgōs Latvijas svīneigajā proklamācijas aktā, 1918. goda 18. novembrī:

„Latgolas vōrdā runoj Latgolas Zemes Padūmes lūceklis St. Kambala:

Matūt skotu uz myusu tautas vēstures pādejim septeni symti godim, īraugam Latgolu kai nu kūka atgrīztu zoru, kuram napīplyust vairs dzeiveibas vīlas. Latgolas goreigō kultura bejuse golvonā kōrtā pūļu rūkōs. Bogotī meži pīdarējuši muižinīkim, tērdzniceiba ir svešinīku rūkōs, irēdni bejuši krīvi. Mums pošim nikō nabeja. **Ni runōt latgaliski dreikstēja, ni dūmōt.** Taidūs apstōkļūs tauta navarēja dzeivōt. Tōdēļ tei vīnmār ir gribē-

juse pīaslit pōrejai Latvijai. Jau pagōjušō godu symta 80 — jūs godūs izteikta šei vēlēšonōs, bet muižnīceiba šam nūdūmam nūsastōja ceļā. Tai tys ir gōjis leidz tagadejam laikam. Kod īnōce vōcīši, mes dūmōjom, ka tī izpiļdeis myusu praseibas, bet atbiļdes vitā nōce Brestas pamīra papyldu nūteikumi ar kurim Latgola tyka otkon pīvinōta Krīvijai.

Apvīnōtō Latvija nyu jōceļ pošu rūkom, ar pošu spākim, ar politiskūs partiju un grupu apsaviņōšonu. Dīvs, lai svētej breivū Latviju!

Latgolas priķšstōva runai sekoj ilgi, ilgi, vysas Padūmes un piļsōņu vīnprōteigī applausi. Runa nōce nu sirds un gōja pi sirds.“

(LTP, I. puse, 13. lp.).

3. Latvija pazaudej Latgolū.

Pagaidu Vaļdeibas deklaracija:

K. Ulmanis: „ . . . Sevišķi vajadzeiga apsardzeiba Latgolā. Vōci uz atteiceigu vaicōjumu atbiļd, ka pēc Brest-Litovskas mīra leiguma nūlamts Latgolū atstōt. Pagaidu vaļdeiba stōv uz veidūkļa, ka mums ir tikai vīna tēvija, vīna dzimtine īskaitūt tur ari Latgolū. Mums Latgola tikpat meila kai Kūrzeme, kai Reiga . . .“

(1918. g. dec., LTP, I. puse, 21. lp.).

*

K. Ulmanis: „Par nūtykumim Latgolā Pagaidu Vaļdeibai ir zynoms. Vairōkkōrt tei grīzēs pi vōcu vaļsts komisara Vinniga ar pīprasejumu šymā litā, bet jai nu sōkuma atbiļdēja, ka vōcu pōrvaļdeinikas nav zynoms, un, tikai vālōk, kod vōcu karaspāka atsakōpšona acimradzami turpynōjēs un laupeitōju bandas beja jau tōli Latgolā, nōce atbiļde, ka tiks dareits vyss, kas īspējams . . .“

(1918. g. 4. dec., LTP, I. puse, 45. lp.).

Latgolas Zemes Padūmes pōrstōvi ir smogi pōrdzeivōjuši Latgolas okupaciju.

V. Seiļa jkdze: „Vysa Latgola jau ir pazaudāta. Pagaidu Vaļdeiba pōrōk pasalaiž uz vōcīšim, kuri patīseibā dora vysu, lai tikai kavātu Latvijas

aizsardzeibu. Vajaga nakavejūši grīztīs pi sabīdrōtīm ...“

(1918. g. 4. dec. LTP, I. puse, 16. lp.).

*

Ūrlītu ministrs Z. Meijerovičs:

„... 1917. goda latgališi aicynōja īt jim paleigā pi zemes uzbyuves, bet mums nabeja varbyut tōs dziļōs pōrlīceibas, varbyut tō faktiskō spēka tū dareit. Pēc paleidzeibas prosūšō rūka nu Latgolas bīži ir palykuse nasajimta, gaisā karōjūtīs ...“

(1919. g. 15. aug., LTP, I. puse, 192. lp.).

4. Kaimiņu pretenzijas uz Latgolu.

Ūrlītu ministrs Z. Meijorvičs

„... Es gribu aizrōdeit uz vīnu apstōkli, tys ir — ka nu Latvijas sastōvdaļom Latgola ir vīna nu tom leigovom, pēc kuras ceņšās, es nagrybu sacelet daudz meilas, bet tūmār daudzās rūkas. Atminēsīm eisumā šūs maklātōjus pēc Latgolas.

1917. godā mes kūpā ar latgališīm spērem sūļus, lai panōktu Latgolas pīvīnōšonu pi Latvijas, vysmoz pi Vydzemes. Mes zynom tūs panōkumus un zynom ļūti labi, ka myusu sūli palyka naivārōti nu krīvu demokratiškōs pagaidu valdeibas zam kņaza Ļvova un Kerenska, kuri vairōkkōrt saceja, ka Latgola nav Latvijas sastōvdaļa ka tei ir daļa, kura pīdar pi Vitebskas gubernas voi, lobōkā gadejumā, nikō nasaceja. Pēc tam, kod ari beidzamā laikā par Latviju vairōkkōrt ir bejušās sarunas — tī ļaudis, kuri īsadūmoj sevi tagad stōvam krīvu sabīdriskōs dūmas priķšgolā, nauzskota Latgolu par Latvijas sastōvdaļu. Tei ir palykuse jūs dūmōšonas spējōs par Krīvijas gubernu. (Klīve nu vītas: „Polockas Republika.“). Bet Krīvija nav vīneigō, kura vēlejās uzskateit Latgolu par sovu sastōvdaļu. Šō goda sōkumā un agrōk vēļ vīnā konferencē nu oficiālim Pūlijas republikas priķstōvim ari tyka kartes zeimōtas un memorandi īsnāgti, kuri pīrōdeja, ka Latgola ir pūļu zeme, ka

tei pīdar Pūlijai, ka Latgola atsarūnūt zam Pūlijas goreigō un kulturalō īspaida . . .

Es jimšu vēļ vīnu pretendentu, tei ir myusu brōļu tauta — Leituva. Beja laiks, kod jei uzskateja, ka Latgola, jo tei nav pastōveiga republika, tod kotrā ziņā tei ir zeme, pi kuras liktiņa Leituvai ir leidza jōrunoj.

Pēc garom sarunom panōce tū, ka suverenitate par Latgolu pīdar Latvijai. Es vysu tū soku tōpēc, ka uz Latgolu ir ļūti daudz pretendentu un vaicōjums par tū, pi kō Latgola pīdar, tyka vīneigi izškērts pozitīvi ar Ļenina dekretu nu 14. decembra 1918. godā. Pēc šo dekreta Latgola pīdolo ma Latvijas Padūmju republikai. Cytas autoritateš .šymā ziņā nav vēļ sovu vōrdū sacejušas . . .“

(1919. g. 15. aug., LTP, I. puse, 192. lp.).

*

5. Latgolas pōrstōvu ceiņa par Latgolas atbreivōšonu nu komunistim.

„Pīprasejums Tautas Padūmei.

Pagōjušā 15. juliņā š. g. Tautas Padūmes sēdē ministru prezidenta kungs sovā deklaracijā izteice, ka storp cytim vaļdeibas uzdavumim Latgolas atsvabynōšona stōv pyrmā vītā, ka vaļdeiba cer, ka pyrms rudzi sōks dzeļtēt un labeiba tiks īvōkta, nivīna īnaidnīka nabyus myusu zemē.

Rudzu pļōves laiks atgōja, bet Latgola vēļ nav atsvabynōta, frontes linija atsarūn vacajā vītā. Tamdēļ Latgolas frakcija caur šū grīžās pi Vaļdeibas ar nōkušu:

1. Kū Vaļdeiba ir darejuse, lai Latgolu atsvabynōt?

2. Kaidi ir Vaļdeibas dorba panōkumi šajā lītā?

Latgalīšu frakcijas lūcekli: V. Seiļ, J. Salcevičs, J. Trasuns, P. Zadvinskijs, O. Turkopols, E. Balodis, J. Grišāns, S. Kambala, F. Obšteins, A. Laizāns, A. Velkme, J. Ločmels, K. Kvēlbergs.“

Sys 1919. g. 13. augusta sēdē (LTP, I puse, 152. — 153. lp.) īsnāgtais pīprasejums laikam gon

uzskotoms par pyrmū latgaļu politiskū pīprasejumu. Tū ir parakstejuši vysi 13 tymā sēdē pīsadolušī latgaļu frakcijas lūcekli. Šys pīprasejums, taipat ari nōkušais, īsnāgti latgaliski.

Generals J. Balodis tymā laikā ir izsacejis šaubas par Latgolas atbreivōšonu (naasūt latvīšu zeme).

„Prezidents J. Čakste: Tautas Padūmes sēde turpynojās. Nu Latgališu frakcijas Seiļa jaun-
kuņdze ir īsnāguse papyldynōjumu pi Satversmes Sapuļces vēlēšonu lykuma, kurs skaņ tai: „Satversmes Sapuļces vēlēšonas navar tikt īsōktas pyrms Latgolas teritorijas atsvabynōšonas nu īnaidnīka.“

Voi Seiļa jkdze vēlejās vōrdu? Lyudzu.

V. Seil: Šys pants beja faktiski īsnāgts vakar, bet vakar mes pīkrytam, ka tū liksim uz apsprīšonu tod, kod cyti panti byus caurskateiti. Šudīn mes likam otkon priškā. Kamdēļ mes tū uzturam? Tamdēļ, lai Satversmes Sapuļces vēlēšonas nanūtyktu bez 32 pīkšstōvim. Mes dzērdējom, ka varātu byut taidi apstōkli, ka Latvija byus spīsta sasaukt Satversmes Sapuļci bez Latgolas.

Mums, latgališim, taidš gadejums nīmoz nav pīlaižams. Bez Latgolas 32 lūceklim Satversmes Sapuļce nabyus Satversmes Sapuļce. Jo jei sanōks un īsōks strōdēt bez Latgolas 32 lūceklim, tod ar tū byus skaidri teikts, ka Latgola pōrejai Latvijai nav vajadzeiga . . .

Ūtrs svareīgs vaicōjums, kamdēļ mes šū pīkšlykumu tik styngri uzturam, ir tys, ka jo vēlēšonas īsasōks bez Latgolas, tod Latgola byus aizmērsta. Fakts ir, ka par Latgolu jau tagad mozōk ryupejās nakai varātu.

Uz Latgolas teritorijas tagad vēļ ir fronte, bet kod īsasōks vēlēšonas, tod frontes vairs nabyus tamdēļ, ka vysas partijas un pat vaļdeiba nūsadūs agitācijas dorbim, caur kū fronte atsavērs un varbyut tiks pat atstōta. Jo Tautas Padūme myusu pīkšlykumu tūmār atraideitu, tod nīkaidā ziņā mes nagribim še vairs palikt, tod mes ejam prū-

jom nu šejīnes, tamdēļ, ka mums nabyus še vairs kū dareit.“

(1919. g. 15. aug., LTP, I. puse, 188.—189. lp.).

6. Latgaļu ceīņa par 1917. goda Rēzeknes kongresa principim.

B. Kublinskis: „... Lobōkī Latgolas dāli sovas golvas ir nūlykuši Sibirijas tōļumūs trymdā, tamdēļ, ka jī ceinejōs Latgolas školās dēļ ... Jyusim ir zynoms, ka storp Latgolū un pōrejū Latviju tūmār ir starpeiba ... Tōpēc ari Latgalīši grib un prosa, un vīnmār, kod jim beja izdeveiba sanōkt kūpā, ir uzstōdejuši kai golvonū praseibu, lai Latgolas tradicijas tyktu īvārōtas.

Tagad ari mes prosom, lai myusu školū īpatneibas, par kurom esim cītuši, tyktu īvārōtas.

Tūs sovaideibu ir daudz. Vyspyrms-volūdā. Atsaceit nu tōs mes navarim ... Latgolas školā, kas beja izradzāta kai īrūcs pōrkrīvōšonai un pōrpūļōšonai, tūmār napōrkrīvōja Latgolū, bet uzturēja jū latvySKU — tys beja tys, ka školā tautyskajam patriotismam stōjōs klōt ari religija. Tamdēļ ari, kod latgalīšim beja izdeveiba saīt kūpā kongresā (Rēzeknē — Ref.) jī nūteikti pastreipōja, ka sovas sovaideibas jī grib uzturēt un ka nu tom naatsasoka; un storp tom sovaideibom jī arvīn minēja Bazneicu un školū. Uz tōs platformas stōvim ari mes, latgalīšu frakcijas lūcekli, nu tōs atsateikt mes navarim, jo mes nōcem šurpu, lai tū aizstōvātu ...“

(1919. g. 19. nov., LTP II. puse, 479. lp.).

B. Kublinskis: „Bazneica nasamaisa Socialdemokratu agitatoru sagatavōšonas kursūs, tōpēc ari Socialdemokrati lai nasamaisa goreidznīku sagatavōšonas dareišonōs ...“

(1919. g. 21. nov., LTP II. puse, 487. lp.).

*

Trasuns, sen.: „Cīnejamī Tautas Padūmes lūcekli! Nabeja muns nūdūms še runōt par ticeibu, kai taidu. Šei līta napīsadar pi Tautas Padūmes

pōrsprīžamim vaicōjumim. Bet vīna Tautas Padūmes daļa, kura grib ticeibas mōceibu nu školās izsvīst ōrā; var saceit, izvylka pret jū smogūs lel-gobolus, kai inkviziciju, intoleranci, obskurantis-mu varmūceibu u.t.t. un es asmu spīsts runōt. Mu-ni kungi! Maņ līkās, ka šī pīrōdejumi ir nūdyluši un vaci. Jo tī byutu mynāti 16. godu simtenī, tod varbyut tim byutu zynoms svors. Bet tagad tim nav nikaida svora. Maņ līkās, ka seviški ar taidim pīrōdejumim vajadzātu klusēt tim, kas jūs ir pī-vađuši. Atcerēsīmēs, kai tī tur ōrpus frontes dor-bojās. Tur ir taidas inkvizicijas, taida intolerance, taidis obskurantisms, ka pret tū nūbōl vyss cyts, par kū mums stōsta. Tur mes varim redzēt ļaudis, kurim ir sasītas rūkas un ar naglom pīsystas pi golvas.

Tur kotra bazneica ir izlaupeita, nu škērstim izsvīsti myrūni, pīkēzeitas un apgōneitas kapleicas, bazneicas, kopi.

... Pasokat, kas tū dareja? Voi tī ļaudis tū da-reja, kas tic, voi tī, kas natic ...

... Nadūmojit, ka tim cylvākim nav ticeibas. Ari jim ir sova ticeiba, bet ticeiba bez Dīva, bez tykumeibas ...

... Latgolas praseibas ir tōs praseibas, ka ti-ceibas mōceiba byutu pasnādzama obligatoriski. Tikai zam šim nūsacejumim Latgola apsavīnojās. Es pats beju tys, kas sasauce Latgolas kongresu un kas izsaceja dūmas, ka Latgolai jōbyut apvīnōtai ar pōrejū Latviju, un tikai zam tim nūsacejumim, ka Latgolas īpatneibas tiks īvārōtas nu pōrejōs Latvijas un ari, ka katōļu ticeiba un bazneica Lat-golā byus pilneigi breiva, ka latgališi natiks nū-stumti pi molas, bet tiks nūstōdeiti leidzās ar kūr-zemnikim un vydzemnikim, Latgola apsavīnōja.

Daži kungi, kas sēd te Tautas Padūmē, tod be-ja klōt pi Latgolas kongresa un ļuti skaidri zyna, uz kaidim nūsacejumim Latgola vīnōjōs (Pīzeime nu vītas: „Na uz religiskim.“), bet nasaskotūt uz tū, mes tūmār zynam kaidu traci tys sacēle Latgolā,

kur daži saceja, ka bazneickungi nūdūd tautas ticeibu vydzemnikim, nūdūd tū čyulim. Pēc tō nōce uz Latgolu lelinīki. Es pateikšu atklōti — ka vy-sa Latgola jūs gaideja par tū, ka daži dūmōja un ticēja, ka bazneickungi nūdeve jūs čyulim, ka pi lelinīkim byus breiva Bazneica un lelinīki dūs zemi. Bet kod lelinīki sōka par Bazneicu smītis, izdzyna bazneickungus, aiztaseja bazneicas, aizlīdzē dīvakolpōjumus un sareikōja bazneicōs mītiņus, tod Latgola teice nā! nu tim nav kō loba cerēt . . . Muni kungi, jo mes gribēsīm it pret ticeibu un Bazneicu, tod, taipat kai lelinīki, Latgolu mes aizstumsim nūst . . .“

(1919. g. 27. nov., LTP, II. daļa, 553./54. lp.).

*

Trasuns: „Pi lelinīkim tys tai ir ,ka skūlnīks izvēļ sovu školōtōju. Un beja taidš gadejums, ka muna brōļa dālu, kuram ir 10 godu un kurs īsōka mōceitis muzyku un spēlej tikai gammas, ka jū izvēlēja tērdzniceibas školā par školōtōju . . . Maņ likās, ka tai mums navajag skateitis . . .“

(1919. g. 28. nov., LTP, II. puse, 566. lp. Fr. Trasuns izateic nūraidūši par skūlānu tiseibom vēlēt sev školōtōjus. Ref.)

*

Trasuns (sen.): „ . . . Muni kungi! Te tyka mynāts par Latgolu. Latgola nōce jyusu priškā ar mīra pīdōvōjumu, un jei ari cerēja, ka jyus nōksit mums pretim ar palmas zoru. Bet jyus gribit pīdōvōt mums zūbynu. Labi! mes tū pījamam, bet voi tys ness kaidu lobumu. Latgolai ticeiba ir dōr-ga (Pīzeime nu vītas: „Nu paturat!“), un katōļu Bazneicu jyus gribit izmest ōrā nu školom . . .“

(1919. g. 8. dec., LTP, II. puse, 615. lp.).

7. Latvija atgyun Latgolu.

Prez. Čakste: „Atklōjūt Tautas Padūmes sastū sesiju, es īskotu par sovu pīnōkumu šymā breidī aizrōdeit, ka storp pādejū Tautas Padūmes sēdi (1919. g. 10. dec. — Ref.) un tagadejū ir īsasōkuse

myusu Latvijas nadolamās daļas Latgolas atbreivōšona. Šys pasōkums ir veicīs ar vyslobōkom sekmem, pasateicūt myusu varūneigajai armijai (Applausi). Leidz ar tū mums isnāgts priksļykums aizsyuteit sekūšu apsveikumu Latvijas armijai (Nūlosa):

Latgališu frakcija lik priškā nūsyuteit Latvijas armijai sekūšu sveicīni:

„Tautas Padūme sveicynoj varūneigū Latvijas armiju un jōs vērspavēlnīceibu ar uzvarom lelinīku frontē un izsoka sovū pateiceibu par pašaižlīdzēigom sekmeigom ceīnom, caur kū teik atbreivōta Latgola un sasnāgta vysas latvišu tautas apvīnōšona.“ (Applausi)

(1920. g. 19. janvara, LTP, II. puse, 676. lp.)

Kambala: „... Kai jyus zynat, leliniki nav vys pīkrituši atsvabynōt Latgolū, atdūt Latvijai tū Latvijas daļū, kuru lelinīku dekrets ir atzinis par latvysku, Padūmjū Krīvija raida ceīnā jaunus kinīšu pulkus, lai tī atturātu Latvijas armijas uzbrukumu.“ (Tōjōk Kambala nūrōda, ka šī kinīšu pulki bejuši pīdzirdeiti ar opiju — Ref. 1920. g. 21. janv. LTP, II. puse, 700. lp.)

Prez. Čakste: „... Myusu varūneigō armija ir izteirejuse nu inaidnikim Kūrzeni un pa lelōkai daļai ari Latgolū...“

(1920. g. 23. janv., LTP, II. puse, 709. lp.)

Ūrl. min. Meijerovics: „Lūti gūdōtī Tautas Padūmes lūcekļū kungi! Latvijas ūrlītu politikas dagpunktā pašlaik stōv vaicōjums par mīru, par mīru ar Sovet-Krīvijū un par mīru ar Vōcījū... 16. februārī š. g. Pagaidu Vaļdeiba nūlēme, sakarā ar Latgolas atbreivōšonu un Padūmjū Krīvijas priksļykumu uzsōkt mīra sarunas ar Padūmjū Krīvijū, pēc īspējas kūpeji ar kaimiņū vaļstīm...“

(1920. g. 10. martā, LTP, II puse 835. lp.)

8. Baltiņu sūlejumi Latgolai un latgalim.

Sastādīt Latvijas Pagaidu Valdeību (K. Ulmaņa pyrmū valdeību) par tās personalū sastōvu ir mynāts sekojūšs:

„Ikšlītu ministrs — Dr. Mikelis Valters, par jō bidrim advokats Rudolfs Benns, advokats Alfreds Birznieks, trešō bīdra vīta nūdūmōta latgalīšim.“

(1918. g. 19. nov., LTP, I puse 15. lp.).

K. Ulmaņa ūtrōs valdeības deklaracijā:

Ministr. Prez. Ulmanis: „... Seviškūs apstōklūs atsarūn Latgola, kura ar sovom sovaideibom daudzējaidā ziņā atsašķir nu pōrejōs Latvijas. Šōs īpatneības jōivāroj un jōsaudzej, lai Latgola justūs breiva un ārtā kai Latvijas sastōvdaļa. Tōpēc ikšlītu ministrijā tiks dybynōts Latgolas lītu departaments, kurā apsprīss un kōrtōs jōs specialūs vai-cōjumus. Šō departamenta priķšgolā stōvēs ministra bīdrs latgalītis.“

(1919. g. 8. dec., LTP, II. daļa 623. lp.).

9. Latgolas pōrstōvu personalais sastōvs un tūs sasadaleišona partijōs.

Latvijas Tautas Padūmes politiskajā platformā Latgolai beja paradzāti 18 delegati, saprūtams, īskaitīt minoritates. Par latvīšu (latgaļu un baltīšu) delegatim ir šaidas ziņas:

1. Svīneigajā Latvijas proklamācijas aktā 1918. g. 18. novembrī pīsadola vīns delegats — St. Kambala.

2. 1918. g. 2. decembra sēdē pīsadola nu Latgolas: St. Kambala, Ad. Turkopūls, V. Seil, A. Laizāns, P. Trasuns, St. Jaudzems.

(LTP, I. puse 18. lp.)

3. 1919. goda 12. maja sēdē, Līpōjas piļsātas dūmes zālē nu latgalim pīsadola: J. Ločmelis.

(LTP, I. puse 71. lp.)

4. 1919. goda 13. jūlija sēdē pīsadola: St. Kambala, J. Grišāns, A. Laizāns, V. Seil, J. Ločmelis,

Fr. Obšteins, J. Trasunš, A. Velkme, P. Zadvinskaskas, J. Salcevičs, V. Janovskis un substituts: Kārlis Kvēlbergs. (LTP, I. puse 96. lp.).

5. 1919. goda 13. augusta sēdē ir pīsadalejuši 13 latgališu frakcijas lūcekli, kuri vysi ari ir parakstejuši pīprasejumu Vaļdeibai, kū tei ir darejuse, lai Latgolu atsvabynōtu nu komunistim (Jūs vōrdi uzskaitēiti cytā vītā). (LTP, I. puse 153. lp.).

Zeimeigi, ka latgališu frakcijas skaitliskais sastōvs nikur nav uzrōdeits lelōks par 13, kamdēļ ari pījamams, ka Tautas Padūmē Latgolu pōrstōvēja 13 latviši (latgali un baltiši) un 5 minōritašu pōrstōvi.

6. 1919. goda 11. oktobra sēdē, Cāsūs, nu latgalim pīsadola. V. Seil, A. Laizāns, P. Zadvinskis, A. Velkme, Trasuns.

7. 1919. goda 19. novembra prezidija ziņojumūs: „... Ir inōcis paziņojums nu **Latgolas Padūmē Zemstes Vaļdes, ka Rancāna vītā tei ir delegejuse** uz Tautas Padūmi P. Lazdānu.“

(LTP, II. puse 473. lp.).

8. 1919. goda 25. novembra sēdes prezidija ziņojumūs ir mynāts, ka Latgolas frakcijā lūcekļa Obšteina vītā ir delegēts kai substituts Fr. Trasuns.

(LTP, II. puse 524. lp.).

9. 1920. goda 8. marta prezidijā ziņojumūs: „Latgolas Zemes Padūme paziņoj, ka šymā sesijā Tautas Padūmes lūcekļa Ontōna Laizāna, Jōņa Grišāna un Pītera Zadvinska vītā tei delegej kai substituts: leitnantu Pēteri Sprodze, J. Rubuli un Juliju Zvaigzni.

(LTP, II. puse 798. lp.).

10. 1920. goda 12. marta prezidija ziņojumūs atrūnams, ka budžeta komisijā latgaļu frakcija Grišāna vītā syta J. Stukuli.

(LTP, II. puse 865. lp.).

11. Tai tod kūpsavylkumā nu šeit mynātō radzams, ka latgaļu frakcijā, ilgōku voi eisōku laikū, ir bejušas šaidas personas:

1. St. Kambala, 2. V. Seiļ, 3. Ad. Turkopuls, 4. A. Laizāns, 5. P. Laizāns, 6. J. Trasuns, 7. St. Jaudzems, 8. J. Ločmeļs, 9. J. Grišāns, 10. Fr. Obšteins, 11. A. Velkme, 12. P. Zadvinskis, 13. J. Salcevičs, 14. V. Ivanovskis, 15. K. Kvēlbergs, 16. Bkgs B. Kublinskis, 17. Ed. Balodis, 18. Rancāns, 19. J. Stukuls, 20. P. Lazdāns, 21. Fr. Trasuns, 22. P. Sprodze, 23. J. Rubuļs un 24. J. Zvaigzne. *)

12. Tautas Padūmes laikā Latgola beja zam lelinīku okupācijas, kamdēļ vysu latgaļu golvonais mērkis beja ceīņa par sovas zemes atbreivōšonu, vysu pōrejū atstōjūt ūtrajā vītā, ari politizēšonu.

1918. goda 4. decembra protokolā losoms: „... Storpfrakciju biroja sēdē latgalīši paziņōjuši, ka jī nasasadola pa frakcijom un vēlējas syteit sovas pōrstōvus vysu komisiju sēdēs.“

(LTP, I. puse 33. lp.).

Nu šō breiža jī uzastōj kai regionala parlamentarišu vīneiba — „latgalīšu frākcija“, kuras runas veirs ir V. Seiļ jkdze. Sovus pōrstōvus frakcija nūzeimōja vysōs lelōkajōs Tautas Padūmes komisijōs.

13. Runeigōkī latgaļu frakcijas pōrstōvi **Latgolas tradīciju aizstōvēšonā ir bejuši** V. Seiļ (jei ari referente lykumam par Latvijas izgleiteibas īstōdem), bkgs B. Kublinskis, Fr. Trasuns un J. Grišāns, bet **latgaļu īpatneibu apkarōtōji** — J. Trasuns un St. Kambala.

14. Politiski latgaļu frakcija nav bejuse vīngobolaiņa. Pīmāram, J. Trasuns leidz 1920. g. 8. martam ir bejis Latvijas Dorba Savīneibas Centralkomitejas sekretars (LTP, II. puse 805. lp.). un vālōk Latvijas Dorba partijas lūceklis. Šei navīngobolaineiba izapauž ari Tautas Padūmes depatēs un bolsōšonā. Bet vysā piļneibā Latgaļu frakcijas lūcekļu pīdareiba pi atseviškom partijom izapauž uz ōru tikai Satversmes Sapuļces vēlēšonōs.

*) Šū uzskaiti tūmār navar uzskateit par nūslāgtu.

15. Latvijas naatkareibas proklamēšonas laikā politiskās partijas Latgolā vēl nav bejušas konkrēti izveidājušas; kaut gon Kempa „Latgolas Laužu partija“ pastōvēja jau nu 1916. goda un 1917. goda kongresā beja nūlamts dybynōt „Latgolas Kristeiģūs Zemņiku Savīneibu.“

Pi Latvijas Tautas Padūmes pīsadola ar sovīm delegatim: a) politiskās partijas, b) nacionālās minoritates un c) tī Latvijas apģoboli, t. i. **Kūrzeme un Latgola**, kurūs šambreižam napastōv politiskās partijas. (LTP, I. puse 6. lp.).

Šī pādejī Tautas Padūmes stenogramu vōrdi ir pareizi tikai par tik, par cik poša Latgolas Pagaidu Zemes Padūme nabeja apvīnōjuse ap sevi vysus nūvērzīņus, un tōs goļvonais sastōvs naveidōja nikaidas nūteiktas partijas. Vālōk tys kliva par demokratiskūs zemņiku partiju (demzemcim), koleidz lelōkī Latgolas politiki Fr. Trasuns un Fr. Kemps palyka pi sovīm jau ogrōk īcarātīm nūvērzīnim un Satversmes Sapuļces laikā iznese tū smogōkū ceiņu par Latgolas vaicōjumim, kai tys pīm., ir labi radzams M. Bukša savōktajūs materiālūs — Skices un dokumenti nu Latvijas topšonas laikim.

Tautas Padūme ir tikai organizēšonōs un meklējumu laiks.

LATGALS KARAVEIRA GAITĒS

Ikviena valsts gēdoj par savu drēseibu, un šōs drēseibas bolsts ir karaveirs. Ar irūchim rūkōs tys sorgoj valsti nu ōrejim inaidnīkim resp. kaimiņu valstu ībrukumim. Taipat karaveira uzdavums ir ōrkōrtejūs gadejumūs uzturēt mīru un kōrteibu valsts ikšīnē. Bet reizem karaveirs nu drēseibas sorga sovai valstei pōrsavērš par drēseibas apdraudātōju kaimiņam, kas izraisa karus. Kara laikā vīnmār nūteik veirīšu mobilizācijas kara dīnastam, un ari latgaļu veirīts vīnmār ir bejis pakļauts dažaidu varu dīnastam.

1.

Cara soldots

Pādejūs divi symti godūs latgaļu karaveirs, kaut ari ar nūzeimeigim izjāmumim, ir bejis saisteits ar Krīvijas armiju.

Pēc Pūlijas un Leitovas pyrmōs sadaleišonas 1772. godā, Latgola, tymūs laikūs saukta par Pūļu Inflatiju, nūkļyust Krīvijas varā. Ari latgaļu jaunajim veirīšim ir jōdīņ Krīvijas armijā, izkaiseitim pa vysom armijas vīneibom, un tūs sastōvā beja jōpīsadola krīvu karūs, kuru nabeja mozums.

Vēļ šudiņ daži vacōs paaudzes trimdinīki atmiņ, kai šō godu symta sōkumā latgaļu demobilizātī karaveiri stōsteja sovus kara stōstus par varūneigajom ceiņom ar turkim, kas tyka izceineitas krīvu-turku karā (1877—1878), seviški daudzynojuēt kauju pi Plevnas (moza bulgaru pilseteņa). Caur šim karaveiru stōstim turku un Plevnas vōrdi Latgolā kliva ļūti populari leidz nōkušajam saviļņōjumam — krīvu-japōnu karam (1904—1905).

Dūdūtīs uz austrumim cauri plašajai Sibirijai uz tōļu krīvu-japōnu kara lauku, latgaļu karaveirs

leidz ar krīvim gaviļēja: „Mes tūs japōnus ar capu-rem nūmātōsim!“ Voi ari vēļ lapnōk: „Myusu ērglis ¹⁾ pamateigi saplyukōs dzaltonū mērkači!“ Un kod krīvi šymā karā tyka natycami smogi sa-kauti, tod latgali, atsagrīzuši dzymtajā pusē, ar šausmom pīminēja Port-Arturu (tagad kinīšu ūstas piļsāta Lushun) un Mukdenu (tagad kinīšu miļjonu piļsāta Shcnyang). Bet Čušimas jyuras kauju, kurā krīvu flote tyka galeigi iznycynōta, nadzērdēja pī-mynam nimoz — laikam nabeja palicis pōri jyuri-niku — oculicinīku nu latgaļu apryndom.

Nōkūšais etaps: Pyrmais pasauļa kars. Storp Krīvijū un Vōciju tys sōcēs 1914. goda 1. augustā. Kara dīnastam tod pakōpiniski tyka mobilizāti vysī irūčus nest spējeigī veirīši. Mobilizātī latgali tyka izkleidynōti pa vysom krīvu armijas vīneibom, bet it seviški kōjinīku-strēļniku daļom. (Gadējuma pēc atmiņā ir palicis 16. Sibīrijas strēļniku pulks, jo brōlam tyku rakstejis vēstules uz šū adresi). Un latgalim tamdēļ iznōce karōt vysōs frontēs, byut krīvu uzvaru daleibnikim un ari krīvu zaudējumu cītējim — nūklyustūt gyustā pi vysim Krīvijas īnaidnikim, pi dažā pat atkōrtōti. 1915. goda voso-rā vōcīši sasnēdze Daugovu, un kars jau skōre Lat-golu.

2.

Latvišu strēļniks

1915. goda 1. augustā sōcēs Latvišu strēļniku bataljonu organizēšona krīvu armijas ītvorūs, kas pīvērse ari latgaļu uzmaneibu. Sōkumā šī bataljoni komplektējōs nu breivprōteigajim, kuru storpā pasarōdeja ari latgali.²⁾ Vālōk uz šim bataljonim

¹⁾ Dīvgolvainais ērglis beja cariskōs Krīvijas emblema.

²⁾ E. Andersons, Latvijas vēsture: 1914—1920, 1957. g. izd. 82. lp.

beja iespējams pōrsaceļt arī nu krīvu vīneibom, kas gribēja pōrsaceļt. 1916. goda septembrī nu šim bataljonim saformēja 8 pulkus, kotru apmāram 2500—3000 veiru sastāvā. Nu latgalim asūt bejis projektāts saformēt atsevišku pulku (9. Latgolas streļņiku pulku), bet latgaļu skaits vēl bejis par mozu šō projekta eistynōšonai,³⁾ stōsta E. Andersons. Bet latgaļu dokumentūs ir losoms pavysam kas cyts, un prūti: Ļaužu Bolss 1917. g. 2. nrī raksteja:

„Pajimsim tūs pat latvišu bataljonu. Kotram bataljonam ir dūts sovs vōrds: „Vidzemskij“, „Kurzemskij“, „Rižskij“ utt., bet nivīna bataljona nav ar vōrdu „Latgaļskij“. Bataljonu organizātōji skaidroj: tys asūt dareits tamdēļ, lai pi latgalim nasacaltu separatisma gors (resp. sova pošapziņa). Redzit: kod bataljonu saiminīki, baltīši, nagrib pacīst myusu zemes nūsaukuma, nagrib nivīnam bataljonam dūt Latgolas vōrda, kai tod jī varēs pacīst myusu latgaļu volūdu, myusu ticeibu un īrodumus, kod mes byusim zam jūs vaļdeišonas, kai tagad atsarūn myusu karaveiri?“

Nu šō avīzes roksta izrit, kas arī tai beja, ka latvišu streļņiku bataljonus organizēja latviši, latviši — baltīši beja tur par saiminīkim, un kaidas vīneibas jī gribēja, taidas organizēja. Voi latgali tymā laikā byutu dreikstējuši organizēt sovs pulkus, tys lels vaicōjums. Dreizōk gon ka nā! Nav jōaizmērst, ka Latgolai vēl 1917. g. guberņas tīseibu nadeve. Latgalim nu vaļdeibas nabeja atzeita ni teritoriala vīneiba, ni tauteiba, kōdēļ jī bez latvišu bataljonu vadeibas navarēja nikō īsōkt. Bez tam latgalim tryuka izgleitōtu vērsņiku ar politiku spējom. Ontōns Skrynda beja kara ōrstis, bet Kemps — kai kara invalids — dreiz pōrskaiteits aizmugures dīnastā.

Ka latgaļu karaveiru tūreiz byutu bejis moz,

³⁾ E. Andersons, Latvijas vēsture: 1914—1920, 1957. g. izd., 108. lp.

tū E. Andersons stōsta napareizi. Mums ir cyts dokuments nu tō laika, kas stōsta, ka latgalim tūreiz ir bejušas 10—12 tyukstūšas cylvāku taišni Latvišu streļņiku bataljonūs. Taitod latgali varēja sastōdeit sovus 3 atseviškus pulkus, jo tikai baltīšu vadeiba tū byutu gribējuse.⁴⁾

Latgaļu karaveiri latvišu vīneibōs, palaikam tyka uzskateiti par navālamim. Par tū līcynoj „Latvišu streļņika atmiņas“ (Latgola, Nr. 353—354, 1954. g.):

„Es tod skaitējūs 16. Sibirijas streļņiku pulkā, un mes bejom īsyuteiti paleigā latvišu streļņikim, lai nūturātu lobū spōrnu latvišu pozicijom. Bet cyti tō pulka karaveiri, kurus tod vīnkōrši sauce par „sibirjakim“ beja syuteiti turēt frontes kreisū spōrnu. Myusu pulks tod atsaroda tyvumā, nūvītōts atpyutai. Krīvu vērsņiki mums tai ari paskaidrōja, ka varūni latviši breivprōteigi pōrīt uzbrukumā pret vōcīšim un ka mums tikai ir jōpītur flangi. Tū izdzērduši, krīvu karaveiri lōdējōs uz latvišim, bet pavēle palyka pavēle un beja jōpylda tamā klusajā naktī. Cylvāki gōja kūrādami un lomōdamīs. Tamōs kaujōs kryta daudz krīvu, bet latvišu kryta nasaleidzynojami vairōk. Ari vōcīšu beja daudz krytušu. Gyustekņu salaseišonas punktā redzēju vōcīšus nakts kraklā un dažus pat bosom kōjom. Vōcu pazicijōs pats redzēju dažim krytušajim nūgrīztus pērstus, jo zalta gradzyni beja īpatykuši dažim streļņikim ...

1916. goda 31. decembrī mes atsagrīzem sovōs blindāžōs mežā. Tod pēc dažom dīnom tyka izdūts uzaicynōjums, ka tī, kas grib, var pōrīt uz latvišu vīneibom. Tod mes vairōki paklausejom šam aicynōjumam. Pēc dažom dīnom mes tykom nūsyuteiti uz Reigu. Marijas ilā beja nūvītōts vīns latvišu pulks papyldynōšonai. Par vīneibu stvōvūkli,

⁴⁾ Latgolas pagaidu zemes padūmes ziņōjums Nr. 1, 1917. Sal. ari M. Bukšs: Kū eisti beja sacejuši tī ... etc. Dzeive 1967: 84, 7.—9. lp.

pimāram, var līcynēt kaut tys, ka vīnā vodā nu bejušim 45 karaveirim beja palykuši tikai 17. Kod tūs sakautūs vīneibu karaveiri myusus iraudzeja, jī sōka vysaidi lomōtis gon uz mums, gon uz sovim vērsinikim, ka šōs papyldynōtōs vīneibas otkon syuteis uz fronti jaunai izkaušonai. Mes tod bejom ļūti vīlušis un atsarodom naērtā stōvūklī. Bet mes jau nabejom vaiveigi, taidš beja reikōjums, ka mums ir jōpapyldynoj vīneibas.“

Pēc 1917. goda marta revolucijas Krīvijā, ro-dōs lels saviļņojums, seviški latgaļu karaveirūs. Ņyu latvišu vīneibōs asūši latgali — vērsinīki un karaveiri — sōc organizātā veidā atbaļsteit kai latvišu karaspāku, tai ari latvišu tautas apsavinōšonas ideju. Ziņōs „Nu Latgolas pagōtnes“ (Latgola, Nr. 19, 1947. g.) losoms:

„1917. g. 19. aprelī Valmīrā, latvišu bīdreibas nomā nu latvišu streļniku pulkim un atseviškom vīneibom sanōce LATVIŠU STREĻNIKU PULKU LATGALIŠU OFICERU UN STREĻNIKU VYSPŌREJŌ SA PUĻCE. Mynātā sapuļcē daleibu jāmūši nu 9. Rēzeknes, 6. Tukuma, 5. Zemgales un 8. Valmīras pulkim un cytom latvišu streļniku vīneibom. Par sapuļces vadeitōju beja īvālāts vērsleitnants Jōņš Rubuļš. Tyka pījimta rezolucija par vysūs Krīvijas armijas pulkūs palykušūs un dažaidōs frontēs karojušūs latgališu karaveiru pōrskaitēišonu latvišu streļniku pulkūs. Streļniki lāmūši par myusu latvišu vīneibu: byut vysim vīnōtim. Taipat nūlamts, ka streļniki apkūpami goreigā ziņā un, lai streļniki napalyktu bez grāku syudzēšonas, pulkūs vajadzeigi katōļu goreidznīki. Sapuļce nūlēme jimt aktivu daleibu Rēzeknes kongresā, lai varātu veicynēt vysu latvišu apsavinōšonu, kas ari tyka panōkts.“

Apsavinōšonas sōkums latvišu vīneibom uzskotoms 1917. goda 10. aprelš resp. trejs nedēļas pyrms Rēzeknes tō poša goda 9.—10. maja apsavinōšonas kongresa sanōkšonas.

Sorkonarmīts

Bet jau 1917. gada 30. majā resp. trejs nedēļas pēc Rēzeknes kongresa, latgaļu apjyusmōtī latvišu strelnīki pīsavērš boļševiku politiskajai ideologijai, jam aktivu daleibu Krīvijas pagaidu — demokrātiskōs — valdeibas gōzšonā resp. komunistu diktaturas īvesšonā 1917. gada novembrī, pōrsavēršūt par komunistu militarō spēka — Sorkonōs armijas — mugorkaulu. Kaidu laiku padūmu vara balstejōs tikai uz latvišu strelnīku durklim.⁵⁾

Latvišu strelnīku pulkim, tūpūt par komunisma ceineitōjim un religijas apkarōtōjim, nabeja vairs pīvilceibas pi ticeigajim latgaļu karōtōjim. Sešu nedēļu idile beja saškūbeita, un latgali sōka meklēt īspējas latvišu vīneibu atstōšonai, kas veicēs tikai daleji. Palykušī kūpā ar latvišu sorkonajim strēlnīkim, jī pīsadaleja Krīvijas piļsōņu karā, izakarojūt gon Baltijā, gon Krīvijas plašumūs, bet it seviški Kurskas, Charkovas, Taganrogas, Jekaterinoslavas, Perekopu, Krimas pussolas un Malnōs jyuras pīkrastes ceinōs. Daudzi latgali kryta uzbrukumūs, taipat sova tīsa tyka sajemta gyustā.

Latvišu strelnīkim Krīvijas piļsōņu karā resp. komunisma nūstyprynōšonā leidza gōja īpatneja „slava“ „Ne išči palača, a išči latyša!“ (Nameklej beņdes, bet meklej latviša!) Sauklis: „Latyši idut!“ (Latviši nōk!) vītejūs īdzeivōtōjūs izsauce paniku. Bankrotejušōs krīvu aristokratijas un muižnīceibas apryndōs tymā laikā cyrkulēja šaida replika-jautōjums: „Na čem deržitsja russkaja revolūcija?“ Atbiļde: „Na žydovskich mozgach, na latyškich štykach i na russkich durakach!“ (Uz kō bolstōs krīvu revolūcija? — Uz žydu gudreibu, uz latvišu durklim un uz krīvu muļkim!) Žydu īryndōšona revolucionaru pyrmajā vītā, sova veida „smedzinu trestā“ izskaidrojama ar tū, ka piļsōņu kara lai-

⁵⁾ E. Andersons, op. cit, 260. lp.

kā komunistu kara komisars beja Levs Trockis, eistā vōrdā Leiba Bronšteins: izgleiteibas tautas komisars — Lunačarskis (obi žydi) un tim sekōja vassala rynda atbiļdeigu komunisma funkcionaru — jūs tautas brōļu.

Latvišu sorkonō divizija Krīvijas piļsōņu kara laikā stypri nūašņōja, un 1921. goda janvarī komunisti tū izformēja, nūžālojamōs atlikas pōrskaitūt krīvu vīneibōs.

4.

Latvijas nacionalais karaveirs

Latvijas nacionalōs armijas vīneibas Zimeļvydzemē nūsaorganizej 1919. goda janvarī. Apmāram tymā pošā laikā Zimeļlatgolā izaveidoj pretkomunistiska latgaļu partizanu kusteiba, kuras lūcekļus tautā sauce gon par „boltajim“, gon par „zaļajim“, gon vīnkōrši par „meža brōlim“, jo tī slēpēs mežūs un pūrūs. Jau 1919. goda 10. martā šī nacionalī partizani uzbruka Bolvu stacijai.

Kļyut par latgaļu partizanu 1919. godā beja pōrōk ryskants pasōkums, jo Latgola tymā godā atsaroda vēļ komunistu varā un nūkļyūšonai pi „boltajim“ vajadzēja škārsōt fronti. Par apstōklim komunistu pōrvaldeitajā frontes jūslā jau ipriķš mynātajōs „Latvišu streļnika atmiņōs“ losoms:

„1919. g. otkon nōcēs byut saskarē ar latvišu streļnikim, kas atsakōpe nu Vydzemes un turēja fronti storp Lubōnu un Daugovu. Nōcēs pīdzeivōt jūs mežūneibu un izlaupeišonu, jo pošu mani arestēja un mōju izlaupeja.

Latvišu streļniki bolševiku fronti turēja apmāram četri mēneši — nu jūlija leidz oktobram. Tys beja brīsmu un terora laiks. Kod 1919. goda oktobrī latvišu vīneibas nūmaineja krīvu pulki, tod izarōdeja kai svātdine pret tū, kas beja frontes tyvumā leidz tam. Krīvi beja cilvēcīgōki nakai

latviši. Krīvi pi Varakļonim nūstōvēja leidz 1920. goda janvaram.⁶⁾

Terorā 1919. goda vosoru pavadeju Varakļōnu pogostā, frontes tyvumā, tai saucamajā „ūtrajā līnijā“ un augšā mynātōs latvišu sorkonūs streļniku izreiceibas izbaudeju personeigi. Nūkljūt pōri šūs sorkonūs fanatiku fronteī pi „boltajim“, lai pīsavinōtu Latvijas nacionalajom vīneibom aiz Lisiņa, nabeja vīgli, daudzī mēginōjumi beja nasekmeigi, pōrdrūšniki tyka pōrkarti un borgi sūdeiti. Apstōkli šymā frontes sektorā izalobōja pēc latvišu vīneibu nūmaiņas 1919. goda novembrī un decembrī, kod ari atsadzeivynōja „išona pi boltajim“.

Nu šim frontes škārsōtōjim — boltajim un vyspōri leidz Latvijas nacionalajai armijai nūklivusa-jim latgaļu veirīšim izaveidoj Latgolas partizanu pulks, kurs Latgolas atbreivōšonā nu komunistim 1920. goda janvarī jam aktivu daleibu, uzbrjukūt Jaunlatgolas apkōrtņē, sapūstūt dzeļceļa līnijas un 14. janvarī, pēc diveju dīnu ceīņas, ijamūt ari Pītōlovu (Jaunlatgali). Nōkušā dīnā pulks atvaira sorkonūs pretuzbrukumu, atbaļsteitu nu divejim bruņōtīm vilcīnim. Šō ceļu mozga nūturēšonā Latgolas partizani reizem beja kritiskā stōvūklī pret namiteigi uzbrjukušūs sorkonarmīšu pōrspāku.

Pēc Latgolas atbreivōšonas resp. nu 1920. goda janvara leidz Latgolas ūtrreizejai okupacijai nu komunistim 1940. goda 17. junijā, latgali pylda obligatū karaklauseibu Latvijas nacionalajā armijā. Šī divdesmit godi beja latgaļu karaveiram mīra periods.

5.

Ūtrkōrt sorkonarmīts

Pēc ūtrreizejēs Latgolas okupācijas 1940. godā, Latvijas nacionalō armija teik iklauta Krīvijās Sorkonajā armijā. Nacionalī vērsiniki un karaveiri

teik „izteireiti“ nu tās īryndom, voi ņyu nūslap-
kovojuūt, voi izsyutūt uz Sibiriju. Pōrpalykums teik
pōrkōrtōts saskaņā ar Sorkonarmijas reglamentu.
Taidā ceļā Latvijas nacionalō armija otkon kļyust
sorkona un dolōs Sorkonarmijas liktiņūs. Tū pošu
dora ari latgaļu karaveiri, nūklivuši sorkonajā
īryndā.

Izaceļūt Vōcijas-Krīvijas karam 1941. goda 22.
junijā, vōciši okupej Latviju un Latgolu 1941. go-
da vosorā. Latvišu vīneibas leidz ar Sorkonarmiju
atsakōp uz Krīviju, un latgali — ūtrreizeji sorkon-
armiši — karoj pret vōcišim vysu Ūtrō pasauļa
kara laiku, leidzeigi krīvim, nasdami smogus upe-
rus nūsystūs, sakrūplōtūs un gyustā sajimtūs
skaitā.

6.

Legionars

Legiona lītas asmu jau roksturōjis ogrōk — so-
vas 1957. godā iznōkušōs grōmotas: „Latgali poli-
tiskajōs patmaļōs“ 121.—123. lp. šaidi:

„Pīsaskarūt legionā lītai resp. latvišu kolpōšo-
nai Hitlera armijas un policijas bruņōtajōs ryndōs,
jōivāroj divi bruņōtūs veiru grupas: breivprōteigi
un mobilizāti.

Laikā nu 1941. goda jūlija leidz 1943. goda feb-
ruaram daudz latvišu, lelōkū tīsu gon baltiši,
breivprōteigi pīsasaceja dīnastam policijas vīneibōs,
kuru uzdavums beja īkšējōs drūšeibas uzturēšona
vōcu armijas aizmugurē, īskaitūt teireišonas pasō-
kumus un pīsadaleišonu žaidu akcijōs.

Šūs pošu policijas vīneibu resp. bataljonu daļa
teik lykta pamatā ari Latvišu legionam, kura uz-
davums jau beja aktīva leidzdaleiba frontes nū-
turēšonā resp. pīsadaleišona kaujōs.

Leidz ar legionā organizēšonu sōcēs ari obligata
veirīšu mobilizacija legionā vajadzeibom.

Sōcūt ar 1943. goda februari, legionā tyka īsaukti nu 1906. leidz 1924. godam dzymuši veirīši resp. 18 godu gōjums. (Beidzamā laikā tyka īsaukti ari 1905. g. un nu 1925.—1928. godam dzymuši, bet šos īsaukšonas Latgolū vairs moz skōre.)

Šymūs 18 godūs, opolūs skaitļūs rēkinojūt, vajadzēja byut dzymušom 182 tyukstūšom veirīšu.⁶⁾ Kod īsaukšona tyka nūbeigta, tōs rezultati uzrōdeja sekojušu ainu: 43 000, kas atsaroda policijas, cītumu, rūbežapsardzeibas un dzeļžceļu dīnastā voi ari beja īskaiteiti kai naatvītojamī saimnīcyskajā dorbā (UK kartes īpašnīki), mobilizacijai nabeja pakļauti; 51 000 īsaukšona tyka atlykta dažaidu idūmōtu un izdūmōtu īmesļu dēļ (!); 19 000 īsaukšonas komisija atzyna par nadareigim kara dīnastam (!); 23 000 īskaiteitas ōrryndnīkūs; 7000 atvalynōtas veseleibas uzlobōšonai un 5000 nūdūtas ōrstu, specialistu, izmeklēšonai. Taitod faktiski legiona īryndai atlyka vairs tikai 34 000⁷⁾ voi kotrys pīktais veirīts.

Tai kai vysi korstī karōtōji jau beja breivprōteigi aizgōjuši policijas bataljonūs, tod mīrmīleigōkī ļaudis vysaidi ceņtēs nu mobilizācijas atsa-breivōt.

Pādejais apstōklis izavērte vēļ napīdzeivōtā kukuļōšonā. Tyka pīkukuļōti pogostu un aprīnku omota veiri, lai lauksaimnīceibā nūdorbynōtī veirīši tyktu īskaiteiti naatvītojamūs kai vīneigī lauku mōju īpašnīki voi faktiskī apstrōdōtōji (UK kar-teišu īpašnīki). Taipat kotrys īstōdes voi fabrikas darbinīks nalidze kukuļus sovīm vadeitōjim, lai tikai tū atzeist par naatvītojamu un pīšķir UK karti. (UK = Unabkömmlich = naatvītojams.)

Bet personom, kurom beja kaidis sakars ar īsaukšonas komisijom, beja fantastiskas kukuļu jimšonas īspējas. Bet daži ōrsti, ōtras īsadzeivōšonas kōrōdami, par lobu atleidzeibu nūoperēja (nū-

⁶⁾ Latvju enciklopēdija, 1293. lp.

⁷⁾ L. E. 1293. lp.

mauce) kōju pērstim nogus, jo šys krūplōjums veirīšus atbreivōja nu kara dīnasta!

Taidā veidā kukuļōšona beja pōrsavārtuse par vyspōratzeitu un cīnejamu parōdeibu.

Pret šū najēdzeibu vēļ daudzēji īsaucamī protestēja, syuteidami legionā generalinspektoram gen. Bangerskam sašutuma pylnas vēstules, kurōs atklōti tyka nūrōdeits, ka jaunekļu īsaukšonas vītā nūteikūt speka gobolu mobilizacija. Pat augstōkais policijas šefs Latvijā un gen. Bangerska teišais priekšņiks, vōcu generals Jekelns atzyna, ka pi īsaukšonas asūt nūtykuse kukuļōšona un legionā mobilizāti vīneigi namaņteigī cylvāki.⁸⁾

Nav nūslāpums, ka nabadzeigōkī beja latgali, kuri tod ari sastōdeja legionā mobilizātōs daļas (41,6 0/0) golvonū masu, jo naspēja sagōdōt smogūs kukuļus.

Austrumu frontes kaujas beja ašņainas un praseja daudz uperu. Legionā šamā ziņā nabeja izjāmums. Tamdēļ ari tys pōrsavērte par latgaļu veirīšu Golgotas vītu. Tur kaujōs krūplōja un nōvēja Latgolas tautas dālus bez jāgas un mērka — par Hitlera īcarātū Lelvōciju, kurai nūsastyprynoūt, beja paradzāts latgaļus pōrvītōt kaut kur uz Krīvijū, jūs zemi kolonizejūt vōcīšim.⁹⁾

Kaujas laukā voi ari pēc kapitulacijas krīvu rūkōs nūnōkušim legionarim — latgalim kai gyusteknim klōjōs ļūti smogi, jo, kaut ari pīspīdu kōrtā mobilizātī, tūmār oficiāli skaitejōs breivprōteigī, kurus īnaidņiks nataupa. Eisi sokūt, Latvīšu breivprōteigūs legionā beja latgaļu veirīšu iznycynōšonas īstōdejums.“

Rokstureigi, ka Latvīšu legionā leidz Latgolas okupacijai 1944. goda vosorā mobilizātī latgali un Sorkonajā armijā mobilizātī latgali tyuleņ pēc 1944. g. Latgolas okupācijas sasatyka 1945. g. Kūrzemes frontē un pi „Kūrzemes cītūkšņa“ vaigu vaigā, ka-

⁸⁾ L. E., 1293. lp.

⁹⁾ Sal. L. E., 479. lp.

rōdami brōļs pret brōli — pirmī par Hitlera Lelvōciju, ūtrī — par Stalina sorkonū imperiju un vyspasauļa komunismu, bez kaidas jāgas poši sev un Latgolai.

Par vōcu kara mašinerijai mobilizātīm uzskotomī ari tī Latgolas īdzejvōtōji, kuri 1942.—1944. godā tyka deportāti uz Vōciju pīspīdu dorbūs. Šū akciju asmu atzejmōjis jau ogrōk (Latgali politiskajōs patmaļōs, 119. lp.):

„Jau 1942. goda pavasarī nu Latgolas teik deportāti uz Vōciju pīspīdu dorbūs apm. 12 000¹⁰⁾ latgaļu, apzejmōjūt tūs par nadrūšu, komunistisku elementu. Vōcijā jī tyka nūvītōti dorba nūmetnēs kai „ostarbeiteri“ un kai ōrejū pazeimi nosōja pi apgārba pišyutu plakatu ar burtim „OST“, kas nūzejmōja jūs piļneigu beztīsystkumu un pīdareibu austrumnīkim: pūlim, krīvim, tatarim un cytom, pēc Hitlera rasu teorijas, mozvērteigom, vērdzinojamom tautom. Jī kai austrumu strōdnīki dzejvōja nūžālojamōs barakōs, ēdīni sajēme nu kūpejō kotla — ļūti tryuceigu un ōrpus barakom un dorba vītas dreikstēja uzaturēt tikai ar īpašom nūmetnes vadeitēja atļōvem resp. jī nabaudeja kus teibas breiveibas. Šom pirmajom deportacijom sekōja vēl cytas mozōkas, un kūpejū pīspīdu kōrtā izsyuteitūs skaitu tamdēļ jōvērtej uz 20 000.¹¹⁾ Izsyuteišonas kōrtōja Dorba pōrvaļdes (Arbeitsamti), kuru priksgolā atsaroda zīmeļnīciskī baltīši, kuri tod ari ceptēs „slāvyskūs“ latgaļus izmontōt vysas Latvijas kvotaš aizpīļdeišonai. Kai seviški naīcīteigs pret latgalīm un Hitlera rases teorijas eistynōtōjs tymā laikā tyka daudzynōts Daugovpīļs Dorba pōrvaļdes priksnīks **Mucenīeks**.

Pēc kapitulācijas 1945. godā Vōcijā satyku vairōkus šaidus „OST“ strōdnīkus — latgaļus, kuri ar sašutumumu un ryugtumu stōsteja par vērgu dzeivi Hitlera režīma laikā Vōcijā un Dorba pōrvaļžu rei-

¹⁰⁾ L. E., 479. lp.

¹¹⁾ Sal. L. E., 479. lp.

ceibu dzimtinē. Jūs pacīteības mārs beja pylns, un jī repatriējōs uz Latviju, pat komunistu vērdzeibu uzskateidami par mozōku ļaunumu kai Hitlera izgudrōtū un baltīšu izvastū latgaļu rasiskū vojōšonu. Pi kam šūs rasiski vojōtūs latgaļu lobā nikō navarēja dareit, jo vojōtōji beja baltīši, kuri tagad jau beja tykuši pi atseviškas, nu latgalim atdaleitais un rasiski „pylnvērteigas“ tauteibas . . .“

7.

Treškōrt sorkonarmīts

Pēc trejskōrtejōs Latgolas okupācijas nu Sorkonarmijas 1944. goda julijā un augustā Latgolā teik izsludynōta mobilizacija, bet, karam beidzūtīs, turpynojās kōrtejōs īsaukšonas vyspōrejōs karaklauseibas rāmūs. Taidā kōrtā dzimtinē palykuši latgali, sasnādzūt dīnasta godus, otkon kļyust sorkonarmīši, ņyu jau trešū reizi. Vīneigais mīrynōjums, ka ņyu jau byus pōri par divdesmit godu kai Krīvijā ir mīra stōvūklis un latgaļš — treškōrtejs sorkonarmīts — nav spīsts karōt.

8.

Universalais karaveirs

„Laikam gon Ūtrais pasaula kars ir vīneigais pādejūs 700 godūs, kod latgali bēgļu gaitōs dūdās uz rītumim un navys uz austrumim — Krīvijū, kai tys beja parosts ogrōk. Īmesli tam ir vairōki, bet golvonais ir tys, ka komunistu okupacija (1940—1941) voi tai saucamais „baigais gods“ ar komunistim specifiski pīmytušu teroru, deportacijom, antireligismu un kolektivizacijom tautai beja idvēsis pōrlīceibu, ka nikur pasaulī šausmeigōka dzeive

navar vairs byut, kai pi komunistim. Tōpēc skots vērsēs uz rītumim.

Kod komunistus nūmaīneja vōciši (1941—1944), tymūs redzēja styngrus, idūmeigus, reizem pat nažēleigus okupantus, bet aiz vysa tō slēpēs inteligents un prōteigs cylvāks, ar kuru varēja sasaprast un uz kuru varēja pasaļaut.

Tamdēļ ari, kod 1944. goda vosorā Latgolai otkon tyvōjōs sorkonarmija, pulka latgaļu izmontōja vysas īspējas, lai dūtūs leidza atsakōpušajam vōcu karaspākam un nūklyutu Vōcijā voi ari tyktu pōri Baltijas jyurai — Zvīdrijā.“ (Latgali politikajōs patmaļōs, 139. lp.)

Panikas pōrjimti, Latgolu atstōja apmāram 7000 civilistu — latgaļu, gon kai vīninīki, gon vasalom saimem. Šys skaitlis vēļ jōpapyldynoj ar tim legionarim, kurim izadeve nūklyut amerikaņu, angļu voi franču gyustā un kuri tod izavaireja nu repatriācijas. Taipat šam skaitļam jōpiskaita tī pīspīdu dorbūs uz Vōciju deportātī latgali, kuri pēc Vōcijas kapitulācijas dažaidu īmesļu dēļ nūraideja repatriāciju. Vysumā bēgļu gaitas taidā ceļā beja izavēlējuši ap 10 000 latgaļu. Šys skaits atsaroda trymdā, Rītumeiropas vaļstīs, golvonā kōrtā Vōcijā un Zvīdrijā, karam beidzūtīs (1945). Nu turīnes latgali nōkušūs 10 godūs izkleida pa vysu komunistu nakontrolātū pasauli, prōvas kolonijas izveidōdami it īpaši Zīmeļamerikas Savīnōtōs Vaļstīs, Kanadā, Australijā un Anglijā, bet mozōkas grupeņas apsamete gondreiž kotrā Rītumu pasaļa vaļstī. Rītumvōcijā palyka prōva latgaļu kolonija, kurā ītylpa tī, kurus cytas vaļstīs najēme pretim — naizturēja veseleibas pōrbaudes voi ari godu skaits un saimes sastōvs beja taidis, kas nakārdynōja emigrācijas zemes, kuras meklēja bēglūs vīneigi fiziska dorba spējas. 1956. goda beigōs un 1957. goda sōkumā ari šim pakaļ palykušajim atsavēre durovas, un daļa otkon izceļōja, seviški uz Zīmeļamerikas Savīnōtajom Vaļstim.“ (Latgali polit. patmaļōs, 139. lp.)

Aklimatizējušīs jaunajōs dzeives vītōs un pījā-

muši jaunās „dzimtinās” pavalstnīceibu, latgaļu jaunī veirīši kļūst par īsaukšonas objektu šūs vaļstu militarā dīnastā. Itārpti amerikaņu, angļu, franču, australišu, spāņu, brazilīšu, argentīnišu, zvidru etc. uniformās jī ir sastūpami vysā, nu komunisma īspaida breivā Rītumu pasaulī, kļūstūt par sova veida universalim karaveirim. Pi kam vacōkī nu jim atmiņ Latgolū un Latviju taidu, kaidu jī tū sovom acim beja redzējuši; ari mōtes volūdu jī pōrvolda vēļ navaiņojami. Jaunōkī, turpretim, zina šū tū par Latgolū tikai pēc vacōkūs, rodu, voi tautīšu aizkustynojušim nūstōstim, un ari mōtes volūda sōc jau pīsamērst.

Kūpš 1965. goda plūsōs kars Dīnvydaustrumazijā — Vietnamā. Dīnvydvietnamā atsarūn symtim tyukstūšu amerikaņu, kuri tur ir nūklivuši, dūdūtis rītumu vērzīnī — škārsojūt Klusū okeanu. Šūs karōtōju ryndōs ir ari latgali. Zīmeļvietnamu karā pret dīnvydim un reizē ari pret amerikānim krīvi atbolsta ar īrūčim, īreicem un cytim kara materialim. Šūs modernūs īrūču un īreiču apkaļpej krīvi syuta sovus militarūs lītpratējus, kuri sasnādz Vietnamu, dūdūtis austrumu vērzīnī, pōri Azijai. Šūs krīvu lītpratēju sastōvā īspējama ari latgaļu klōtbyutne, kamdēļ otkon īspējama latgaļu konfrontēšona. Cerēsīm, ka šūreiz šei rītumu latgaļu un austrumu latgaļu sasatikšona kara laukā paliks tikai teoretiska, naprosūt fiziskas iznycynōšonas. Bet — konkrētu atbiļdi snēgs tikai nōkūtne.

N Ū S L Ā G U M S

Latgaļu karaveira gūdynōšona

Karaveiri ir tei tautas daļa, kura sajam vysmozōk pateiceibas un dzērd vysmozōk atzineibas par sovīm zaudējumim, cīsšonom un uperim. Lelōkū tīsu ceiņu vītā kaida aizmērsta, naapzeimōta kopu kūpeņa ir vīneigō olga, kū spēka godūs krytu-

šais karaveirs ir varējis nūpeļneit. Seviški tys at-
sateic uz latgaļu karaveiru. Personeigi nazynu ni-
vīna gadejuma, kur karā krytušō Latgolas dāla
mērsteigōs atlikas byutu pōrvastas uz dzymtajim
kopim un ar militaru gūdu, kupla tivinīku pulka
klōtbyutnē guldeitas sūplōk jō vystyvajim. Un jo
ari šaida apglobōšona Latgolā byutu nūtykuse, tod
tī ir ōrkōrteigi rati gadejumi. Šaida izaturēšona
pret latgaļu krytušajim gon ir rokstureiga tikai
svešinīkim — latgaļu izkolpynōtōjim.

Poši latgali dzeivoj leidza sovim kāraveirim na-
atkareigi nu tō, kaidai varai jī ir spīsti kolpōt un
sovas golvas nūlikt. Bet seviški aizkustynōti un sa-
jyusmynōti ir latgali par sovim karaveirim gade-
jumūs, kod jī ceinejās par pošu latgaļu lītu. Te rok-
stureigs pīmārs ir Latgolas partizanu pulks. Kaut
ari oficiāli tys pulks eksistēja tikai napylnus 3 go-
dus (nu 1919. g. 5. jūnija leidz 1922. g. 1. apre-
ļam)⁹⁾, jō militārī veikumi Latgolas atbreivōšonā
un psihologiskō nūzeime vītejūs īdzeivōtōju pre-
testeibas uzturēšonai pret okupantim ir uzmanei-
bas un apbreinōšonas cīneiga. Jō ceīņu vēsturē ir
īraksteiti Bolvi, Kuprova, Rugōji, Baļtinova, Valka,
Škilbāni, Kōrsova, Malnova, Augšpiļš un Grāku
kolns,¹²⁾ kai ari Jaunlatgola.¹³⁾ Par psihologiskū
ītekmi līcynoj fakti, ka latgaļu veirīši nu sovas ko-
munistu okupātōs dzimtines un Sorkonōs armijas
meklēja ceļus, kai pōri fronteī nūklyut pi partiza-
nim, labi zynōdami, ka nūtveršonas gadejumā sor-
konarmīši uzskateis jūs par dezertirim voi ari „bol-
tūs“ spīgim un turpat nūtveršonas vitā nūlikvidēs.
Lelōkū tīsu tai ari nūtyka, un laimeigi beja tī pōr-
drūšnīki, kuri pēc nūtveršonas tyka sūdeiti ar nū-
syuteišonu uz Sorkonarmijas disciplinarajom (sū-
da) vīneibom.

Ōreji latgali ir klusi, izavaira nu svešinīkim un
prūt sorgōt sovu pōrlīceibu nu voldūšōs svešōs va-

¹²⁾ Sal. L. E., 479. lp.

¹³⁾ Sal. L. E., 1229. lp.

ras. Taipat tys nūtyka ari ar simpatiju uzrōdeišonu
frontes škārsōtōjim, svešinikim, jo beidōs nu pro-

Pīmineklis Bolvūs Latgolas partizānu pulka krytušajim
karaveirim
1919. — 1920.

vokācijas. Turpretim apstākļūs, kod svešinīki naapdraudej, latgali ar lapnumu izpauž sovas simpatijas un pateiceibu.

Pīmārs tam beja Latgolas partizanu pulkam uzcaltais pīmineklis šō pulka šyupuļa vītā — Bolvūs naatkareigōs Latvijas laikā. Oficiali un ari svešinīkim šys pīmineklis paude pateiceibu tim latgaļu partizanīm, kuri, šō pulka ryndōs byudami, beja zidōjuši sovas dzeiveibas Latgolas atbreivōšonai nu komunistīm. Bet latgaļu mentalitatei tys nūzeimōja daudz vairōk: bez augšā mynātōs pateiceibas, šys pīmineklis tyka uzskateits kai pīmiņas zeime ari pošam, nalaikā nūlikvidātām pulkam kai latgaļu militarōs vīnōteibas un vīnprōteibas symbolam. Pīminekļa forma — karaveira tāls ar šautini pi kōjas — latgaļa izpratnē veidōja atmiņas par ikvīnu jō dālu, kurs ar īrūci rūkā ir bejis spīsts dūtīs uz kara lauku. Taipat kai klusu pateiceibu un apbreinōšonu latgaļš spēj slēpt paaudzū paaudzem sovōs kryutīs pret sovīm karaveirim, taipat jys paaudzū paaudzem spēj slēpt naidu un nycynōšonu pret tim, kuri jō svātumus — karaveiru un jō pīmiņas zeimi — apsmej, zaimoj un par tim nirgojās.

Laika dzērnovas maļ lānom, bet bez apsastōšonas . . .

LATGAĻU ATTEICEIBAS PRET, TAI SAUKTIM „ZYLUPES UN AIVIKSTES“ RŪBEŽIM

Šymā artikeli itvartōs vīlas lobōkai izpratnei vyspyrms pasakavēsīm pi vērsroksta konkretizēšonas.

Ar vōrdu „latgali“ te ir apzeimōta aistu tauta lati, kuras apdzeivōtū teritoriju sauce: latu gols resp. Latgola. Nu šō nūsaukuma vālōk izaveidoj nūsaukums „latgali“ kai etnografisks un teritorials jēdzīns resp. reizē apzeimoj vaļsti un tautu. Turpretim Tōlova, Purnova, Imera, Viļaka, Polocka un Sēlija ir tikai latgaļu apdzeivōtōs teritorijas atseviški nūvodi un saprūtami kai geografisks jēdzīns.

Zylupes (eistineibā Sīnupes) rūbežs šymā rokstā nav dūmōts vīneigi kai Latgolas un Krīvijas dobā nūspraustō linija laikam nu 1920. leidz 1940. godam, bet gon plaša jūsla uz austrumim nu šōs linijas, kurā sasaskōre latgaļu un slavu politiskōs un religiskōs intereses. Šys rūbežs aizvēstures laikūs pakōpiniski ir vērzējīs nu austrumim uz rītumim un vēstures laikūs atsaradis zīmejūs storp Mudovas (Velikajas) upi un Viļaku, bet dīnvydūs uz Daugovas — storp Druju un Polocku (Palatu).

Aivīkstes rūbežs ir jūsla, kuru uz latgaļu zemes ir izveidōjuse katōļticeigūs un luterticeigūs tautīšu preteškeiba svešu tautu atbolstā un interesēs.

Latgali pīdar pi aistu tautu saimes, kuras jaunōkajā laikā sauc par baltu tautom voi ari par leitovīšu tautu grupu. Pēdejais apzeimōjums pamatojās uz tū, ka vēsturiskajūs laikūs leišu tauta beja politiski styprōkō.

Vōcu un tim leidza ari latvīšu zynōtniskajā terminologijā aistim ir dūts baltu apzeimōjums.

*

Austrumeiropas mežu jūslā aisti pasarōda apm. ūtrōs godu tyukstūšas pirmajā pusē pyrms Kristus, ¹⁾ voi pyrms

apmāram trejom tyukstūšom godu. Kod aisti tur ir nū-dzeivōjuši apm. divi tyukstūšas godu, tim nu dīnvydrī-tumim un, īspējams, ari nu dīnvydaustrumim sōc uzamōkt slavi. Daži vēsturnīki pījam, ka Kristus dzimšonas laikā slavu nūmetnes atsarodušas mežu stepes jūslā: ap Kra-kovu, Dnepras videjū daļu, Poltavu, Kursku un Voronežu. Dažas slavu grupas varēja byut ari vairōk uz dīnvydim — Donas lejas golā, bet dažas vairōk uz zīmelim — Vis-las videjā daļā.²⁾ Nu šom pozīcijom tod ari nūteik pastō-veiga uzamōkšona aistu dīnvydu sektoram.

Lati ījēme aistu tautu apdzeivōtōs teritorijas zīmeļ-austrumu sektoru; jūs apdzeivōteibas rūbeži beja:

a) rītumūs Burtnīku azars ar Sedas upi³⁾ un Kūka-nōja nūvods, kur tūs kaimini beja lībi;

b) dīnvydūs — Daugovas lobais krosts un ari atseviš-ki apgoboli Daugovas kreisajā krostā, kur tim kaimiņūs dzeivōja zemgali, leitovīši un cytas aistu tautas;

c) austrumūs apdzeivōteibas rūbežs ir bejis aiz Pala-ņas upes, bet tō saskare ar cytom aistu tautom te gryuši nū-vaikama;

d) zīmeļūs — Pliskovas (eistineibā Piļskolna) azars, Iļ-meņa azars Valdaju augstīne, bet īspējams ari daudz tō-lōk uz zīmelim, pat Dīnvydsōmijā,⁴⁾ kur tūs kaimini beja igauni un cytas sōmu un **ugru** cil̄tis. Ir atrūnamas vēstu-riskas līceibas,⁵⁾ kuras pīlaiž īspēju, ka slavu cil̄ts Klaveni zam gotu kēneņa Emericha (350—70 pēc Kr.) spīdīņa nu Dņepras vydsdaļas ir pōrsavitōjuse augšup pa Dņepru uz zī-melim un beidzūt apsamatusē uz dzeivi Iļmeņa azara ap-

1) H. A. Moora: Sovetskaja archeologija, 1958: 2, 9. lp.

2) G. Vernadsky, Ancient Russia, 1943. g. 2.—3. lp.

3) Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1921. g. 3. un 4. burtnei-cā P. Abbula roksts par Imeras upi un apgobolu.

4) K. Stalšans, Latviešu un lietuviešu austrumu apgabalu lik-teņi, 1958. g. 21. lp.

5) G. Vernadsky, Ancient Russia, 1943. g. 103.—104. lp.

kōrtnē, taitod sasnāguse latu apdzeivōtu teritoriju voi latu golu.

Šō gōjīņa rezultatā slavi saškeļ aistus resp. baltus dievejūs sektorūs: rītumu sektorā — storp Palatu (Polocku) un Burtņiku azaru un austrumu sektorā — ap Okas baseinu. Šam austrumu sektoram slavu uzamōkšona ir bejuse seviški naatlaideiga, un pādejō zynomō aistu cilts Golindi teik pōrvarāta 1058. godā, pēc tam pakōpiniski saplyustūt ar slavim,⁶⁾ jo te aisti atsaroda gondreiz lūkveideigā slavu ilankumā. Rītumu sektora aistim un seviški latim slavu spīdīņam turpretim beja padūta tikai austrumu daļa, kamdēļ stōvūklis beja nasaleidzinojami vīglōks. Kaut ari ap Polocku veidojās spēceiga slavu un latu vaļsts, teirō latu resp. Jersikas karaļvaļsts spēj tai pretētīs un saglobōt savu suverenitāti symts pīcdesmit godu ilgōk, kai tū spēja Golindi, un pazaudēja tū ceīņā navys pret austrumnīkim — slavim, bet pret rītumu ībrucējim — vōcišim.

Jersikas karaļvaļsts un Palatas (Polockas) kņazistes atteiceibas 11. un 12. godu symtā pēc Kr. roksturoj šaidi apstōkli:

a) Palatas kņaziste atsaroda uz latu zemes, un ari tōs pamatīdzeivōtōji beja lati, kuri pakōpiniski slavyskōjōs;

b) latu slavyskōšonūs na tikai Palatas kņazistē, bet ari Jersikas karaļvaļstī veicynōja tys apstōklis, ka tī kristeigū ticeibu pījēme nu slavim, caur kū vysa tūs goreigō dzeive tyka pakļauta slavyskajom kristianisma formom. Latu volūdā īsavīš slavyskō religiskō terminologija, dīvkolpōjumi nūteik seņslavu volūdā, un latu mentalitate pakōpiniski tamdēļ tyvojās slavu mentalitatei;

c) Jau 1057. godā Palatā (Polockā) ir bejis veiskupa sēdekklis, un Jersikas karaļvaļsts bazneictīsiski beja pakļauta Palatas (Polockas) eparchijai (veiskupijai,⁷⁾. Jersikā un laikam ari Kūkanojā (Kūknesē) beja pravoslavūs

⁶⁾ G. Vernadsky, *Kievan Russia*, 1948. g. 160. lp. Vacōkais Kijevas nūsaukums ir Sambata.

⁷⁾ Latvju Enciklopēdija, 918. lp.

bazneicas.⁸⁾ Un tai kai arī Novgorodā beja greku veiskups jau pirmajūs desmit godūs pēc kijevišu kristeišonas⁹⁾ [Joachims vārdā, mērst 1030. g.¹⁰⁾], kurs pōrzynōja latu gōla zīmeļaustrumu daļu, tod īspējams, ka lelōkō daļa latu voi pat vysi lati ir pījāmuši vīnu, eistu kristeigū ticeibu pēc austrumu resp. Konstantinopoles rita vēļ pyrms 1054. goda resp. pyrms lelōs un galeigōs škeļšonōs kristeigūs nūmetnē, kurā pāvests Leons IX ekskomunicēja Konstantinopoles patriarchu, bet patriarchs sovukōrt — pāvestu.¹¹⁾ Šei škeļšonōs uz latim naatstōj nikaida īspaida leidz pat vōcu īnōkšonai, jo tī vysi palīk Konstantinopoles īspaida sferā.

d) Jersikas karaļam šymā periodā sovas naatkareibas uzturēšonai resp. slavyskōšonas bremzēšonai ir svareigi divi apstōkli: 1) draudzeigas atteiceibas ar Palatas kņazi kai veiskupa apakšniku (kam apstyprynōjums atrūnams vōcu chronikā) un 2) brōļu tautas — pogōniskūs leitovišu atbolsts, kas teik nūdrūšynōts preceibu kōrteibā, kai tys, pīmāram, beja ar pādējū Jersikas karali Vysvaldi, kurs beja precējis leitovišu augstmaņa Gaugeruta meitu un sovōs naboltaļōs dīnōs dūdās trymdā navys pi ticeibas brōlim — palatīšim, bet pi pogōniskajim tautas brōlim — leitovišim.

e) Kristianisma eras pirmajūs divi symti godūs Palatas vaļsteņa beja austrumslavu un baltu kulturas centrs,¹²⁾ kuru boltkrīvi roksturoj kai spūžu sovas vēstures agrīnū periodu, ar demokratiskom idejom (vēče eislaiceigi volda pat bez kņaza), škiru ceīņas iztryukšonu un socialū vīnleidzeibu, kō navarēja atrast pi cytom slavu cilītim. Latim šys periods jōroksturoj turpretim kai vīnas tūs daļas vystymsōkōs dīnas, jo tī saplyuda ar slavim, lai raideitu jaunu latu un slavu sajauktiņu tautu — boltkrīvus, kas Jersikas latu karalistei beja vārā jamams faktors.

Tamdēļ arī divdasmytajā godu symtā pazeistamais lat-

8) L. E., 2650. — lp.

9) Donald A. Lowrie, *The light of Russia*, London, 1924. g. 42. lp.

10) Albert M. Amman, S. J., *Abrīß der ostslawischen Kirchengeschichte*, Wien (ap 1950), 19. un 25. lp.

11) *The World's great religions*, Life, 1957.

12) N. Vakar, *Belorussia*, 1956. g. 42. lp.

gaļu un slavu resp. krīvu rubežs, kuru mādz apzeimot ari ar nūsaukumu „Zylupes (Sīnupes) rubežs“ un kas sōka veidētis tikai ordeņa laikā, nav nikajds drūšajis Jersikas karaļvalsts, austrumu rubežs ar Palatas tērgūņu republiku. Sys rubežs naatkareigi nu tō, kur tys atsaroda un kas tū politiski beja radejis, latu tautai ir bejis uzspīsts pret tōs grybu.

Divpadsmytō godu symta beigōs un trejspadsmytō godu symta sōkumā vōciši īvoda Krysta karu Baltijas jyuras austrumu krostā — „Drang nach Osten“, kurā ōtri pīveic lībus, un 1209. godā ari Jersikas karalis Vysvaldis zaudej sovu karalisti. Ņyu krystnešu nūdybynōtais Livonijas austrumu rubežs sasnādz slavizātūs republiku interešu rubežu, un taidā ceļā uz latu zemes blokum politiskam rubežam veidojās ari religiskais rubežs, jo Jersikas karalistes latus vōciši ir pīvārsuši Romas katōļu nūmetnei, bet slavu valsteņas pa vacam palik uzticeigas Konstantinopoles vadeibai.

Livonija pēc sovas īkōrtas ir 5 valstu savīneiba (konfederacija), kurā ītylpa Reigas archiveiskupija, Kūrzemes veiskupija Tārbatas veiskupija, Sāmsolas-Vīkas veiskupija un Livonijas ordeņa valsts.¹³⁾ Vīnprōteiba šūs konfederatu storpā reizem ir bejuse tik nūžālojama, ka, pīmāram, laikā nu 1298. — 1313. godam, taitod pīcpadsmit godu Reigā atsaroda pagōniskōs Leitovas karaspāks kai Reigas archiveiskupa un Reigas breivpīlsātas tīseibu aizstōvis tūs streidā ar Ordeni.¹⁴⁾ Vīneigais, kas Livonijas konfederaciju saturēja kūpā, beja divi ōrpolitiski faktori: rītumūs politiskō atkareiba nu pāvesta un keizara, kuri sovā storpā sasacente par vodūneibu Rītumeiropā, un austrumūs — pīaugušō slavu agresija.¹⁵⁾

Lai gon slavu valsteņas resp. republikas beja vōjas pretineicas Livonijas ordeņam, tūmār ari ordeņs nabeja styprs, jo Latgolas īkarōšona vylkōs 200 godu. Krīvu valsteņas laikā nu 1238. leidz 1480. godam nūkljyst mongoļu kaļpeibā. Storp cytu mongoļu varonajā Azijas un Eiropas

¹³⁾ L. E., 2662. lp.

¹⁴⁾ C. R. Jurgela, History of the Lithuanian Nation, Nev York, 1948. g. 80. lp.

¹⁵⁾ L. E., 1531. lp.

imperijā nūklyust Smolenska, Vitebska, Novgoroda un Pliskova, turpretim Palata saista sovu liktini ar Leitovu un izavaira nu mongoļu kaļpeibas. Novgoroda sovukōrt īgyun sevišku labvēleibu kai izcyli pakaļpeiga un paklauseiga mongoļu satelitvaļsteņa, un tōs kņazs Aleksandrs Nevskis kļyust par uztycamōkū vasali imperatoram Batu, kuram beja gondreiz naīrūbežōta vara, kaut pošam Aleksandram beja nalela družina un vaļsteņa ar apm. desmit tyukstūšu mōju.¹⁶⁾ Mongoļu laikmats slavu vaļsteņu nakōrteigajā jucekļī īnas sekojušas pōrmaiņas, kuras atsateice ari uz tur dzeivojušim latim kai vairōku šūs vaļsteņu pamatīdzeivōtōjim:

1) Teik īvasta vīnveideiga nūdava likme: 10 % nu itiņ vysa, īskaitūt cylvākus, lūpus, labeibu, nūzveju, medejumus, vyspōri nu itiņ vysa. Nūdūkļus pīdzan persīšu un armeņu tauteibas pīdzinēji, bet tūs aprēkinōtōji un rēkinu kōrtōtōji beja kinīšu rakstveži.¹⁷⁾ Turpretim īdzeivōtōju ticeiba un atseviškūs slavu vaļsteņu ikšējō ikōrta mongoļus nainterešej.

2) Krīvu zeme mongoļu laikā pyrmū reizi redz styngru kōrteibu. Beja paruna, ka pat suņš nadreikst rīt bez Batu atļōves tam pakļautajōs zemēs.¹⁸⁾ Kōrteibu uzturēja mongoļu karaveiru sardzes, kuras turki sauce par karaul,¹⁹⁾ bet napaklauseīgūs nūmīrynōjā atsuteitōs mongoļu jōtnīku sūda ekspedīcijas, pīkūpūt totalū izkaušonas un nūpūsteišonas metodi.

3) Yudiņa celi apsastōj. Tūs atvītoj zemes celi. Pyrmū reizi uz tōlajim austrumim ņyu īspējams nūklyut pa sauszemi.²⁰⁾ Vysi celi ņyu vad uz dīnvydastrumim, un pa tim kust gon militarais transports, gon tērgōtōji, gon diplomati. Nu tim laikim kai atmiņa krīvu volūdā ir palicis pajyuga vadeitōja nūsaukums — tataru vōrds „jamščik.“

4) Uzalobojūt un pasaōtrynojūt satiksmei ar austru-

¹⁶⁾ H. Lamb, The March of Muskovy, Garden City. N. Y., 1948. g. 32. lp.

¹⁷⁾ Pēc H. Lamb, 36. un 55. lp.

¹⁸⁾ T. p., 39. lp.

¹⁹⁾ T. p., 106. lp.

²⁰⁾ H. Lamb., 37. lp.

mim, vairojās tērgi, preču apmaiņa, pasavairoj naudas apgrūzeiba. Nu mongoļu laikim krīvu volūdā isavīš taidi austrumnīku komercvōrdi kai deņgi, nu mongoļu ding, bazar, tovar.²¹⁾ Nivīnai slavu vaļsteņai tymūs laikūs nabeja sovas naudas un apgrūzeibā beja austrumu monetas.²²⁾

Vōrdu sokūt, Zylupes (Sīnupes) rūbežam nu austrumim beja pīsavērzejuse Azija, jo vyss, kas nūtyka Azijā, miniaturā atsakōrtōja Novgorodā, Pliskovā un itip vysur, kur vaļdeja mongoļu lykumi. Sīnupes rūbežam nu rītumim tymā pošā laikā beja pīsavērzejuse Rītumeiropa, jo laikā nu 1207. — 1562. godam Livonija beja vōcu tautēibas Romas imperijas province,²³⁾ bet kūpš 1202. goda, ar Mōras Zemes nūsaukumu, skaitejōs par Sv. Krāsla īpašumu (gon tikai nu kanoniskūs tiseibu veidūkļa.²⁴⁾ Taidā kōrtā vyss, kas atroda vītu Rītumeiropā, miniaturā atsakōrtōja arī Livonijā. 13., 14., un pat lelōkū daļu 15. godu symtā Sīnupes politiskais rūbežs ir Azijas un Eiropas rūbežs, ir dzaltonōs un boltōs rases saskares jūsla, Rītumeiropas un Azijas kulturas rūbežs un Rītumeiropas un Azijas militarūs spēku un kara mōkslas pōrbaudes poligons. Vēsture stōsta par daudzim nažēleigim, ašņainim karim, izceineitim storp Livonijas ordeni un Novgorodas un Pliskovas republikom, bet leidz šam laikam ir nūklusējuse tū, ka šī kari pyrmā kōrtā skōre latu zemi, pūsteja tū, kōve tōs īdzeivōtōjus, vede gyustā, pōrdeve vērdzeibā un ka lati, šōs zemes pamatīdzeivōtōji, beja pīspīsti karōt obejūs lagerūs, it ceiņā brōļam pret brōli.

Mongoļu laikā sōc pīaugt Moskvas īspaidis. Tū Moskvas nūteicēji panōce ar pīsalabynōšonu tataru chanam caur naudas bolvu pasnēgšonu²⁵⁾ (kū myusdīnōs apzeimōj par kukuļōšonu), līkuleibu, bet, golvonais, preceibu ceļā — apprecejūt chanu mōsas resp. sasasvainōjūt ar chanim.²⁶⁾ Šaidūs apstōklūs Moskvas kņazi pōrsavērš par ta-

21) T. p., 49. lp. Krīvu vekša = vōveres ōda, arī kai naudas vīneiba, nōk nu persīšu volūdas vešek = sorkonō lopsa un jōs ōda.

22) H. Lamb, 49. lp.

23) L. E., 2661. lp.

24) L. E., 1551. lp.

25) H. Lamb., 49. lp.

taru agentim.²⁷⁾ Moskvas golmā īvasts Sarajas²⁸⁾ resp. tataru chanu ceremonials un zemē īvasti mongoļu lykumi. Laika tecējumā saērst mongoļu valsts, bet tās lykumus un mentalitati Moskvas kņazi jau beja pīsovynōjuši resp. montōjuši nu Sarajas sovas valsts vajadzeibom.²⁹⁾ Ari nūdūkļu pīdzeišonu vīnam nu Moskvas valdinīkim — Ivanam Kalitai izadūd pōrjemt sovōs rūkōs, izspīzūt persišu un armeņu īrēdņus un pošam kļyustūt par golvonū nūdūkļu pīdzinēju.³⁰⁾ Tys Moskvas īspaidu un svoru cytu slavu valšteņu storpā seviški vairoj, un tōs kļyust Moskvas laupejums. Taidā kōrtā ari Pliskova 1460. un Novgorodā 1478. goda³¹⁾ teik pōrvarātas, tōs izlaupūt un iznycynojūt demokratiskōs breiveibas, saisteitas ar večes dorbōšonūs.³²⁾ 15. godu symta ūtrajā pusē, Sinupes rūbeža austrumu pusē, pazyud dzaltonōs rases dominacija, bet tōs aziatiskō mentalitate un totalitari despotiskō valsts pōrvaldes kōrteiba palik krīvim montōjumā.

Laikmats nu 15. g. symta ūtrōs puses leidz ostonpadsmytō godu symta ūtrajai pusei resp. pyrmajai Pūlijas un Leitovas sadaleišonai apzeimojams par Moskvijas napōrtrauktūs uzbrukumu laikmatu sovīm rītumu kaiminim Baltijas jyuras austrumu pīkrastē, kuru pošī krīvi apzeimoj par „lūga cērššonu uz Eiropu.“ Šei „lūga cērššona“ krīvim kļyust vitala tamdēļ, ka Azijas tautu politiskais svors sabryuk un kulturalō atteisteiba leidz ar tū gondreiz̄ apstāj, bet Rītumeiropā vārojama pretejō parōdeiba kai politikā, tai kulturalā laukā — tur vyss īt uz augšu napōrtraukta progresa ceļā. Izolātīm nu Rītumeiropas, krīvim draud „nūsmakšona“ resp. palikšona uz kirgizu, tataru un cytu mongoļu atteisteibas līmiņa. Tamdēļ šūs treju symtu godu laikmatā nūteik napōrtraukti krīvu uzbrukumi rītumū vērzīnī. Daži nu tim ir tikai eislaiceigi ībrukumi, bet cyti turpretim ilgstūši; pīmāram, vīns nu šaidim ībrukumim patur Latgolu krīvu okupacijā turpat vīnpadsmit

26) T. p.

27) T. p.

28) Turku volūdā s a r a y = piļs; sal. Sarajevo Balkanūs.

29) H. Lamb, 55. lp.

30) T. p.

31) L. E., 2663. lp.

32) „Dzeive“, 1959. g. 35. nr., 24. lp.

godu, nu 1656 — 1667,³³⁾ bet pēc cytas versijas nu 1657 — 1677.³⁴⁾

Šymā trejs symti godu „lūga cērsšonas“ laikmatā Sīnupes rubeža austrumu daļā taitod latgali atsarūn zam Moskovijas vērskuņdzeibas, un tim ir jōpylda aziatiski mongoļu lykumi sabīdryskā dzeivē, pravoslavija goreigā dzeivē un jōkaroj ar krīvu volūdas īsaspīšsonu tūs saimes dzeivē. Aziatiskō mentalitate sasnādz Sīnupes rubežu nu austrumim. Sīnupes rubeža rītumu daļā volda vōcīši leidz 1562. godam un pūli ar leišim nu 1562. leidz 1772. godam. Tur volda Rītumeiropas mentalitate, Romas katōļu tīceiba un latgaļu volūda breivi atskaņ bazneicōs, bet saimē pamozam sōc uzamōkt pūļu īspaidis un volūda. Latgalim šymā laikmatā ir jōkaroj vīnam pret ūtru, jōpūsta un jōiznycynoj sovi tautas brōli Azijas un Eiropas kulturas vōrdā, jo rubežs storp tom atsarūn uz jūs zemes.

Pyrmajā Pūlijas un Leitovas sadaleišonā 1772. godā Latgola kļust Krīvijas laupejums un palik tōs sastōvdaļa leidz 1918. godam resp. gondreiž symts pīcdesmit godu. Azijas un Eiropas politiskais rubežs ir aizavērzejis uz rītumim leidz Aivīkstei. Baltija ar sovīm provinces lykumim palik vōcu kulturas sferā. Bet — Zylupes (Sīnupes) rubežs tūmār palik kai aktiva saskares jūsļa divejaidā ziņā:

1) šō rubeža rītumūs styngri turīs Romas katōlicisms, bet nu austrumim tam naatlaideigi mōcās vērsā pravoslavija, kura Krīvijā arvīn ir bejuse par nacionalū religiju ar caru kai šōs Bazneicas golvu. Latgola izaveidoj par Romas katōlicisma tylta gola nūcītynōjumu, kura nūturēšonai Roma pīvērš sevišku uzmaneibu, kamdēļ Mogilevas katōļu archidiecezē tei izaveidoj par vysspūžōkū religiskū pērli. Pravoslavija, izmontojūt vysus īspējamūs leidzekļus, policiju un žandarmeriju īskaitūt, ceņšās katōlicismu izskaust, bet panōkumi ir nīceigi.

2) Austrumūs nu Sīnupes jūsļas reizē ar katōlicismu ari latgaļu volūda ir stypri cītuse, un krīvi latgaļu asimilaciju uz austrumim nu šōs jūsļas uzskota jau par nūtykušu faktu, kaut ari turīnes latgali un tūs pēcteči — bolt-

³³⁾ L. E., 2691. lp.

³⁴⁾ O. Rupaņa referats 1958. godā Indianapolē par Ordina Našokina laikim Latgolā, napublicāts.

krīvi sovā stōjā na vīnmār tū apstyprynoĵ. Rītumūs nu Sīnupes jūslas breivī skaņ latgaļu volūda kai bazneicōs tai saimēs, un krīvu administracija dora vysu īspējamū tōs iznycynōšonai, īskaitūt vysbarbariskōkū kulturas iznycynōšonas pajēmīni — drukas aizligumu (1865 — 1904) ar latgalim saprūtāmim latiņu burtim un krīvu burtu uzspīsšonu, bet rezultati otkon izpalīk. Taidā ceļā šymā symts pīcdesmit godu periodā Sīnupes jūslā, kai radzams, latgaļu religiskais un nacionalais ceīņas lauks turpynoĵ eksistēt.

Naatkareīgōs Latvijas eisajā pastōvēšonas laikā, nu 1918. — 1940. godam Sīnupes jūsļa otkon pōrsavērš par politisku rūbežu storp Eiropas un Azijas mentalitati. Rītumūs nu šō rūbeža volda demokratiski kristeigō Rītumu pasaūļa mentalitate, bet austrumūs — materialiskais komunisms, kas sovā dzimtinē — Rītumeiropā naatroda pīkrisšonas, bet, aiztransportāts uz aziatiskā despotismā neikstūšu krīvu tautu, tur gyun fantastiskus panōkumus, pōrsavēršūt par Eiraziatiskōs Krīvijās vaļsts religiju, politiskōs dzeives pamatu, un nu Krīvijās vērzōs atpakaļ uz Eiropu, lai tū pōrvarātu. Šūs diveju pasaūļa uzskotu, t. i., demokratiskō kristianisma un despotiskō komunisma saskare nūteik ari uz Sīnupēs rūbeža, pōrvēršūt tū par diveju pasaūļu politiskū rūbežu. Latgaļu vēlēšonōs šymā pūsmā otkon ir, lai rūbežs otrōk aizavērzeitu nu tūs zemes tōļōk uz austrumim, bet nūteik pretejais.

Otrō pasaūļa kara rezultatā komunisms pasavērza tōļōk uz rītumim, un Sīnupes rūbeža politiskō nūzeime zyud, jo vysas latu tagadnē un pagōtnē apdzeivōtōs zemes resp. vyss latu gols nūklyust komunisma varā un kūpš 1940. goda ir Krīvijās īpašums. Bet rūbežs tūmār ir palicis vyspyrms kai religiskūs preteškeibu jūsļa storp Romas katōlicismu un pravoslaviju atvītojušu komunismu un, ūtrkōrt, kai dzeivōs latgaļu volūdas izplateibas austrumu rūbežs. Komunisms pēc 1940. goda dora vysu īspējamū, lai Latgolā iznycynōtu latgaļu dzeivū un drukōtū vōrdu un izskaustu tūs Romas katōļu ticeibu, bet ir atsadyuris otkon uz latgaļu fenomenalū pretesteibu.

Taidā kōrtā Sīnupes rūbežs var uzrōdeit tyukstūšgadeigu, napōrtrauktu pastōvēšonu, napōrtraukti slacynōtu ar latgaļu asni un osorom, kam byus gryuši atrast leidzeibu kur cytur pasaulī.

Aivīkstes rubežs, saleidzinojūt tū ar Sīnupes rubežu, turpretim ir jauns un daudz maigōkas dobas. Par šō rubeža nateišū priekštecī uzskotoms divpadsmytā un trejspadsmytā godu symtā resp. vōcu īnōkšonas laikā, Baltijas austrumu telpā pastōvušais politiskais un nacionalais rubežs storp latim un lībim, kas stīpēs nu Burtnīku azara leidz Daugovai, leipus Kūkanōja. Seikstōs pretesteibas dēļ vōcu īnōcējim un kristeigōs ticeibas vairōkkōrteigas atraideišonas dēļ caur nūmozgōšonu Daugovā, lībi imontoj naīrubežōtu vōcu nycynōšonu un teik nūdūti izniceibai asimilācijas ceļā, veicynojuēt tūs letizaciju ³⁵⁾ resp. latgaliskōšonu. Bez latgalim šymā lību genocidā, saprūtams, pīsādola ari zengali, kūri, vōcīši, un taidā ceļā tys veidojās ar šaidom pazeimem:

a) fiziski tys ir jau mynātūs lību, kūru, vōcīšu un latgaļu bastards;

b) sajaukšonas procesa teritoriju sōc saukt par Vydzemi;

c) sajauktini atsarūn naīrubežōtā vōcu kulturas īspaidā. Šī sajauktini sōc saukt sevi vyspyrms par baltīšim ³⁶⁾ un vālōk par latvīšim.

Taidā veidā Burtnīku un Kūkanōja rubežjūsļa Livonijas laikmatā izplyust un zaudej kotru nūzeimi, jo lību asimilācija, kuru uzskota par nūbeigtu jau 16. g. symtā, ³⁷⁾ ar sovom pōrvērtēibom Aivīkstes jūsļa nasasnādz. Reformācijai Livonijā uzlīsmojūt, vīnaidā mārā teik skōrti Aivīkstes obebūs krostūs dzeivojuši lati. Ari pūļu laikmatu tō pyrmajā pūsmā, t. i., nu 1562. leidz 1659. godam, Aivīkstes obebūs krostūs sajūyt vīnaidi. Stōvūklis krasi maihōs ar 1659. godu, kod Vydzeme leidz Aivīkstei nūkļjyst Zvidrijas pōrvaļdeišonā: tur zvīdru atbolstā teik iznycynōts katōlicisms un īvasts luteranisms kai vaļsts religija. Ņyu Aivīkstes rītumu krostā dzeivoj luterticeigī latgali, bet austrumu krostā — katōlticeigī latgali. Osūs religiskūs atteiceibu dēļ Aivīkstes obebūs krostūs, kura tagad ir kli-

³⁵⁾ L. E., 2662. lp.

³⁶⁾ K. Baumanis, Dīvs, svētej Baltiju!

³⁷⁾ L. E., 2156. lp.

vuse arī par Pūlijas un Zvīdrijas politiskū rubežu, dzeivojuši latgali sōc atsasvešynōt. Sū atsasvešynōšonu veicynoj caur luteranismu Vydzemei uzspīstō kūrzemniku volūda, sōcūt ar Manceli, Gliku utt.³⁸⁾

1710. godā zvīdrus uz Aivīkstes rubeža nūmaina krīvi. Kaut luteranisms Vydzemē pēc tam nateik apspīsts, tūmār sovu agresīvū roksturu tam nōkās zaudēt, jo krīvu vaļsts religija — pravoslavija ir vēļ agresīvōka par luteranismu, un 19. g. s. pirmajā pusē Vydzemē sōcās lela pōrišona pareizticeibā. Pēc 1772. goda Aivīkste kai politisks rubežs pazyud, jo Latgolu resp. obus Aivīkstes krostus īgyun krīvi. Bet kai divejaidu kulturalūs sferu rubežs tei tūmār palīk. Latgaļu nacionalajā plōksnē šei Aivīkstes linija krīvu laikūs īgyun seviški negativu nūzeimi, jo kai luterticeigajim, tai pravoslavajim latgalim Aivīkstes rītu mu krostā rusifikatori uzsver, ka upes ūtrajā krostā dzeivoj pūli resp. tim svešs elements. Aivīkstes austrumu kros ta latgali sovus ūtrō kros ta tautas brōļus, pūļu un leišu īspaidōti, sauc par čyulim, pīdūdūt šam vōrdam vysnacīneigōkū nūzeimi. Un atsasvešynōšona Aivīkstes krostus apdzeivojūšūs latgaļu storpā, kurus škir tikai religiska pōrlīceiba, ir tik dziļa, ka Latvijas breivvaļsts laikā resp. nu 1918. — 1940. godam, tī vins ūtru palaikam uzskota kai par svešas tautas pīdareigim. Latvijas vaļsts politiskī va deitōji arī nasacente šū oplomeibu izleidzynōt, bīži reiko jūtīs tai, it kai eistōs Latvijas rubežs ir Aivīkste, bet aiz tōs sōcās jau krīvu minoritates apdzeivōtais apgobols. Latvijas universitates volūdņiki, seviški tai saucamī baltu filologi ar prof. Endzelīnu priekšgolā, latgaļu volūdas izpratnē uzrōdeja apbreinojamu nakompetenci; pīmāram, latu gola resp. Latgolas upi Sīnōju (vai Sīnupi), kuru krīvi, lai ka tecējumā, skaņu atdarynōšonas procesā, beja pōrsaukuši par Sīņaju vai pat Sīņuchu,³⁹⁾ pōrtulkōja par Zylupi. Saprūtams, tāidas Zylupes latu golā nav bejis, un Zylupes rubeža, par kuru tyka īpriekš daudzynōts, nav be-

³⁸⁾ M. Bukšs: Vyspyrms patiseibu, tod politiku. Latgolas Bolss, 1956. (sep. — okt.)

³⁹⁾ Ap 1919. godu vacōkō paaudze sauce arī par „Sīņuchu“ un „Sīņuku“. J. Š.

⁴⁰⁾ Sīnes vōrds izapauž arī v. v. „Pasīne (Posīne)“.

jis, bet ir bejuse Sīnes upes un Sīnes ⁴⁰⁾ azara tyukstūšgadeja pretesteibas jūsļa.

Pēc 1940. goda, uz nacionalūs šovinistu irūsynōjuma pamata, nu Reigā atsarūnušōs latvišu komunistiskōs valdeibas puses pōri Aivīkstei veļās latgaļu volūdas un katōļu ticeibas iznycynōšonas viļni, vysim īspējamim terora leidzeklim tūs atbolstūt un turpynojūt seņ īvadeitū latgaļu genocidu. Bet latgaļš vēļ nav salauzts ni dzimtinē, ni trymdā. Pīm., trymdā asuši latgaļu pētnīki sovā zynōtniskajā pētnīceibas dorbā, pētejūt latu tautas kai nacijas pagōtni un tagadni, kai ari meklejūt latu apdzeivōtōs teritorijas resp. latu gola, resp. Latgolas rūbežus, naapsastōj ni pi Aivīkstes, ni pi Sīnupes (Zylupes), bet jam vysu latu apdzeivōtū zemi kai vīnu nadolomu vīneibu, kura tagadnē pīdar voi pagōtnē ir pīdarējuse aistu ciļtei — latim. Un lati apdzeivōja jau pyrms godu tyukstūšom un tagad apdzeivoj teritoriju, kura aizvēstures laikā tyka saukta par latu голу, bet vēsturiskūs laikūs teik saukta par Latgolu. Taipat latu golam vēsturiskūs laiku sōkumā pīdarēja teritorija, kurā tagad atsarūn Alūksne, Smīltene, Valmīra, Cāsi, Kūknese, Modūne, Guļbīne; tei atsarūn uz rītumim nu Aivīkstes un teik saukta par Malīni. Malīnes austrumu jūsļu ap Alūksni, Guļbīni un Modūni vēļ divdasmytō godu symta sōkumā apdzeivōja lati, runojūši latgaļu volūdu, un vacōkō paaudze tū runoj vēļ myusdīnōs. Apgoboli uz austrumim nu Sīnupes — ap Palatu (Polocku) un vēļ tōli uz austrumim nu tōs ir bejuši latu apdzeivōti (kū napōrprūtami līcynoj jau pats Pa-Latas nūsaukums). Un šū teritoriju, vīnkōršeibas un patīseibas lobā, turpmōkvālam saukt par Palatas apgobolu. Tamdēļ ari pētnīceibas dorbā latgaļu pētnīki ir atmatuši Aivīkstes un „Zylupes“ rūbežus un sovā dorbā vysom latu zemem: Latgolai, Malīnei, Palatai (Polockai) un Novgorodai pīvērš vīnaidu uzmaneibu kai vīnas latu tautas vēsturiskam montōjumam.

IZLITŌTI OLŪTI:

1. Latvju Enciklopēdija, 1950. — 1955. g.
2. Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1921. g. 3. un 4. burtn. (P. Abbula roksts).

3. K. Stalšans, Latviešu un Lietuviešu Austrumu apgabalu likteņi, 1958. g.
4. Žurnāls „Dzeive“, 1959. g. 35. nr.
5. O. Rupaiņš, referāts 1958. g. Indinapolē par Ordina Naščokina laikim Latgolā (npublicāts).
6. Avīzes „Latgolas Bolss“ un žurnāla „Dzeive“ goda gājumi no 1948. g. un tīlōk.
7. C. R. Jurgela, History of the Lithuanian Nation, 1948. g.
8. N. Vakar, Belorussia, 1956. g.
9. G. Vernadsky, Ancient Russia, 1943. g.
10. G. Vernadsky, Kievan Russia, 1948. g.
11. H. Lamb, The March of Muskovy, 1948. g.
12. Albert M. Ammann, S. J., Abriß der ostslawischen Kirchengeschichte (apm. 1950).
13. Sovetskaja Archeologija, 1958. g. 2. burtn. (Ch. A. Moora roksts).
14. Life, The World's great religions, 1957. g.

LĪTUVA

M. Buktis, Vēstures un ģeogrāfijas fakultāte, Latvijas Bolss, 1958. g. (sept. okt.)
 un Latvijas ģeogrāfijas institūta 1958. g. 1. daļa
 Latvijas Ministrijas Mācīšanos 1958. g. 1. daļa
 (1958. g. 1. daļa) v. 1. daļa 1. daļa 1. daļa

LATGAĻU IZPLATEIBA NAATKAREIGĒS LATVIJAS TERITORIJĀ NU 1918. — 1940. GODAM, IZEJŪT NU IDZEIVŪTŪJU VAIRŪKUMA LITŪTŪS VOLŪDAS

Latvijas teritorijā litŪtŵ latvišu volŪda nabeja vīngobolaina. Senejī gramatikī runŵja par kuršu un livoņu resp. latgaļu volŪdom. Vālŵk šŵs volŪdas tyka apzeimātas par dialektim, kuru izplateiba sakryta ar senejūs cilšu rŪbežim. Dažaidu cilšu volŪdas sovukŵrt dalejŵs izlŪksnes un apakšizlŪksnēs.

„Latvijā pavysam ir konstateitas 410 apakšizlŪksnes. Ap 1927.—1930. godu, pētejūt Varakļŵnu izlŪksnes konstatēju, ka tur ir picas atškireigas apakšizlŪksnes. Varakļŵnu pogostā beja pīci nŪvodi un kotrā nŪvodā beja volŪdas atškireibas. Mozŵk tŵs atškireibas beja vŵrdu sastŵvā, bet vairŵk izrunā. Un cylvāki ar lobu volŪdas izjyutu un lobu dzērdi varēja pēc dažim vŵrdim pasaceit, nu kaida apvyda runŵtŵjs nŵce. Taidas pat parŵdeibas konstatēju ari, pētejūt Atašīnes, Leivŵnu un Skaistas izlŪksnes. Kotrā pogosta styurī runŵja drusku cytaidi un pošā centrā otkon cytāidi.“ (L. Latkovskis)¹⁾

Leidzeigā kŵrtā O. Āboliņa, ir pētejuse un aprakstejuse Cyblas pogosta, Eversmuižas nŪvoda izlŪksni; ²⁾ Alksnis, M. — Krŵslovas izlŪksni; ³⁾ Cariks, J. — Borkovas pogosta izlŪksni! ⁴⁾ Kivrāne, A. — Zvērġzdīnes pog. izlŪksni; ⁵⁾ RŪķe, V.: — Latgolas izlŪksņu grupējums; ⁶⁾ Samuše, A.: — Kolupes pogosta izlŪksnes aproksts; ⁷⁾ Šmite, T.: — Kŵrsovas pogosta izlŪksni; ⁸⁾ Tichovskis, H.: — Pyldas pog. izlŪksne; ⁹⁾ Turkopuļs, J.: — Preiļu pog. izlŪksne! ¹⁰⁾ un Vītole, M.: — Baļtinovas izlŪksne.¹¹⁾

SaprŪtams, ari Kŵrzemes, Vydzemes un Zemgales

¹⁾ Latkovskis, L. Daži volŪdas jautŵjumi. „Dzeive”, 1969. g. 93. nr., 17. lp.

²⁾ Filologu Bidreibas Roksti, Reigā, 1921—1940 (6, 31—47, 1926).

³⁾ F. B. R. (12, 26.—48. lp., 1932. g.)

⁴⁾ F. B. R. (13, 20—36, 1933)

⁵⁾ F. B. R. (10, 23—27, 1930)

⁶⁾ F. B. R. (19, 133—188, 1939)

⁷⁾ F. B. R. (18, 32—51, 1938)

⁸⁾ F. B. R. (12, 49—58, 1932)

⁹⁾ F. B. R. (13, 37—62, 1933)

¹⁰⁾ F. B. R. (4, 97—100, 1924 un 8, 10—18, 1928)

¹¹⁾ F. B. R. (11, 124—140, 1931)

pogostu izlūksnes un apakšizlūksnes seiki tyka apraksteitas gon Filologu Bīdreibas Rokstūs, gon cytā periodikā, kai arī filologu atseviškōs monografijōs.

Trymūdā volūdās pētniceibā seviški izaceļ Dr. J. Lelis ar pētejumu; „Akustiskō fonematika“¹²⁾ un Mag. M. Bukšs, gon ar rokstim latgaļu periodikā, gon ar atseviškom monografijom, Latgaļu literaturas vēsturi īskaitūt.¹³⁾

Apraksteitōs izlūksnes un apakšizlūksnes ar vysom tūs niansem ir grupējis prof. Dr. Valdis Zeps sovā grōmotā: „Latvian and Finnic Linguistic Convergences.“¹⁴⁾ Analizejūt Latvijas teritorijā litōtū latvišu volūdu fonetiskōs tipologijas vajadzeibom, autors šū volūdu sadola divejūs literarajūs standartūs: 1) Latvijas nocionalajā standartā un 2) latgaļu literarajā standartā.

1. zelmējums (grōmotas 38. lp.): Vodūnis aprinķu un apgobolu administrativajam īdalejumam: li, ai, ve, k, un ta veidoj Kūrzesmes apgobolu; tu, jg, b, jk, un i — Zemgales; ri, vm, c, vk, un m — Vydzemes; un d, re, ab, un lu — Latgolas apgobolu.

¹²⁾ Dzeive (35, 12—23, 1959) un „The Place of Latgalian among the Baltic Dialects” 1961.

¹³⁾ Bukšs, M. Latgaļu literaturas vēsture. (Minchenē) 1957. g. un „Latgaļu volūdās un tautas izplateibas problemas” 1961.

¹⁴⁾ Zeps, Valdis J. Latvian and Finnic Linguistic Convergences. Bloomington, Indiana University, 1962.

Nūrödūt, ka latgaļu literarais standarts turpinoj sovas literarās tradīcijas, sōcūt vysmoz ar 17. godu symtu, autors tōļōk konstatej, kurūs Latvijas apriņkūs un pogostūs pēc 1934. — 1940. goda administratīvō īdalejuma šys standarts ir bejis voldūsais runas veids, reizē ar tū nateiši konstatejūt latgaļu izplateibu Latvijas teritorijā.

Augšā mynātō uzskotomai apgaismōšonai autors vyspyrms izmontoj Latvijas kartes schemu ar apriņku sakōrtōjumu pēc apgobolim:

4. zelmējums. Vodūnis pogostu saeisyņōtīm nūsaukumim, Apriņku saeisyņōjumus verīs 1. zelmējumā.

Tōļok — ikvīna apriņķa teritorija teik sadaleita pogostūs un kotrā pogostā uzrōdeita tur litojamō vairōkuma volūda. Šam aprokštam izmontojam tikai Austrumlatvijas karti (grōmotas 41. lp.), pīmontejūt tai Jākubpiļš apriņķi (nu grōmotas 40. lp. īvītōtōs kartes):

Uz šaida apriņķu un pogostu veidōjuma teik attālōta turīnes īdzeivōtōju vairōkuma dzeivō volūdā. Tōļok uzskaitesim pogostus, kurūs dominej latgalu literarais standarts.

A. Latgaļu literarais standarts dominej šaidūs apriņķūs voi tūs daļōs:

1. **Abrīnes** apriņķa 9 pogostūs: Baltīnovas (Balt), Bēržiņš (Be), Bolvu (Balv), Līpnas (Lie), Rugōju (R), Škilbānu (S), Tiļžas (T), Veiksnas (Vik) un Viļakas (Vil).

2. **Daugovpiļš** apriņķa 21 pogostā: Aglyunas (Ag), Aulejas (Au), Bikernīku (B), Dagdas (D), Izvoltas (I), Jōsmuižas (J), Kapīņu (Kap), Kolupes (Kal), Krōslovas (Kra), Leiksnas (Lik), Leivōnu (Liv), Naujines (Na), Neicgaļa (Ni), Osyunes (As), Pīdrujas (Pi), Preiļu (Pr), Pustynas (Pu), Rudzātu (R), Skaistas (S), Vōrkovas (Va) un Vyšku (Vis).

3. **Ilyukstes** apriņķa 15 gokostūs: Bebrīnes (B), Demeņes (De), Dvītes (Dv), Kaplovas (Ka), Kurcuma (Ku), Lašu (Las), Lauceses (Lau), Piļskaļnes (Pi), Prōdes (Pr), Raudas (Ra), Rubynu (Ru) -daleji, Salīnes (Sa), Silīnes (Si), Skrudalīnes (Sk) un Svētes (Sv.).

4. **Ludzas** apriņķa vysūs 12 pogostūs: Brygu (B), Cyblas (C), Istras (I), Kōrsovas (K), Mērdzīnes (M), Nautrānu (Na), Nērzas (Ni), Posīnes (Pa), Pyldas (P), Rundānu (R), Škaunes (S) un Zvērgzdīnes (Z).

5. **Rēzeknes** apriņķa vysūs 19 pogostūs: Atašīnes (At), Bēržgaļa (Be), Borkovas (Ba), Bukmuižas (Bu), Drycānu (D), Gaigalovas (G), Kaunatas (K), Makašānu (Mak), Maltas (Mal), Ondrupīnes (An), Rāznas (Re), Ružinas (Ru), Sakstagola (Sa), Stērnīnes (St), Sylajōņu (Si), Ūzulmuižas (O), Varakļōnu (Va), Viļānu (Vil) un Vydsmuižas (Vid).

B. Lingvistiski latgaļu literārais standarts ir pōrsvorā par vītejom izrunom un Latvijas nacionalū standartu vēļ šaidā teritorijā:

1. **Ilyukstes** apriņka četrūs atlykušajūs pogostūs: Aknistes (Ak), Asaru (As), Gōrsines (G) un Susējas (Su).

2. **Jākubpiļs** apriņka austrumu daļas 9 pogostūs: Bēržu (B), Dygnōjas (Di), Eļkšņu (E), Naratas (N)-daleji, Ōbeļu (A)-daleji, Rites (R), Saukas (Sa)-daleji, Slates (Sl), Vīseites (Vi) un Zosnas (Zas).

3. **Modūnes** apriņka zīmeļaustrumu daļas 7 pogostūs: Beļovas (Bel), Jaunpībolgas (J)-daleji, Litenes (Lit), Lubōna (Luba)-daleji, Meirānu (Mei)-daleji, Stamerīnes (St) un Vacuļbīnes (Vec).

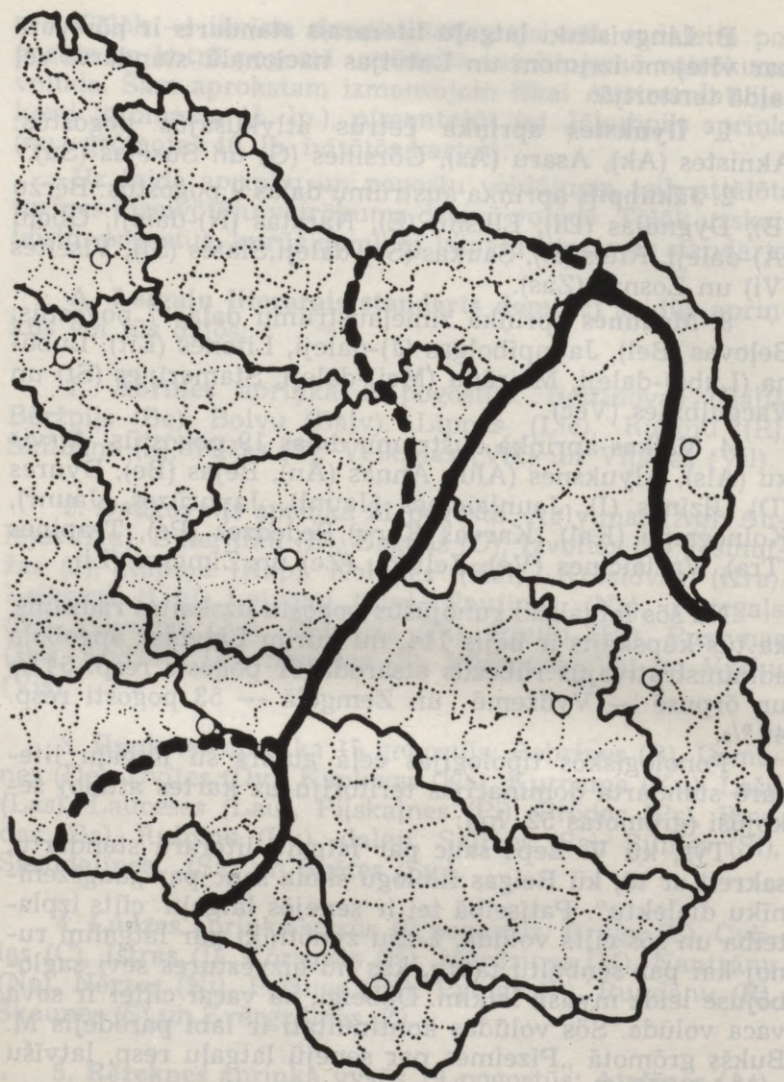
4. **Valkas** apriņka austrumu daļas 19 pogostūs: Alsviku (Als), Alyuksnes (Alu), Annas (An), Bejas (Be), Dyures (D), Ilzīnes (I), Jaunlaicīnes (Jaunl), Jaunrūzes (Jaunr), Kolncempu (Kal), Karvas (Karv), Pededzes (Pe), Trapīnes (Tra), Vaclaicīnes (Ve), Zeļteņu (Ze) un Zīmeres (Zi).

Nu šōs latgaliski runojūšūs pogostu uzskaites radzams, ka tūs kūpskaits ir bejis 114, nu kurim Latgolas apgobola administrativajūs rubežūs atsaroda 61 pogosts resp. 54 %/o un ōrpusē — Vydzemē un Zemgalē — 53 pogosti resp. 46 %/o.

Fonologiskōs tipologijas ceļā autors šū latgaļu literārō standarta dominācijas teritoriju uz kartes attāloj sekojūši (grōmotas 52. lp.):

Tys, kū V. Zeps sauc par latgaļu literārū standartu, sakreit ar tū, kū Reigas filologu škola sauc par „augšzemnīku dialektu“. Patīseibā tei ir senejōs latgaļu ciļts izplateiba un šōs ciļts volūda. Leišu zynōtnīki par latgalim runoj kai par senbaltu tautu, kas nu aizvēstures sevi saglobōjuse leidz myusu laikim. Dabeigi, ka vacai ciļtei ir sova vaca volūda. Šōs volūdas kontinuitati ir labi parōdejis M. Bukšs grōmotā „Pizeimes par senejū latgaļu resp. latvīšu volūdu“ (1948).

Nūslādzūt šū pōrskotu, izsoku sovu sirsneigu pateiceibu prof. Dr. Valdim Zepa kungam un Indianas universitates „Research Center in Anthropology, Folklore and Linguistics“ publikaciju direktoram, prof. Andrew Vazsonyi kungam par laipnū atļōvi pōrdrukōt daļu grōmotā

9. zīmējums. Latgaļu literārā standarta dominejūšā teritorija nūrubežota ar napōrtrauktu līniju. Pōrtrauktō līnija īslādz papylīdu teritoriju, kura volūdas zīņā pīleidzinojama latgaļu runai.

„Latvian and Finnic Linguistic Convergences“ publicātūs materiālu.

LATGOLAS KOLONIZĒŠONA

Demokrātiskās Latvijas laikā, 1920.—1934. g. g., Latgola beja pylnīseiga Latvijas sastāvdaļa, jo latgalim beja izaveidōjuse sova politiskō vadeiba, pōrstōvnīceiba un aizstōvnīceiba. Jim beja sovas, latgaļu politiskōs partijas, un partijom beja sovi vadeitōji — lideri. Nūtykušajōs teišōs, aizklōtōs un ar grūzomom listem izvadomōs vēlēšomōs latgali nu šūs partiju kandidatim izraudzeja na tikai vītejūs pašvaldeibu (apriņku un pogostu) vadeitōjus, bet spējeigōkūs un krītnōkūs nu tim syuteja uz Latvijas Saeimu (parlamentu) kai sovs deputatus, jimt daleibu vaļsts lykumdūšonas dorbā. Šī deputati sovukōrt ryupējōs, lai ministru, viceministru un cytūs vaļsts administrativajūs omotūs tyktu īcalti ari latgali, kurim sovukōrt, vajadzēja byut nūmūdā par latgaļu labklōjeibu un jūs tīseibu respektēšonu.

Politiskom partijom beja sova prese: laikroksti un žurnali.

Latgaļu privatōs iniciatives vadeibā saimnīcyskā laukā atzeimojama Latgolas lauksaimnīku bīdreibu savīneiba ar sēdekli Daugovpilī, kura ryupējōs par bezmaksas agronomiskōs padūmdūšonas snēgšonu lauksaimnīkim, gōdōja par lauksaimnīceibas ražōjumu (pīna, etc.) kooperativu izveidōšonu, lauku ražu paceļšonu, racionalu un guņsdrūšu lauku byuvnīceibu, Latgolas dorba spēka izvītōšonu un vyspōri — vysu, kur beja vajadzēja paleidzeiba latgaļu zemnikam — ražōtōjam. Sova dorba paplašynōšonas un padzilīnōšonas nūlyukūs Savīneiba izdeve sovu mēnešrokstu „**Latgolas Zemkūpis**“ (1925—1935).

Izgleiteibas laukā svoreigu vītu Latgolā ījēme Latgolas školōtōju centralō savīneiba, kura ryupējōs par Latgolas izgleiteibas līmīņa paceļšonu, školōtōju organizēšonu un jūs kvalitates kōpynō-

šonu. Sova dorba veicynōšonai ņei Savīneiba iz-
deve mēnešrokstu „Latgolas Škola“, kurs tyka
publicēts 17 godus (leidz 1938. g.).

Un tod, 1934. godā nūtyka K. Ulmaņa apvār-
sums Latvijā, īvadūt vaļstī diktaturu. Diktatora
pymrais dorbs beja Latvijas Saeimas padzeišona
un politiskūs partiju darbeibas „apturēšona“ resp.
likvidēšona. Caur šū K. Ulmaņa akciju tyka lik-
vidāta latgaļu politiskō vadeiba, kas kolonialpoli-
tikas realizēšonā teik uzskateits par svoreigōkū
priekšnūteikumu. Taipat tyka atcaltas vysas vālā-
tōs pošvaldeibu omotpersonas un atvītōtas ar dik-
tatoram paklauseigim, īcaltim īrednim, saskaņā ar
kolonialpolitikas praksi.

Tōjōkā kolonizācijas gaitā atzeimojams ņaids
etaps: 1935. goda 9. martā Daugovpilī, Pilšātas dū-
mes sēžu zālē K. Ulmaņa uzdavumā tyka sapulcy-
nōti nu vysim Latgolas styurim „agronomiskī dar-
binīki, pošvaldeibu un cytu organizaciju pōrstō-
vi“¹⁾ resp. vysu Latgolas sabīdryskūs grupu iz-
cyļōkōs personas, lai sajmītu diktaturas režīma rei-
kōjumus nu Zemkūpeibas ministra J. Kauliņa un
viceministra J. Birznieka.

Reikōjumu kūduls beja ītvarts vōrdūs: „Lat-
gola! Jyusu vacī politiskī vodūni daudzi ir aizsko-
lōti . . . **Jaunus nagaidit**, jo mums vysim ir vīns vo-
dūņs — ministru prezidents K. Ulmanis. Par Lat-
golu ryupēsīs . . .“²⁾

Te napōrprūtams aplīcynōjums: „aizskolētūs“
latgaļu politiskūs vōdūņu vītā tauta jaunus lai na-
gaida, jo K. Ulmanis taidus nacīss. Bet augšejā
deklaracijā ir nūrōdejums, ka: „daudzi ir aizsko-
lōti“. Taitod daži it kai byutu palykuši naskōrti un
turpynōtu latgaļu politiskū pōrstōvnīceibu un aiz-
stōvnīceibu pi diktaturas režīma? Patīseibā tī na-
daudzī pōrsaorientēja par K. Ulmaņa diktaturas
publiskim slavynōtōjim un jō kolonizēšonas uzda-

¹⁾ „Latgolas Zemkūpis“, 1935. g. Nr. 3, 4 (36),

²⁾ „Latgolas Zemkūpis“, 1935. Nr. 3, 9 (41),

vumu veicējim, par kurim „vodūņa“ Sabīdryskūs lītu (propagandas) ministris A. Bērziņš līcyno: „Ar mieru un saprotošu toleranci . . . uzņēma pārmaiņas Latvijas valsts iekārtā 1934. gadā.“³⁾ Patīši, navar byut šaubu, ka šūs „tōlerātōju“ nūpalni Latgolas kolonizēšonā vyslobōk beja zynomi šō režīma propagandas šefam. Sacynōjums te var byut tikai vīns: K. Ulmanis padzyna vysus Latgolas politiskūs vodūņus un ryupējōs, lai naatsateisteitu jauni (trymdā, A. Bērziņa vadeibā, šys process turpynojs).

Atteiceibā uz Latgolas lauksaimnīceibas turpmōkū atteisteibu K. Ulmaņa syutni nūreikōja:⁴⁾

1. Bredynojs napōrspeilēt kartupeļu ražōšonu! Un taišni ar kartupeļu audzēšonu pōrdūšonai spirta bryužim latgaļu zemniki tamā laikā cerēja drūšu īnōkumu.

2. „Cukrabīšu audzēšonā jōit atpakaļ“ resp. pakōpiniski jōsašaurynojs un jōizbeidz.

3. Cyuku audzēšona īturama sovas saimes gaļas patēriņa apmīrynōšonai, bet bekona pusčyūcu audzēšona pōrdūšonai jōsamozynojs uz pusi voi pavysam jōpōrtrauc.

4. Kvīšu ražōšona pōrdūšonai jōizbeidz!

5. Pīna ražōšona var turpynōtis un pat pasaplašynōt.

6. Seviški īteic latgalim audzēt lynus! Bet lynu audzēšona latgalim jau nu senejim laikim ir bejuse golvonais īnōkuma olūts.

Taidā kōrtā, pōrvēršūt Latgolu par koloniju, K. Ulmanis tai atjēme breivu saimnīcysku atteisteibu, nūvērzeja tōs lauksaimnīceibas ražōšonu tikai uz divejom nūzarem — lynkūpeibu un pīnsaimnīceibu — un caur šaidu vīnpuseibu īvadeja Latgolas lauksaimnīceibas sagraušonas procesu.

Beidzūt vėl jōpīzeimejs, ka diktaturas laikā sovu darbeibu beja spīsta pōrtraukt ari Latgolas

³⁾ A. Bērziņš „Laiks” (Z. A. S.), 1966. g. 19. oktobrī,

⁴⁾ „Latgolas Zemkūpis” 1935. g. Nr. 3, 4 (36) — 12 (44),

lauksaimnieku bīdreību savīneiba, kai ari Latgolas
školotāju centralē savīneiba. Taipat tyka apturāta
Latgolas politiskā prese, apturāti „Latgolas Zem-
kūpis“ un „Latgolas Škola“, un izteireitas biblio-
tekas nu latgaļu drukotō vōrda.⁵⁾

⁵⁾ M. Bukšs: Latgaļu volūdas un tautas izplateibas
problemas, 1961, 249—253. lp.

ALFONSS PASTORS UN LATGOLAS POLITIKA

I

Pyrmī pīci breiveibas godi.

Daugovpiļš jaunō dekana Aļfonsa Pastora pasarō-deišona 1925. g. uz Latgolas polityskōs skotuves un ijmšona Kristeigūs zemniku partijas Centralkomitejas priķšsēža un partijas lidera omota, beja nagaideits un tūreizejai sabīdreibai naizskaidrojams pōrsteigums. Bet tī polityskī, religiskī un saimnīcyskī apstōkli, kas šū parōdeibu izsauce, vairumam latgaļu beja kai dodzs acīs. Tōpēc vyspyrms pasakavēsīm pi šīm pyrms Pastora apstōklīm, pi šīm pyrmajīm pīcim latgaļu breiveibas godīm.

Polityskā plōksnē, pēc Latgolas atbreivōšonas nu komunistīm, īsastōja piļneigs atkusnis. Satvērsmes Sapuļces vēlēšonōs 1920. godā Latgolas tautas nūspīdušais vairōkums nūdeve sovus bolsus par Latviešu zemnieku savienības paleigorganizācijas — Latgolas zemniku savīneibas — sarakstu, par latgaļu un baltīšu kūpkandidatīm, īvēlejūt nu šō saraksta 17 deputatus. Vālātōji cerēja tikt pi apsūleitōs muižu zemes: bezzemnīki pi jaunsaimnīceibom un seikzemnīki — pi pīgrīzumīm sovū nu sādžom izdolamūs vīnsātu paplašynōšonai.

Satvērsmes Sapuļce steidzameibas kōrteibā pījēme agrarōs reformas lykumu, uz kura pamata atsavynōja muižinīku zemes, īskaitēja tōs Valsts zemes fondā sadaleišonai zemes lītōtōjim un izveidōja šōs sadaleišonas aparatu ar Centralū zemes īreiceibas komiteju priķšgolā. Latgolā atsavynōtōs muižu pilas parosti tyka rezervātas školū un cytu sabīdryskūs īstōdejumu vajadzeibom, bet šūs muižu patmaļas, augļu dōrzi ar syltumneicom un dōrzinīka mōjom, foļvarku centri un cyti ikūptī pasōkumi — nōce pīškēršonā. Un, steidzameibas kōrteibā, teiši ar Centralōs zemes īreiceibas komitejas

lāmumu, šī izlases objekti tyka pīškērti latgaļu un baltīšu polityskajim darbinīkim, kuri grupējōs ap Latgolas zemnīku savīneibu. Tautu šei izlases pīškēršona nasasnēdze, jo pīškiramūs gobolu skaits beja īrūbežōts. Tys latgaļūs izsauce osu saryugtynōjumu un nōkušajōs vēlēšonōs — pyrmōs Saeimas vēlēšonōs 1922. godā — Latgolas zemnīku savīneiba cīte katastrofiskus zaudējumus, īgyunūt tikai vīnu deputatu, kas roksturōja polityskas krizes īsastōšonu un latgaļu viļšonūs sovūs polityskajūs vadeitōjūs.

Naapmīrynōtō latgaļu zemnīceiba tod pīsavērse Kristeigūs zemnīku savīneibai, kurai Satversmes Sapuļcē beja tikai seši deputati, un kuras deputatu skaitā beja ari bazneickungi, cerūt nu tōs sagaideit gūdeigumu politikā un objektivitāti zemes jautōjumu kōrtōšonā. Un pyrmōs Saeimas vēlēšonōs šī „kristeigī“ (kai šū partiju sauca tauta) īgyva otkon sešus deputatus, bet šūs deputatu stōvūklis beja pavysam cytaids, jo ņyu „kristeigī“ beja styprōkō piļšōniskō partija Latgolā un ari Saeimā deputatu kūpskaits beja tikai 100, pret Satversmes Sapuļces 150. Bet varas sajuryta kārdynoj un reibynoj. Tys atsateice ari uz katōļu goreidznīceibu: deputats Fr. Trasuns īvadeja akciju par sova priksnīka archiveiskupa A. Springoviča jurisdikcijas sašaurynōšonu, caur tū izsaucūt „bazneicas karus“; prelats Ed. Stukeļs, augsts Kurijas īrednis, pīsavērse kugnīceibai; dekans J. Veļkme izavērseja bankas un saimnīcyskūs organizaciju priksngolā; pōreji goreidznīki beja aktivi sovu omota brōļu balsteitōji un tim sekōtōji. Leidz ar katōļu goreidznīceibas nūsavērzeišonu pasauleigajim „vējim leidza“ ari ticeigūs latgaļu goreigū strukturu beja skōruse sōpeiga krize.

Saimnīcyskā laukā ari agrarō reforma Latgolas bez- un seikzemnīkim beja sagōdōjuse viļšonūs, jo sādžu sadaleišona vīnsātōs ritēja gausi mērnīku tryukuma dēļ, īcarātī pīgrīzumi nu Valsts zemes fonda izarōdeja mozi, bet nu bezzemnīkim reši kurais tyka pi jaunsaimnīceibas. Taidā ceļā, pyrmajūs

pīcūs breiveibas godūs, katōļticeigō Latgola beja nūnōkuse politiskōs, religiskōs un saimnīcyskōs krizes stōvūklī.

II

Archiveiskupa A. Springoviča akcija.

Saprūtūt vysu īpriķš mynātū un jytūt ari sovu personeigū autoritati apdraudātu, archiveiskups kērēs pi „izjāmuma stōvūkla“ reiceibas, pasaļau nūt uz cara laika vojōšonōs pōrbaudeitōs metodes, kuru varātu eisi roksturōt ar četrim vōrdim: „Sicut erat in principio“ (kai tys ir bejis īsōkumā) un prūti:

a) bazneickungim ir jōatsasoka nu pasauleigōs slavas un veikalu lobumim, jōivāroj prīsteru disciplina un bez kūrnēšonas jōpylda goreigōs priķšnīceibas reikōjumi;

b) saimnīcyskūs un zemes lītu kōrtōšona uztycama laiceigom personom, kurom sovā dorbā jōivāroj kristeigōs taisneibas principi un jōsaskaņoj ar goreigū vadeibu.

Daļas šūs nūdūmu realizēšonai, kuri atsateice uz laiceigū politiku un privatsaimnīceibu, archiveiskups 1925. godā izraudzeja bkgu Aļfonso Pastoru un tam dōvōja sovu piļneigu uzticeibu un atbolstu. Šys Jōsmuižas pogosta zemnīka dāls beja dzimis 1890. goda 15. majā, 1915. godā beidzis Pīterpiļš Goreigū seminaru un 1916. — 1918. g. turpynōja studijas katōļu Goreigajā Akademijā. 1920. — 1925. godam beja Izvoltas draudzes prāvests un 1925. godā tyka īcalts par Daugovpiļš dekanu.

III

A. Pastors un kristeigūs partija.

Īsaradis Reigā 1925. godā un apsametis uz dzeivi Kurijas mōjā resp. archiveiskupa A. Springoviča rezidencē, A. Pastors pōrjēme Latgolas kristeigūs zemnīku partijas Centralkomitejas vadeibu, kas oficiali nūtyka partijas delegatu kongresā. Ar

põrejūs goreidznīku un arī laiceīgūs personu ībyldumim partijas dorbā jys nasarēkinōja. Tys atsa-teice arī uz veiskupu J. Rancānu, kaut arī jam tyka atļauts jimt daleibu politikā, ījimt partijas Centralkomitejas gūda priķssēža omotu un represzentēt katōļus uz ōrīni. Kod A. Pastoram ikdīnas partijas dorbā gadejōs atgōdynōt veiskupa J. Rancāna vēlēšonūs, tod liders vīnaldzeigi atmete ar rūku: „A, kū veiskups!“ Taidā ceļā, deveņu godu laikā (1925—1934) Aļfons Pastors piļneigi autori-tativi kōrtōja partijas administrativōs lītas un uz-raudzeja tōs politiku.

Nav muns nūlyuks šeit atzeimōt Reigas archi-veiskupijas goreidznīceibas disciplinēšonas sūļus religiskā laukā. Atteiceibā uz politiku atzeimojams tys, ka pēc Fr. Trasuna izdareibom, bazneickungim tyka nūlīgts kandidēt uz Saeimu, izjamūt divi per-sonas — lideri un veiskupu.

Goreidznīceibas īvadeitī saimnīcyskī pasōkumi sagōdōja A. Pastoram īvārojamas golvas sōpes:

1. Prel. Ed. Stukeļa, tūreizejō Kuriyas kanclera, kugnīceibas pasōkums bankrotēja un tīsu izpiļdei-tōjam vajadzēja nōkt tolkā saisteibu kōrtōšonai.

2. Latgolas akciju banka, kuras prezidents beja dek. J. Veļkme, saimnīkōja ar zaudējumim. Bilan-ces uzlobōšonai bankas vadeiba ceņtēs šū paputeju-šū īstōdejumu nūdūt Latgolas aprīņu pošvaldeibom, uz nūdūkļu moksōtōju rēkina, vajadzātu segt bankas deficitu. A. Pastors, leidz ar jam paklau-seigajim politikim un aprīņu vālātajom omot-personom, tam pretōjōs. Jō stōjas dēļ šei banka par-tiju laikā pi zemnīku nūdūkļu naudas natyka. Ul-maņa laikā banka tyka likvidāta.

3. Latgolas lauksaimnīceibas bīdreibu savīnei-ba, kuras priķssēdis beja jau īpriķš mynātais dek. J. Veļkme un kura veice agronomiskōs paleidzei-bas snēgšonu Latgolas zemkūpim, navarēja pīrast pi lyukumeigas saimnīkōšonas ar vaļsts pabolstu naudu. Uzrēkini kotru godu pasavairoja, bet saim-nīkōšona pasaslyktyņōja. Nūlikvidēt šū savīneibu navarēja, jo tod lauksaimnīki palyktu bez vaļsts

apmoksotas agronomiskās paleidzeibas resp. bez bezmaksas padūmdevējim-agronomim. Ar A. Pastora pīkrišonu šai savīneibai 1933. godā tyka īcalta aizgōdniceiba atteiceibā uz vaļsts naudas izlītōšonu, kura izapaude šaidā veidā: kotra mēneša beigōs, Daugovpilī, savīneibas birojā, īsaroda Zemkūpeibas ministrijas revidents un kasīrs, kuri izmoksōja agronomiskajam personalam olgas teīši uz rūkom, voi izsyuteja naudas pōrvadumus uz tūs dorba vītom. Taidā pošā ceļā sedze ari cytus rēkinus, kurus varēja apmoksōt ar vaļsts leidzeklim. Ulmaņa laikā šei savīneiba tyka likvidāta.

IV

Latgolas zemņiki un kristeigūs partija.

Kod A. Pastors pōrjēme partijas vadeibu, Latgolas īneseigōki fonda objekti jau beja sadaleiti. Sādžu sadaleišona beja sovā uzplaukumā un nōkuši vīnsētņiki-mozsaiminīki sajēme nalelus pīgrīzumus nu Vaļsts zemes fonda, kurs Latgolā beja tryuceigs. Tō paplašynōšonai tyka nūdybynōta īpaša parlamentara Vaļsts zemes fonda paplašynōšonas komisija, kura pōrskaiteja zemu fondā nasaimnīcyskus meža styurus, kryumōjus, meža pļovas un pat zōļu pūra gobolus, lai mozynōtu zemes bodu. Apmāram 1930. godā Latgolas sādžas jau beja sadaleitas un ari Vaļsts zemes fonds izsmalts. Vīnsātas videjō plateiba svōrstejōs ap 10 ha, kaut ari, pēc agrarōs reformas nūteikumim, šū plateibu byutu varējis vairōk kai dubultōt. Rēkinojūtīs ar realitāti, zemņiki rūseigi apbyuvēja sovas īdaleitōs vīnsātas un — nadaudzī laimeigī — ari jaun-saimnīceibas. Dzeive ritēja uz prišku. Privatō initiative attaisnōja uz tū lyktōs cereibas. Zemņiki — zemes īpašņiki strōdōja poši sovōs saimnīceibōs un poši ari īgyva sova dorba augļus. „Kristeigūs“ partija un tōs liders baudeja latgaļu uzticeibu. Tamdeļ „kristeigī“ izaveidōja par vīneigū piļsōniskū partiju Latvijā, kura nūsaturēja vysu demokratijas laiku un, pi tam, vīnmār auga.

Diktaturu laiki un A. Pastors.

Diktaturu laiki beja smogs slūgs (un arī pašlaik ir) Latgolas breiveibai un it sevišķi A. Pastora aktivajam roksturam. Jō atteiceibas ar šim režimim lai roksturoj sekojuši divi gadejumi:

1. Pēc komunistu okupācijas 1940. godā, jī izsludynōja Saeimas vēlēšonas uz Ulmaņa degradētās Latvijas Satversmes un vēlēšonu lykumu pamata. Leidzeigi cytim Latvijas piļšōniskajim politikim, arī A. Pastors naaptvēre, ka izsludynōtōs komunistu vēlēšonas ir breivu vēlēšonu parodija un energiski kērēs pi kandidatu saroksta sastōdeišonas. Uz jautōjumu: „Kū tod tei jaunivālātō Saeima lems? Voi Latviju pīvinōt Krīvijai?“ A. Pastors vysā sovā nyknumā atcērta kai ar cērvi: „Mes nūlemsim, lai komunisti atstōj Latviju 24 stuņžu laikā!“ Nabeja šaubu, ka jys un cyti jam leidzeigi patrioti, ivālāti Saeimā, patīši byutu lāmuši par komunistu izraideišonu, bet komunisti sovukōrt gōdōja, lai nacionalī piļšōni navarātu isnēgt pat kandidatu sarokstus, nimos narunojūt par ivēlēšonu.

2. Ulmaņa diktaturas laikā beja pīnōkuse reize: voi ņyu Katōļu teologijas augstškolu (Goreigū seminaru) pavysam likvidēt tōs slāgtō rokstura un naatkareibas dēļ nu pastōvušō režima, voi pōrvērst par atklōtu Latvijas universitates Katōļu teologijas fakultati, pasakļaunūt diktaturas kontrolei un uzsōkt atklōtu Ulmaņa personeibas kulta slavyņōšonu, leidzeigi luterāņu teologijas fakultatei. A. Pastors pretōjās Katōļu teologijas slēgšōnai un vēļ vairōk tōs pōrvērsšōnai par atklōtu, vysim pīejamu Latvijas universitates sastōvdaļu — Katōļu teologijas fakultati, jo saprota Ulmaņa dezorganizatoriskūs nūlyukus. Un tikai pēc ilgas un natlaideigas ceineišōnōs, kod Katōļu teologijas fakultatei tyka atstōts tōs ogrōkais, slāgtais roksturs un lelō seminara režims, A. Pastors, ar lelu napatyku, beidzūt pikryta navālamajam pōrkōrtōju-

mam. Jō tōlredzeigais, negatīvais īskots, atteiceibā uz transakciju, vālōk atsataisnōja pylnūs apmārūs, jo Latvijas universitātes Katōļu teoloģijas fakultātes dekanis, tōs mōceibu spāki un studenti tyka īrauti laiceigajā politikā — Ulmaņa un tō īkōrtas slavynōšonā un latgalisma apkarōšonā.

VI

Atzineibas un nīvōjumi.

Atzineibu par sovu uzticeigu kolpōšonu katōļu lītai A. Pastors, bez šaubom, sajēme nu sova goreigō priksnīka — archiveiskupa, uz kŭ nūrōda jō īgyutī goreigī tituli (katōļu goreigōs tīsas lūceklis, Reigas archiveiskupijas ofīcials, Svātō krāsla golma prelats). Taipat jō kandidatura tyka mynāta ari Līpōjas veiskupa omotam. Un šei priksnīceibas atzineiba lideram beja golvonais.

Katōļu goreidznīceiba, sovā vairōkumā A. Pastora vērtēšonā beja attureīga, bet nalels puļceņš, tai saucamūs veikalnīku, kuri vālōk 1944. godā devēs bēgļu gaitōs, lai atsabreivōtu nu archiveiskupa A. Springoviča jurisdikcijas, tŭ apkarōja vysūs īspējamūs veidūs.

„Krišteigūs“ partijas laiceigūs lūcekļu tai saucamais Pastora spōrns sovu lideri lūti cīneja un jō reikōjumus piļdeja ar sajusmu, kas partijas operatīvŭ daļu pōrvērtē styngri disciplinētā un aktivā aparatā.

Pōrejōs Latgolas polityskōs partijas A. Pastoru apkarōja vysur un vīnmār, kai sovu polityski napōrspējamŭ pretinīku. Un drūši var apgolvōt, ka polityskūs pretinīku ziņā jys beja Latgolas polityskais rekordists.

Latgolas zemnīki A. Pastora vōrdu izrunōja ar gūdeibu.

JERSIKA VOI VIERSNE?

Par Jersikas nūsaukuma izaceļšonu un nūzeimi ir izacālušas dzeivas pōrrunas Dzeives 20., 21., 23. un 25. numerī. Munu uzmaneibu ir saistejis Msgr. J. Velkmeš roksts, kurā ir mynāti ari cyti Jersikas nūsaukumi, vadūt tū vōrdū sakarā ar sy-la augu viersnōji, vērsni, voi jērsni. Taipat my-nātō roksta autors nūrōda, ka leivonīšūs un neicga-lišūs asūt dzērdāts taidš nūsaukums, prūti Vērsni.

Munuprōt šys tautā dzērdātais un nu senejim laikim uzaglobōjis nūsaukums peļnej uzmaneibu un ir tōļōkas pēteišonas cīneigs.

Līkās, ka senejōš latgaļu vaļsts polityskō centra resp. golvas piļsātas nūsaukums ir vadams sakarā ar vōrdū vērsnīks, kas ir vacu vacais latgaļu vōrds, kas lītōts jēdziņu „priķšnīks, vaļdnīks“ apzeimēšonai. Šū apgolvōjumu var pamatōt ar sekojūšim datim:

1. Nu vacajom lyugšonu grōmotom maņ ir atmiņā palykušas šaidas divryndas:

„Vede jū uz muižu, kur vērsnīks

Icērta tur viņam brīsmēigu pliki“.

Kai redzim, Kristus sūdeišona un šausteišona šeit Latgolas klaušu ļaudim izskaidrōta kai vesšona uz muižu pi priķšnīceibas — viersinīkim, kurim tamūs laikūs beja zemnīku tīsōšonas un pēršonas tīseibas.

2. 1753. goda latgaļu Evangelijūs atrūdams šaidš teikums:

„Tū laiku: sacyja Jezus žydu ļaudim: tagad ir sūdeiba pasauļa, tagad wiersnīks szo Pasauļa izmasts byus ōrā“. (M. Bukšs, Latgaļu lit. vēsture, 1957. g. 124. lp.) Še pasauļa augstōkais priķšnīks Jezus, latgaļu tautas lobōkai saprasšonai, ir ticis nūsaukts par vērsnīku.

3. Bazneickungs Macilevičs, kurs beja dzimis Latgolā un tur ari ilgus godus dorbōjīs, sovā laiceiga satura padūmnīkā „Pawujciejszonu Grōmota“, kas izdūta 1850. godā, titullopā nūrōda, ka

šū grōmotu sastōdējis un izdevis „Bazneickungs Jezups Macilewicz, wiersiniks Bazniejcas Kaw-natas (Op. Cit. 172. lp.)

Navar byut šaubu, ka bazneickungs Macilevičs pōrvaldēja latgaļu volūdu un sevi — Kaunatas bazneicas priksņiku resp. prāvestu apzeimēja par vērsņiku, lai tautā vysā piļneibā izprostu jō ījamamū omotu, tōpēc ari jys litōja vōrdu „wiers-niks“, jo tai senejī latgali ir māguši apzeimēt sovus lykumeigūs priksņikus un vaļdnikus. Dūmoju, ka vōrds viersņiks voi viersiniks kai priksņika un vaļdnika apzeimōjums ir litōts jau tamūs laikūs, kod latgalim beja sova suverena vaļsts un sovš vaļdniks. Taču tod pastōvēja sova polityskō un administrativō terminologija, kuru tagad mums vajadzātu rekonstruēt. Un sovū augstōku vaļdniku latgali acim radzūt ir saukuši par vērsņiku, voi vacōkajā formā par vērsiniku, bet vītu resp. golvas piļsātu, kur jys dzeivōja, par Viersni.

Ar vōcu dūtū un vālōk krīvu pōrsauktū nūsaukumu Gercika, Cargrad, latgaļu vaļsts golvas piļsātai nav nikaida byutyska sakara. Gercika, kai tū nūrōda Latvju Enciklopedija (891. lp.) asūt norvegisks, resp. vikingisks apzeimōjums un Cargrad resp. cara piļsāta ir krīvu vōrds. Ar īkarōtōju dūtim nūsaukumim mums navajadzātu puškōtis, jo tī ir sveši myusu volūdai un pagōtnei, it īpaši jo runojam par Latgolas Vaļsti leidz īkarōšonai.

Vēļ jau latgalim ir atmiņā, kai pōrnūvodniki izčāmōja latgaļu vītu nūsaukumus leidz napazeišonai. Un voi tod nu svešom tautom — kai krīvim un vōcīšim — lai latgali sagaida, ka jūs nūsaukumi byutu respektēti. Svešās tautas vīnkōrši ir davušas latgaļu vaļsts polityskajam centram jom saprūtamū nūsaukumu, atmatūt latgaļu dūtū nūsaukumu Viersni. Dūmoju, ka ir pīnōcis laiks atsakrateit nu svešim apzeimējumim un atsagrīzt pi sova senejō, pošu latgaļu dūtō nūsaukuma.

Kas atšateic uz poša nūsaukuma lingvistiskū pusi, tod ir jōpīzeimoj, ka tam pamatā ir ļūti vaca indoeiropīšu sakne, kas sastūpama vairōkōs rodu

volūdās. Latvišu volūdā ir vārds vērss, leišu viršus, krīvu verch, sal. teicīni „verchom ar nūzeimi „jōšus“ resp. vērsā uz zyrga, zyrgam mugorā, serbu volūdā, vrh „vērsniks, pavēlnīks“, latiņu verruca ar pamatnūzeimi: augsta, stōva vīta, augstīne, vālōkā nūzeimē: vōts voi kōrba uz mīsas; seņangļu forma wearr ar nūzeimi „vōts“, seņīru volūdā ferr (nu vacōkas formas vers-) ar nūzeimi „lobōkais“ (vērsnīki resp. vaļdnīki jau ari ir lobōki un izcylōki cylvāki), sanskrita volūdā varšīsthah ar nūzeimi „augstōkais, vērsejais, priķšnīks“ un ūtra sanskrita forma varšma nūzeimōj „augstīne“. Jo mes saleidzinojam šos divi sanskrita formas varšma un varšīsthah, tod redzim uzkreitūšu leidzeibu ar latgaļu formom vērsme, vērsyune, versinīks (izrunoj ari ar š: vēršinīks). Īvārōsim tū lelū dažaideibu, kaida pīmit vōrdam vērss un atteiceigim atvasynōjumim: kūkam ir vērsyune (navys golūtne), sal. T. dz.

Lauzit, meitas, kū lauzdamas,
vērsyuneites nalauzit.

Lai palyka vērsyuneite,
kur putnenim uzamest.

Cylvāku sabīdreībā ir vērsniks, vōrdu „vērseits“, kas nav darynōts nu vōrda vērsis, bet nu vōrda vērss, vērsyune, lītoj ar nūzeimi „uzvara“, pīmāram „jō vērseits palyka“ (jys palyka uzvarātōjs) voi ari „jys napadūd sova vērseiša“ (= jys napīsakōp! „patur vērsu“).

Sīna skaudzes vērsējū kōrtu sauc vīersōji, kas ir pretstats padibenei. Sylā smilti sadz vīersōji. Vydzemē, Ērgļūs valānu resp. zemes vērskōrtu sauc „vīrsūklis“. Tai tod vīersōji ir augs, kas aplōj zemes vērsu.

Kas atsateic uz pīdēkli, tod mums ir vītu nūsaukumi ar leidzeigu pīdēkli, sal. Osyune, Aglyune, Rušyune, daudzskaitļa formas: Asnīnes, Abrīnes. Varakļonūs ir cīma nūsaukums Vīersa Zepi. Varātu ari meklēt pīdēkli leidzeigūs vōrdūs: vacaine, strei-

paine, sal. vītu nūsaukumu Varakļoņu pogostā-Vacumnīki, Vacainīki.

Tod par pareizōku senejōs latgaļu vaļsts golvas piļsātas nūsaukumu, tōpēc byutu uzskotama forma Viersne, kam pīdekļa ziņā ir analogija ar senejim vītu nūsaukumim Mežūtne, Sudobrīne, kū vālōk sakrūpļōja par Sidrabeni.

Logiskō sakareiba dažaidajā nūzeimes atteisteibā, kas pīmyt vōrdim atvasynōtim nu pamatsaknes „vērss“, ir skaidri pōrradzama; tys nūzeimōj šaidus jēdziņus: augstīne, stōva, pacalta vīta, kaida var byut dabeiga voi mōksleigi sanasta zemes masa piļs nūvītnei; tys kas vērsu sadz, kas atsarūn vērsā resp. kas volda un pavēlej, ari tys, kas ir lobōkais, izcylōkais (kai tys radzams seņīru volūdas pīmārā). Tōļōka nūzeimes atteisteiba ītver jēdziņus: styprōkais. Un tōpēc logiski sekojūt Viersne var byut vaļdnīka rezidence resp. vaļsts polityskais centrs un golvas piļsāta.

MONSIŅJORA PROF. DR. PĪTERA LAURINOVIČA PĪMIŅAI

Dr. theol. Pīters Laurinovičs

Sō goda 5. decembrī pagōja 25 godi nu Msgr. prof., Dr. Pītera Laurinoviča nōves diņas.

Šys latgaļu censūnis beja dzimis 1902. g. 19. oktobrī., Daugovpilš apr., Osyunes pogosta Neikšānūs, bārnim svēteitā latgaļu zemņika saimē. Pymō pasaulā kara laikā, 1916. goda sōkumā, tikai 13 godu vacais Pīters beja spīsts atstōt tāva sātu un vīns pats uzsōkt sovas pymōs bēgļa gaitēs un dūtīs uz Pīterpili. Tur jys pīsavīnōja cytim, leidzeigim latgaļu puikom — bēgleišim un

dalejōs ar tim kūpmitnē un kūpgoldā, „Latvišu-latgališu bīdreibas dēļ paleiga kara uperem“ aizgōdeibā. Pēc pamateigas un uzcīteigas sasagatavōšonas, 1916. g. rudinī jys īsastōj sv. Katres gimnazijā un nu tō laika naatlaideigi tūrpynoņ studijas Daugovpilī, Reigā un Vinē, kur 1934. g., Vīnes universitatē, īgyun Dr. theol. gradu.

Jaunais doktors Latvijā piļdeja atbiļdeigus akademiskus un administrativus omotus: 1935. — 38. g. beja Reigas katōļu teologijas augstškolas profesors; 1938. — 40. g. Latvijas universitates katōļu teologijas fak.prof.; 1941. — 44. g. katōļu goreigō seminara rektors Reigā.

Ūtrō pasaulā kara laikā, 1944. godā jys ir spīsts dūtīs ūtrreiz bēgļa gaitēs, šūreiz uz Vōciju, uz Erdingu, Bavarijā. 1945. g. 25. decembrī sv. Tāvs jū īceļ par III Misijas Nacionalū Delegatu latvišu un igauņu katōlim Vōcijā un Austrijā un šūs goreigōs apryupes vadeitōja pīnōkumus jys pylda leidz 1949. g. 5. decembram — leidz aizsaukšonai myužēibā, tikai 47 godu vacumā.

1949. g. 12. decembrī, snīga pōrslom lēni kreitūt, Erdingā puļcejās latvišu-katoli, lai izvadeitu sovu goreigū vadeitōju uz myužēigū dusu un guļdeitu tū

Prof. Dr. P. Laurinoviča šķērsta aizcynkōšona pēdejam gōjiņam.
1949. goda 12. decembrī.

Dorbu uzrauga Latvišu Katoļu Organizaciju Savīneibas tō laika
prikšsēdis, agr. B. Briška.

Gōjiņš Erdingas īlōs, prof. P. Laurinoviču izvodūt
1949. goda 12. decembrī.

svešas zemes smiltājā — sv. Pōvula kopsātā.

Nasarēkinojūt ar zīmas soltumu un bēgļu lelū izklaideibu pa pasaļa plašumim, jō bērēs beja īsaradis lels skaits pavadeitōju, kuri izveidōja bēru gōjīni vairōku Erdingas piļsātas kvartalu garumā. Skaidrōjums tautas pīplyudumam meklejams apstōklī, ka izvadeits tyka pīterpiliits. Pīterpiļs laikā jys, leidz ar cytim bēgleišim, citeigi mōcejōs latgaļu volūdu, pēc Dr. O. Skryndas latgaļu gramatikas, pi inž. Fr. Kempa kuņdzes un cytim, vacōkajim tautišim. Laseja latgaļu jaunōtnes žurnalus „Strauteņu“ un „Gunkuri“, pīsadaleja kūpmītnu puiku dzidōšonā pēc b-kga P. Smeļtera sakōrtōtōs „Tautas dzišmu Vōceleites“, kai ari apmeklēja latgaļu teatra izrōdes. Tur jys pīsovynōja

un nūstyprynōja tū latgaļu stōju, kuru lelais atmūdas darbinīks b-kgs K. Skrynda beja formulējis avīzes „Drywa“ 12. numerī: „Kau-nētīs nu sova tāva un mōtes volūdas, kaunētīs nu šova vōrda un dzimtines — tys ir napīdūdams grāks.“ Tāvu volūdas un tāvu zemes cīneišona Pīteram Laurinovičam beja naatjamama jō byutnes sastōvdaļa. Cik skumeigs gon aizgōjējs byutu šudiņ, pēc 25 godim, radzūt latgaļu inteligenci, un it seviški goreidznīkus, kaunejūtīs sovu tāvu — latgaļu volūdas un aizalīdzūt sludynōt tamā Dīva vōrdu!

Jōnūžāloj, ka agri — tikai 47 godu vacumā — myužēibā aizsauktais latgaļu censūnis un pīterpilišu gora paudējs naatsarūn vairs storp trymdinīkim un navar rōdeit pīmāra myusdīnu kaunei-gajim.

MYUSU RUNA UN TAUTAS IZPLATEIBA JAUNĀ GAISMĀ

Recenzija par M. Bukša grōmotu LATGAĻU VOLŪDAS UN TAUTAS IZPLATEIBAS PROBLEMAS, Latgaļu izdevnīceiba Mīnchenē 1961. g. 320 lp. \$ 4.00.

Grōmota vysim.

Kai leidzšinejōs M. Bukša grōmotas, tai ari ņei ir vīgli losoma. Autors roksta dēļ tautas, un jam ir tei didaktyskō veiksmē, kuru kotru litu pasnēgt vīnkōrši un saprūtami.

Grōmotas īvodvōrdūs, kuru uz izdevnīceibas vēlēšonūs ir rakstejis prof. L. Latkovskis, ir saceits, ka grōmota kolpōs kai volūdnikim, tai ari pōrejim laseitōjim. Šī Latkovska vōrdi taitod atļau un izasaceit par grōmotu ari navolūdnikim, un tys maņ deve drūsmi stōtis pi ņus ryndu raksteišonas.

Saprūtams, par grōmotu byus ari daudzi cytu sprīdēju. Grōmotas angliskais īvods ir tulkōts vōcyski un golvonōs tezes ari krīvyski, kas nūzeimoj, ka grōmotai byus jōbyut pazeistamai ari aiz dzeļža priķškora. Kaidu uzjemšonu tei kurā vitā sagaideis, tei ir cyta līta, bet patisu vōrdu tymā tūmār ir daudz. Tei padzilinoj Latgolas un reizē ari vysas Latvijas vēsturi, geografiju, literaturas zynōtni, un par vysu vairōk myusu volūdnicēibu.

Kū ņei grōmota dūd volūdnicēibai ?

Par tū ir izasacejis prof. L. Latkovskis sovā skaistajā angļu īvodā. Tur jys ir uzsvēris 3 litas, ar kurom autors ir padzilinojis myusu volūdnicēibu. Vyspyrms M. Bukša grōmotā teik aprōdeita paralele storp latvišu vol. latgaļu un leišu volūdu atteiceibā uz garō ā atvītōšonu ar garū ō. ņei parōdeiba latgalim un leišim ir kūpeja kai vōrdu calmūs (pīm., mōte, zōle utt.), tai ari vōrdu golūtnēs (pīm., jōs, jō, lipōs etc.). ņei ir vaca parōdeiba un latvišu vol. lejas latvišu dialektā tōs nav.

Ūtra parōdeiba, kuru pi M. B. grōmotas ir uzsvēris prof. L. Latkovskis, ir latgaļu pōrskaņas lykums, t. i., metafonijas apzynōšona. Autors ņymā vaicōjumā, kai jys tū atzeist grōmotas īvodā, ir sasazynōjis un sasadorbōjis ar jaunū Hovarda universitates Vašingtonā mōceibas spāku Dr. J. Leli. Latgaļu metafonija ir originala parōdeiba tikai latgalim, un ar sovim lykumim tei ir lelā mārā ispaidōjuse vysu latgaļu runas veidu. Kaidas skaistas nianges tei ir radejuse! Pīm., es valku, tu veļc, tu dzeņ, jys dzan, golva — gaļveņa, calms, celmeņš. Bet volūda byutu par daudz izraibynōta, jo ņei metafonija byutu nūtykuse vysūs

võrdūs pi vysom skaņom. Bet tai tys nav. Latgali sovu volūdu ir nūskaņojuši kai kūkli, kur kotrai steigai ir sova skaņa, un kūpā tūmār breiniškeiga saskaņa. Kai kotrai steigai sovs lykums, tai ari metafoniņā kotram patskaņam sovi nūteikumi. Vīni mainōs tai un tai, cyti turpretim nasamaina nīmoz.

Kai autors, tai ari prof. L. L. par metafoniņas byuteibu soka, ka tei ir sekojušūs plotūs patskaņu idarbeiba uz īpriķšejim šaurajim, bet voi sekojūši šauri ir īspaidōjuši īpriķšejūs plotūs, tys asūt vēļ jōpētej. Bet te maņ gadejōs pi rūkas vins pīmārs, par kuru volūdņiki varēs saceit šai voi tai, bet kas tūmār rōda, ka ari vōrda beigu šauri patskani ir jāmuši daleibu myusu volūdas veidōšonā. Leišim ir vōrds sāpnas — nūzeimōj sapyns. Vōrdam pēc sovas byuteibas jōbyut lūti vacam, jo cylvāki sapynus jau redzēja arvīn. Redzēt sapynus saucās „sepinēt“. Tys ir darbeibas vōrds atvasynōts nu lītu vōrda. Pēc muna prōta, vōrda beigu ē (pīdēklis -ēt) te ir sašaurynōjis kai plotū y par i, tai ari a par e. Voi nav breiniškeiga pōrskaņōšona! Kotrā gadejumā autora dūmas ir, ka metafoniņa paleidzēšūt nūskaidrōt myusu darbeibas vōrdu golūtņu izaceļšonu un daudzās cytas problemas. Pagaidom metafoniņa dēļ latgaļu volūdas ir tys pat, kas relativitates teorija dēļ fizikas.

Trešō volūdņīcyskō līta, kuru prof. L. L. sovā angļu ivodā ir piskaitejis autora nūpalnim, ir lelais latgaļu vītu un personu vōrdu daudzums, kū autors nu dažaidim olūtim ir savōcis Novgorodas un Polockas telpā.

Skrīšonōs uz austrumim

Šūs ryndu autoram ir prīca drusku apsastōt pi latgaļu vītu vōrdu vōkšonas Krīvijās telpā. Šymā ziņā maņ un Bukšam kaidu laiku ir bejuse eista skrīšonōs uz austrumim. Mes meklējom kartes, vacōs zemes grōmotas (piscovyja knigi) un c. olūtus, un tur meklējom vōrdus, kuri varātu byut latgaļu izceļsmes. Koleidz Bukšs principā ir palicis tikai pi Pliskovas, Novgorodas un Polockas vōrdim, es sovā izlyuku gōjīnī aizadrōžu vēļ aiz Moskvas un apsastōju pi Veļas itakas Dubnā. Saprūtams, myusu vītu vōrdi ir atrūnami šur un tur Krīvijā, un dažīm apgobolim, kai pīm., Smolenskai, ir vajadzeigas vysai nūpitnas studijas, tūmār M. Bukšs ir palicis tikai pi Latvijai tyvokajim apgobolim kai taidim, kur pēc jō dūmom latgaļu kolonijas ir pastōvejušas cauri vysim vyds laikim un dažōs vītōs ari jaunlaikim. Autors te metodiski škiroj pyrmōtņejōs kolonijas nu vālōkom nūmatynōšonas, deportacijy un izceļōšonas kolonijom. Ar pādejom jys nanūsadorboj un runoj vīneigi par pyrmōtņejom latgaļu kolonijom austrumūs. Taitod pēc autora dūmom savōkti materiali atsasaceitu uz

myusu tautas kaidreizejom vēsturyskajom dzeives vītom. Vītu vōrdus autors ir devis alfabetyiskas vōrdneicas veidā bet aprokstu par zemem, kur myusu tautīši kaidreiz ir dzeivōjuši, ir devis atseviškūs vēsturyskūs traktejumūs.

Ir pateikami redzēt autora attureibu nadržšajōs vītōs, un taipāt pateikami ir redzēt autora skaidrōjumus drūšōkōs vītōs. Pīm., autors ir pōrlīcynojuši parōdejis, nu kurīnes ir vōrds Pliskova. Tys nav nikas cyts, kai tikai vacō latgaļu vōrda piļskolns pōrveidōjums. Seņslavu metateze nu latgaļu vōrda „piļskolns“ iztaiseja „pliskovns“ — Pliskov. Rakstureigi, ka ari Latgolā ir taidš pat piļskolna nūsaukums, kuru tauta sauc „piļskolns“, bet krīvi par Pliskovu (vālōk Pskovu, atsaroda Rēzeknes apr.).

Savōktī vōrdu materiāli byus bogoteiga vīla tōļķim pētejumim un apstrōdōjumim. Autora īskots ir: jo ōtrōk mōcekli pōrspēj meistaros, jo straujōk atsateista zynōtne. Autors ari napretendej nivinā lītā saceit gola vōrdu (cik ilgī atsateista zynōtne, tik ilgī ari teik maklāts pēc gola vōrda), tōdēļ autors tikai ceņšās nūdūt atklōteibai tikai tū, kū jys sovā pētniceibas dorbā ir sakrōjis un atklōjis. Un šymā ziņā var prīcōtis, ka ar šaidu reiceibu autors ir atradis sev dažu lobu sekōtōju un mōcekli.

Cik nūpītns ir vaicōjums par myusu seņču izplateibu austrumūs, uz tū atbiļdi dūd ari krīvu archeologija. Tei soka, ka vacōkī kopu pīminekli Krīvijā ir baltu, navys slavu izceļsmes. Pī kam te ir jōpīzeimoj, ka austrumbaltus — leišus un latgaļus archeologija vairs našķiroj taipāt kai tī nav šķirōti ari vacōkajūs raksteitajūs olūtūs (lati, liti, latvini, litvini utt.). Te byus kaidš fakts, kuru autors nav paspējis izmontōt sovā grōmotā, bet kas līcynoj, cik nūpītni mums ir jōpētej sovas kulturas pādi austrumūs. Vīnā nu jaunōkajim krīvu archeologijas dorbim (Sedov: Seļskije poselenija centralnych rajonov Smolenskoj zemli, 1960, 36. lp.) saceits, ka vacōkī kopu tipi Smolenskas apgobolā asūt austrumu baltu tautu kopi. Leišim leidzeigi kopu tipi asūt ap 5. g. s. pēc Kr. Te jōjam vārā, ka senōtnē storp austrumu baltu tautenom beja ļūti moza atšķireiba un ka senōtnē par leišim tyka sauktas ari latgaļu ciltis.

Pī vysa tō, kū stōsta archeologija, zeimeiga lita ir ari myusu izceļsmes kēneņu vōrdi kai pīm., Vysvalži Novgorodā un Vydvuts Moskvā. Pādejaš pat ir bejis Jurjev-Romanovu dynastijas ciltstāvs.

Senejō Latgola.

Autors ar sovu dorbu bez želesteibas ir izjaucis divi vacas iluzijas, kas ir bejušas īpyrynōtas myusu tautīšu golvōs: pyrmō iluzija beja, it kai senejō Latvija byutu bejuse taida, kaida ir tagadejō Latvija resp. atsaroduse tymūs pošūs rūbežūs. Un ūtrō iluzija beja: it kai senejā

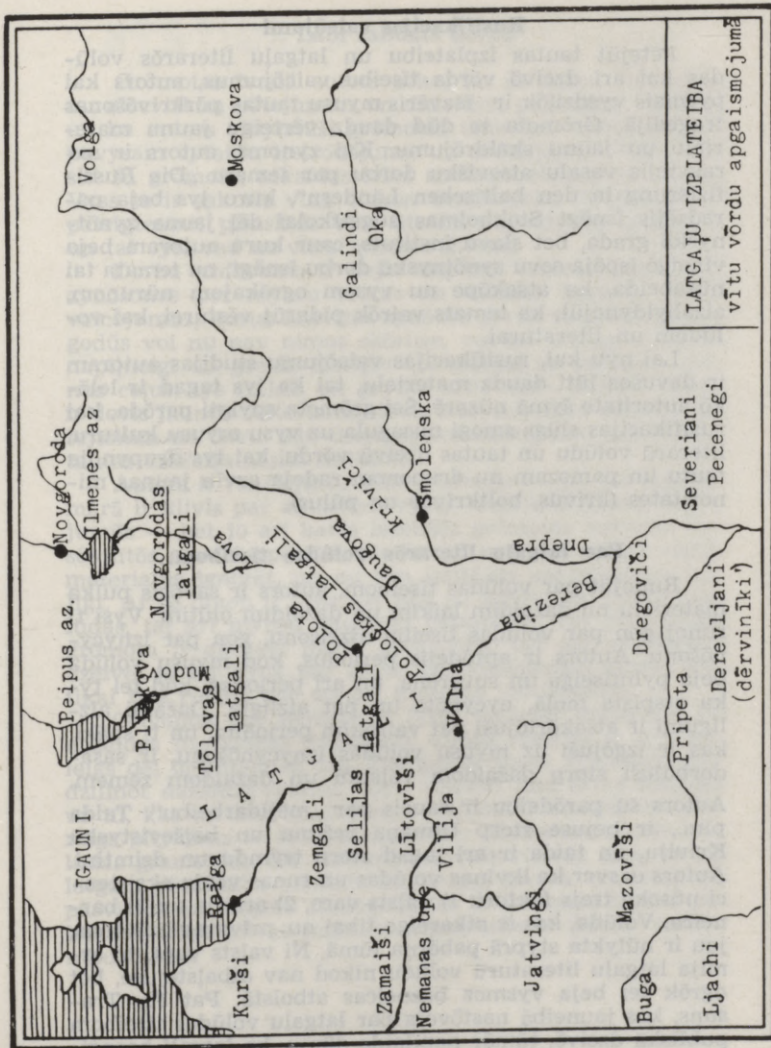
Latvijā byutu valdejuse vīna vīneiga volūdas un etnografijas vīneiba. Bet nu izarōda, ka myusu tautas izplateiba senōtnē ir bejuse pavysam cytaida, un jo senejā Latvijā varēja runēt par tautas vīneibu, **tod taida beja tikai atteiceibā uz latgalim, taipat kai latgali ir ari tī, kas jaunajūs laikūs 1917. g. radeja Latvijas nacijas vīneibu! Senejō Latvija beja tikai Latgola, cyta latvyska polityska jēdziņa nabeja.**

Senejōs Latgolas izplateiba beja nu Burtņiku azara Vydzemes rītumūs, leidz Polockai un Minskai austrumūs, un nu Piļskolna (t. i. Pliskovas) azara zīmeļūs leidz Viļņai dīnvūdūs. Baltu izceļsmes vītu vōrdu saknes, kas atsarūn storp Minskas guberņas vītu vōrdim, var pīteikt konkurenci pat myusdīnu Latgolai. Taitod senōtnē ir bejuši Jersikas, Tōlovas, Adzeles, Sēlijas, Novgorodas un Polockas latgali.

Leidzeigi vītu vōrdi kai centralajā Latgolā ir sastūpami ari vysōs ņyupat mynātajōs latgaļu provincēs. Tys ir lūti svoreigs apstōklis, kas licynoj par latgaļu provinci cīšū sadarbeibu un napōrtrauktim sovstarpejim īspaidim.

Te nu rūnās vaicōjums, kai tik lela tauta un tik plašas zemes varēja tik vīgli sarukt? Autors te uzrōda daudzus īmesļus. Tei sarukšona varbyut i nanūtyka nimoz tik vīgli (tī poši zaudējumi austrumūs ir ari leišim!). Taču latgaļu pakļōveigō doba, latgaļu demokratisms pōrvaldē („večes“ asūt latgaļu instituts!), atseviškūs bojaru lelō natkareiba cytam nu cyta un nu centra, radeja tū, ka latgaļu zemes vysur tyka drupynōtas pa druskai. Mums nav zynoms, kai tys ir nūticis nu austrumim, bet mums ir zynoms, kai tys ir nūticis nu rītumim — un klausīs un breinōjis! — vōciši taču nu Reigas leidz Ludzai vērzējōs 200 godu. Tys nalicynoj ni par kaidu centralū īkarōšonu, bet gon par atseviškūs pogostu un piļu atkarōšonu. Taida ir autora dūma, un laikam pareiza vīn byus!

Atteiceibā uz latgaļu volūdas izplateibu tagadnē, autors kaidā vītā ir uzjēmis disputu ar tagadejū Reigas zynōtņu akadēmiju un Volūdas un literaturas institutu. Sakarā ar latgaļu literarōs volūdas apspīšōnu dzimtinē un ar tur izplateitim myglainim skaidrōjumim par Latgolu, autors pasakavej pi tō, kas ir Latgolas rubežas. Tagadejōs Latgolas rubežas ir rodušas tikai 16. — 18. g. s. kod Livonijas īkarōtōji vairōkkōrt pōrdaleja sovu laupējumu. Šōs rubežas, kas eksistej leidz myusu dīnom, ir polityskas gadejuma rubežas, kas nikaidā ziņā nasakreit ar latgaļu izplateibas rubežom! Tagadejōs Latgolas rubežas nav vēsturyski etnografiskōs rubežas, tōdēļ autors aprōda, ka etnografiski pi Latgolas pīdar senejō Sēlija (ar Ilyukstes un Jākubpiļs apr.) un vysa Vydzemes austrumu daļa. Tōs ir vacōs Latgolas rubežas un reizē ari latgaļu volūdnicyskōs rubežas rītumūs. Austrumūs senejō Latgolas rubeža ir salauzeita caur rusifikaciju.

LATGAJU IZPLATEIBA
vītu vārdu apgaismojumā

Rusifikācijas vaicājumi

Pētejūt tautas izplateību un latgaļu literārās volūdas kai arī dzeivō vōrda tīseību vaicōjumus, autors kai pyrmais vysdzīļōk ir īsavēris myusu tautas pōrkrīvōšonas tragedijā. Grōmota te dūd daudz vērteigu jaunu materiālu un jaunu skaidrōjumu. Kai zynoms, autors ir sarakstejis vasalu atsevišku dorbu par tematu „Die Russifizierung in den baltischen Ländern“, kuru jys beja paredzējis īsnēgt Stokholmas augstškōlai dēļ jauna zynōtnyskō grada, bet slavu instituts, caur kuru autoram beja vīneigō īspēja sovu zynōtnyskū dorbu īsnēgt, nu temata tai nūsabeida, ka atsakōpe nu vysom ogrōkajom nūrunom, aizabyldynojuūt, ka temats vairōk pīdarūt vēsturei, kai volūdōm un literaturai.

Lai ņyu kai, rusifikācijas vaicōjumu studijas autoram ir dāvušas ļūti daudz materiālu, tai ka jys tagad ir lelōkō autoritate šymā nūzarē. Šei grōmota spyļgti parōda, kai rusifikācijas slūgs smogi nūsagula uz vysu myusu kulturu, literārū volūdū un tautas dzeivū vōrdu, kai tys drupynoja tautu un pamozam nu druponom radeja arvīn jaunas minoritates (krīvus, boltkrīvus un pūļus).

Par latgaļu literārās volūdas tīseibom.

Runojūt par volūdas tīseibom, autors ir savōcis pulka materiālu nu dažaidim laikim un dažaidim olūtim. Vysi tī runoj gon par volūdas tīseību atzeišonu, gon par iznycynōšonu. Autors ir aprōdejis periodus, kod myusu volūda beja pylntīseīga un suverena, un arī periodus, kod tei tyka atspīsta molā, nycynōta un pat aizlīgta. Dažaidi aizlīgumi ir atsakōrtōjuši pat vairōkim periodim, un tī spāki, kas ir izgōjuši uz myusu volūdas iznycynōšonu, ir sasadorbōjuši storp dažaidom vaļstim un dažaidom zemem.

Autors šū parōdeību ir saucis par „mejidarbeību“. Taida pīm., ir bejuse storp Ulmaņa režīmu un boļševistyskū Krīvijū, un taida ir arī tagad storp tryndu un dzimtini. Autors uzsver, ka ikvīnas volūdas un runas veida eksistenci nūsoka trejs faktori: 1) vaļsts vara, 2) armija un 3) bazneica. Volūda, kas ir atkareīga tīkai nu privatas litōšonas, jau ir nūlykta styprā pabērņa lūmā. Ni vaļsts vara, ni armija latgaļu literaturū volūdū nikod nav atbaļstejuse, bet ogrōk tei beja vysmoz bazneicas atbolstā. Pat Fr. Trasuns, kas jauneibā nastōveja par latgaļu volūdas tīseibom publiskā dzeivē, tūmār napilaide dūmu, ka latgali bazneicōs nadreikstēs litōt sovu volūdū (Sal. Fr. Trasuns „Dzīve un darbi“ I. 142. lp.). Tagad Trasuna jauneibas linijas turpynōtōji ir izmatuši myusu volūdū arī nu bazneicas tryndā. Raksturōt nūtykumus leidz myusu dīnom, tys ir smogs un napateiceigs uzdavums, kaut arī autora dūti fakti un sacynōjumi ir naapstreidami.

Labi salidāts dorbs

Grōmotas ivodā autors soka, ka jō dorbs asūt radīs nu atsevišķim pētejumim un dažaidim polemikas rokstīm, un ka autors atbylstūši grōmotas tematam byutu gribējis pavysam cytaidu izstrōdōjumu un salidejumu. Taču izlo-sūt šū grōmotu, nikaidas lelas navingobolaineibas najyut. Vyss te ir sakusis vīnā dīzgon dramatyškā tālōjumā, kur paleigtemati pīasaslādz vīns ūtram, papyldynoju iprikšējūs un tai vysī vad uz vīnu zynomu mērki.

Dorba uzdavums ir bejis atspākōt moldus, padzilinōt zynōšonas par myusu tautas un volūdas pagōtni taidūs vaicōjumūs, kurus Latvijas zynōtne sovūs 40 pastōvēšonas godūs voi nu nav nīmoz skōruse, voi ari ir apgaismōjuse napīlneigi un greiži. Korigēt oplomeibas un parōdeit jaunus ceļus, tys ir lels un gryuts uzdavums. Autors tūmār ir devis jaunus materialus, devis irūsynōjumus tōjōkim pētejumim un devis lelu dramatyšku stōstejumu par myusu tautas ērškeizainajim liktinim.

Autors ir rakstejis ar lelu erudiciju — jys jau zynomā mārā ir klivis par autoritāti vysūs latgaļu kulturas vaicōjumūs — bet jo ari kaidis laseitōjs grōmotas autoram vysōs litōs navarēs pikrist, tūmār jys navarēs priškā caltūs materialus Ignorēt, un nu tīm izritūšūs sacynōjumus nūligt. Ar tū otkon ir vīns lels sūls uz prišku kai myusu volūdas, tai ari myusu pagōtnes pētniceibā. Un vēl vairōk, grōmota ir aktuāla navin pētniceibā, bet ari sabīdryškā dzeivē, jo tei byus par klusu leidzdaleibnīku vysur, kur tikai tiks runōts par myusu kulturas vaicōjumim.

Grōmotai par pamatu ir lykts mīlzeigs materialu un dažaidas literaturas daudzums. Olūtu registers ir lels paleigs dēļ orientācijas tīm, kas gribēs sovas zynōšonas padzilinōt dažaidūs detaļūs. Cyti registri dūd oTRAS atbīlDES uz tū, kas un kur ir atrūnams. Grōmotu nūslādz rakstureigs pīlykums — lela recenzija par Endzelīna latvišu volūdas gramatiku. Šei recenzija nūvalk rūbežu tam, ar kū latgaļu pētniceiba atsašķir nu Reigas školā, un reizē ari pasvitroj, ka latgaļu filologu škola ir uz vysas līnijas pīteikuse ceīņu nūvacojušai un atpalykušajai Reigas volūd-nīku školai.

HARVARDA UNIVERSITATE

Harvarda universitate, Ziemeļ-Amerikas Savienotajās Valstīs, īsavērza latgaļu uzmaneibas lūkā caur tū, ka 1961. goda junijā, tamā volūdņiceibas Doktora grads tyka pīškērts Latgolas dālam, kōrsovišam Jezupam Leļam.

Šei vacōkō ZASV augstškola dybynōta 1636. godā, tūreizejā Anglijas kolonijā, sauktajā par Jaunū Angliju un tagad atsarūn Masačuzetas vaļstī, Kembridžas piļsātā, Bostonas zēmeļaustrumūs un saimņicyski īsakļauņ Lel-Bostonā. Universitate šūgod atzeimōj sovu 325-tū pastōvēšonas godu, zynōtniskōs tradicijas ir pōrjāmuse nu Kembridžas universitates Londonā, Anglijā; tōs devize ir **patīseiba** („veritas“). Sovas darbeibas sōkumā universitate beja puritanu kongregacionalistu mōceitōju sagatavōšonas koledža, kuras darbeiba pakōpiniski pasaplašynōja ar cytom zynōtņū nūzarem. Koloniju laikmetā tei izgleitōja na tikai sovas apkōrtnes jaunišus, bet vysu Jaunangliju. Pasateicūt Harvardai, Bostona klyva par Amerikas Atenom.

Harvardiši beja pyrmī, kas vītejū sasaceļšonu pret anglim ītylpynōja formulā par tautas pošnūteikšonas tīseibom, bolstūtīs uz universalim demokratiskim principim un aktivi pīsadaleja naatkarreibas ceinōs, kamdēļ uzskotami par Amerikas naatkarreibas izceineišonas pyrmryndņikim.

Harvarda universitate ir privata mōceibu īstōde, ar tōs uzturātōju un absolventu demokratiskā ceļā vālātu pōrvaldi. 1959. godā tōs zemes plateiba (atskaitūt mežus) beja 240 akru un leidzrynōjōs nallelai piļsēteņai, kuras vēртеiba, leidz ar ākom un cytom ībyuvem, rēkinōja uz 160 miļjonim dolaru. Leidzekļus augstškolas uzturēšonai sazīdoj dažai di saimņicyski pasōkumi un privatpersonas, kuras lelōkū tīsu ir tōs ogrōkūs godu absolventi. Bet universitate napījam nivīna zīdōjuma, pat miļjonu dolaru vēртеibā, jo šam zīdōjumam nōk leidza kai-

di ideoloģiski nūsacējumi (vīnolga kaida rakstura: polityski, religiski, rasiski, voi cyti), kuri irūbežotu augstškolas breivu reiceibu, jo Harvarda lepojās ar sovu naatkareibu un atbolsta individu originalitati, kai storp studejūšim, tai profesorim. Harvarda lapnums ir, ka kotrs apdōvynōts un ceņteigs students, lai kai jys naspēj īsakļaut cytu sabīdreibā un mōceibu programā, Harvardā tūmār atrūn sovom spējom un temperamentam pīmārōtu studiju lauku un spēj dūt augstvērteigu akademisku snāgumu, nu kō var pats un cyti pēc tam gyut lobumu.

Studejūšūs skaits universitatē ir ap divpadsmit tyukstūšu, mōceibas nūteik četrdesmit nūdaļos, zynōtniskais personals (profesori, instruktori un cyti mōceibu spēki) tyvojās pīcim syntim un apmāram tikpat lels ir ari administrativais personals (irēdni, bibliotekari un cyti saimnīcyski darbinīki), bet semestru katalogs — lekciju saroksts, leidz ar personala adrešu uzskaiti un cytu informaciju — aizpylda 1500 lopas pušu bīzu grōmotu. Nu studejūšim tikai napylnas divi trešdaļas ir nagrađuētas. Pōrejī ap 5000 jau ir graduēti un sovas zynōšonas papyldynoj Mastera voi Doktora grada īgyušonai.

Lykdama lelu svoru uz graduētūs studentu zynōšonu paplašynōšonu, padzilinōšonu un nūstyprynōšonu, universitate nataupa pyuļu nōkušūs zynōtnīku īpazeistynōšonai ar jūs interesejušōs nūzares jaunōkajom pētnīceibas metodem, pētnīceibas beidzamim sasnāgumim un šūs pētejumu patstōveigu tōļōk vērzeišonu. Seviški nōkuši Doktori, kotrs sovā nūzarē, teik aizvadeiti zynōtnes augstōkajā kolngolā.

ZASV pōrskotūs, studejušūs skaita ziņā Harvarda universitate, turpat tyukstūšas augstškolu vydā, ījam, apm., pīcpadsmytū vītu (jo lelōkajai universitatei ir tyvu pi pīcdesmit tyukstūšu studejušūs!). Turpretim vaļstu dzeivē un zynōtnes laukā jei nu poša sōkuma turīs pīrkšgolā un reizem pat pyrmajā vītā. Pōri par symts tyukstūšudzeivu asūšūs harvardišu armija ir izvērzejuse nu sova vydā

vodūšūs dirbinīkus daudzom jo daudzom saimnīcyskōm, polityskōs un zynōtniskōs dzeives nūzarem kai Amerikā tai cytūs kontinentūs. ZASV-tim tei ir davuse sešus prezidentus, kuri ir vadējuši vaļstis cauri tūs vysdryumōkajom dīnom. Pīmāram, harvardītis F. D. Rusvelts uzajēme ceīņu pret Vōcijas nacionalistim un Hitleru, jo vōcīši beja pīteikuši karu demokratijai, lai ikarojūt vysu pasauli, īvastu tamā nacionalsocialisma diktaturu. Un myusdīnōs mes asam oculīcinīki tagadejō prezidenta, harvardīša J. F. Kenedija nūstōjai — naitaupūt dolarus un spūdrynojūt īrūčus atvaireit komunisma diktaturas un Chruščeva tiranijas uzamōkšonu breivajom demokratiskajom tautom na tikai Eiropā un Amerikā, bet vysā pasaulī. Varātu pat saceit, ka pasaūļa liktiņa svorūs myusdīnōs ir masts ari Harvarda atsvors un uz tū, dažaidūs aspektūs, raugōs vysa ciļvēce.

Harvardīši, pasateicūt jūs lelyskajai zynōtniskajai sagatavōšonai, izkūptai individualitātei un pasaļaušonai uz sovīm spākim, nasabeist pīnōkuma smogūma kotrs sovā nūzarē un naizavaira ari un atbiļdeibas par sovīm dorbim tautas un tēvijas priškā. Tagad Harvarda universitate pavysam konkretā un teiškā veidā sōkuse ītekmēt ari latgaļu zynōtniskū dzeivi, kura centrejās ap Latgaļu pētnīceibas institutu un kuras generalsekretars un zynōtniskōs pētnīceibas metožu pōrraugis ir harvardītis Dr. J. Lelis. Kaidā vērziņi šei īspaidōšona izapauss, pa daļai nūjaušams nu jō disertācijas. Saisteidamīs dorbā par mōceibu spāku Hovarda universitatē, Vašingtonā, D.C., zynōtnīks ir nūdrūšynōjis sev na tikai materialū bazi, bet ari pētnīceibas olūtus, atrūdāmūs šōs universitates reiceibā un it seviški pasaūļa slovonajā Kongresa bibliotekā.

Tamdēļ ir pamats sacynōjumam, ka Harvarda universitates zynōtniskō disciplina, Dr. J. Leļa tōļok vērzeita, īsaspīss na tikai latgaļu, bet ari lejas latvišu un leišu resp. vysā baltu filologijā, nasūt nōkūtnē bogotus pētnīceibas augļus.

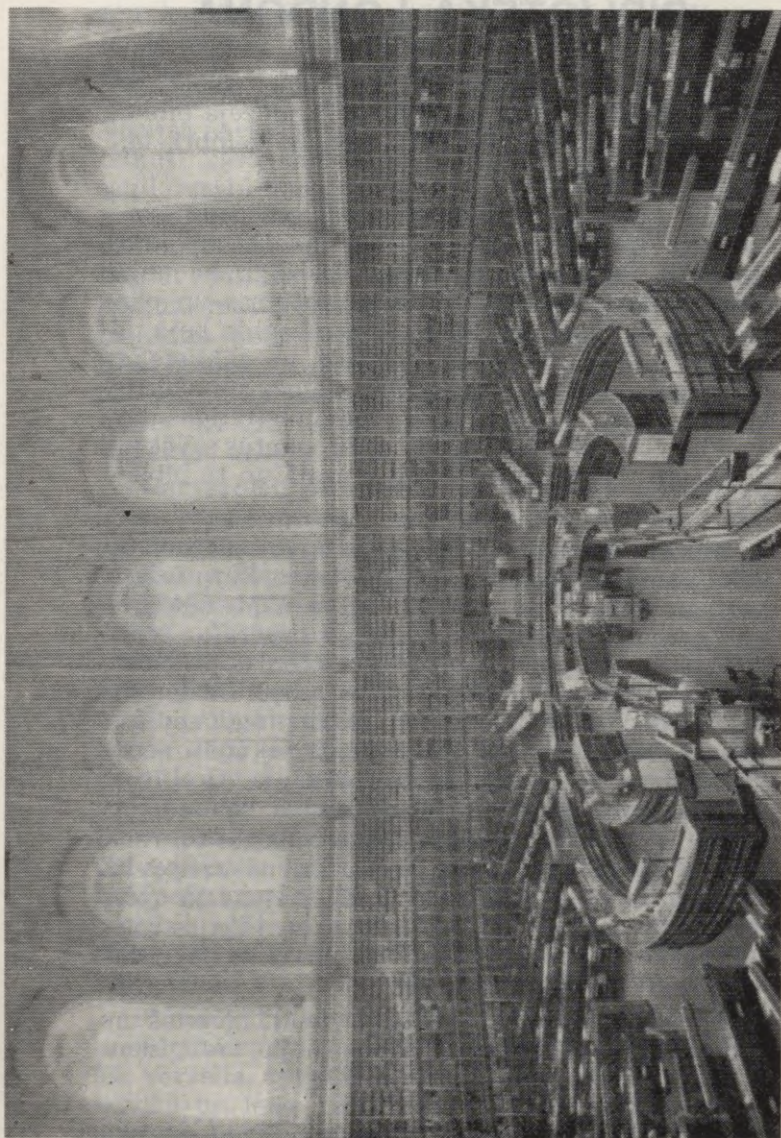
BRITU MUZEJS UN TŌ BIBLIOTEKA LONDONĀ

Ilgus godus sapņoju par Londonu vyspōri un par tamā asūšū Britu muzeju un šō muzeja biblioteku atseviški. Beidzūt, 1971. goda novembrī, laimējōs tur nūkļjut.

Kai vyspōri zynomas, Anglija ilgus godu symtus beja varonōkō vaļsts pasaulī un tai kolonijas atsaroda vysōs pasaula molōs. Dabeigi, ka angli šamōs kolonijōs pīvōce muzeja vērteibas un pōrvede tōs uz Londonu. Klōt pi tam Anglija beja pīteikūši bogōta, lai īgyutu muzeja un bibliotekas priķšmatu breivā tērgā tamōs zemēs un vaļstīs, kuras atsaroda ōrpus angļu administrativōs komandas. Un daļa šūs, garūs godu symtūs savōktūs priķšmatu ir nūklivuse Britu muzejā un tō bibliotekā.

Muzejs dybynōts 1753. godā, apvīnojūt sevī tō laika vairōkus muzejus un bibliotekas, kuru īsōkumus var sadzeit leidz pat 1686. godam. Muzeja greku un romīšu skulpturu kolekcija bogōta ar senjō pasaula skulpturom un cytim mōkslas priķšmatim, kas uzskotami roksturoj šōs pasaula daļas senjūs faraonu vaļsti, leidz ar tōs īpatnejom mumijom. Asirīšu un babilonīšu nūdaļā sakūpōti senjōs skulpturas un ceļtnīceibas pōrstōvi, izceļūt šō Azijas styura senōtni. Tai saucamajā kēneņa Edvardā VII galerijā savōktas Kinas mōkslas un religijas seņlītas. Bet kūpejā aziatu salonā uzstōdeiti Nepalas, Tibetas, Kašmiras, Javas, Siamas un Central-Azijas mōkslas, amatnīceibas un religijas rokstureigōkī pōrstōvi. Vāzem irōdeita pat atseviška ustoba, tūs kuplō skaita dēļ.

Vysumā, muzejā ir savōkt tik daudz mōkslas un architekturas priķšmatu, dorba reiku, religiskas

Britu muzeja bibliotēkas losamtelpas var uzjimt apm. 400 laseitōjus. Losamtelpu diametrs ir 140 pādi, bet kupola augstums 106 pādi. Gar losomtelpas sinom nūvītōtas grōmotas.

dobas eksponatu, myrušūs apglobošonas demonstrējumu un etnografiski rokstureīgūs priekšmatu, ka gryuši tūs roksturēt pat vyspōrejūs vilcīnūs. Šeit maņ byutu vīns īteikums, apmeklejit Britu muzeju kotrys personeigi.

Biblioteka ir auguse reizē ar muzeju. Tei ījam muzeja centralū vītu un pošlaik sovōs krōtuvēs skaita pōri par seši miljoni grōmotu. Tamā sakūpōtas gon drukōtas grōmotas vysōs volūdōs, gon rūkroksti, kartes un zeimējumi. Seviški īspaideiga raētūs grōmotu nūdaļa, kai ari austrumniku grōmotu un rūkrokstu nūdalējums.

Pošreizejō bibliotekas losomō zāle (Reading Room), kai ari biblioteka sovā tagadejā ikōrtōjumā atklōta 1857. godā. Publiku bibliotekā īlaiž atseviškōs ekskursantu grupōs, pavodūņa (gida) pavadeibā. Grōmotu litōšonai un individualai uzaturēšonai bibliotekā izprosama īpaša atļōve (gratis) nu šōs īstōdes vadeitōja. Atļōvu pīškēršona ir styngra, jo vysus grybātōjus nav īspējams apmīrynōt telpu un apkalpes personala īrūbežōteibas dēļ. Atļōves parostī pīškir zynōtnīkim, publicistim un pētnīkim, vodūtīs nu tūs atbolstūšūs īstōžu voi omota personu īteikumu īspaideiguma. Lai nasarostu saryugtynōjumi apmeklējuma reizēs, īteicams jau īpriķš sasazynōt ar Britu muzeja vadeibu rakstiski un izpraseit bibliotekas apmeklēšonas un tōs izmontōšonas atļōvi.

Nu Latgolas pētnīku redzes veidūkļa ir svo-reigs tys apstōklis, ka bibliotekā ir styngri pōrstōvāta Pūlija un tōs kultura. Un Latgola oficiāli beja Pūlijas sastōvdaļa 1561. — 1772. godūs un pēc tam, naoficiāli, Latgolas muižnīceibas pūliskais spōrns atsaroda pūļu kulturalajā īspaidā leidz pat XX. g. s. vydam. Tamdēļ var pījimt, ka Pūlijas politiskais, kulturalais īspaidis ir turpynōjis Latgolā gondreiz četri symti godu. Pētejūt Pūlijas materialus, tamdēļ var uzīt interesantas lītas ari par Latgolu. Pīmāram, bibliotekā ir barona Gustava Manteifeļa grōmota — Pūļu inflanti („Inflanty Polskie“), drukōta Poznanē 1879. godā.

Grāmota attāloj muižniecības Latgolu 1866. godā, uzskaitūt vysas muižiniku ciļtis un šūs ciļšu īpašumus. Taipat tamā atrūnomas ziņas par Latgolas tō laika goreigū dzeivi, draudzem un tūs bazneicom. Svoreigs ari apstōklis, ka šōs grāmotas II pīlykumā uzrōdeita bibliografija par Latgolu laikā nu 1567. — 1878. godam. Tamdēļ Latgolas vēstures pētnīceibā šū grāmotu navar ignorēt.

Taipat Britu muzeja bibliotekā ir styngri pōrstōvāta Vōcija resp. vōcu zemes, īskaitūt Livoniju, ar plašim materialu krōjumim. Kūpsavylkumā tamdēļ jāatzeist, ka Britu muzeja bibliotekā ir svoreigs materialu krōjums ari Latgolas pētnīceibā.

Britu muzeja bibliotekas izstrādājums par valsti apm. 400 lappiņās. Lomācīpa diametrs ir 140 pēdi, bet kopā augstums 106 pēdi. Gar lomācīpas stūmā nīvītālas grāmotas.

GRŌMOTA

KAI CILVĒCES UN LATGALU IDEJU

PAUDĒJA

Pasaulī pošlaik ir vasala jyura grōmotu. Tūs miļjoni vīnam cylvākam nav ni aptverami, ni izlosami. Bet ikvīnā nu tom ir skorta kaida ideja, kas tōs autoru ir nūdorbynōjuse, kas ir bejuse par īrūsmi grōmotas saraksteišonai. Īmeslis reizem ir bejis universals — aptverūšs vysu ciļvēci, voi pat vysu pasauli, bet reizem ļūti šaurs, kas skar tikai vīnu parōdeibu. Grōmotu fiziskī samāri ari ir dažaidi — sōkūt ar symts puslopom un izaplēšūt leidz vairōkom desmitem sējumu.

Šūs eisūs pīzeimu nūlyuks ir: pasmeļt nu grōmotu jyuras dažus, atseviškus šō miļža pōrstōvus, naakareigi nu tūs fiziskō apmāra, un raudzeit tamūs atrast vodūšū motīvu, tymūs ītvartū dominejūšū ideju (izsaceitu kaidā svešvolūdā), valkūt paraleles ar atbylstūšom idejom latgaļu literaturā, jau nūdrukōtā, voi ari asūšā topšonas stadijā.

Ciļvēces breiveibas ideja

Kotrs cylvāks ceņšās īgyut sev goreigu un fizisku breiveibu: breivi pōrsavitōt un izraudzeit sev dzeives vītu, īgyut izgleiteibu, meklēt sev dorbu, runōt sovā volūdā, izavēlēt sev draugus, baudēt natraucātu saimes dzeivi, pīsadaleit sabīdryskā, kulturalā un vaļsts dzeivē. Bet vysī cylvāki nav vīnaidi, kamdēļ ari breiveibas ceņtīņū izpausme sasazoroj, izveidojūt dažaidus variantus. Šī varianti vysrakstureigōk izapauž vōrdūs un skaņōs izsaceitajūs n a c i o n a l a j ū s h i m n ū s, kuri ir sakūpōti:

„National Anthems of the World. Edited by Martin Shaw and Henry Coleman, London, Pitman Publ. Corp., 1963.“

Šamā 408 puslopu bīzajā grōmotā sakūpōtas 138 nacionalōs himnas, voi ari tōs atvītojūšas patriotiskas dzīsmes. Teksts dūts nacionalajā volūdā un angļu volūdā (poetiskā voi breiva stila tulkōjumā), leidz ar meldiju. Šōs himnas pauž tautu naatkareibas ideju un vysaizrauteigōk teik skandynōtas vaļsts svātku resp. politiskōs naatkareibas dīnā, kod tauta ar lapnumu demonstrej sovu breiveibu. Šōs vaļsts svātku dīnas ari ir uzrōdeitas augšā nūsauktajā grōmotā, kūpskaitā 118 nacijom. Iztryukstušōs 20 nacijas (tūs skaitā Igaunija, Latvija un Leitova) nabauda politiskas naatkareibas un tamdēļ ir spīstas svēteitsova politiskō nūteicēja vaļsts svātklus un dzīdēt tō nacionalū himnu.

Ari latgalim nav sveša breiveibas ideja. Vyskrasōk tei ir izsaceita kulturalōs naatkareibas sektorā un pōrlīcynojuši manifesteita pīm. šaidā publikacijā:

„Latwišu wolūdas gramatika. Sarakstēja uz izdewe Ontons Skrynda. Piterburgā, 1908. g.“

Šei pošlaik turpat sešdesmit godus vacō latgaļu gramatika ir jau bibliografisks ratums, ļūti vēртеis olūts pētnīkim un trymdā leidz šam laikam ir apzynōts tikai vīns eksemplars — školōtōja Jura Placinska, dolarūs naaprēkinojamas vēртеibas īpašums.

Naskoršu šūreiz šōs 78 puslopas plōnōs gramatikas volūdnicyskūs principus, bet apsastōšu vīneigi pi tōs idejiskōs un kulturvēsturiskōs nūzeimes. Lai šū nūzeimi saprostu, eisumā jopīsaskar pi tūreizejim, t. i., divdasmytō godu symta pyrmōs dekadās politiskim, kulturalim un ekonomiskim apstōklim myusu zemē. Latgola tymā laikā beja treju kulturu vaidu lauks. P o l i t i s k ō v a r a pīdarēja krīvim, kuri ar školu, seviški zamōkūs, palei-

dzeibu (tamās mōceja vīneigi krīvu volūdu) ceņtēs latgaļus pōrvērst par krīvu volūdas, kulturas un alfabeta pīdareigim, bet ar administratīvōs varas un pravoslavijas paleidzeibu pōrtaiseit tūs nu katōlim par pravoslavim, voi, cytim vōrdim sokūt, latgaļus galeigi iznycynōt caur pōrkrīvōšonu.

Pūli, kuri politikū varu par latgalim beja pazaudējuši jau 1772. godā, kulturalū itekmi un tūs volūdas prestižu tūmār ceņtēs saglobōt divejaidā ceļā: a) Ar katōļu ticeibas (pretstotā pravoslavijai) un latiņu alfabētā (pretstotā krīvu alfabētam — „kirilicai“) drukōtom lyugšonu grōmotom, un b) Caur pūlim pīdarušūs muižu un cytu zemes īpašumu storpņiceibu, kai pūļu kulturas un volūdas aktivim paudējim.

Ekonomiski tamā laikā jau beja stypri Baltijā dzeivojūši latviši. Latgaļus tys, nu viņas puses, pīvylka. Taipat pīvylka ari s ar un u volūda, kura latgalim, pēc uzmaneigas īsaklauseišonas, lykōs saprūtama. Baltišu ticeiba un kultura latgalim tūmār nabeja baudamas, jo ticeibas zīņā tī beja karojūši protestanti-naīciteigi luterani (kū sōpeiģi izjuta latgali-kolpi un kolpyunes, strōdōdami baltišu saimnīceibōs), bet tūs grōmotas beja drukōtas gotu alfabētā (ar „škeibim burtim“), kas beja svešs latgalim. Baltiši tod atsaroda styprā sovu muižinīku-baltvōcišu kulturalajā īspaidā. Suverenitates resp. teritorialōs naatkareibas jēdzīņs pi baltišim vēļ nabeja nūsaskaidrōjis, jo Baumaņu Kārļa „Dievs svētī Baltiju“, kuru jī tūlaik uzskateja par sovu ilgu paudēju, beja Dīva lyugšona par vysu Baltiju resp. vōcu Baltikumū. (Šei lyugšona izslēdze Latgolu, kura itylpa Vitebskas guberņā). Ari satura zīņā šei lyugšona paude (un ari pošlaik pauž!) taidu nanūteiktu un plašu vēlēšonūs kai „laime“ par kuru ikvīnam cylvākam var byut individuala izpratne un pat vīnam un tam pošam cylvākam dažu dīnu var sagōdōt laimi pat ducis nanūzeimeigu seikumu.

Pīterburgas [vālok Petrogradas (Pīterpiļs), tagad Leningrada] Kara medicīnas akadēmijas students un bejušais politiskais emigrants (dzeivēja Šveicē vīnu godu — ap 1906) Ontōns Skrynda saprota, ka latgalim nav pa ceļam ni ar krīvim, ni ar pūlim, ni ar baltīšim, jo tūs nūlyuks beja voi ņyu latgaļu kulturala asimilacija, voi ignorance. Latgaļu saglobōšonai atlyka tikai vīns ceļš: tūs kulturalais naatkareibas ceļš, dybynōts uz pošu latgaļu sadzeives normom: seņču tradicijom un tāvu-tāvu, dzymtū latgaļu volūdu. Šū ideju paude ari 1907. goda 17. augusta ortografijassapulce, kuru Pīterpilī nūturēja latgaļu goreidzniki un studenti, atzeistūt tamā Latgalijas volūdu par literaturas volūdu un vīnojūtīs par šōs volūdas ortografiju. Šei Latgalijas volūda, kuru ogrōk sauce par Infantijas latvīšu volūdu, tyka mōcāta Latgolas Goreigajā seminarā, kurs beja Krōslovā (1756—1844) un pēc tam ari Pīterpiļs Goreigajā seminarā. Un tai kai Pīterpiļs Goreigajā seminarā mōceibas nūtyka krīvu un latīņu volūdōs, tod pīmārōtōkō volūda latgaļu gramatikas lykumu apraksteišōnai, šō seminara vajadzeibom, beja krīvu volūda, kū O. Skrynda ari izavēlēja. Tūmār šaida volūdas izvēle nimoz namozynōja šōs gramatikas nūdereigumu latgaļu vajadzeibom, jo vysa tō laika latgaļu inteligeņce beja mōcejusēs krīvu školōs un pōrvaļdeja krīvu volūdu.

Bez Goreigō seminara, gramatika vēļ beja izmontojama latgaļu avīzei „Drywa“, kai ari cytai latgaļu goreigai un laiceigai presei, latgaļu školōtōju sagatavōšonas kursim, un mōj mōceibai. Taitod O. Skryndas gramatikai sovā laikā beja plašs pīlītōšonas lauks un lela idejiska nūzeime latgaļu pasorgōšonā nu pōrkrīvōšonas un jūs volūdas breiveibas uzturēšonā.

Pi O. Skryndas sabīdryski-politiskim (na gramatiskim) tryukumim jōpīskaita šōs gramatikas nūsaukuma izvēle: Latgolā runojamū volūdu ogrōk

sauce par Inflantijas latvišu volūdu un 1907. g. latgaļu ortografijas sapulcē tai tyka nūsaukta par Latgalijas volūdu, bet O. Skrynda sovū dorbu nūsauce par: „Latwišu wolūdas gramatika“, kura krīvu paralelā tekstā beja nūsaukta: „Latyšskaja grammatika Letgaļskago narečija“. Vālōk nu šim terminim izauga vasals juceklis, jo pēc 1920. g. da, kod latgalim gramatikas saraksteja St. Kambala, Ed. Kozlovskis, W. Seile (sintaksi), P. Strods, S. Svenne un P. Baško, Fr. Trasuns, W. Zeimalis, un Fr. Zeps — ikvīns nu tim sovam dorbam lītōja cytaidu nūsaukumu. Bet leidz patīseibai atbylstūšam nūsaukumam — Latgaļu volūdas gramatika — voi, — Latgaļu literarōs volūdas gramatika — nivīns natyka.

Nūžālojūt šū O. Skryndas izraiseitū terminoloģiju jucekli tūmār jōatzeist, ka idejiskā plōksnē jō gramatika beja latgaļu kulturalōs naatkareibas un volūdas breiveibas paudēja, kura ir sekmeigi veikuse sovū uzdavumu.

**APZYNŪTI OLŪTI PAR LATGOLU UN LATGALIM,
DEREIGI LATGOLAS PĒTNĪKIM.**

Harvarda universitāte atsarūn ASV austrumu krostā, Bostonas priekšpiļsātā, Kembridžā. Šos universitātes bibliotekā ir izveidota atsevišķa sōmu un baltu vēstures un literāturās nūdaļa un nūdrukōts arī šos nūdaļās katalogs. Zamōk teik uzrōdeits šō kataloga pylms nūsaukums un izvylkums nu tō taidā veidā un taidā raksteibā, kai tys katalogā ir ispīsts:

- HARVARD UNIVERSITY LIBRARY. Widener Library Shelflist, 40. Finnish and Baltic History and Literatures. Cambridge, Mass., 1972.**
- Balt 2310.20.15** Henricus Lettus. Livländische Chronik. Reval, 1867. (Un vēj: krīvu volūdā, 1938. goda izdavums; vōcu vol., 1959. g. izd.; angļu vol., 1961. g. izdavums.)
- Balt 6750.1.5** Acta Latgalica. Munich. 1, 1965 + 3 v.
- Balt 6750.48 PF** Latgolas Bolss. San Francisco. 1, 1943 + 2 v.
- Balt 6750.84** Tāvu zemes kalendars. München. 7, 1946 + 2 v.
- Balt 6751.5** Daugavpils, Latvia. Pilsētas Zinātniskā Bibliotēka. Latgale Padomju varas 20 gados. Daugavpils, 1960.
- Balt 6752.10 F** Manteuffel, G. Inflanty Polskie. Poznań, 1879.
- Balt 6752.15** Locis, Vladislavs. Latgaļu darbeibas dokumentācija. München, 1963.
- Balt 6754.1** Pamphlet vol. Latkovskis, Rupainis, Romanskis. 3 pam.
- Balt 6756.5** Brežgo, B. Oчерки по истории крест'яnskikh dvizhenii v Latgalii, 1577—1907. Riga, 1956.
- Balt 6756.15** Pleišs, A. Kulturvēsturiski materiāli. München, 1955.
- Balt 6756.20** Babris, Jānis. Tūkstsots deviņi simti piektā — tūkstsots deviņi simti septītā g. revolūcija Latgalē. Rīga, 1960.
- Balt 6757.1** Pamphlet vol. Skutāns on church history. 2 pam.
- Balt 6757.5** Grišāns, Jezups. Pa atmiņu stygom. München, 1968.
- Balt 6757.10** London, Ontario. Latviešu Katoļu Draudze. Aglonas Dievmātes svētku divdesmit gadu atcerei. London, Ont., 1968.
- Balt 6759.8.5** Bukšs, Miķelis. Atmiņas un atziņas. München, 1964.
- Balt 6770.1** Briška, Bonifacijs. Latgali politiskajōs patmalōs. München, 1957.
- Balt 6770.2** Bukšs, Miķelis. Skices un dokumenti un Latvijas topšonas laikim. München, 1954.

- Balt 6770.3 Fridman, G. Revoliutsionnāia molodezh' Latgalii. Riga, 1959.
- Balt 6878.5 Šteimanis, J. Davgavpils v proshlom i nastoiashchem. Riga, 1959.
- Balt 6878.5.5 Khalifman, L. Daugavpils i ego okresnosti. Riga, 1960.
- Balt 9708.2 Bukšs, M. Latgaļu literatūras vēsture, Mūnchen, 1957.
- Balt 9715.20 Bukšs, Miķelis. Vacōkī rakstniecības pīminekl. Minchenē, 1952.
- Balt 9750.151.150 Klīdžējs, Jānis. Debešu puse. Mūnchen, 1968.
- Balt 9750.229.110 Rupainis, Ontons. Zemes sōls. Minchenē, 1955.
- Blat 9750.229.120 Rupainis, Antons. Kod pyrmi gaili dzidoja. Neuötting, 1946.
- Balt 9825.2 Rubulis, Aleksis. Latgaļu dziesminieki. Chicago, 1954.
- Balt 9840.1 Catholic Church. Lyugšonas un dzīsmes katolim. 2. papyldynots izd. Reischbach, 1945.
- Balt 9840.2 Catholic Chrch. Uz augšu sirdis. Mūnchen, 1959.
- Balt 9840.3 Catholic Church. Dzīsmes katolim trymdā. Neuötting am Inn, 1947. 2 pam.
- Balt 9840.4 Catholic Church. Liturgy. Occasional and Supplementary Prayers. Latgale. Kū siekūram tyciejgam bārnām myusu Katolizskas Baznicas jōdor tagadiejus lajkūs kur tik daudz dzierdim runojūt ab nadzierszonu brandwina? Darpata, 1860.
- Balt 9840.5 Catholic Church. Liturgy. Occasional and Supplementary Prayers. Latgale. Pilniejga gromota lyugšonu uz gudu Diwa Kunga ikszan tryjadības wlnīga. Darpatā, 1868.
- Balt 9845.43.100 Andžāne, Marija. Namīra vōrtūs; lirika. Minchenē, 1951.
- Balt 9845.125.21 Bojārs, Daniejs V. Sirds smeļdze! dzeju krōjums 3 dalōs, 1944—1957. Minchenē, 1957.
- Balt 9845.135.100 Briška, Bonifacijs. Humoreskas. Mūnchen, 196-?
- Balt 9845.412.41 Latkovskis, Leonards. Dzymtos zemes laudis. Mūnchen, 1966.
- Balt 9845.416.21 Lelis, Jāzeps. Ar lukturi. Mūnchen, 1965.
- Balt 9845.486.100 Murāns, Francis. Ilgu zeme; dzejūli, 1936—1946. Neuötting am Inn, 1946.
- Balt 9845.746.100 Trasuns, Francis. Fabulas. 2. izd. Munich, 1964.

1. Evangelia Toto Anno ... Vilnie, 1753. A. Dukajska jaunizdavums, Ņujorkā, 1962. Lobs latgaļu volūdas 18. g. s. paraugs.

2. Kossowski, Tomasz. Gramatyka Infląnsko Latewska. Ryga, Druklem L. Hartunga, 1853. Atrūdama: The Newberri Labrary, Chicago- Ill. Latgaļu volūdas 19. g. s. paraugs.

3. Skrinda, Ontons. Latwiļu volūdas gramatika. S.-Peterburg, 1908. Lobs latgaļu volūdas 20. g. s. sūkuma paraugs. „Xerox“ kopija pi manis.

4. Strods, Pīters. Pareizraksteības vōrdneica. Rēzeknē, 1933. Atrūdama: Ņujorkas Publiskajā Bibliotekā. Latgaļu volūdas 20. g. s. paraugs.

5. Seiļ V. Grāmatas Latgales latviešiem (1585—1936). Rīgā Valtera un Rapas akc. sab. apgāds, 1936. Piļneiga latgaļu preses bibliografija leids 1936. godam. Atrūdama: Kongresa Bibliotekā, Vašingtonā, D. C.

6. Latgaļu periodika: 1) avīze „Latgola“ un „Latgolas Bolss“; 2) žurnals „Dzeive“; 3) „Tāvu Zemes Kalendars“. V. Lōča un „Latgaļu Izdevnīceiba“ izdavumi, par laiku 1946—1966, ir mikrofilīmēti. Mikrofilīmas originals atrūdams Ņujorkas Publiskajā Bibliotekā.

7. Manteuffel, Gustav. Inflanty Polskie, Poznan, 1879. Pūļu volūdā, Atrūdama: Britu Muzeja Bibliotekā, Londonā.

8. Apinis, Kārlis, Latvijas pilsētu vēsture. LATGALES pilsētu vēsturi sastādījis B. Brežgo. Rīgā, Izdevis A. Gulbis, 1931. Atrūdama: Ņujorkas Publiskajā Bibliotekā. „Xerox“ kopija par Latgolas pilsātom — pi manis.

9. Brežgo, B. Latgolas inventori un generalmēreļšonas zem'ū aprokstī 1695—1784. Daugavpilī, V. Lōča izd., 1943. Atrūdama: Kongresa Bibliotekā, Vašingtonā.

10. Lellis, Joseph. The Place of Latgalian Among The Baltic Dialects. Doktora disertacija, Harvarda universitātē, 1961. Originals atsarūn universitates bibliotekā.

LATGAĻU GRŌMOTAS ŅUJORKAS PUBLISKAJĀ BIBLIOTEKĀ

Pateikamu pŕsteigumu maņ sagŕdŕja Ņu-jorkas publiskŕs bibliotekas apmeklēšona. Ipa-sazeistūt ar šŕs pasaulā slovonŕs grŕmotu krŕtu-ves katalogu (steigā un izlases veidā), tur uz-gŕju sekojūšū:

1. Strods, Pĭters ir pŕrstovāts ar 4 grŕmotom:
 - a) „Kas ir pasaule?“
 - b) „Sv. Augustins un Akvinas Toms“, 1936. g. izd.
 - c) „Sv. Tāva Pija XI pŕstereibas jubileja“, 1929. goda izd.
 - d) „Pareizraksteibas vŕrdneica“, 1933. goda izdavums.

Šei grŕmota ir svoreiga tamā ziņā, jo trym-dā rostūs ĩspēja jaunam izvadumam.

2. Strods, Konstantins reprezentēts ar 2 grŕ-motom:

- a) „Sādžu ļaudis“, stŕsti
- b) „Sirds“, dzejas.

3. Cakuls, Jezups taipat ir pŕrstŕvāts ir dive-jom grŕmotom:

- a) „Zudūšŕs pŕrles“, dzejas, 1933. g. izd.
- b) „Trauslĭ zidi“, dzejas 1937. g. izdavums.

4. Apeļa Meikula dzeju krŕjums „Liktiņa mon-tŕjums“ 1937. g. izdavums.

5. Pokrotnika, Cipirijana dzeju krŕjums „Dzĭs-mes rudiņa saulei.“

6. Trasuns, Francis, likās, ir pŕrstŕvāts tikai ar vĭnu dorbu, kas ir „Nūgrimušo pile“.

7. Seil, Valerija pŕrstŕvāta ar grŕmotu:
„Latgolas likteni bĕgļu laikmetā“, 1934. goda izdavums.

8. Tabyņ, Rozalija (Naaizmŕrstule) „Lauku zi-di“, 1934. goda izdavums 474. lp. Ir lels gon-darejums redzēt šū grŕmotu breivajā pasaulĭ tamā laikā, kod autori dzimtinē vojoj okupa-cijas vara.

9. Rupaiņa, Ontona, „Dzymtā zemē“, komedija, 1936. goda izdevums.
10. Andžāns, Marija, „Reits“, dzejas, Viļānūs, 1933. goda autore izdevums.
11. Putāns, Seimāns, „Dzejas“, Reigā 1949. goda izdevums, Latvijas valsts izdevniecībā. Uz grōmotas atzīmāts: „Printed in Soviet Union“. Rakstureigi, ka ņei dzeju drōmota ir bogōteigi ilustrēta un ōtri atroduse ceļu uz pasaulu lelōkōs piļsātas biblioteku. Kai radzams, komunistu propaganda strōdōj, lai latgali naklīgtu, ka jim dzimtinē īvasts drukas aizlīgums.
12. Latgaļu žurnali:
 - a) „Latgolas Zemkūpis“ 1929—1935. g.
 - b) „Latgolas Škola“ 1938. g.
 - c) „Zīdūnis“, laikroksts gora kulturai 1930—1937. g. gōjums.

Latgaļu grōmotu izdevējim, autorim un vyspōri grōmotu draugim breivajā pasaulī darātu nūvītōt lelōkūs piļsātu bibliotekōs latgaļu grōmotas. Taču nav ņaubu, ka ņymōs bibliotekōs latgaļu grōmotu ir ļūti moz, voi dažōs varbyut nav nimoz.

ņeit uzskaitētōs grōmotas, saprūtams, nav vysas, kuras pēc pamateigas kataloga caurskateiņonas byutu atrūdamas. Cerēt uz plašu latgaļu literaturas krōjumu, zynoms, navarim. Jōbyut apmīrynōtim ar tū pošu mozumeņu, kas tōli nu Latgolas pōrstōv myusu rakstnīceibu ņymā pasaulu lelōkajā piļsātā.

LATVĪŠI A. SOLŽENICYNĀ GRĒMOTĀ: „GULAGA ARCHIPELAGS“

Pagājušā, 1973. godā pasauli pirsteizde A. Solženicyna krīvu volūdā iznokušo grēmota „GULAGA Archipelags“, kurā ir apraksteita komunizma diktaturas nūsastyprynōšona Krīvijā, 1918. — 1956. godūs, seviški izcyļu vēreibu pīgrīžūt apcītynōšonas, tīsōšonas, cītumūs īvītōšonas un izsyuteišonas metode, kai ari sūda nūmetņu dzeives apstōklīm. Grēmota pilneigs nūsaukums ir: „A. Solženicyn. Archipelag GULag 1918. — 1956. Opyt chudožestvenogo izsledovanija I—II. Paris, YMCA-Press, 1973.“ Šei grēmota drudžaini teik tulkōta un izdūta pasaūļa īvārojamōkajōs volūdōs, kamdēļ var stypri īspaidōt breivō pasaūļa īskotus par komunistiskū Krīvijū un tōs īdzeivōtōju tīsuskū un materialū stōvūkli. Grēmotā vairōkōs vītōs ir mynāti ari latvīši, šaidā sakareibā:

1. Latvīši-Revolocijas vacmōtes („akušeri“) un kaidreiz Čekas mugorkauls un lapnumš (83. un 84. lop.).

2. Latvīšu streļniki-vysuztyca-mōkī durkli revolucijas pirmajūs godūs (253. lp.).

3. Čekists M. Lācis (Sudrabs) 1920. godā, Moškavā, asūt publicējis grēmotu: „Divi godi ceīņas īkšējā frontē“, kurā asūt nūrōdeits ka tikai pusūtra goda laikā (1918.

un pusē 1919.) Krīvijas divdesmit centralajōs guberņōs Čeka asūt bez tīsas nūsōvuse 8389 cylvākus. A. Solženicynš šū skaitli apstreid, apgolvojūt, ka apšaušona asūt nūtykuse un tūrpynōjusēs daudz plašōkūs apmārūs (306. lp.).

Tamā pošā grēmotā šys īvārojamais čekists asūt rakstejis par mozinīkim: „Taidi ļaudis mums ir lels traucējums. Tamdēļ ari mes jūs nūvōcam nu ceļa, lai nasamaisa zam kōjom ... Mes jūs sādynojam pīteiceigā vīteņā, Butyrku cītumā, un likam tim pasēdēt koleidz beigsīs dorba ceīņa ar kapitalu.“ (43. lp.)

4. Sorkonō terora instrukcijā čekists M. Lācis, apm. 1920. godā, rakstejis: „... izmeklēšonā nameklejit materialus un pīrōdejumus taīm, ka apsyudzātais vōrdūs voi dorbūs beja pret padūmu varu. Pymais jautōjums: kaidai škirai jys pīdar, kaida ir jō izceļsme, izgleiteiba, audzynōšona. Šim jautōjumim tod ari ir jōizškir apsyudzātō liktiņš.“ (107. lp.).

5. Latvītis Dukes, Ļubjankas cītuma pīrkšnīks, 1925. goda asūt vijcis aiz motim, nu kameras uz atejas vītu, divas apcītynōtōs meitines tamdēļ ka tōs kamerā dzīdōjušas par pavasari un cerenim. (464. lp.).

6. A. Solženicyns, turpretim, uzskota par baumom cītumnīku nūstōstus, ka divdasmjtajūs godūs Lūbjankas cītumā uzraugi bejuši latviši un ēdīni izsnāgušas pīaugušas latvītes. (197. lp.).

7. Vālōk, spīgu manijas laikā, 1937. godā latvišu strelnīki vysnūtaļ asūt bōzti cītumūs, apvaiņojūt tūs spīgōšonā. Šū akciju A. Solženicyns izskaidroj ar Stalina īskotu, ka lobōk cītumā sapyudy-nōt deveņdesmit deveņus navai-neigus, na kai ļaut izsprukt brei-veibā vīnam patīsam spīgam. (253. lp.).

8. 1937.—1938. godūs, tōs pošas spīgōšonas manijas dēļ, Leningra-asūt slāgti: Gercēna instituta lat-vīšu nūdaļa; latvišu kulturas

noms; latvišu avīzes. Tamā pošā laikā asūt izsyuteiti tī buržujs-kōs Latvijas komunisti, kurus 1921. godā krīvi imainejuši. (84. lp.).

9. Nu trejom Baltijas republi-kom, 1949. g., vasalim ešelonim asūt izsyuteiti īdzeivōtōji uz Si-biriju, kai piļsētnīki tai laucinīki, lai panōktu nūkavātū socializaci-ju un pileidzynōtu Vassavīneības apstōklim. (102. lp.)

★

Latgaļu laseitōjim īteicams pōrdūmōt augšā mynātū materi-alu un byut gotovim atbīdēt uz varbyutejim sveštautīšu ļautōju-mim.

STUDIJU CEĻĀJUMS PĒRI AMERIKAS KONTINENTAM

Vairāk kai divdesmit gadu beju projektējis ceļojumu pāri Amerikas kontinentam, nu Atlantijas okeāna līdz Klusajam okeānam, nūlyukā īpasa-zeit ar šū zemi un ari mēģināt tamā sadzeit latgaļu pādus. Bet šam nūdūmam beja vajadzeigs laiks, nauda, naatlaideiba un pīmārōti meteorologiskī apstōkli: izavairojūt nu leitovom un pōrmereigom temperatūras svōrsteibom. Laiku šai vajadzeibai (trejs nedēļas) varēja atlycynāt tikai pēc aizīšonas pensijā. Naudu uzkrōju pamazeiteņom, pyrms pensionēšonōs. Atmosferiskī apstōkli lykōs pīmārōtōki oktobra mēnesī.

Ceļojumu īsōcu nu munas dzeives vītas-Albanijas (Albany, N. Y.), apsastōjūt Ņujorkā (New York), Čicago, (Ill.), Linkolnā (Lincoln, Nebr.), Denverā (Denver, Col.), Safrancisko (San Francisco, Calif.), un Losandželosā (Los Angeles, Calif.). Ceļa garums apm., 4000 jjudžu, skaitūt vīnā vēr-zīnī. Kai satiksmes līdzekli lelōkim attōlumim iz-lītōju vilcīni, jo pa vagona lūgu, voi ari nu nūvārōšonas stykla pajumtes, vīnmār var vārāt ap-kōrtņi, bet bufetes vagonā dabōt ēdīni un dzērīni. Apsastōšonas vītōs, vītejai satiksmei lītōju publi-skūs satiksmes līdzekļus: autobusus, pazemus, tramvajus, gaisa vilcīņus; pēc īspējas izavairūt nu dōrgajim taksometrim.

Pyrēmō apsastōšonas vīta beja Ņujorkā, kur vajadzēja pōrsasēt Čikagas vilcīņī. Jōgaida sešas stuņdes. Laiku izmontōju Ņujorkas Publikōs Bibliotēkas apmeklēšonai, jo šei bibliotēka krōj latgaļu literatūru — grōmotas un periodiku, seviški šō gadu symta izdavumus. Šūreiz mani interesēja devēppadsmytō gadu symta publikācijas par Lat-golu, kod myusu vōlūdai beja pyrmais drukas aiz-līgums un par latgaļu pīvōkšonu (asimilāciju) cei-

nejās krīvi un pūli. Uzgōju grōmotu: Voļter, E. A. Materialy dļa etnografii lathyškago plemeni Vitebskoj gubernii, častj I. Sanktpeterburg, Tipografija Imp. Akad. Nauk, 1890. (Voļters, E. A. Materiali Vitebskas gubernas latvīšu cilts etnografijai, I. daļa). Šamā, 386 puslopu bīzajā grōmotā ir nūdrukōts pōri par symtu latgaļu tautas dzišmu (kai rōtnu, tai narōtnu), lelōkū tīsu četrryndu. Kotrai dzišmei ir atzeime, kurā Latgolas pogostā tei pīraksteita. Dzišmu vōkšona ir nūtykuse pagōjušō godu symta pādejā catūrksnī un tōs pīraksteitas taidā izrunā, kaida tūlaik atteiceigā pogostā ir lītōta. Grōmota drukōta divejōs volūdōs: latgaļu un krīvu. Tautas dzišmu teksts ir dūts latgaļu vōlūdā, ar latiņu burtim un vysom fonetikā lītōtajom intonācijas zeimem. Kotram latgaļu tekstam sekoj paralels, burtisks tulkōjums krīvu volūdā, nūdrukōts krīvu burtim. Grōmotas nūsaukums, īvods un komentari ir dūti tikai krīvyski.

Paraugam gribēju pasyuteit dažu puslopu kopijas, bet grōmotas pošreizejais stōvūklis tō naatļōve, jo papeirs ir izdzeļtējis un, pi lopu šķērsteišonas, lyuzt gobolūs. Cytu grōmotu meklēšonai pītryuka laika un tū nūlēmu tūrpynōt atceļā, pēc apm., 3 nedēļom, jo atrodums beja ļūti interesants un pamōcūšs: reizē ar Amerikas ceļōjumu beja izdeveiba uz dažom stuņdem īsagrīst tōlajā Latgolā, kaut voi tikai uz gora spōrnim, un pajyusmōt par pagōjušō godu symta tautas volūdu.

Atceļā nu rītumim, Ņujorkā otkon vajadzēja pōrsasēst — šūreiz Albanijas viļcinī, pēc četru stuņžu gaideišonas. Steidzūs uz īpriķš mynātū Biblioteku. Šūreiz laimējōs sadzeit pādus Stefaniņas Uļanovskas (Stefanije Ulanowska) dorbam par Latgolu: „Łotysze Inflant Polskich“, uzjimtu mikrofilmā. Originals nūdrukōts pūļu zynōtņu akademijas žurnālā, sarausteits trejūs sējumūs: 15., 16. un 18., 1891. — 1895. g. Šys žurnals Amerikas bibliotekōs, seriju nūdāļejumā, meklejams pēc pūliskō nūsaukuma: „Polska akademia umijetnosci, Krakow. Komisya antropologiczna. Zbior wiadomosci do antropologii Krajowej“. Materialus sovam dor-

bam autore ir vökuse Rēzeknes apr., Viļānū apkōrtnē, apm., 19. g. s. pādejā caturksnī, pūlu zynōtņu akad. uzdavumā, pīroksūt latgaļu tautas dzīsmes, pōsokas, meikles, parunas, sokamvōrdus . . . Dorbs aptver 478 puslopas un nūdruks divejōs volūdōs: latgaļu un pūļu, leidzeigi kai Voļters sovā grmotā ir izmontōjis latgaļu un krīvu volūdas.

S. Uļanovskas dorbs lykōs ļūti interesants, kam dēļ pasyutēju tō mikrofilmu, lai sātā, bez steigas ar tū ipasazeitu tyvōk. Naseņ laseju avīzē („Laiks“, 1974. g. 14. sept.), ka ari akademikim rūdūtēs interese par 19. g. s. latgaļu gora montu: Irēne Svīlāne nu Adelaides (Australijas) davusēs studiju nūlyukūs uz Sorbonas universitati Francijā, kur izstrōdōšūte doktora disertācijas dorbu par 1895 godā, Pūlijā publicātu latgaļu pōsoku krōjumu. Varbyut šei doktorante interesejās teiši par S. Uļanovskas kūpōjumu?

Čikagā otkon jōpōrsasāst un jōgaida četras stuņdes. Storplaiku izmontoju isagrīžūt šamā piļsātā Newberry pētnīceibas bibliotekā, kur globojās vīneigais, maņ zynomais, Kosovska latgaļu gramatikas originaleksemplars (Kossowski, Tomasz. Gramatyka Inflansko Łotewska. Ryga, Drukiem L. Hartunga, 1853.

Ari šei grōmota drukōta divejōs volūdōs: latgaļu un pūļu. Lūceišonu paraugi dūti latgaliski, bet vyss pōrejšais teksts pūliski. Beja patīsa prīca laseit šū, 120 godus vacū latgaļu volūdas pīminēkli.

Turpynojūt ceļōjumu rītumu vērzīnī, uz vīnu dīnu apsastōju Linkolnā, lai apcīmōtu agr. J. Mierkalnu, agronomu žurnala „Zeme un Tauta“ redaktōru. Skaista šei plašō, leidzonuma apjūstō lauksaimnīceibas un kulturas piļsāta, kurā rudiņa zaltaiņōs lopas, spūdrajā sauleitē, laistōs apbreinojamōs krōsu niansēs. Piļsātā un apkōrtnē dzeivoj daudz latvīšu un piļsātas bibliotekā ir nūorganizāts latvīšu losamgolds, ar daudz avīzem un grōmotom. Latgaļu pādus šamā apkōrtnē nasadzynu.

Kliņšaiņūs kolnu. (Rocky Mountains) austru-

mu pusē atsarūn Denveras piļsāta. Tamā īsagrīžu uz vīnu dīnu, lai satyktu latgaļu dzejnīku un vīneigō latgaļu laikroksta „Latgolas Bolss“ tagadejū redaktoru Konstantīnu Krustu. Sarunōs redaktors īsaceja gondarejumu, ka svešumā ir īspējams drukōt un izplateit avīzi latgaļu volūdā, jo dzimtinē tys ir aizlīgts. Taipat dzejnīks beja ļūti atzīneigs par latgaļu izdevnīceibu, kuru nav spējušas sagraut skaudēju un intrigantu manipulācijas myusu volūdas un preses izskausšonai ari trymdā.

Pa leikumainim grōvu celim redaktors un Baloža k-gs mani īvede tōli Kliņšaiņajūs kolnūs, kur latvīši ir sōkuši pērkēt grunts gobolus, nūlyukā izveidōt tur tautīšu kolonijas. Kolni ir bogōti ar izraktenim, īskaitūt zaltu, kurs šymūs kolnūs ogrōk, „zalta drudža laikā“, tyka rokts lelūs vairumūs. Pošlaik, zalta cenai ceļūtīs pasaula un Amerikas tērgūs, otkon var atsakōrtōt „rakšonas drudzis“ šymūs kolnūs, kuru tod varēs vārōt un apbreinōt ari turīnes latgali. Interesanti atzeimōt, ka apbyuves gobolu cenas „latvīšu pogostā“, pādejūs diveju godu laikā, jau ir trejskōrtōjušōs. Augstōs kolnu golūtnes dižojās ar sovom boltajom snīga capurem bez pōrtraukuma, bet īlejōs ir īsaceiti vysi četri goda laiki.

Sanfrancisko ir īpatnejōka nu vysom, leidz šam radzātom, piļsātom. Tei atsarūn uz pussolas, kuras rītumu krostu apskoloj Klusais okeans, bet zīmeļu un austrumu krostus Sanfrancisko leicis; tikai šaura pōržņauga dīnvydūs tū savīnoj ar sauszemi, kamdēļ piļsātai nav īspējams plēstīs plašumā un šys pīnōkums tamdēļ ir jōuzajam prikspiļsātom aiz leiča: Oklandeī, Berklejai, Ričmondai un cytom. Šamā etnografiski, kulturali, religiski, klimatiski, financiai un vysaidi daudzpuseigajā piļsātā galejeibas, līkās, patīši ir sasnāgušas pādejū īspējameibu. Pīmāram, tei var byut lapna ar vysmodernōkū sasnagumu teknikā: piļneigi automatizātu, jaunu pazemi, pyrmū šaida veida vysā Amerikā (lai byutu oītrōka un ārtōka satīksme ar prikspiļsātom). Un kai kontrastu tam, naīdūmojamu pyrmōtnejōs dobas respektēšonu un aizsardzeibu breivā dobā, uz

Klusō okeana kliņšainajom saleņom, turpat piļsātas pīvōrtē natraucāti rūtaļojās, sauļojās un atsapyuš symtim rūņu un pelikanu, jo tūs naazkrameiba ir nūdrūšynōta ar lykumu.

Te sadzynu ari latgaļu pādus. Dzīdūnis Roberts Romanovskis dzīd Sanfrancisko operas korī un ir ari turīnes kotōļu katedrales solists. Ar solo dzīsmem jys pīsadola ari turīnes latvīšu sareikōjumūs. Piļsātā dzeivoj ari „Latgolas Bolss“ bejušī, ilgga-dejī redaktori: Aļberts Pleišs un Tekle Laizāne, bet zīmeļaustrumūs, apm., četrudesmit jyudžu attōla-jā Napas piļsātā, rakstņiks Jōņs Klīdzējs.

Ari Sanfrancisko apkōrtnes piļsātas un piļsē-teņas ir interesantas: septeņas dīnas zīdōju tūs ap-skatei. Vīnu dīnu ar autobusu īsarodu apm., 30 jyudžu attōlajā Polo Alto piļsēteņā un Stanforda universitatē. Beju pateikami pōrsteigts par šōs uni-versitates Huvera biblioteku, kura ir sōkuse krōt latgaļu literaturu. Tōs plauktūs atrodu: „Acta Lat-galika“ I, „Latgolas Bolss“ daudzus numerus, kai ari M. Bukša, L. Latkovska, O. Rupaiņa un cytu latgaļu zynōtnīku un rakstņīku dorbus, īskaitūt munejūs.

Nu munā maršrutā uzjēmtom apmeklēšonas vītom, vystōļok dīnvydrītumūs, Klusō okeana pī-krastē, beja Losandželos lēpiļsātā, īskaitūt tōs priķšpiļsātas. Vīnā nu tom, Pasadenā sova myuža pādejū pūsmu pavadeja, tagad jau myužēibā aiz-sauktō, latgaļu rakstneica un gleznōtōja Helene Laurinoviča-Pronevska, kamdeļ beju nūskumis tū apmeklejūt. Tūtīs uzjautrynōjumu sagōdōja kai-das cytas priķšpiļsātas — Anaheimas apcīmōšōna, īsagrīžūt slovonajā „Disneja valšteibā“ (Disney-land). Šamā pōsoku valšteibā, vēstures un dobas muzejā, modernōs technikas izstōdē ikvīns apmak-lātōjs var atrast pateikamu un pamōcūšu laika kavēkli, pīmārōtu tō gaumei, vacuumam un orūdām. Tur nav pīdauzeibu, jēleibu un cytu mežūneibu. Patiši, ir vērts tū apmeklēt.

Apmāram septeņas jyudzes uz rītumim nu „Disneja valšteibas“ — Buena parkā ir izaveidō-juse cyta ekskursantu pīvīļkšōnas vīta: „Knota ūgu

farma un Spūku mīsts“ (Knott's Berry Farm & Ghost Town). Nu ūgu audzēšanas saimniecības tei ir izveidojuse par tōļūs, mežūneigūs rītumu saimnīcyskōs atteisteibas muzeju-izstōdi, īskaitūt zalta racēju atstōtū „Spūku mīstu“. Pimārōta lauksamnīceibas un amatnīceibas ekskursantu ziņkōres apmīrynōšonai.

Daudz interesanta un īspaideiga tyka radzāts un pīdzeivōts ari pošā Losandželos metropolē, kai ari slovonajā Holivudā un mistiskajā Sv. Jezupa Cereibu Uzkolnā“ (Saint Joseph's Hill of Hope), bet šamōs, eisajōs pīzeimōs vysa nav īspējams izklōsteit.

Vīna parōdeiba tūmār seviški uzsverama: škārsojūt Ameriku nu krosta leidz krostam latgaļu pādus tamā varēja sadzeit, lai ari ļūti izkaiseitā veidā.

„NIVĪNAM ES VAIRS NAASU VAJADZEIGS!“

Bezvērteības sajūta bīži uzamoc cylvākim bez vacuma, kōrtas un sabīdryskō stōvūkļa izšķīreības. Vysumā šys īkšejais-psichiskais pōrdzeivōjums mōz izapauž uz ōrīni, kamdēļ pīdareigī un sabīdreiba tam pīgrīž mōz vēreības. Bet ikvīna cylvāka dvēselē tys atstōj dziļas un sōpeigas rātas, kuras, dažūs gadejumūs, nav dzīdynojamas. Šaidu gadejumu roksturōšonai minēšu trejs pīmārus.

Kūrzemē, parlamentarōs Latvijas laikā dzeivōja pensionēts tīsnesis. Pyrms pensionēšonōs jys beja priķšzeimeigs uztycātō omo- ta piļdeitōjs un baudeja, sovas saimes un sabīdreības nadaleitu atzineibu. Beja precējis un diveju meitu gōdeigs apgōdnīks. Kod meitom pīnōce precēšonōs godi, tāvs kotrai nu jom sagōdōja lauku saimniceibu un arī ... īgōtni. Bet šī īgōtni vālōk neattaisnōja gōdeigō sīvastāva īcarātūs sapy- nus un saimniceībōs reikōjōs natkareigi, bīži vīn preteji jō īcerējumim un nūdūmim. Vīns znūts pat pōrdeve pyurā sajimtū saim- niceibu un pōrsacēle dzeivōt uz Reigu, nūpērka īneseigu piļsātas īpařumu. Par znūtu izdareibom un saimnikōšonas veidu tīsnesis bēja tik saryugtynōts, ka pōrtrauce ar jim sakarus, uzturādams jūs vīneigi ar meitom un mozbārnim.

Ibraucūt Reigā, tīsnesis vīnmār apsastōja pi sovas bejusōs kolpyunes un ar šū sīvīti syuteja meitai un divejim mozdālim ziņu, ka grib tūs satikt. Tai tys tūrpy- nōjōs godim ilgi, leidz beidzūt īgōtņam šaida sīvastāva izdarei- ba apnyka un jys sīvai nūsaceja: „Jo tīsnesis grib tevi un puikas satikt, tod lai brauc pi manis, bet na pi kolpyunes!“ Un nōkušū rei- zi, kod meita sajēme uzaicynōju- mu, jei pi tāva vairs naīsaroda ...

Nūgaidejis trejs dīnas un mei- tas ar mozdālim nasagaidejis, tīs- nesis ļūti nūspīstā gora stōvūkļī atsavadeja nu bejušōs kolpyunes ar vōrdim: „Ni vīnam es vairs naasu vajadzeigs! Braukšu atpakaļ uz Kūrzemi, lai tur nūmērtu ...“

Tai jys arī izdareja: pēc nede- ļas Kūrzemes tīsnesis jau beja miris. Pīdareigī un kaimīni Kūrzemē saprota, ka tīsnesis ir miris dabeigā nōvē — nu vacuma. Tikai meita Reigā kryta histerijā ...

Latgolas tāva pīdzeivōjumi un pōrdzeivōjumi beja leidzeiga rok- stura. Sovā mozajā, tryuceigajā saimniceibā jys beja ceinējis par sešu bārnu apgōdi un audzynōšo- nu. Ulmaņa diktaturas laikā vī- na meita jau beja izpracāta un

„aizgājuse tautenās“. Vairums dālu, dorba un maizes maklādami, beja izkleidusi pa vysu Latviju. Sātā beja palykuse tikai sīva, nāpracātō meita un vacpūsis dāls. Nu ōrpuses vārojūt, dzeive šamā saimnīceibā ritēja ļūti saskaneigi un tōs imitnīki nī vīnam un nī par kū nasasyudzēja. Leidz kaidu dīnu ārtōk sasnādzamais dāls svešumā sajēme šaidu telefonisku ziņōjumu: „Tāvs ir ļūti slyms. Šūdiņ atvedem bazneickungu, kurs tāvam deve Postora svēteibu (pādejū svēteibu mirējam). Jo grībi nu tāva atsavadeit, tod brauc uz sātu tyuleņ, bez kavēšonōs!“

Satrauktais dāls īsaroda sātā ar pyrmū viļcīni un atroda tāvu vēļ dzeivu, pi pynas samaņas, bet jau ļūti vōrgu un gondreiž bez volūdas: vōrdu vītā dzērdējōs tikai čuksti. Bet kas slymajam par kaiti, nivīns mōjinīks navarēja skaidri pasaceit, jo pi ōrsta tāvs nasasūt bejis. Ībraucējs tyuleņ sakōrtōja pajyugu un brauce pēc paleidzeibas. Atvastais ōrstis izmeklēja sliminīku ļūti pamateigi un uzraksteja arī recepti. Atceļā ōrstam ar dālu — lobu paziņu un pat draugu — beja plaša un valsirdeiga saruna, kurā ōrsta slēdziņu kūpsavylkumu vārātu izsaceit šaidi: „Jyusu tāvam nav nīkaidas fiziskas kaites. Sirds ir tik spēceiga kai jaunekļam. Pulss normals. Ašņa spīdiņš normals. Apziņa ir skaidra. Bet jys atstōj nūsabodōjuša cylvāka īspaidu un ir goreigi nūspīstā stōvūklī. Lai-

kam jū ir pōrjāmuse bezvērteibas sajyutā un jys labprōteigi dūdās nōvē. Es gon, paroduma pēc, uzraksteju sliminīkam arī recepti — vīglu uzbudynōšonas leidzekli, bet šōs zōles mirēju nu gultas napīceļs. Apsarunōjīt poši sovā saimē pavysam atklōti un mēginojīt uzminēt cālūņus, kas šū iztureigū veiru dzan nōvē. Tikai šūs apstōkļū nūvērsšona var uzlobōt slymō gorastōvūklī, dūt jam cereibas lōbōkai nōkūtnei un pat atgrīzt dzeivei. Es un munas zōles šamā gadejumā nīkō daudz navarēs leidzēt.“

Atsagrīzis nu piļsātas ar zōlem, dāls deve klusu mōjīni vysim vasalajim mōjīnikim sasalaseit klēteņā lai, tāvam nadzēržūt, pōrrunōtu ōrsta iteikumu un nūskaidrōtu ikvīna klōtasūšō izdareibas. Pōrrunas beja garas, izsmelūšas un nūspīdūšas, jo ikvīns tyka atzeits par vaineigu ... Mōte: a) padzynuse tāvu nu gultas, jo jys mīgā krōcūt, kamdēļ tāvam, leidz saslimšonai, naasūt bejis sovas, nūteiktas guļamvītas; b) ādamreizēs mōte nūprosūte tāvam voi jys grybūt ēst, uz kū bīži sajamūte strupu tāva atbiļdi — „nā“. Meita: a) pēc gūvu slaukšonas napasnādzūte tāvam sylta pīna glōzes — slōpu remdynōšonai; b) lūpu kūpšonā un uzraudzeibā jei bīži asūte pavērša un pat nūlaidīga, jo vīna gūvs palykuse pōrslaucine. Vacpūsis: a) vysus veirīšu dorbus veicūt uz sovu iniciatīvi, naprosūt nī tāva padūma, nī

paleidzeības; b) lynu teirums šuvosor asūt slyktōkais vysā apkōrtnē, jo naasūt īvārōts šōs kulturas eistais sējas laiks. Pōreji, izkleidušī dāli: a) nasalikūt vairs ziņas par atstōtū sātu un pakalpalicējim, itkai jī naprostu uzraksteit pat vēstules; b) asūt periodi saimnīcībā kod naasūt ražōjumu kū pōrdūt pišētnīkim, kamdēļ mōjinīki nateikūt pi naučas un tim biži asūt jōizteik bez veikala precem — sōļa, cukra, petrolejas, sārkcūcēnim, odotom, noglom, mōksleigim māslim un cytim, leidzeigim priksmatim.

Vyss šeit mynātais (un ari nymynātais) uz pōrrunu daleibnīkim atstōja tik satricūšu īspaidu, ka kotrys nu jim jutōs vaineigs tāva slīmeibā, uzskotūt sevi gondreiz par slapkovu. Beja vīnprōteiga vēlēšonōs vysim tyuleņ it pi tāva gultas un kotram atsavaipōt par pīlaistū ignoranci. Atlyka tikai vīnōtis par veidu, kaidā šū atsavaipōšanu izdareit un kai uzīt vyssōpeigōkōs tāva bryuces. Vīnōjōs tāva klōtbyutnē sareikōt „sirdeigu bōršonūs“, kurā vysī klōtasūšī rōs kotru pēc kōrtas par tō nūlaideibom un mēginōs ari slymū īviļkt ar jautōjumim: „Tēt, voi tai nav?“ Tāvs taidā veidā justūs otkon kai saimes autoritate — lamūšō vōrda saceitōjs.

Tai ari izdareja. „Bōršonōs“ sliminīka ustobā izavērtē tik korsta un provokativa, ka tāvs biži pōrvarēja sovu vīnaļdzeibu un klusā, bet klōtasūšim sadzēržamā,

čukstūsā bolsā pīsavīnōja vaineigō rōšonā, taidā veidā dūdams saimei signalus par slīmeības cālūnim.

Tōs dīnas nūtykumi radikali grūzeja saimes lūcekļu sovstarpejōs atteiceibas. Jī jutōs vairōk vīnōti un vysu uzmaneiba tyka veļteita tāva slīmeības cālūņu izleidzynōšonai. Ari ībraukušais dāls prūjombraucūt nūbučōja tāvam rūku, sūlejas sarōt izkleidušus un sātu aizmērsušus brōļus, kai ari atstōja tāva reiceibā nadaudz naudas. Taipat jys īteice tāvam dzert nu aptekas atvastōs, „spēceigōs“ zōles, issokūt pōrlīceibu, ka dreizi vīn tōs atgrīzs tāvam veseleibu. Tai ari nūtyka: pēc cīmeņa aizbraukšonas tāvs ūtra dīnā jau sēdēja uz gultas molas, trešā dīnā īsaroda pi golda uz kūpejom maļteitem, catūrtā dīnā staiģōja pa ōru. Un zōles vēļ nabeja izdzartas, kod tāvs jau uzskateja sevi par vasalu un īsaslēdze ikdīnas dorbūs. Tai, bez ōrsta un slymōšonas jys nūdzeivōja devēni godi, leidz Ūtrajam pasaulja karam. Frontes darbeibas dēļ tod jō saimnīceiba tyka galeigi izpūsteita un sāta nūdadzynōta. Saimes lūcekli tyka izkleidynōti pa plašō pasaulja vysim kontinentim, īskaitūt pat jaunatklōtū GUL-aga Archipelagu. Kod ari saimnīceibas zeme tyka īskaitēta jaunorganizejamā sovchozā, tod septēdesmit pīcus godus vacais tāvs nagrūzami pōrsalīcynōja, ka ni vīnam jys vairs

nav vajadzējs un kļu-
šķeirēs nu šos vōrgu zemes.

★

Trešajam pīmāram izraudzēsīm
vīnu reidzinīku.

Leidz Ūtrajam pasauļa karam
Reigā dorbōjōs vysu īcīneits
inženers. Jam beja panōkumi dor-
bā, sabidreibā, saimes dzeivē un
vysur, kur jys pīsadaļēja. Uznōce
kars. Inženers, leidz ar saimi, iza-
vēlēja bēgļu gaitas rītumu vērzī-
nā. Kara darbeibas dēļ zaudēja
sīvu un klīva atraitnis. Sasnādzūt
Amerikas Savīnōtōs Valstīs, jō
bārni — dāls un meita — beja jau
pusaudži. Sōkumā jys apsamīry-
nōja ar „malnū dorbu“, kai tū be-
ja darejuši gondreiz vysi jō tau-
tīši-bēgli. Ōtri vīn inženers uszō-
ce meklēt dorbu sovā specialitatē,
bet panōkumi beja maineigi un
beidzūt jys beja bezdarbnīks, na-
vareigs snegt paleidzeibu stude-
jūšīm bārnim. Sovim tyvōkajim
draugim un lōbōk īsakōrtōjušīm
tautīšīm jys pavysam nūspīstā
bolsā par sovom naveiksmem be-

ja izasacejis: „Ni vīnam es
vairs naasmu vaja-
dzeigs!“ Uzrunōtī tautīši jō
vōrdūs nav sadzērdējuši trauksmi
un nav steigušīs paleigā — dorba
meklēšonā. Bezcerēibas pōrjimtāis
inženers nūlēce nu augsta gaisa
tylta, uz citas, asfaltētas īlas un
beja uz vītas beigts. Vysus roduš,
draugus un paziņas šei tragedija
ļūti satrauce un dzērdējōs ari
sovstarpeji pōrmatumi pakaļpali-
cēju ryndōs, bet tur vairs nikō
navarēja atgrīzt aizgōjēja lobā:
jō izmysuma saucīns pēc palei-
dzeibas nabeja sasnedzis dzērdei-
gas ausis.

★

Izalyudzu pīdūšonu nu tim, ku-
ri šymūs gadejumūs varātu sa-
redzēt munu īsajaukšonu priva-
tōs, saimes lītōs. Muns nūlyuks ir
vīneigi — grīzt laseitōja uzma-
neibu uz apstōkli, ka bezvēr-
teibas sajyuta ir nōveiga sli-
meiba, ļaunōka par vēzi, bet tōs
apkarōšonai teik pīgrīzts moz vē-
reibas.

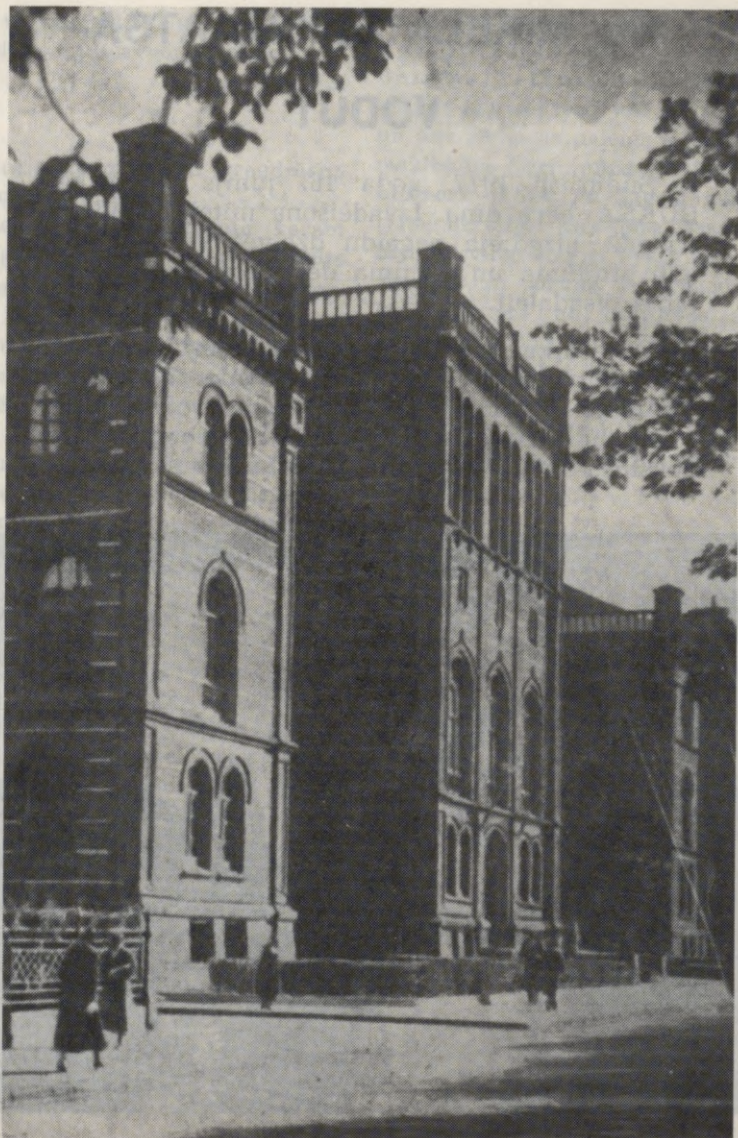
NU MIKELA BUKŠA ATSA- VODŪT

Šudņ ir 1977. goda 18. junijs — Mikeja BUKŠA bērū dīna. Izvadeišona nūteik Zvīdrijā, trymdā, aizgōjēja pagaidu dzeives vītā, kamdēļ, lelō attōļuma un vacuma dēļ, personeigi navaru tamā pīsadaleit.

Dūmōs kavejūs pi aizgōjēja. Apsastōju pi Latgaļu pētnīceibas instituta sānōksmes 1972. godā 14. majā, Toronto, kurā M. Bukšs referēja par: „Latgaļu raksteibas jautōjumi“. Samekleju šōs sānōksmes skaņu leņti un mikrofonā atskaņ bolss:

1966. goda 18. septembrī Toronto Kanadā. Nu kreisōs B. Ivseņš, J. Bukše, B. Briška un M. Bukšs.

Lavvijas universitate — Mikeļa Bukša zynōtņu kolnā kōpšonas sōkums.

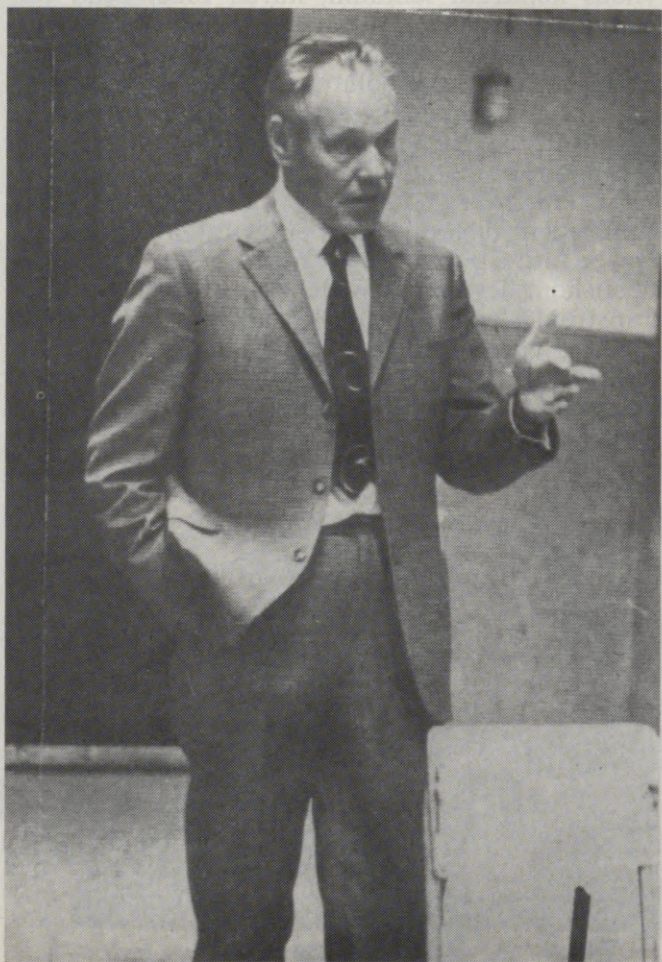
„Muns izejas punkts ir par 1929. goda ortografiju. 1929. goda ortografiju izstrādāja Izgleiteības ministrijas īcaltō komiteja, kurā leida strādōja kai priksādātōjs prof. Strods, lūceklis: Francis Kemps, Jōns Turkopuļs, Francis Zeps un sekretars Bronislavs Spūļs . . . Šei komiteja beja nōkuse pi vasalas ryndas konkrētu lāmumu, kuru 1929. godā vaļdeiba apstyprnōja . . . Tai tod tīsiski pamati vīnreiz beja nūlykti oficiali un šytei beja ūtrō vaļsts volūda zynomā apgobolā, ar latvīšu volūdas tīseibom . . .“ Nūsaklausu vysu referatu, cik tū traucējumi un trūkšni atļau. Un referenta bolss palik ausīs skaņūt . . .

Patīši M. Bukša bolss, nu skaņu lentem un grōmotu puslopom, napōrstōs skanēt tik ilgi, cik ilgi dzeivōs latgaļu tauta. Jō roksti un runas beja pamatōti uz rakstiskom līceibom, kamdēļ tūs saturu byus gryuši apstredēt voi nūlīgt. Materialus sovīm dorbim aizgōjējs vōce bibliotekōs un archivūs, lēlōkū tīsu Zvidrijā un Sūmijā, bet jam nabeja sveši ari cytu Eiropas un Amerikas biblioteku katalogi. Tūs iz-

M. Bukšs pi Erechteja tempļa Atenēs, Grijā.

montojūt, pīmāram, jys īgyva Kossowska latgaļu gramatikas mikrofilmu nu „The Newberry“ bibliotekas. Čikagā, 1965. godā un žurnala „Zidūnis“ 15 godu jubilejas numera fotostatu, nu Ņujorkas publiskās bibliotekas, vēļ ogrōk. Tōdēļ jō publikaciju dokumentacija beja pamateiga.

1972. goda 14. majā Toronto Kanadā Mikelis Bukšs latgaļu volūdas raksteibas vaicōjumūs referej par golūtņū plotumu voi šaurumu.

Vysas M. Bukša publikācijas ir ļūti vērtīgas un dažas pat naatvītojamās ikdīnas dorbā, piemāram „Latgaļu literatūras vēsture“ un „Latgaļu volūdas gramatika un pareizrakstības vōrdneica“ (sastōdeita kūpeji ar J. Placinsku) der ikvīnam latgaļu volūdas litōtojam kai rūkas grōmotas.

Bet latgalim vīnmār vēļ tryukst sovas — Latgolas vēstures. M. Bukšs šam nūlyukam jau beja savōcis daudz materiala. Tūmār dorbs ir palicis pusceļā. Latgaļu zynōtnīkim un pētnīkim šys dorbs ir jōtūrpynoņ aizgōjēja gorā un tempā un Latgolas politiskōs vēstures publicēšona jōnūvēļ Mikeļa Bukša pīmiņai.

M. Bukšs

LATGALIŅU

AVIŅŅU DA

M. Bukša beidzamōs grōmotas vōks originalā.

Atklōta vēstule

Meilī Latgali,

videjēs un vacokās paaudzes
pōrstōvi svešumā!

Ir kaidš ļūti svareigs, ilgōk
vairs naatlīkams un pošim perso-
neigi veicams pīnōkums, kuru ni-
vins nu mums nadreikst aizmērst
un tys ir **MYUSU ATMIŅU SA-
VŌKŠONA UN TUS NUDŠO-
NA NŌKŠAJAI — JAUNŌKA-
JAI PAAUDZEI.**

Kotram nu mums ir pulka atmi-
ņu (lobu, slyktu un neītralu) par
sovīm priekštečim dzymtū sātu
kaiminim, apkōrtim, sovu draudzi
un pogostu. Bet jo mes vēļ per-
soneigaj pīredzei pīvīnōtu nū-
stōstus, kurus asām dzērdēju-
ši nu sovīm tāvim, mōtem un
vactāvīm un cytim rodim, tod
myusu stōsts aptvartu vasalu go-
du syntu, tys aizsnāgtu klaušu,
respektīvi tautā sauktūs kungu
laikus.

Myusu dīnu jaunōtnei, kura
dzimtinī atstōja agrā bērneībā,
vai kas dzimtinī sovom acim pat
nav redzējuse, dzeive svešumā iz-
dzēs priekšstotu par TĀVU ZEMI
Tei paaudze ir jau atrauta nu tōs
zemes, kurā ir myusu tautas sak-
nes, ir atrauta kai vēja nastas
lopas. Myusu stōsts jaunōkajai
paaudzei byutu kai saite, kas
saisteitu ar latgaļu zemi, tautu.

volūdu, irāšom un tykumim un
vysu, kas mums ir dōrgs un
svāts. Tōdēļ isim paleigā sovai
jaunōtnei un rōdeisim jai ceļu
uz sovu tautu. Jo taču ir pa-
zeistama atziņa, ka navar miļōt
un cīneit tū, kū cylvāks nazyna.
Tōdēļ lai myusu jaunō paaudze
cīneitu sovu tautu un sovus sen-
čus, jū vajaga ipazeistynot ar tū.

Kai tū veikt, kai tū dareit?

Vvspyrms pīminēsīm sovas
ciļts kūku, pastōsteisim par so-
vim vacokim — tāvu un mōti.
par jūs brōlim un mōsom un cy-
tim tyvinīkim, tod turpynōsim
stōstu par jūs vacokim, resp. par
myusu vactāvīm un vacmōtem un
tai vāļok, cik viņ tōli snīdzās
drūšas atmiņas. Pēc tam pastōs-
teisim tūs stōstus, kū asām dzē-
rdējuši nu sovīm priekšgōjējim.
Tod byus kōrta pastōsteit nūty-
kumus nu sovas pērsoneigas pī-
redzes nu laikmeta leidz myusu
vaļsts topšonai, dzeivi zam cara,
revolucijas laiku, naatkareīgōs
Latvijas, okupācijas un trymdas
sōkumu, nūvadūt leidz tam lai-
kam, kod jaunō paaudze beja jau
poši oču licinīki. Kotrs nu mums
jau ir stōstējis sovīm tyvinīkim
šū tū sarausteiti, apsastōjūt pi
spylgtōkom epizodem. Bet reizi
darātu savōkt vysas atmiņas, cik

ispējams un atstāstēt tās. Un vai tikai pastāstēt? Dzērdātais nā vīnmār palik prātā, un atmiņas ar laiku izbōļ. Tamdēļ lobōk vīsu uzraksteit uz papeira — atsevišķā kladē un raksteišonu veikt pošam. Zynoms, na kotrs var byut rakstniks, na kotrs spēj eisi un logiski izateikt. Vīnam ir „spolva iryusējuse“, cytam ir nūgurums nu dorba, vai kaidas cytas kaites traucej. Taidā gadējumā sauksim jaunūs paleigā, nūdiktēsim jīm sovas atmiņas. Tūmār šaidūs gadējumūs lyugsim sovejūs myusu atmiņas uzraksteit taidā volūdā, kaidu mes runojam un kaidu runōja myusu tāvi. Myusu zemei pōri ir gōjuši dažaidi vēji (un kas zyna, cik vēļ īs nōkūtnē!), bet latgaļš nav skrējis tīm pakaļ un naskrīs; latgaļš vīnmār ir bejis uzticeigs sev, sovai tautai un tai volūdai, kaidu jys runōja ar sovu mōti nu bārna

dīnom, latgaļš ir uzticeigs sovai pagōtnei un tāvu īrašom. Uzraksteitōs atmiņas atstōsim sovīm tyvinīkim; bārniim, brōļu un mōsu bārniim vai kaidam cytam jaunōkōs paaudzes radīnikam. Jī prass myusu atstōtu montōjumu (cyta mums nav!) uzglobōt un pīnōceigi nūvērtēt, it sevišķi vālōk, kad pošā stōsteitōja byus pītryucis . . .

Atstōjūt sovas atmiņas uzraksteilā veidā kai dzymtas montōjumu mes vīnōsim jaunōkū paaudzi ar jōs senčīm un dzimtīni. Bez tam mes byusim nūdrūšynōjuši myusu vēstures un kulturas vēstures materialus nōkūtnēi. Tys dorbs ir svoreigs un naatlīkams. Tō veikšona ir reizē ari pīnōkums pret sovu tautu. Tys ir kotra individuals pīnōkums. Pīļdeisim sovu daļu.

1955. goda janvarī, ASV.

Atklōta vēstule bejušajim pīterpilišim.

1975. g. 16. aprēlī.

DĒRGI PĪTERPILIŠI!

Ir pagōjis apmāram sešdesmit godu kai Pyrmais pasaulā kars un tō izsauktōs revolucijas izkleidynōja Pīterpiļš latgaļu sabīdreibu. Mes tod vēļ bejam jaunekli un ar apbreinōšonu vārōjam, aizrauteibā ilgōjomēs augt otrōk lelym un steigtīs paleigā vacōkajim latgaļu atmūdas darbinīkim: Fr. Kempam, brōlim Skryndom, Fr. Tra-sunam, Vl. Rubuļam, V. Seilei un cytim turīnes sabīdryskajim darbinīkim un studentim, kuri mūdynōja myusu tautas brōļus Latgolā — trenkt prūjom tim uzakundzējušus vōrdzdynōtōjus (krīvus, pūļus, vōcišus un cytus izmontōtōjus) un kļjut pošim par sovas dzeives nūsaceitōjim.

Mes bejam licinīki un leidzgaitnīki tam, kai šys atmūdas darbinīku nūdūms pīsapiļdeja. Dzimitinē, 1920. — 1934. godu laikā, breivi skanēja latgaļu volūda saimēs, školōs, bazneicōs, pogostu nomūs un cytōs sabīdryskōs istōdēs: latgali beja atsamūduši un atgyvuši sovu pošvērteibu. Taipat latgali breivi varēja drukōt avīzes, žurnalus un grōmotas sovā mōtes volūdā. Latgaļu zemnīki klīva īpašnīki sovom sātōm, teiru-

mim un pļovom. Jaunōtnei beja īspējas mōceitis videjōs un augstōkajōs mōceibu īstōdēs. Vōrdu sokūt: latgalis beja klivis sovas molas - Latgolas patisais saimnīks.

Bet, sōcūt ar 1934. godu (Ulmaņa diktaturu, hitlerīšu un komunistu okupacijom), Latgola otkon nūkļjyst vojōtas kolonijas stōvūklī: zemnīkim teik atjēmtas jūs saimnīceibas; tī teik izkleidynōti pa vysu Latvijas teritoriju un pat Krīvijū; latgalim teik īvasts drukas aizlīgums; jūs dzeivō, mōtes volūda teik izsmīta un nūlīgta publiskā litōšonā.

Paradzūt šōs vojōšonas, tyukstūšas latgaļu, Ūtrō pasaulā kara laikā, breivprōteigi atstōj dzimtinī un dūdās bēgļu gaitōs - pi breivajom, rītumu tautom. Šūs bēgļu pulkā ir ari akademiki, rakstnīki, dzejnīki, školōtōji un cyta latgaļu intelligence. Bet izkaiseiti rītumu pasaulā plašumūs un tykuši pi tureibas, latgali sōc iziept un tāvu zemes mīlesteibu atvītōt ar materialom ērteibom un sabīdryskū gūdkōreibu. Pēc, apmāram, trejdesmit svešumā pavadeitim godim videjōs paaudzes akademiki jau sōc nūlīgt sovus latgaļa rodu rokstus; dzejnīki un rakstnīki kaunējās publicētīs breivajā latgaļu presē, lai izpatyktu „dižcilteigajim“; kautreigōs mōtes

ar sovīm bārnim runoj kaidā svešā, „cīnejamōkā“, volūdā, izslādžūt latgaļu volūdu nu saimes litōšonas; kauneigūs, kautreigūs, un gūdkōreigūs vacōkūs bāрни, naddērzūt vairs savu seņču volūdas, kļūst par internacionalistim -- svešu elementu latgaļu tautai.

Dōrgū Pīterpilīt! Latgaļu tauta sovā, vairōk kai tyukstūša godu apzynōtā pagōtnē, ir pōrdzeivōjuse daudz vōrgu, smogu vojošonu un nīvōšonu. Lai tei sekmeigi pōrvarātu ari myusdinu pōrbaudejumus, steigsimēs paleigā! Atsagrīsim otkon aktivūs ceineitōju ryn-

dōs par latgaļu eksistenci dzimtinē, kai ari mūdynōsim nacionalōs bezapziņas mīgā grymstūšus tautas brōļus svešumā. Vacōkī atmūdas darbinīki - pīterpilīši mums ir rōdejuši pīmāru, kai jōsareikoj ar nacionalā mīgā igrymušim tautišim; taipat jī ir mōcejuši kai reikōtīs ar latgaļu asa-meibas nūldzejim un myusu volūdas izsmējējim. Kas, kod un kur dorams — tū mums ir mōcejuši vaci pīterpilīši.

Vylcynōšonōs vairs nav attaisnojama!

VĒSTĒJUMS LATGALIM 1976. GODĀ

Pyrms tyukstūša godim naatkareigū Latgolū, kura stīpēs nu Moskvās leidz Kūknesei, skōre lela nalaime. Laikā storp 976. un 980. godim, pēc Kijevas trūņa kārojūšais krīvu princis Vladimirs ībruka latgaļu vaļstī, ījēme tōs golvaspiļsātu Polocku, nūslapkovōja kēņeņu Strūgvaļdi (krīvi, navarādami labi izškērt un izrunōt treju latgaļu leidzskāņu sablīvējuma — s, t, r, — dzērdēja tikai pēdejū, skaneigōkū — r. Tamdēļ Strūgvaļdis viņu izrunā un raksteibā pōrsaveidōja par „Rogvolod“). Taipat krīvi nūnōveja divejus kēņeņa dālus, izkova pōrejū saimi, bet Strūga meitu (krīvu izrunā: „Rog-nedu“) Vladimirs nūlaupeja, izsludnōja par viņu nu sovom daudzajom sīvom un pīvīnōja sovam haremam. (Pīzeimojams, ka tys nūtyka vēļ pogōnu laikūs, jo kijeviši tyka kristeiti vālōk — 988. godā.)

Pēc naatkareibas zaudēšonas, par latgaļu kungim un pavēlnīkim ir bejuši krīvi, vōcīši, pūli, bet pašlaik — latvīši. Vysi tī ir pyulējušīs pīspīst latgaļus: atmest tāvu tykumus, dzymtū mēli un pīsovynōt „dižcilteigōku, daiļskaneigōku, zynōtniskōku“ — vaļsts volūdu. Spaidim ir bejuši daleji panōkumi: tyukstūšgadeigā laika tecējumā daļa latgaļu sovu tautu ir atstōjuse. Bet myusim, kai zemniku tautai, ir jōizprūt dobas nūrišu lykumeiba: lai varātu iza-veidōt rudzu, mīžu, kvīšu un cytas labeibas vērteigī gryudi, augšonas un brīsšonas procesā naiztryukstūši veidojās ari solmi, palovas, sānolas ... Tamdēļ naskumsim, par zaudējumim, bet byusim lapni par myusu tautas kūdula — zalta gryudu — iztureibu.

Šamā, 1976., smogu pōrdūmu, godā byusim pateiceigi īpriķšejom latgaļu tautas paaudzem par tyukstūšgadeigu iztureibu un atzeimōsim tū pīnōceigā veidā; pastyprynōti

skandynōsim dzyntū volūdu, laseisim latgaļu grōmotas un periodiku, pēteisim pagōtni, atbalsteisim latgaļu raidejumu un atgōdynōsim pasaulam latgaļu asameibu un vitalitati Nasakaunēsim poši un naslēpsim ari pōrejom tautom mysusu borgū liktini! Daudzynōsim tū vīnmār un vysur, seviški ceinūtīs par latgaļu raidejumu turpynōšonu, jo tī skaņ vysskaļōk un vystōļōk pasaūla izplatejumā.

Lai myusu lozungs šamā tyukstūšgades gadejumā ir: „Latgaļš asu, latgaļš byušu, latgaļš myužam palikšu, un sovu tautu sorgōšu!“.

PYRMŌ BALTIJAS STUDIJU KONFERENCE

Pateiceibas dīnas nūgalē (28. nov. — 1. dec. 1968.) Amerikā, Merilendas universitatē, Vašingtonas D. C. priekšpilsātā, sanōce Pyrmō Baltijas studiju konference. Oficiolō programa vēsteja, ka referatus tamā konferencē laseis 27 latviši, 12 leitoviši un 9 igauņi. Vysi referenti beja apzeimōti ar augstim zynōtniskim gradim, voi īspaideigim profesuras titulim. Snāgti referati vysumā, pēc formas, atbylda amerikaņu myusdīnu zynōtniskajam līmiņam, kaut ari tūs saturs latvišu sektorā na vīnmār beja mērejams ar styngru zynōtnisku māraku. Vysumā konference nūdemonstrēja Baltijas izceļsmes zynōtnīku vīnōteibas goru, kas ari uzskotams par tōs golvonū, pozitīvū un konkretū sasnāgumu.

Oficialūs referentu uzskaitē na beja atrūdams ni vīns zynōtnīks voi profesors, kūrām varātu pīraksteit kaut kaidus sakarus ar Latgolu. Velti tur beja meklēt Dr. N. Bojāra, Mag. M. Bukša, prof. L. Latkovska, prof. Dr. J. Leļa, Dr. Dr. V. Mickānes, prof. Dr. Fr. Murāna, prof. A. Rubuļa, prof. A. Sprūdža, prof. Dr. H. Tichovska, prof. Dr. V. Zepa un cytus tim leidzeigus „grēceigūs” vōrdus. Konferences organizatoru latvišu sektors šeit otkon spūži nūdemonstrēja ulmaniskōs politikas pamatstōju: „Latgali lai klus!” un

paplašynōja tū ar jaunu devīzi: „Latgola naitylpst Baltu zynōtniskōs pētniceibas sfairā.”

Augšā mynātō latvišu stōja pret latgalim ir piļneigōk saprūtamā jo papētej konferences organizātōju latvišu sektora sastōvu, kur dominejūšū lūmu ījam Latvišu korporaciju apvīneiba ar vōrdā nūsauktajom: Lettoniju, Seloniju, Lettgalliju, Latviju, Fraternitas Lataviensis un Patriju priekšgolā. Cīnejami filistri šamā konferencē ir pilitōjuši sovu konventu tradicionalū režimu: „Fuksej voi pazyud!” Kai radzams, latgaļu izceļsmes zynōtnīkim ir pītīcis drūsmes un gūda prōta lobōk pazust, kai fuksēt.

Ikvīnā konferencē, bez oficialōs daļas: referatim, debatem, lāmuim, etc., ir vēļ ari tōs naoficialō daļa — aizkulises. Pyrmōs Baltijas studiju konferences latvišu sektorā aizkulises izavērtē par korporaciju izkleidušūs filistru labi nūorganizātu otkonredzēšonōs salidōjumu, ar maja komerša pacylōtū gaisūtni.

Konferenci nūslādzūt tyka nūlamts dybynōt Baltijas studiju veicynōšonas apvīneibu. Šaidu Apvīneibu, bez vylcynōšonōs, varēja nūdybynōt turpat, uz vītas, jo vysu treju tauteibu zynōtnīki beja sapulcynōti vīnreizeji kuplā skaitā. Pret tyuleiteju dybynōša-

nu kategoriski nūsastōja latvīšu sektora filistri, jo konferencē, lyuk, pīsadolūt ari gadejuma rokstura apmaklātōji, pret iējas nau-
das samoksu (konference beja atklōta publikai), kuri varūt pretendēt uz ikļyūšonu Apvīneibas dybynōtōjūs, un, kai navāلامي, traucēt konventu reglamentaciju. Tamdēļ tyka izraudzeita vīneigi šōs Apvīneibas Organizācijas komiteja, ar latvīšim priekšgolā, kura tod ari ryupēsīs par „pīmārōtu” personala sastōvu tūpūšajai Apvīneibai.

Nūsādzūt šōs nagarōs rindeņas grybu vēļ pastreipōt žalobas, kuras izskanēja seviški un latvīšu referentu konstatējumim, ka „pošlaik vyslelōkais krīvu komunistu spīdiņš nacionalūs centīņu iznycynōšonā un pōrtautōšonā vārsts pret Latviju” (citats jimts nu „Laika” 1968. g. 4. dec. numera) un latvīši tamdēļ lyudze leito-
vīšus un igauņus nōkt tolkā šōs krīvu varmūceibas atvairēšonā,

kū kaimini ari apsūleja. Lai atļauts te atgōdynōt, ka okupātā Latvijā taišni latvīšu akademiki beja un ir tī, kas ryupējōs par latgaļu drukōtō vōrda iznycynōšonu un drukas aizlīguma īvesōnu latgaļu preseī, kas ir spēkā ari šudīņ. Taipat Latvijā latgali teik kaunynōti nu latvīšim par sovas mōtes volūdas litōšonu un dzymtūs tradiciju pīkūpšonu. Ar krīvu paleidzeibu, latvīši ir izskauduši Latvijā latgaļu kulturu, un ņyu, kod krīvi it pošu latvīšu irōdeitū nacionalōs identitates iznycynōšonas resp. pōrtautōšonas ceļu, tod grīzās pi kaimiņu sirdsapziņas pēc paleidzeibas! Kur tod beja latvīšu trymdas akademiku sirdsapziņa, kod latgaļus nycynōja? Voi pasacēle kaidis bolss pret Latvijas PSR zynōtņu akademijas lāmumu, ka latgaļu kultura iznycynojama? Kungi, kotram cinizmam un kotrai likuleibai ir sovs rūbežs, lai ari ar kaidim akademiskim titulim un zynōtniskim gradim tū pyulātūs izdeļdēt!

REFERATS LPI 20
GODU DORBA ATCERĒ, INDIANAPOLĒ, 1980.
GODA 13. SEPTEMBRĪ

Latgaļu un Latgolas liktiņš 1000 gadu laikā.

Pagājušā, t. i., 1979. gada decembra beigās, Svātuku laikā, krīvu karaspāks ibruca Afganistanā, tū okupēja, nūnoveja šos valsts prezidentu un jō dālu. Uztraukums par šū nūtykumu nav rimis vēl leids šai dinai, un tys ir jyutams gondreiz vysā pasaulī. Bet militara paleidzeiba tai nateik snāgta un krīvu okupacija palik. Atbreivōšona ir atstōta afgaņu nacionalistim un partizanim vīnim pošim.

Leidzeigs liktiņš, leidzeiga aina beja pyrms 1000 godim. Kai tū licynoj krīvu pyrmōtnejō kronika: „Povestj Vremennyh Let“, laikā storp 978. un 980. gadu, krīvu kņazs Vladimirs ibruca Polockā, nūnoveja šos latgaļu valsts golvu Rogvolodu (latgaļu izrunā — Strūgvaldi), tō divus dālus, bet meitu Rognedu pīvīnōja sovu daudzsiņu pulkam. Taidā veidā, kūps 1000 godim, Polockas latgali un vysas pōrejōs Latgolas ciļtis un valsteņas pakōpiniski tyka pakļautas krīvu varai. Atbreivōšonas paleidzeiba nav nōkuse ni nu vīna un latgaļu breiveibas atgyušona ir atstōta jūs pošu ziņā.

Izsekōt latgaļu pagōtnei un tōs tyukstūšgadeigai vēsturei vīna referata laikā nav īspējams un tū atstōsim tāva Škutāna jau dorbā asūšai Latgolas vēsturei. Pošlaik pasakavēsīm tikai pi myusdīnu pošreizejō latgaļu stōvūkļa trymdā un dzimtinē.

Latgaļu daudzumu trymdā — Rītumūs nav īspējams konstatēt, bet teik pījimts, ka tūs ir 10 000.

Materiali latgali trymdā ir īsakōrtōjuši apmīrynojūši, sabīdryski ir aktivi, jo dorbojās šaidas latgaļu organizācijas: Latgaļu izdevnīceiba, par kuru jau beja īpriks mynāts, Jūrdža fonds, Latgaļu pēnīceibas instituts, Latgaļu raidejumu komiteja, Latgaļu folkloras komiteja un vēl dažas cytas mozōkas organizācijas. Iznōk periodiski izdavumi:

Latgolas Bolss, žurnals Dzeive, Latgaļu kalendars un latgaļu naperiodiskais izdavums Acta Latgalica, par kuru jau jums pošreiz Prezidents minēja sovā ivodrunā. Bez dailliteraturas daudzajom grōmotom ir iznōkuši trymdā šaidi pētnīceibas kapitaldorbi: Bukša „Latgaļu literaturas vēsture“, 1957. godā, kas ir ļūti lels un ļūti vērteigs dorbs. Bukša, J.Placinska „Latgaļu volūdas gramatika un pareizraksteibas vōrdneica“. Bez tam Trūps ir redigējis Latgaļu folkloras pyrmū sējumu: tautas jūki, meikles, parunas. Tei grōmota ir iznōkuse 1968. godā. Latkovska divūs sējumūs iznōkuse „Latgaļu uzvōrdi, palames un dzymtas“. Svoreigs dorbs ir Dr. Jezupa Lelis doktora disertacija „The Place of Latgalian among the Baltic Dialects“, Harvarda universitatē, 1961. godā. Pi šytōs es mozlīt grybātu pasakavēt, uzsvērūt, ka šeit doktorands ir nūrōdejis, ka ir vīna baltu volūda un tei sasadola dažaidūs dialektūs, un ka storp šim dialektim ir ari latgaļu dialekts. Taitod leidzvērteigs lūceklis baltu dialektu saimē. Jōmiņ ari Dr. Škutāna Dokumenti par klaušu laikim Latgolā, izdūti 1974. godā un ari Latgaļu folkloras komitejas Latgaļu tautas dzīsmes, iznōkušas 1968. godā un itver sevī 90 kora dzīsmes un 57 solo dzīsmes. Tys mums teišam ir lels montōjums. Un es jau minēju, ka gaidom iznōkam Latgolas vēsturi Dr. Škutāna redakcijā. Tod vēļ ir mums ari vīns izdavums, rokstu krōjums, „Latgaļu darbeibas dokumentacija“, iznōkuse 1968. godā. Seviški es grybu minēt šū grōmotu tōpēc, ka tur ir docenta Nikolaja Valtera roksts „Genocids Latgolā“. Tymā ir runa par latgaļu izskauzšonu. Roksts ir labi dokumentēts un tōpēc Latgaļu darbeibas dokumentacijai pīdūd vērteibu latgaļu literaturas izdavumūs. Bez tam nu 1975. goda julija, Latgaļu raidejumu komitejas uzraudzeibā nūteik nu amerikāņu raideitōja „Radio Liberty“ Minchenē, kotru nedeļu 5 minutes raidejums latgaļu volūdā. Daudz tys nav, bet tūmār storptautyskō gaisa telpa nav atstōta nūvōrtā nu latgalim un dēļ latgalim.

Atteiceibā uz iznōkušajim Acta Latgalica 6 sējūmim, par kurim jau tyka īpriekšējais referents minējis, es grybātu nūrōdeit seviški uz ūtrū sējumu. Batņas rokstu „Rūbežu tragedijas pādejsais cēlīns“, kur jys nūrōda uz latgaļu fizisku izkauzšonu Ūtrō pasauļa kara laikā, kai Latgolas rūbeža austrumu pusē, tai ari rītumu pusē. Tei lita mums, latgalim ir ļūti sōpeiga jo par latgaļu fizisku iznycynōšonu vysī klusej: krīvi, vōcīši, un ari myusu tautas brōli.

Vērtējūt latgaļu trymdas dorbu šeit Rītumpasaulī, maņ jōsoka, ka tys ir lels dorbs un vīnreizejs dorbs, jo tū kū mes, latgali, pētnīki esim veikuši trymdā, mes nikod okupātōs Latgolas apstōklūs navarātu veikt. Un tys ir myusu vīnreizejs pīnōkums un vīnreizejais veikums.

Tagad grybātūs pasakavēt pi tō, kas atsateik uz latgaļu izgleiteibu trymdā. Izgleiteibas laukā latgali ceņteigi pēc zynōtniskim grādīm un akademiskim omotim.

Ticeibas lītōs latgalim nav sovu draudžu un nav dīvkolpōjumu latgaļu volūdā. Jī ir pīsavinōjuši latvišu-baltišu Romas katōļu draudzem ar dīvkolpōjumim latvišu volūdā, voi ari vītejom sveštautišu katōļu draudzem ar vīteju angļu, vōcu, zvīdru voi cytom volūdom. Taidā veidā latgali ir atstōti bez dīvkolpōjumim sovā dzymtajā volūdā.

Tagad grybātūs pasakavēt pi latgalim cytōs pasauļa daļōs. Pīmāram, pi latgaļu kolonijom Sibīrijā. Maņ ir ziņas, ka storp 1895. un 1902. godu uz Sibīriju ir izceļōjuši apmāram 68 000 latgaļu. Kamdēļ šaidas izceļōšonas ir bejušas? Vyspyrms krīvu valdeiba ir atbaļstejuse kotru izceļōtōju gīmini ar 100 voi 150 rublim dzeives uzsōkšonai Sibīrijā. Tod ap 10 000 latgaļu strōdnīku pīsadalējuši Sibīrijas dezļžeļa byuvē.

1932. godā Krīvijā dzeivōja ap 60 000 latgaļu nu tim 15 000 Leningradā (Pādejōs ziņas jimtas nu Latvju enciklopedijas.)

Trymdā nu 1926. goda 15. maja leidz 1937. godam latgaļu volūdā Sibīrijā ir izdūta vysā Padūmu savīneibā vīneigō popularō strōdnīku un zem-

nīku avīze „Taisneība“. Tei izīt 1500 eks., desmit reizes mēnesī. Avīzei ir leidzstrōdnīki, korespondenti Leningradā, Moskvā, Andžero, Sudženkā, Taigā un daudz cytōs Padūmu savīneibas piļsātōs. Lauksaimnīceibas korespondenti ir vysūs lelajūs un videjūs cīmūs, kai ari vyspōrejšais korespondentu skaits ir 300 cylvāku. (Tōs ziņas ir jīmtas nu Sovetskaja Sibirskaja enciklopedija.) Taitod latgaļu kolonijas Sibirijā ir bejušas daudzas, lelas un mozas un 1929. — 1930. godā Sibirijā ir dorbōjušōs 79 latgaļu pamatskolas. 1934. godā sešas zemnīku jaunōtnes školas, latgaļu paidagogiskais tehnikums Ačinskā un latgaļu školōtōju kursi turpat Ačinskā. 1939. godā ir nūrōdeits ka ir dorbōjušōs 6 napylnas vydsškolas un latgaļu školōtōju skaits ir bejis 90. Kai zynoms tys vyss turpynōjōs tikai leidz 1938. godam, jo 1938. godā, Stalina laikā, Krīvijā sōcēs lelas pōrmaiņas: tai kai komunismu ļūti traucēja nacionalūs grupu nacionalō darbeiba, tod šōs grupas tyka likvidātas.

Ūtrō kolonija, myusim beja Pīterpilī, tagadejā Leningradā. Tamā kolonijā 1932. godā asūt bejis 15 000. Kolonija beja aktiva pyrms Pyrmō pasaulja kara, tys ir tautas atmūdas laikmatā, un tei sagatavōja ceļu un darbinīkus Latgolas identitātei Latvijas laikā. Kūpš 1938. goda tei ir apklusynōta, leidzeigi, kai tys ir nūtīcis Sibirijā.

Taidā veidā es ari sovu eisū referatu beigšu, jo mums ir vēļ daudz cytu referatu.

CHRONOLOGIJA

Pirms Kristus dzimšanas.

- Ap 2000 Baltu pyrmciļtis pasarōda tagadejōs Latvijas teritorijas dīnvydūs. Latgali pīdar baltu ciļts kūkam.
- Ap 1000 Baltu ciļtis pīsavērza Daugovai, nu dīnvydim.
- Ap 400 Litte (Lettgali resp. latgali) itylpst Sarmatijā, tōs zīmeļvokoru daļā. Sarmatijas laikmatā dominej yudiņa ceļu satiksme, kurā ir islāgts ari Lubōna azars un Daugova.

Pēc Kristus dzimšanas.

- 370 Sarmatijasabryuk. Latgali jau ir sasnāguši Lubōna azaru.
7. g. s. Latgaļu zemē sōc ībrukt zīmeļu veiri, saukti par varjagim, vikingim, rossim.
- 852 Nestora chronikā Let'gola (resp. Latgola) ir mynāta kai naatkareiga, vaļstiska vīneiba.
- 978— 980 Polockas latgali zaudej naatkareibu.
- 988—1044 Polockas latgali teik pīvārsti kristianismam.
- 1044 Lykti pamati Sv. Sofijas katedralei Polockā.
- 1054 Škeļšonōs Kristus bazneicā. Latgali palik pi Konstantinopoles.
- 1066 Pabeigta Sv. Sofijas katedrales byuve Polockā.
- 1198 Vōcu bruninīki (kristneši) īsarūn Daugovas grīvā, nūlyukā īvest Romas katholicismu līvu zemē — Livonijā un tōļōk uz austrumim — pi latgalim, Konstantinopoles kristīšim.
- 1209 Vōcu bruninīki (Romas katōli) izpūsta

- Jersiku un ģivad tur Romas katolīcismu.
- 1238—1262 Tataru jūygs, caur Krīvijū, sasnādz Novgorodu un Polocku.
- 1238 Novgorodas vaļsteņa pasakļāun Krīvijai — tataru (mongoļū) jūygs sasnādz latgaļus.
- 1238—1480 Zemes celi jau sekmeigi konkurej yuđina ceļus.
- 1263 Mīrs storp Polocku un Livonijas ordeņa bruninīkim. Latgola palik ordeņam.
- 1522 Mōrteņa Lutera vēstule Reigas luteranim; pēc tam energiska luteranisma izplateišona pakļāun latgaļus.
- 1562 Livonija sabryuk. Latgola teik pīvīnōta Pūlijas-Leitovas kūpvaļstei, kai Inflantijas provinci.
- 1600 Zvīdri eislaiceigi ģbryuk Ludzā un Rēzeknē.
- 1625 Zvīdri atkōrtoj ģsarasšonu Ludzā un Rēzeknē.
- 1660—1667 Latgola — Inflantijas vaivodiste, ģtylpst Pūlijā.
- 1677—1722 Latgola — Inflantu kņaziste; Seimeļa sēdeklis Daugovpilī.
- 1750 Polockā uniati (Romai pakļauseigi kristīši) atjaunoj Sv. Sofijas katedrālī.
- 1753 Nūdrukōts Evangelijs latgaļū volūdā: „Evangelia Toto Anno“.
- 1772 Pūlija teik sadaleita. Latgolu pīvīnoj Krīvijai, Pleskovas guberņai, kai Daugovpiļs provinci.
- 1792 Latgola atrūnama Polockas vītņiceibas (namestničestvo) zīmeļvokoru daļā, kai Daugovpiļs, Ludzas un Rēzeknes apriņki.
- 1800 Daugovpiļs, Ludzas un Rēzeknes apriņki ģtylpst Boltkrīvijas guberņā.
- 1820 Latgaļū apriņki ģtylpst Vitebskas guberņas zīmeļvokoru daļā.

- 1857 Nūdrukōta lyugšonu grōmota latgalim.
- 1859 Kara dīnasta ilgums cara armijā, kō-jinikūs — pīcpadsmīt godu.
- 1860 Atklōts Pīterpīls-Varšavas dzeļžceļš; šķārsoj Latgolu.
- 1861—1868 Atklōts Reigas-Orlas dzeļžceļš; šķārsoj Latgolu.
- 1861 Dzeļžceļu satiksme sekmeigi konkurej ar zemes ceļu satiksmi.
- 1861 Dzymtbyušonas atceļšona Krīvijā; latgali tūp breivi, bez zemes.
- 1861 Vīnojūtīs ar muižkungu, zemnīks var nūpērkt sev zemi uz 49 godu nūmoksū, ar vaļdeibas atbolstu.
- 1861 Latgolā, apm., symts tyukstūšu veirīšu kōrtas īdzeivōtōju. (Sīvītes nateik skaiteitas).
- 1868 Nūdrukōta: „Pilniejga gromota ūyugszonu“, latgalim.
- 1895—1902 Uz Sibiriju izceļoj sešdesmit ostonas tyukstūšas latgaļu.
- 1895—1920 Bitīnes škola resp. mōjmōceiba Latgolā.
- 1901—1904 Atklōts Moskvās-Venspiļs dzeļžceļš.
- 1905 Namīri Krīvijā. Revolucionaru (zosulu) varā Latgolā atsaroda Bolvi, Jā-kubpiļs, Varakļōni un Leivōni.
- 1905—1906 Pīterpilī iznōk pyrmō avīze latgaļu volūdā: „Gaisma“,
- 1907 Pīterpilī nūturāta „Latgaliņas ortografiias sapuļce“.
- 1911 Sōcās sādžu sadaleišona vīnsātōs.
- 1914 Pīterpilī dzeivoi apm. 10 000 latgaļu.
- 1917 Revoluciā Krīvijā; īvasta demokrātiska vaļsts īkōrta.
- 1917 Latgaļu oficeru un strelnīku vyspōrejō sapuļce Valmīrā.
- 1917 Latgaļu kongress Rēzeknē, apsavinōšonai ar Iatvīšim.
- 1917 Nūdybynōta Latgolas školōtōju savīneiba.

- 1918 Latgola vōcīšu okupacijā.
- 1919 Sōc iznōkt latgaļu avīze: „Latgolas Vōrds“.
- 1919 Latgola komunistiskōs Krīvijas varā.
- 1920 Latgola atbreivōta nu komunistim un pīvīnōta Latvijai.
- 1920 Nūdybynōts vaļsts zemes fonds, sadaļišonai bezzemņikim un seikzemņikim.
- 1921 Nūdybynōts Latgolas lītu departaments Latvijas īkšlītu ministrijā.
- 1921 Izdūti nūteikumi par īredņu īceļšonu Latgolā.
- 1921 Publicāti nūteikumi par latgaļu dialekta lītōšonu vaļsts īstōdēs.
- 1921 Nūdrukōts žurnala: „Latgolas škola“ pyrmais numers.
- 1922 Nūdybvīnōta: „Latgolas Lauksaimnīceibas Bīdreibu Savīneiba“.
- 1925 Publicāts žurnala: „Latgolas Zemkūpis“ pyrmais numers.
- 1929 Sibiriijā dorbojās 79 latgaļu pamatškolas.
- 1930 Agrarreforma Latgolā sekmeigi turpynojās.
- 1932 Latgolas saimnīcyskō atteisteiba uzrōda leliskus panōkumus.
- 1932 Krīvijā dzeivōja 60 000 latgaļu; nu tim Leningradā — 15 000.
- 1933 Sibiriijā publicāts žurnala: „Ceīņas Karūgs“ pyrmais numers.
- 1934 „Latgaļu literarais standarts“ resp. Latgaļu volūda lītōta kai vairōkuma volūda Latgolas apgobola 61 pogostā, Kūrzemē un Vydzemē — 53 pogostūs, kūpā 114 pogostūs.
- 1934 Uļmaņa apvārsums Latvijā: likvidāta demokratiska vaļsts īkōrta, īvasta diktatura.
- 1934 Latvijā sōc nūsastyprynōt vaļsts monopolu sistema.

- 1934 Sōcās latgaļu grōmotu izmesšona nu školu bibliotekom.
- 1935 Likvidāta „Latgolas Lauks. Bīdreibu Savīneiba“.
- 1935 Izbeigta žurnala: „Latgolas Zemkūpis“ publicēšona.
- 1935 Latgolā dorbojās 111 mozpulku, pēc Hitlera vōcu jaunōtnes mozpulku parauga.
- 1935 Latgola dūd 16 859 strōdnīkus cytim Latvijas apgobolim.
- 1937 Sibirijā pōrtraukta latgaļu žurnala: „Ceīnas Karūgs“ publicēšona.
- 1938 Sibirijā dorbojās 6 napylnas latgaļu vydsškolas, ar 90 školōtōjim.
- 1938 Krīvijā likvidātas vysas nacionalūs grupu aktivitates, īskaitūt latgaļus.
- 1938 Pōrtraukta (faktyski aizlīgta) žurnala: „Latgolas Škola“ publicēšona.
- 1938 Latgolā 588 871 īdzeivōtōjs, resp. 39 % nu Latvijas kūpskaita.
- 1939 Agrarreforma Latvijā realizāta. Latgolas cīmi sadaleiti vīnsātōs un valsts zemes fonds jau izsmalts. Privatsaimnīceibu zīdu laiks.
- 1940 Krīvi okupej Latgolu (pyrmū lōgu). Ulmaņa diktaturu nūmaina komunistu diktatura.
- 1940 Avīze: „Latgolas Vōrds“ izbeidz gaitas.
- 1940 Latgolā zeme izsludvnōta par tautas īpašumu; kolchozu organizēšonas sōkums.
- 1941 Junijā komunismam kaiteigī latgali masveideigi teik izsyuteiti uz Krīviyu spaidu dorbūs.
- 1941 Julijā vōcīši okupej Latgolu.
- 1942 Divdesmit tvukstūšu teik izsyuteiti uz Vōcīju, spaidu dorbūs.
- 1943 Publicāts latgaļu avīzes: „Latgolas Bolss“ pyrmais numers.
- 1944 Krīvija okupej Latgolu, ūtrreiz.

- 1946—1951 Latgolas vīnsātu apvīnōšona kolchozūs eistynōta.
- 1949 Nūteik plašas latgaļu izsuteišonas uz Krīviju, spaidu dorbūs, 25. martā.
- 1965 Atsaukta ekskomunikacija storp Vatikana un Konstantinapoles kristeigajim.
- 1983 Pavests Jōns Pōvuls II iceļ latgali Julijanu Vaivodu, Reigas un Līpōjas veiskupu, par kardinālu.

LATGAĻU BĒGLI RĪTUMŪS

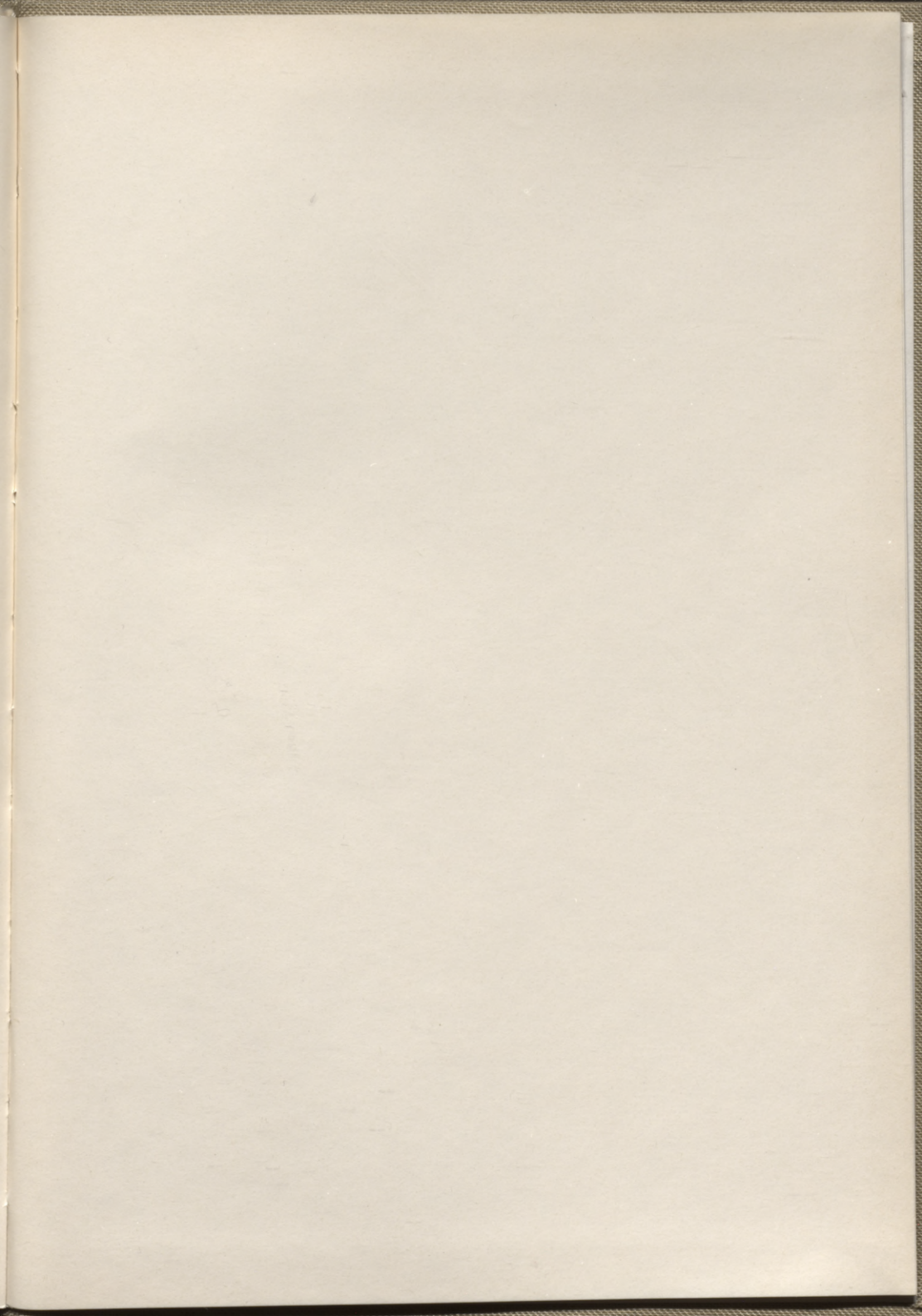
- 1944 Krīvu karaspākam tyvojūtīs Latgolai, apm. desmit tyukstūšas latgaļu bāg uz Rītumeiropu.
- 1944 Latgaļu izdevnīceiba un laikroksts „Latgolas Bolss“, Vladislava Lōča vadeibā, īsarūn Rītumvōcijā.
- 1949 Latgali organizej „Latvīšu Katoļu Organizaciju Savīneibu“, ar sēdekli Vōcijā.
- 1957 M. Bukšs (Zvīdrijā) autorizej: „Latgaļu literaturas vēsture“.
- 1960 V. Zeps Indianas Universitatē (Amerikā) īgyun PhD gradu volūdnicēibā. Dissertacijā pēteita latgaļu volūdas izplateiba.
- 1961 J. Lelis Harvarda Universitatē (Amerikā) īgyun PhD gradu volūdnicēibā. Dissertacijā pēteits latgaļu volūdas stōvūklis pōrejūs baltu volūdu saimē.
- 1963 Vl. Lōča redakcijā (Vōcijā) iznōk: „Latgaļu darbeibas dokumentacija“.
- 1965 Latgaļu Pētnīceibas Instituts publiceļ rokstu krōjumu: „Acta Latgalica I“.
- 1968 J. Trūpa (Amerikā) redakcijā publicēta: „Latgaļu Folklorā I“.
- 1968 L. Latkovska, Sen. (Amerikā) redakcijā publicēti: „Latgaļu uzvōrdi, palames un dzymtas I“.
- 1968 Latgaļu Folkloras Komiteja (Amerika)

- izdūd: „Latgaļu Tautas Dzīsmas“, (ar nōtim).
- 1971 L. Latkovska, Sen. (Amerikā), redakcijā publicēti: „Latgaļu uzvōrdi, palames un dzymtas II“.
- 1973 M. Bukšs (Zvīdrijā) un J. Placinskis (Vōcijā) sastōda: „Latgaļu volūdas gramatika un pareizraksteibas vōrdneica“.
- 1974 S. Škutans, M.I.C., publiceja: „Dokumenti par klaušu laikim Latgolā“. Dzeivoj Amerikā.
- 1975 Organizāta: „Latgaļu Raidejumu Komiteja“, vysu latgaļu informacijai.
- 1977 Vl. Lōča (Vōcijā) redakcijā publicēti: „Radio Liberty raidejumi latgaļu volūdā I“.
- 1979 17. februari, Vōcijā nūdrukōts latgaļu avīzes: „Latgolas Bolss“ vīnas tyukstūšas jubilejas numers.
- 1979 Vl. Lōča (Vōcijā) redakcijā publicēti: „Radio Liberty raidejumi latgaļu volūdā II“.
- 1981 Latgaļu Pētnīceibas Instituts publicēj rokstu krōjumu: „Acta Latgalika VII“.
- 1981 Vl. Lōča (Vōcijā) redakcijā publicēti: „Radio Liberty raidejumi latgaļu volūdā III“.
- 1982 Prof. J. Lelis Rītummičiganas universitatē (Kalamazū, ASV), vosorā laseja lekcijas latgaļu volūdā, kai studentu kreditkursu.
- 1983 Vl. Lōča (Vōcijā) redakcijā publicāti: „Radio Liberty raidejumi latgaļu volūdā IV“.

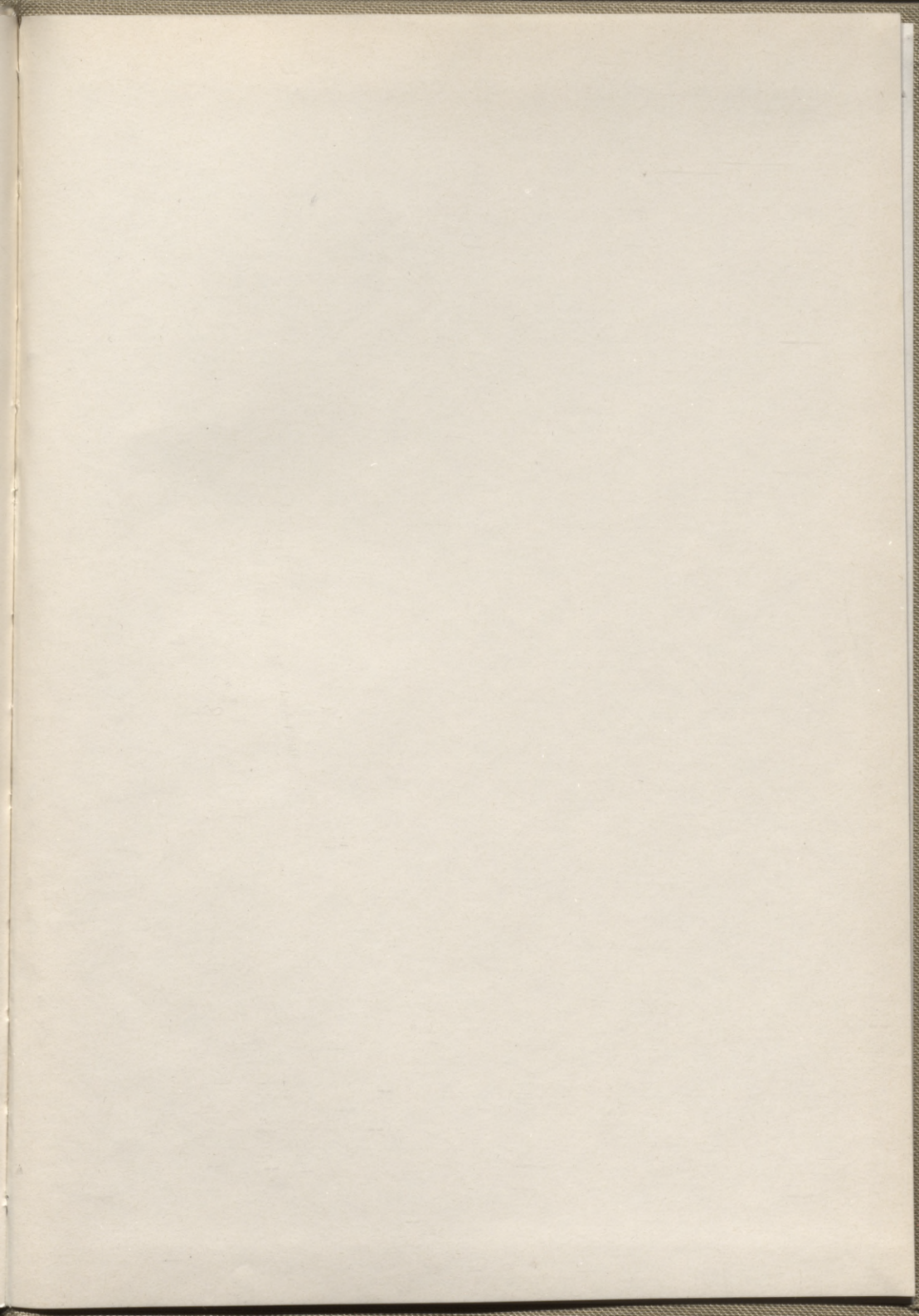
S A T U R S

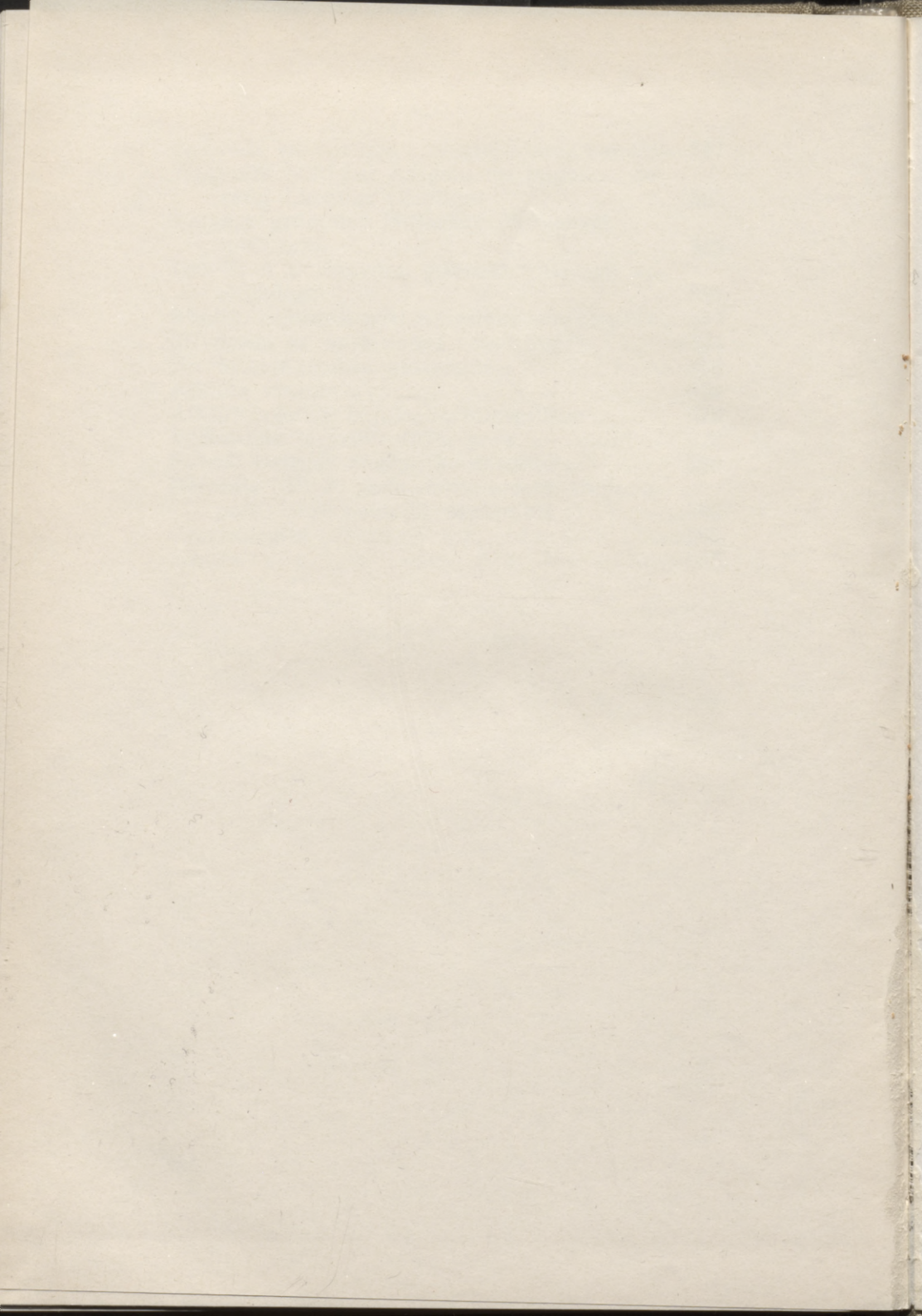
	Lp.
Sarmatija. Eiss kūpsavylkums	5
Latgola un latgali Nestora chronikas gaismā	9
Kas ir latvīši?	12
Latgaļu zemes vītu vārdu skatejumā	14
Latgolas austrumu rubeža	18
Dažu politiski administratīvūs un vēsturiskūs karšu liceibas par latgaļu zemi un tās idzeivotōjim	26
Lubōna jyuras un Warkas ūstas liktiņš	39
Materiali latgaļu un Latgolas simbolikai	72
Latgaļu zemniķis un tō zeme symts godūs (1861 — 1961)	114
Latgolā dzidētōs himnas	222
„Lobōs nakts“ laikmats Latgolā	234
Bitīnes škola	239
„Veče“ un latgaļu zemes	244
Naatkareigōs Latvijas proklamēšona	252
Fragmenti nu Latgolas vaicōjumu kōrtōšonas	259
Latgolas vēstures materiali nu Tautas Padū- mes olūtīm	262
Latgaļš karaveira gaitōs	277
Latgaļu atteiceibas pret, tai sauktīm, „Zylu- pes un Aivikstes“ rubežīm	295
Latgaļu izplateiba naatkareigōs Latvijas teri- torijā nu 1918. — 1940. godam izejūt nu idzeivotōju vairōkuma litētōs volūdas	309
Latgolas kolonizēšona	315
Alfonss Pastors un Latgolas politika	319
Jersika un Viersne?	326
Monsinjora prof. Dr. Pītera Laurinoviča pī- miņai	330
Myusu runa un tautas izplateiba jaunā gaismā	333
Harvarda universitate	340
Britu muzejs un tō biblioteka Londonā	343

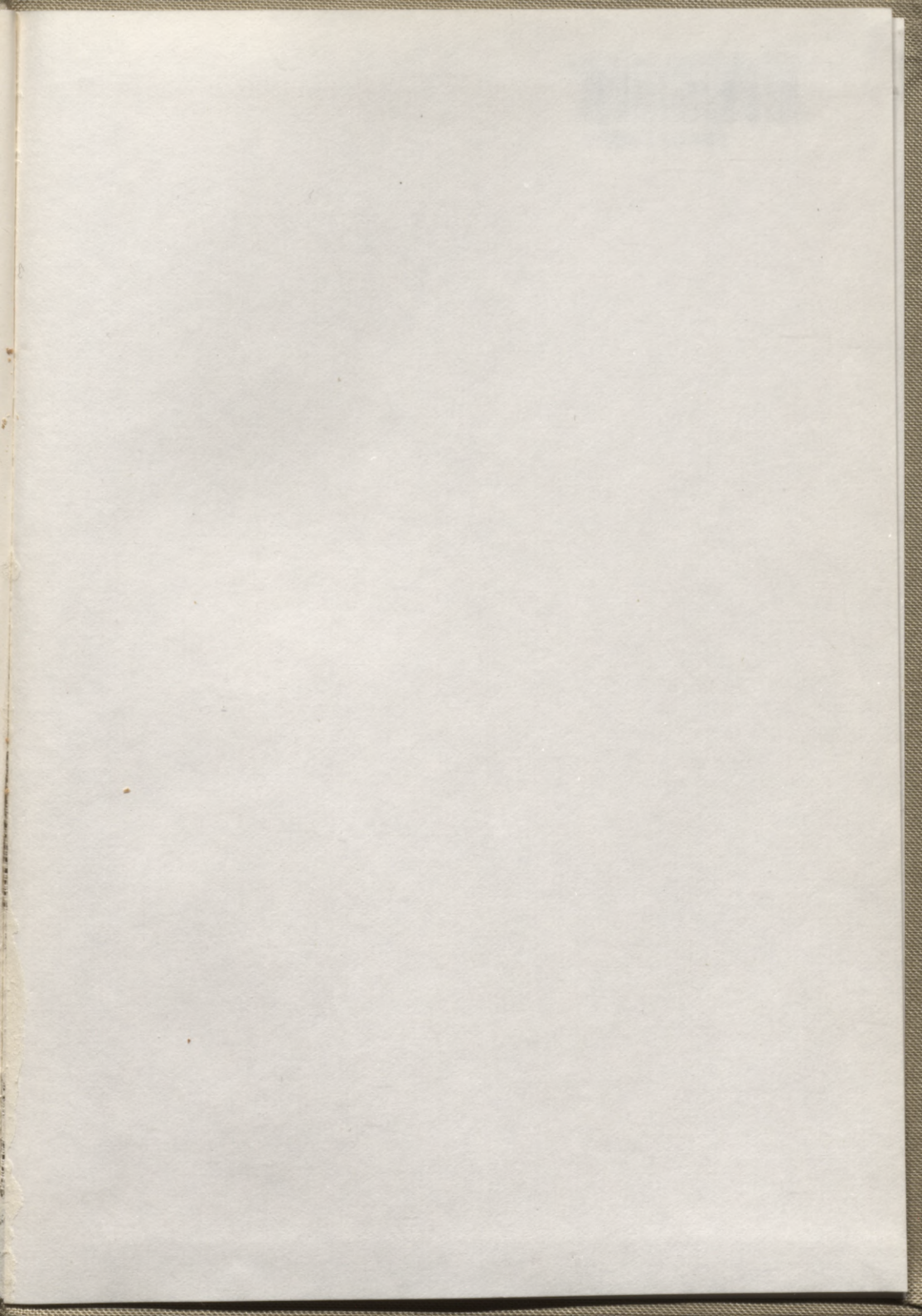
Grōmota kai cilvēcēs un latgaļu ideju paudēja	347
Apzynōtī olūti par Latgolū un latgalim, de- reigi Latgolas pētnīkim	352
Latgaļu grōmotas Ņujorkas publiskajā bibliotekā	355
Latviši A Solženicina grōmotā: „Gulaga ar- chipelags“	357
Studiju ceļōjums pōri Amerikas kontinentam	359
„Nivīnam es vairs naasu vajadzeigs!“	365
Nu Mikeļa Bukša atsavodūt	369
Atklōta vēstule	374
Atklōta vēstule bejušajim pīterpilišim	376
Vēstejums latgalim 1976. godā	378
Pymō Baltijas studiju konference	380
Referats LPI 20 godu dorba atcerē, Indiana- polē, 1980. goda 13. septembrī	382
Chronologija	387
Saturs	395

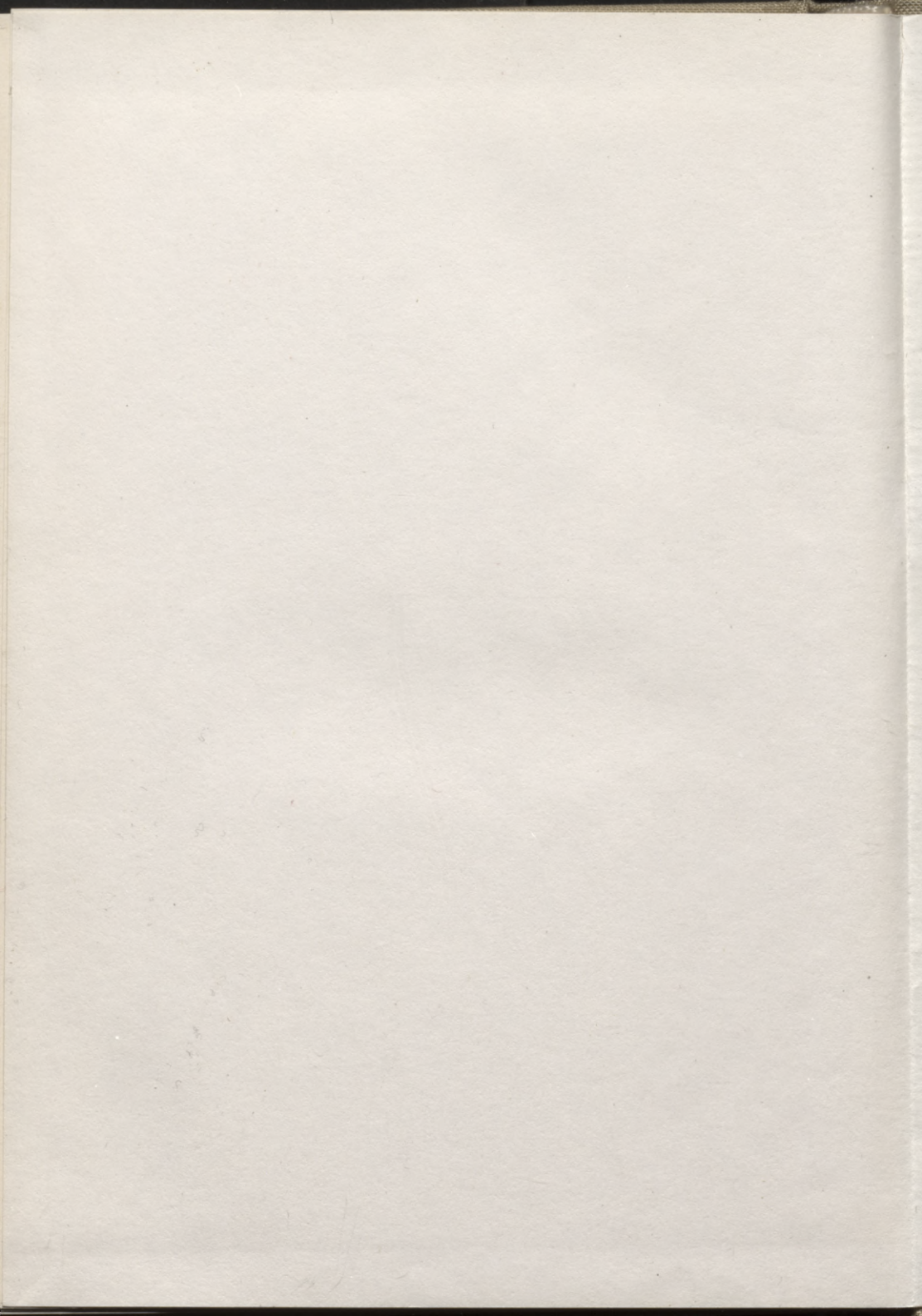

Grāmota kundivēces un latgaļu ideju pārdējs	347
Apcynōs oltu par Latgolu un latgālim, de- reigi Latgolas pētrikim	352
Latgāļu grāmotaš Nujorkas publiškā bibliotekā	355
Latvīti A. Solzenicinz grāmotaš „Gulaga ar- chipelagi”	357
Studiju ceļojumis pōri Amerikas kontinentā	359
„Nivnam es vaits naacu vajadz-igs”	363
Nu Mikeļa Bukļa atsavodūti	369
Atklōta vēstule	374
Atklōta vēstule bejosajim pīterpilšim	376
Vēstėjums latgālim 1978. godā	378
Pyrnō Baltijas studiju konference	380
Referats LPI 20 godu darba atcerē, Indriāna- polā, 1980. goda 13. septembrī	382
Chronologija	387
Saturs	385

21 ks.

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309110481

Mösklinika Jöpa Tröpa völn.